Colleccion Antòni Nogués
de versions en aranés

21

Fortunata e Jacinta

(part 4 de 4)

B. Pérez Galdós

Colleccion Antòni Nogués

de

versions en aranés

Fortunata e Jacinta

(part 4 de 4)

B. Pérez Galdós

Colleccion Antòni Nogués
de
versions en aranés

Numèro 21 dera colleccion

Seteme de 2020

PRESENTACION

Antòni Nogués ei ua persona remirabla. Neishut en Torrent de Cinca (Òsca), eth 24 de seteme de 1943 obtenguec era Licenciatura en Medecina e Cirurgia, pera Universitat de Barcelona e de Doctor en Medecina pera Universitat de Lhèida. Ei especialista en Microbiologia Clinica. Era sua vida professionau a virat ath torn dera medecina. A estat Mètge Intèrn deth Servici de Pediatria der Espitau deth Mar de Barcelona (1973-75), Mètge Resident de Microbiologia der Espitau de Bellvitge (1976-78), Cap dera Seccion de Microbiologia der Espitau Universitari Arnau de Vilanova de Lheida (1979-2011) e Membre deth Grop de recèrca en Patologia Infecciosa der IRB (Institut de Recèrca Biomedica) de Lhèida. Tanben a exercit de Professor Associat dera Facultat de Medecina de Lhèida (1979-2010).

Era sua afección per aranés comencèc pòc abans de jubilar-se. Eth madeish explique que «*iniciauments, per pur curiosèr de conéisher ua lengua que se parlaue près des nòstes tèrres. Ara prumeria me calec estudiar peth mèn compde, pr'amor que non i auie "quòrum" entà hèr es corsi d'aranés ena UdL. Comencè damb eth " Cors d'Aranés", editat peth Conselh Generau, eth "Petit Diccionari" de Frederic Vergés, es "Vèrbs Conjugadi" e era "Gramatica Aranesa" d'Aitor Carrera*».

En 2011 se podec matricular e hèr es corsi des diuèrsi nivèus d'aranés ena UdL. Se liegec tot çò que s'auie publicat en aranés, e, «*ua causa que me choquèc fòrça siguec eth hèt de veir que fòrça paraules araneses, tanben se trapauen ena varianta deth catalan que se parlaue en mèn pòble (Franja de Ponent), p. e. andocien, sarabat, entà, ensolamar, amorrar en solèr, acochar, badina, etc, etc. qu'èren paraules que sonque les coneishia deth mèn pòble e jamès les auia entenut en d'auti pòbles catalans der entorn. Aquerò siguec un impacte important que me possèc definitivament en estudi der aranés*».

Auec ua atraccion pera revirada de libres e coma Antòni explique, siguec ua causa cojonturau: «*Ua des activitats en estudi der aranés èren es redaccions. Qu'ei ua activitat fòrça interessanta que te permet exprimir en aranés aquerò que vòs racondar. Mès entad aquerò te cau endonviar ua istòria, auer, per tant, imaginación, e estar-te bèth temps pensant çò que vòs díder. Un dia, de pòca imaginación entà endonviar fantasies, agarrè eth prològ d'un libre qu'auia sus era taula e l'arrevirè. E me n'encuedè de qué aquerò complie eth prètzèth d'exprimir causes en aranés, sense auer de dedicar eth temps en endonviar istorietes. E atau comencèc tot. Es prumèrs libres arreviradi èren es qu'auia a man ena mia estatgèra. Era lectura en aranés de çò qu'auia arrevirat me provoquèc ua satisfacción enòrma. Aguest gòi qu'ère pro entà hèr-me a seguir en aguesta activitat. Un dia decidí manar un petit libre ath responsable deth Servici de Politica Lingüística dera Val d'Aran, eth Sr. Jusèp Loís Sans damb fòrça pòur, plan, donques que non n'èra bric segur dera qualitat deth mèn trabalh. Mès era*

responsa que recebí siguec tant encoratjadora que, a compdar d'aqueth moment, decidí tier ues ores ath dia a arrevirar òbres ar aranés».

E Antòni Nogues non parèc de hèr traduccions, damb ua qualitat que milhore de dia en dia e que se pòt perfectament méter ath cant dera major part des boni trabalhs que se vien hènt des de diuèrsi sectors der emplec dera lengua. Antòni ei un scientific que met es metòdes de sciéncia ath servici dera traduccion. Eth sòn trabalh compde ja en aguesti moments damb mès de sèt mil pagines traduïdes. E pera qualitat deth sòn trabalh e ena volontat de meter-les a disposicion dera societat, damb era intencion de hèr-lo util, e de conservar aguest preciós legat auem convengut damb eth Sr. Nogues que de totes es sues traduccions, des dera *Acadèmia aranesa dera lengua occitana* ne haram ua difusion a trauès dera pagina web entà facilitar-ne er accés de toti. Enes pròxims mesi, ath delà der 1 de gèr de 2019, cada prumèr de mes penjaram un libre traduït per Antòni Nogués, enquia que siguen toti difosi. Es libres en aranés, objècte d'aguest acòrd son:

Guerra e patz de Lev Nicolàievic Tolstoi
Anna Karenina de Lev Nicolàievic Tolstoi,
Eth Latzèret de Tormes,
Es Frairs Karamazov de Fiódor M. Dostoievski,
Eth Buscon de Francisco de Quevedo,
Era Gitaneta de Miguel de Cervantes,
Era illustra serventa de Miguel de Cervantes,
Condes de Hans Chistian Andersen,
Es aventures de Tom Sawyer de Mark Twain,
Eth gelós extremenh de Miguel de Cervantes,
Eth licenciat Vidriera de Miguel de Cervantes,
Rinconete e Cortadilho de Miguel de Cervantes,
Crim e Castig de Fiódor M. Dostoievski,
Es Miserables de Victor Hugo

En 2017 era Acadèmia publiquèc, ena colleccion «modèls de tèxtes», **Eth mercadèr de Venècia**, de Shakespeare, traduït per Antòni Nogués.

E se quauquarrés, bèth lector, a era volontat de auer-ne ua còpia en papèr, o de disposar de bèra part, de bèra òbra, entà un ahèr posterior, d'aguest extraordinari trabalh, pòt meter-se en contacte damb aguesta Acadèmia.

Aguest ei eth camin der oferiment deth sòn trabalh ara societat qu'a trobat Antòni Nogués. *«Es jubiladi qu'an er auantatge de poder hèr, lèu tostemps, çò que vòlen e les agrade mès. Plan, donc, entà jo, eth hèt d'arrevirar, çò que liegi, ar aranés, qu'ei un gòi impagable».*

Jusèp Loís Sans Socasau
President der Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana
(Gèr de 2019)

PRESENTACION

Eth vocabulari de Galdós, en Fortunata e Jacinta, ei elaborat, ric, damb expressions que corresponen a un complèt e expressiu lenguatge espanhòl.

«–¿Qué come usted, criatura?
–¿No lo ve usted? –replicó mostrándoselo–. Un huevo.
–¡Un huevo crudo!
Con mucho donaire, la muchacha se llevó a la boca por segunda vez el huevo roto y se atizó otro sorbo.»

Era traduccion de comunicacions elaborades en ua lengua d'espacis mès limitats, coma era nòsta, ei complicada; continuament cau cercar, indagar, inventar... cau anar a veir enes variantes dera lengua occitana. Adaptar de manèra que se consèrve eth sentiment e eth sentit requerís experiéncia e un coneishement dera lengua que va mès enlà des simples expressions; cau èster capaç de húger deth concrèt e introduïr-se en mon der abstracte:

- « Qué minge vosté, creatura?
- Non ac ve vosté?, repliquèc en tot mostrar-l'ac. Un ueu.
- Un ueu cru! Damb fòrça gràcia era gojata se hec a vier de nauèth eth ueu trincat e shurlèc ua auta glopada.»

Eth «donaire» espanhòl, Nogues la convertís en «gràcia» e «atizar un sorbo» ei «shurlar ua glopada» en tot emplegar mots que ja non son en lengua cotidiana des aranesi, mès que, sense dubte, formen part deth bagatge culturau, dera forma d'enténer es matizacions, es colors dera lengua.

Trobaram contínuament bocins deth relat de traduccion complicada, coma per exemple adaptar aquerò de «familia de insensatos que se amansaban en orgias» o «laberinto de máquinas ruidosas y ahumadas» o «triquitraque de los telares». E Nogués a eth rèpte d'arténher ua expression en aranés, sense pèrder passion e realisme ath madeish temps.

«Durante tres días, la historia aquella del huevo crudo, la mujer seducida y la familia de insensatos que se amansaban con orgías, quedó completamente olvidada o perdida en un laberinto de máquinas ruidosas y ahumadas, o en el triquitraque de los telares.»

Se poderien cercar diuèrses solucions, se poderie aportar ua vision personau e emplegar construccions qu'ara son mès usuaus, e dilhèu mès castelhanizades (o afrancesades), però mos cau convier qu'eth trebalh de cerca de Nogués artenh a un resultat fòrça endonviat: «Pendent tres dies, era istòria aquera deth ueu cru, dera hemna sedusida e dera familha d'asenadi que se padegauen damb tantarres, quedèc totafèt desbrembada o perduda en un laberint de maquines rambalhoses e humades, o en tric-trac des telèrs.»

«Es insensatos que se amansaban con orgias» se convertissen en «asenadi que se padegauen damb tantarres». Era creativitat deth traductor li da ara frasa ua crua realitat que manten era peculiaritat dera lengua occitana, era genuïnitat pròpria dera lengua nòsta, era expressivitat complèta de Galdòs e era riquesa des lengües, dera de gessuda e dera d'arribada. Ua bona traduccion dignifique era creacion, eth relat, era estructura lingüistica e era lengua madeisha.

Però era sua bona eleccion se transforme quan se tracte d'un lenguatge mès emocionau, mens dogmatic, mès planer, mès trende , mens academic:

«Fuertemente asida con ambas manos a los hierros, la cara pegada a estos, alargando la boca para ser mejor oída, decía con voz plañidera: «Cojita mía… cañamoncito de mi alma, ¡cuánto te quiero!… Allá va el patito con sus meneos; una, dos, tres… Lucero del convento, ven y escucha, que te quiero decir una cosita».

Non ei evidenta era traduccion asseptica des paraules, les cau dar vida, localizacion, cau ahígé'i uns grams o un quilograms de sentiment.

«Agarrada fòrtament damb es mans ena rèisha, era cara pegada as hèrs, alongant era boca entà èster entenuda milhor, didie damb votz planhosa: "Espeadeta mia… canamet dera mia amna, guaire t'estimi!... Aquiu que va eth litet damb es sòns rambalhs d'anca; un, dus, tres… Estela deth convent, vene e escota, donques que te voi díder ua causeta".»

A artenhut a aportar riquesa, peculiaritat, identitat: es «meneos del patito» son es «rambalhs d'anca deth litet», «el cañamoncito de mi alma» s'a convertit en «canamet dera mia amna», era «cojita mia» ei era «espeadeta mia»... Non podem negà'i era qualitat, non poden deishar d'estrambordar-mos...

E atau va completant ath long de mès de mil pagines.

«¡Ay, mi galapaguito de mi alma, qué enfadadito está conmigo, que le quiero tanto! … Sor Marcela, una palabrita, nada más que una palabrita. Yo no quiero que me saques de aquí, porque me merezco la encerrona. Pero ¡ay niñita mía, si vieras qué mala me he puesto! Paice que me están arrancando el estómago con unas tenazas de fuego...»

Aguestes expressions de difícila adaptacion semblen non presentar dificultats entà Antòni Nogues. «qué enfadadito està conmigo» aurie podut èster «qu'enfadadet ei damb jo» però en mòstra d'un coneishement mès ample, se convertís en un «be n'ei d'emmaliciada damb jo»

"Ai, era tortugueta dera mia amna, be n'ei d'emmaliciada damb jo, que l'estimi autant!... Sor Marcela, ua parauleta, sonque ua parauleta. Que non voi que me trèigues d'aciu, donques que me meriti er embarrament. Mès, ai, mainadeta mia, se vedesses guaire malauta m'è botat! Semble que m'arrinquen er estomac damb ues estialhes de huec…»

Jusèp Loís Sans Socasau
President der Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana

Fortunata e Jacinta

B. Pérez Galdós

QUATAU PART

En carrèr der Ave Maria

I.-

Segismundo Ballester (eth licenciat en Farmacia qu'ère ath cap dera oficina de farmacia de Samaniego) auie freqüentes discussions damb Maxi per çò des colossaus errors que cometie. Arribèc eth cas de enebir-li que hesse, eth solet, cap medicament d'importància. "Macareu!, hilh, se confonetz es *alcoolats* damb es *tintures alcooliques*, que ja auem acabat. Aguest salèr qu'ei er *alcoòl de coclearia*, e aguest aute era *tintura d'aconit*… Guardatz era recèpta e fixatz-vos-i ben… Se seguim atau, çò de milhor serie que dòna Casta barrèsse er establiment".

E en tot exprimir-se atau, damb infules e asprós de *domine*, Ballester li treiguec des mans ath sòn subaltèrn çò qu'auie entre eres. "Mès, qué dimònis auetz lançat aciu?, didec dempús damb anuèg, en tot hèr-se a vier eth salèr en nas. O aquerò ei *valeriana* o non sai se qué me pesqui."

Pro qu'ac digui jo…! Aué ètz vos fòrça malaut. Que vau mès que vo n'anetz entà casa. Jo m'apraii milhor solet. Suenhatz-vos; hètz-vos a seguir un derivatiu… Té, tè, hètz-vos a seguir tanben un preparat de hèr. Eth derivatiu vo l'avalatz en dejun… Dempús de cada minjar vos calatz un gachet de *hèr redusit per idrogèn*, damb *extracte d'absinti*… Pera net en ajaçar-vos vo'n prenetz un aute, d'acòrd?, e sustot, passejatz-vos e non liejatz tant".

Desligat peth sòn regent dera obligacion de trabalhar, Rubin se n'anèc entath laboratòri, e cuelhent de dejós dera cagira un libròt, se metec a liéger. Que se vedie en sòn ròstre ua prigonda tristesa. Queiguie ena lectura coma en ua cistèrna, tant abstrèt ère e tan desseparat de tot aquerò que non siguesse eth revolum de letres que negauen es sòns uelhs e damb es sòns uelhs eth sòn esperit. Cuelhie estranhes e incredibles postures. A viatges es cames en crotz pujauen per un pòst pròche enquia fòrça mès naut de çò qu'ère eth sòn cap; a viatges ua d'eres se calaue laguens dera estatgèra baisha entre dues garrafes de drògues. Enes articulacions deth còs, es jolhs s'amassauen a estones damb eth pièch, e ua des mans li servie de coishin en cogòt. Ja s'apuaue ena taula sus eth code quèrre, ja era eishèra dreta montaue sus eth dorsièr dera cagira coma s'aguesta siguesse ua cajada, ja, fin finau, es cames s'estenien sus era taula coma se siguessen braci. Era cagira, apuada enes pautes deth darrèr, anonciaue damb planhoses carrinclades es sues intencions d'esbauçar-se; e mentretant eth libre cambiaue de disposicion damb aqueres extravagantes postures deth còs deth lector. Tant lèu campaue per naut sostengut en ua soleta man,

coma agarrat pes dues, entà baish d'a on èren es jolhs; ja se lo vedie dubèrt damb es huelhes ar aire coma se volesse volar, ja plegat violentament a mand d'esbocinar-se. Çò que jamès cambiaue ne amendrie qu'ère era atencion deth lector, tostemp intensa e fixa a trauèrs de totes es bassacades dera matèria musculara, coma eth principi que suberviu as revolucions.

Ballester anaue e venguie, trabalhant de contunh, e cantaue entre dents estriuets de cançons de sarsueles populares. Qu'ère un òme simpatic, pas guaire net, de barba inculta, eth nas gròs, personalitat negligenta, acabada peth dessús damb ua cabeladura de matarràs, que deuie auer fòrça pòc tracte damb es pientes e per dejós en amples e plan utilizades simbosses de velot, qu'anaue arrossegant pes rajòles dera botiga e deth laboratòri.

"Mès, amna de Diu, se non trabalhatz… aumens venetz menudalhes, li didec, posant-se dauant de Rubin. Guardatz, aquiu que i é aguesta hemna demorant, hè un quart d'ora… dètz sòs de diaquilon. Qu'ei en aqueth recipient. Va, voludatz-vos."

Rubin gessie ena botiga e venie.

"A on son es salèrs de *Emulsion Scott*?".

- Guardatz-les, guardatz-les; que les auetz lèu ena man. Vos digui e qu'ei de besonh que suenhetz aguest cap… Un aute còp a liéger! Plan, vos que vo'n brembaratz de jo… liéger, liéger, e er aparelh cerebro-espinal que se'n vage ath caralh… Tararí, tararí…

Seguie cantant, e er aute, plum!, se cabussaue un aute còp ena lectura.

"E qué liegetz?... vam a veir, didec Ballester guardant eth libre. *La Pluralidad de Mundos Habitados*… Qu'està ben… Quan m'ocuparia jo de se i a persones en Jupiter! Quan digui que vos, amic Rubin, acabaratz mau… Aciu entre nosati: a vos qué vos impòrte que i age o non gent en Mart o non n'age? Vos van a autrejar a vos quauquarren peth descurbiment? Tararí, tararí… Jo accèpti, higec dempús metent-se a estronhar damb eth mortèr, jo accèpti que i age familha enes esteles; qu'ei mès, declari que n'a. Plan, e qué? Era conseqüéncia ei que serien tan malastrosi coma nosati".

Rubin non responie. Ath cap d'ua estona deishèc eth libre, botant-lo en un cornèr dera estatgèra, que pudie a acid fenic, entre dus salèrs d'aguest liquid; dempús se heregaue es uelhs e estiraue es braci e tot eth còs, en tot tardar-se aumens cinc menutes en aqueth estirament qu'activaue era circulacion dera sua pòca sang. Cuelhie eth chapèu que penjaue d'ua pèrga e tath carrèr. Que non li calie caminar guaire entà arribar ena sua casa. Entrèc en era damb eth cap clin, es celhes arroncilhades. Era sua tia li didec que Fortunata non auie vengut encara e que la demorarien entà dinar. Maxi cuelhec eth sòn sèti ena taula, dòna Lupe se hec a vier eth chapèu, e

entornant ath cap d'ua estona, se seiguec en sofà de palha; ambdús demorèren en silenci pendent ua estona.

"Guarda qu'aué se tarde mès que jamès", observèc dòna Lupe; e coma vedesse en ròstre deth sòn nebot senhaus d'intranquillitat, s'esdeguèc a entamenar ua convèrsa mès divertida.

"Tot eth dia è estat en tot brembar-me'n de çò que parlèrem anet. A!, se tu siguesses de ua auta manèra, s'auesses ambicion, lèu que seríem toti rics. Eth farmaceutic que non hè sòs en aguesti tempsi qu'ei pr'amor qu'a vocacion de praube. Tu pro que sabes que damb un shinhau de rebotiga e un aute de farsa e fòrça anóncia, fòrça anóncia, negòci redon. Cre-me, jo t'ajudaria."

- Tè, tia, que jo tanben e pensat en aquerò. Ager se m'acodie ua aplicación deth *hèr dializat* a un pilèr de medicaments… Me pensi que traparia ua formula naua.

- Aguestes causes, hilh, o se hèn ar engròs o non se hèn. S'endónvies bèra causa, que sigue panacèa, ua causa qu'ac guarisque tot, absoludament tot, e que se posque véner en forma liquida, en gachets, capsules, siròps, emplastes e en cigars aspiradors. Mès òme, damb tanta dròga qu'auetz non n'a tres o quate que ben combinades servisquen entà toti es malauts? Qu'ei ua pena qu'auent era fortuna tant a man, non se la cuelhe. Guarda ath doctor Perpiñá, deth carrèr Cañizares. Qu'a hèt un gran capitau damb aguest siròp… ara non me'n brembi deth nòm; qu'ei quaquarren coma *latro-faccioso*…

- Eth *lacto-fosfat de caudea perfeccionat*, didec Maxi. Per çò que hè as *panacées*, era morau farmaceutica non les admet.

- Be n'ès de pèc!... e qué a veir era morau damb aquerò? Çò que digui; non gesseràs de praube en tota era tua vida…. Madeish qu'eth pèc de Ballester: que tanben gessec er aute dia damb aguesta musica. Qu'ei que non vos ditz arren era experiéncia? Ja vedetz: eth praube Samaniego non deishèc capitau ara sua familha, pr'amor que tanben tocaue era madeisha còrda. Atau, donc, en sòn temps non se venie ena farmacia que plan pòqui productes. Casta bohaue damb aquerò. Tanben era desire qu'entre tu e Ballester l'endonvietz quauquarren, e li balhetz nòm ara casa, e aumpligatz ben eth calaish de sòs… Mès be ne son d'alaps aguest parelh qu'a en sòn establiment…

Blagant e blagant, dòna Lupe guardaue eth relòtge deth minjador, mès non exprimie era sua impaciéncia damb paraules. Fin finau, sonèc era campaneta feblament. Ère Fortunata que, quan venguie tard, picaue damb timiditat e cautèla, coma se volesse qu'enquia e tot era campaneta comentèsse çò de mens pòssible era sua tardiua tornada en larèr domestic.

Papitos correc a daurir, e dòna Lupe venguec ena codina: Maxi parlèc damb era sua hemna damb un ton que mostraue era complacéncia de veder-la, e se planhèc leugèrament de qué non ausse vengut abans. Qu'auie era es uelhs alugadi, coma d'auer plorat, e non ère dificil arreconèisher qu'amagaue ua gran pena. Mès Rubin non se n'encuedaue de çò de aclapada e panteishanta qu'ère era sua hemna aquera net. Que hège ja bèth temps qu'era facultat d'observacion s'esclipsaue en eth; viuie en eth madeish, e totes es sues idies e sentiments venguien dera elaboracion interiora. Era impulsion objectiua qu'ère lèu nulla, resultant d'aquerò ua existéncia totafèt soniadora.

A dòna Lupe òc que non se l'escapaue arren e de tot ne cuelhie nòta. Se parlèc ena taula deth temps, dera grana calor que s'auie calat, *impròpria dera estacion*, pr'amor qu'encara non auie entrat junhsèga (mancauen uns dies); des trens d'anada e tornada, e dera molta gent que gessie entàs províncies deth Nòrd. Damb cèrta timiditat, dídec Fortunata qu'eth sòn marit se deishèsse de gachets, e que s'aurie de decidir a vier en San Sabastian entà cuélher banhs de mar. Mostrant-se fòrça apatic, didec eth praube gojat que madeish ère cuelher-les en Madrid damb es *augues marines deth Cantabric*, qu'ad aquerò responec era sua hemna damb energia: "Aquerò des augues qu'ei per díder, e encara que non ne siguesse, çò de mès important ei cuélher er *aire de mar*".

Ponchant damb era forquilha en plat pr'amor de cuélher un a un es cedes, era senhora de Jáuregui se didie çò que seguís: "Que te veigui vier… bona pèça. Que ja sai jo es aires que tu vòs. Dempús de divertir-te per aciu, te vòs divertir per aquiu delà, pr'amor que te shaute er amic… Òc, que me'n sai per Casta. Es senhors dera Plazuela de Pontejos se'n van deman. Mès t'asseguri, coquinassa, que non t'en gesseràs… Tà San Sebastian, arren mens! Be n'ès de fresca… Ja te vau a dar jo aires de mar…"

Venguec alavetz dòna Casta damb Olimpia pr'amor de proposar-les hèr un passeg entath Prado. Rubin trantalhaue; mès era sua hemna se remic decidida, a gésser. Se n'anèc dòna Lupe damb es sues amigues, e Fortunata e Maxi s'estèren solets enquiara mieja net ena sala, ena escurina, damb es balcons dubèrts, per çò dera calor que hège, parlant de causes totafèt autrús ara realitat. Eth proposaue es tèmes mès extravagants, per exemple: "Qui de nosati dus se morirà prumèr? Pr'amor que jo sò plan delicat; mès damb aguestes escometudes, dilhèu aja còrda entà fòrça ans. Es temperaments delicadi son es que mès viuen e es robusti son expausadi a crebar". Que hège era esfòrci tà sostier blaga tan soporifica e desagradiua. Ua auta proposicion de Maxi: "Guarda ua causa; se jo non siguessa maridat damb tu, me tieria complètament ara vida religiosa. Qu'ei que non te'n sabes de guaire me sedusís, com me cride… Abstrèir-se, renonciar a tot, anullar

complètament era vida exteriora, e víuer solet entà laguens… aguest qu'ei eth solet ben positiu; çò d'aute qu'ei coma dar-li torns a ua senha que d'era non ges jamès ua soleta gota d'aigua."

Fortunata didie a tot que òc, e hent veir que s'ocupaue d'aquerò, pensaue enes sues causes, balançant-se ena doça escurina e era tèba atmosfèra dera sala. Pes balcons entraue ua lum plan aflaquida dera lum des fanaus deth carrèr. Aguesta lum reflectie en soler de naut eth huec des candelèrs damb es ombres dera sua armadura e aguesta imatge fantastica, tremolant sus era superfícia blanca deth cèu ras, tiraue es guardades dera trista joena, qu'ère estirada en un fautulh damb eth cap calat entà darrèr. Maxi tornèc a persutar: "Se non siguesse per tu, que me serie parièr morir-me. Mès encara, era idia dera mòrt ei agradiua ara mia amna. Era mòrt qu'ei era esperança de realizar en un aute costat çò qu'aciu non a estat qu'un assag. Se mos assegurèssen que non mos moriríem jamès, lèu se convertirie un en bèstia, non te semble?"

- Plan que òc, responie era auta maquinaument, deishant ara sua idia que volèsse peth tet.

- Jo que pensi fòrça en aquerò, e m'autrejaria, plan, ara vida interior, se non siguesse pr'amor qu'un ei estacat a un car d'afeccions, que deth mos cau tirar.

- Ai, mon Diu!, era que me demore deman!, pensèc era esposa. Qu'ère causa hèta: Tostemp qu'et sòn marit ère pes nets plan autrejat ara somnoléncia espirituau, a londeman l'entraue era maufidança furibonda e era mania de que toti se conjurauen contra eth.

Ara seguida d'aquerò, didec Maxi que se volie ajaçar. Fortunata aluguèc era lum, e eth se n'anèc entara cramba arrossegant es pès coma un vielh. Tant qu'era sua hemna lo despolhaue, eth praube gojat la susprenec damb aguestes paraules, qu'ada era li semblèren infernau inspiracion d'un cervèth autrejat as diables: " a veir s'aguesta net sónii çò madeish que soniè anet. Non t'ac è condat? Veiràs. Donques soniè qu'èra jo en laboratòri, e que m'entrenguia a distribuir bromur potasic en papierons d'un gram… a còp de uelh. Qu'èra aclapat, e me'n brembaua de tu. Botè aumens cent papierons, e dempús sentí en jo ua set plan estranha, set espirituau que non se padegue en honts d'aigua. Me n'anè entath salèr de cloridrat de morfina e me lo beuí tot. Queiguí en solèr, e en aqueth sopor… Que te'n pòs encuedar… en aqueth sopor se m'apareishec un àngel e me didec: Jusèp, non ages gelosia, que s'era tua hemna ei prenhs, ei per òbra deth *Pensament pur*… Ves quines asenades? Qu'ei qu'ager pera tarde agarrè era Biblia e liegí eth passatge aqueth de…"

Maxi s'estirèc en lhet, e barrant es uelhs, queiguec de seguit en un prigong sòmi, coma se s'auesse begut tot er òpi dera farmacia.

II.-

Fortunata non s'ajacèc en lhet, pr'amor que hège fòrça calor. S'estirèc miei vestida en sofà, e ena maitiada, dempús d'auer dormit quauques estones, sentec qu'eth sòn marit ère desvelhat. L'entenie hèr alendades e gasulhar coma ua persona sufocada pera colèra. Lo sentec paupar ena tauleta de net cercant era caisha d'aluquets. Aguesta queiguec en solèr e aquiu avertic Fortunata era claretat livida que dèishen anar es aluquets ena escurina. Era man de Maxi baishèc cercant era caisha, e ara fin la podec cuélher. Fortunata vedec pujar eth bluenc resplendor, coma ua difusada humadissa. Aguest fenomèn despareishec damb er alugament der aluquet e era instantanèa preséncia dera lum alugant era cramba. Es uelhs deth joen vengueren ansiosi sus era, e en veir ara sua hemna ajaçada, didec: "A!... qu'ès aciu… que hès eth tòn papèr fòrça ben!".

Entà evitar qüestions tan dehòra de temps, era esposa hec veir que dormie. Mès en tot entredaurir es uelhs lo vedec alugar era candèla. Se botèc Maxi era ròba que li calie entà non lheuar-se despolhat, e baishèc deth lhet cautosament. Cuelhent era candèla, gessec en correder. Fortunata l'entenec paupant eth barrolh dera pòrta, escorcolhant eth quarto qu'en eth auie, era, era ròba, e dempús eth minjador e era codina. Tants viatges auie hèt Maxi aquerò madeish, qu'era sua hemna s'auie avedat a tau extravagància. Se passaue que l'escometie era idia de qué quauquarrés entraue o volie entrar ena casa damb era intencion de panar-li eth sòn aunor.

Quan Maxi entornèc ena cramba, ja començaue a clarejar eth dia. "Se non te cuelhi aué, te cuelherè deman, gasulhaue. Que non i a arren; mès jo entení passi, jo entení mormolhs; tu gesseres d'aciu… Qu'as tornat a entrar e ès aciu en tot hèr-te era adormida pr'amor d'enganhar-me… Guarda… Que jo sò ara demora, e encara que semble que non veigui arren, ac veigui tot… be ne sò jo… Que i auie un òme pes correders, non n'è cap de dobte. Que non vau jurar-me que non i auie arrés. Donques se qué, non è jo audida?... Qu'ei que sò pèc?"

Didie aquerò seigut ath cant deth lhet, era candèla ena man, guardant ara sua hemna, que seguie hènt a veir que dormie, damb era esperança de qué se padeguèsse. Mès aquerò non ère aisit, e un còp destacada era mausana mania, que ja auie mau de cap entà ua estona. En tot acabar de vestir-se, comencèc a hèr passi pera cramba, voludant-se e parlant solet.

"Non, non, non… Se se pensen que me la van a fóter, s'enganhen. Çò de pejor ei qu'era mia tia n'ei era recaptaira… Plan, donc, entrarie arrés ena casa s'era non ac volesse? E Papitos tanben n'ei de recaptaira. Pro que se'n

deu hèr a vier d'estrees. Mès que ja t'apraiarè jo, *celestina* menuda. Que non me venguen damb pegaries. Ager notè jo, ben mercades, en tapís dera entrada es sòles d'ues bòtes de persona fina. Diden qu'er aiguadèr… Qué aiguadèr ne qué condes!... E delàger i auie en aguesta madeisha cramba era tralha d'ua persona que siguec aciu. Que non ac posqui explicar; ère coma emprentes deishades en aire, coma ua flaira, coma eth motle d'un còs en ambient. Non m'enganhi; aciu entrèc quauquarrés. Esplendid, esplendic papèr hèsqui jo. Mon Diu! De qué li servís a un botar er aunor per dejós de totes es causes? Que vie quinsevolh e lo caushigue, e l'aumplís d'immondícia. E non ei pro qu'un sigue en tot vigilar, vigilar, vigilar. Jo non dormisqui bric, e ça que la… Mès me cau vigilar mès encara e non deishar de uelh ne un solet moment ara mia hemna, ara mia tia, a Papitos… Aguesta condemnada Papitos, qu'ei era que daurís era pòrta e jo la vau a crebar."

Fortunata credec a tot darrèr que li calie hèr veir que se desvelhaue. Çò d'estranh ère qu'en aquera crisi eth malerós joen non passaue des extravagàncies deth lenguatge as violéncies d'òbra; tot qu'èren planhs intensi, afogadura angoniosa peth sòn aunor e menaces de qué anaue a hèr e passar.

"Quines asenades dides de jo?, li didec era sua hemna. Per qué non te cales en lhet? Se tu non vòs dormir, aumens dèisha-me dormir a jo".

- Te semble que dempús de çò qu'as hèt se pòt dormir? Quines consciéncies, mon Diu!, quines consciéncies aguestes!... Tu ac remiràs ara… Qui caminaue pes correders?. Eth gat, plan. Eth praube gat qu'ac pague tot. E tu entà qué gesseres?, entà jogar damb eth gat, vertat?, plan, e aquerò m'ac è de creir jo! Çò que m'aclape mès ei qu'era mia tia ac consentisque, era mia tia que tan m'estime. Tu, que ja sai que non m'estimes; mès, era mia tia…! Tè, que… Donques aguesta serpiu de Papitos, damb era sua cara de monard… Quina umanitat, mon Diu! Er òme aunèst non a defensa contra tants enemics. Era traïson l'entornège; era desleiautat l'espie. Aqueri que mès confie lo venen. D'a on mens se demore, en sen dera familha, ges un Judes. Ena tèrra que non i a ne i pòt auer aunor. Solet en Cèu, pr'amor que Diu ei eth solet que non mos enganhe, eth solet que non se cale careta d'amor entà balhar-mos era punhalada.

Fortunata se vestic ara prèssa. Sabie per experiéncia que coma mès lo contradidesse ère pejor. S'estèc ua estona seiguda en sofà, en tot entener-lo díder asenades e demorant qu'auancèsse un shinhau eth maitin pr'amor d'avisar a dòna Lupe. Abans de vier a lauar-se, passèc pera cramba dera sua tia, que ja se vestie, e li didec: "Aué qu'està terrible… praubet!... A veir se vos lo podetz padegar."

- Que ja i vau, ja i vau… Ja veigui que sense jo non vos podetz governar. Se jo manquèssa… non voi ne pensà'c. Guarda, crida a Papitos, e qu'alugue eth huec… Li haram chicolate de seguit; donques qu'ei er aflaquiment que lo bote atau, e li cau méter quauquarren en aguest praube còs. Cuelh es claus e trè aqueth chicolate que mos autregèc Ballester, *chicolate damb hèr dializat*… Quin gojat, guarda per a on ges!... Que gessi de seguit.

Quan era sua tia entrèc damb eth chicolate, Maxi seguie tan capvirat coma abans. "Çò que non compreni, tia, çò que jo non me posqui explicar, didec tachant en era es uelhs que reludien, ei que vos consentigatz aquerò e ac amaguetz e me volgatz aucir, donques qu'ac auetz de saber, entà jo er aunor ei prumèr qu'era vida."

- Hilh dera mia amna, li responec dòna Lupe botant eth chicolate sus era taula, dempús ne parlaram d'aquerò… Ja t'explicarè se qué i a, e te convenceràs de qué tot ei ua figuracion tua. Pre-ne-te prumèr eth chicolate, qu'ès fòrça aflaquit…

Eth joen se deishèc quèir en sofà, en tot inclinar-se entara taula pròcha, qu'en era i auie er esdejoar, e agarrant un bescuèit lo chaupèc en espés liquid. Abans de tastar-lo, se l'anèc era lengua un aute còp sus es madeishes causes, encara qu'en un ton mès tranquil. "Sabi pas se com me vatz a convéncer, quan jo è audida, è uelhs, e dauant dera evidéncia non valen…"

Hec un gest de repugnància e orror en tastar eth bescuèit chaupat.

"Tia… Fortunata!... qué ei aquerò?, qué me datz?... Aguest chicolate qu'a arsenic".

- Hilh, pera plan Santa Vèrge!, exclamèc dòna Lupe espaurida, ath còp qu'entraue era sua neboda.

- Mès, vos pensatz que se me pòt amagar a jo eth gust d'arsenic?... didec totafèt desgahonat, damb es uelhs perdudi. E non son pègues; i meten pòca dòsi… un centigram, pr'amor d'anar aucint-me de man en man… e m'apòsti çò que sigue qu'a estat Ballester qui vos a autrejat er acid arseniós… pr'amor que tanben eth ei contra jo… Quin Lunfèrn ei aguest, mon Diu?...

- Va!, qu'aquerò non se pòt tier. Díder que l'auem empodoat eth chicolate!...

- Gust a arsenic…! Clauat… mès tan clauat…!

Se lheuèc en actitud de desesperacion e entornèc ena inquietud deliranta des sòns passegi…

“Que m’aurè de deishar morir de hame… ei orrible… ei orrible… era mia casa plia d’enemics. Es persones que mès m’estimauen abans, ara desiren era mia mòrt.”

- Atau, donc, arsenic…! didec Fortunata en tot cuelher-s’ac a badinada, damb era esperança d’obtier atau un efècte milhor. Tà que veigues qu’ès un simplet e un inèpte, me vau a préner jo eth chicolate.

E de seguit comencèc a prener-lo-se. Eth sòn marit la guardaue estonat.

“A veir se mos aclarim d’un còp… Que pòt èster podom, mès ei fòrça bon… Te convences ara?... Que me’n preneria ua auta tassa. Non te penses, qu’anarie ben qu’aquerò aucisse pr’amor qu’atau me n’anaria jo d’aguest mon que maudida era gracia qu’a, damb es maus de cap que me balhes e çò de molt que me hès a patir.”

Dòna Lupe, mentretant, se hec a vier eth hornèu entà hèr en preséncia de Maxi un aute chicolate. E damb tot aquerò, encara siguec de besonh ua peleja penibla tà que se decidisse a tastar-lo, donques que persutaue que tanben aqueth auie gust a arsenic… “Encara que non tant, que sò d’acòrd que non tant”. Dempús, cuelhent tons de transaccion, les didec: “Me pensi que tot aquerò ei causa de Papitos… pr’amor que non vo’n sabetz se guaire dolenta ei e era ràbia que me tie”.

- Tè, qu’ei entà pataquejar-te, li responec dòna Lupe. Qué t’a hèt era prauba Papitos?... Guarda, quan te venguen manies, balha-me a jo eth tòrt. Que jo sai desvolopar-me e mostrar era mia innocéncia. E ara, per qué non partitz es dus a hèr un passeg peth Retiro? Enquias nau non hè calor; eth maitin qu’ei deliciós.

Fortunata apuèc aguesta prepausa, mès eth, que non auie talents de gésser. Seguie en sofà, apuat eth code ena tauleta e eth cap ena man, guardant en solèr coma se volesse compdar es joncs deth tapís qu’auie ath cant de sofà. Es dues hemnes se guardauen, en tot comunicar-se damb es uelhs males impressions.

“Aquerò, gasulhèc eth, d’ua manèra trebla e mesfisosa. Que me vòlen dar eth viatge, entà…”

- Mès, amna de Diu, s’ei que vie era damb tu!...

- E tà on me vò amiar? Diu se’n sap… Bèth param que me vòlen formar. Se sonque siguesse entà assassinar-me, que serie ben, mès s’ei entà atemptar contra eth mèn sagrat aunor…!

- Tot sigue per Diu.

- Non sabetz, tia, que hè tres mesi…? *La Correspondencia* ac amiaue… ua hemna amièc ath sòn marit entath Retiro, e quan anauen per un passeg solitari gessec eth complice… òc, eth complice, qu’ère amagat

darrèr d'ues sègues, e entre era e aqueth brigand agarrèren ath praube marit, l'estaquèren de pès e mans e lo lancèren en estanh…

- Jesús, quina asenada! D'a on auetz trèt aguestes mentides?
- *La Correspondencia* non a amiat tau causa, didec Fortunata.
- Tè, qu'ac auràs soniat tu.
- Jo non ac è soniat, cridèc eth, lheuant-se coma possat per un ressòrt. Qu'ei vertat; ac è liejut en *La Correspondencia*… e… Tanben me criden mentidèr! Jo non digui qu'era vertat. Es mentidères qu'ètz vosates… vosates, damb aguestes consciéncies cargades de crims…

Dòna Lupe crotzaue es mans e guardaue tath Cèu, invocant era justícia divina. Fortunata mostraue un gran aclapament, coma s'era sua paciéncia siguesse ja ath limit que li calie acabar-se.

"Guarda, didec era veuda, ve-te'n tara farmacia, bota-te a trabalhar e damb era distraccion se t'aclarirà eth cap".

Que sabie per experiéncia era senhora de Jàuregui qu'enes escometudes fòrtes deth sòn nebot, Ballester ère era soleta persona que lo sabie amiar en soquèr, en tot mostrar-li ath sòn dauant, ja era burla descarada, ja era autoritat seca e enquia crudèu. Es persones dera familha, qu'eth estimaue, qu'èren es mès inèptes entà dominar-lo, pr'amor que contra eres anaue era descarga dera sua mesfidança furibonda. "Ben, baisharè, didec Maxi cuelhent eth sòn chapèu. Que li voi ajustar es compdes ath senhor Ballester. De jo que non se n'arrís mès… E se non, que m'ac digue ena cara. A que non gause? Qu'ei un covard e un traïdor, que venent amistat, te herís pera esquia."

Tia e esposa non se dideren arren, e anèren ath son darrèr. Agarrant dera pèrga deth recebedor eth pau que tenguie, gessec balhant un fòrt còp de pòrta. Baishèc ara prèssa e s'estèc parlant ua estona damb era portèra. Deth balcon estant lo vederen gésser es dues senhores en carrèr, passar tath trepader deth dauant, guardar entara casa… S'amaguèren eres alavetz, e hènt eth nhauc, lo vederen seguir, gesticulant e hènt rodar eth baston. A cada moment s'arturaue e hège repè. Daue uns quants passi e un aute còp carrèr ensús. En ua d'aguestes virades, gessec Ballester ena pòrta dera farmacia e lo cridèc damb gèst imperatiu: "Aciu lèu… Que m'agrade…! Vietz aciu".

En actitud semblabla ara d'un gosset que dauant deth pau deth sòn patron ajòque es aurelhes e arrossègue era coa peth solèr, entrèc Rubin ena farmacia dident ath sòn regent: "Bon dia, amic Ballester. Que non vos auia vist. Anaua a préner un shinhau er aire. E vos, com anatz?"

III.-

"Jo que sò ben… atau, donc, a préner er aire… responec Segismundo, damb mina de plan mala encolia".

Er aire que me vatz a préner ara, qu'ei botar-li es etiquetes en aguesti salèrs de siròps… E compde damb enganhar-vos! Es etiquetes ròies son deth *siròp de crospa d'iranja amarganta damb iodur de potasi*. Es verdes, eth madeish, damb *hèr dializat*. Se me cambiatz es etiquetes, vos brigalhi."

Se calèc a trabalhar e, causa estranha, a maugrat deth desorde deth sòn cap non s'enganhaue ne un solet còp, ne enquia quan li balhèren sies classes mès de siròps damb es sòns corresponentes afiches de colors desparièrs. Ballester, que ja se'n sabie, a trauèrs d'ua noteta de dòna Lupe, dera ruda escometuda d'aqueth maitin, lo susvelhaue dissimuladament, en tot guardar-lo pera coa deth uelh, mès en un des torns que hec peth laboratòri, Maxi deishèc còp sec eth trabalh e se n'anèc entath carrèr sense chapèu. En tornar ena botiga e veir era absència deth joen, eth regent se demorèc fòrça tanquil e non didec que: "Que ja a volat… com està!". Se cuelhie damb tranquillitat es extravagàncies deth sòn collèga, e eth sòn desir ère qu'ua d'aqueres hujudes siguesse era definitiua. "Mès que non aurè jo aguesta sòrt, didie, e lèu me lo tornaràn a portar entà que l'adocisca."

Maxi pugèc ena sua casa. En daurir-li era pòrta non s'estonèc Fortunata de çò de capvirat que venguie, pr'amor qu'aqueres inesperades aparicions ja non èren naues. "Supausi, didec eth damb pòts tremolosi, que non m'ac remiràs ara… Que pòt èster qu'era mia tia m'ac remisqui… ei tant ipocrita!... Mès tu non, tu qu'ès dolenta e sincèra. Quan me balhes eth còp mortau ac dides, vertat? E ara, dauant des hèts evidents, qué auetz de díder?"

"Un aute còp… mès hilh…" sorrisclèc dòna Lupe, en tot gésser en recebedor.

- Vos, tia, vos entestaratz a remí'c ara… mès aguesta que non ac remís. Qu'ei cèrt que non l'agarrarè; pr'amor qu'aurà sautat peth balcon; mès non me remiratz qu'entrèc… Que l'è vist, l'è vist passar per dauant dera farmacia… Ena escala a deishat era sua tralha, era sua peada, tralha e peada, senhors, non se pòt confóner damb cap auta causa… damb cap.

- Que ja i èm!, didec dòna Lupe a Fortunata, qu'alendaue campant ath sòn marit damb pietat plan intensa.

- Era que m'ac va a pagar totes ei aguesta indecenta Papitos, cridèc eth, en tot hèr quauqui passi entara codina.

- Papitos!, qu'ei a hèr era crompa. Prauba gojata!... Tè, que ja èm enquia naut de tot dera cresta. A veir se mos dèishes en patz. L'encargaram a Ballester que t'amarre… Mainatge, mainatge, s'an acabat es pegaries.

E dident aquerò lo cuelhie deth braç e lo secodie damb ira mairau e correccionau. "Guarda que non te podem tier… Çò qu'as tu ei massa amanhagada".

Eth malerós joen se deishèc quèir en un banc que i auie en recebedor, que se retiraue a un banc de glèisa, e aquiu se escambièc era masca mausana deth sòn ròstre, passant dera ràbia ara consternacion. "Garantizatz-me vos… donc… qu'eth mèn aunor ei… çò que se ditz intacte… e jo me padegarè".

"Eth tòn aunor! Mès qui dimònis s'a metut damb eth? Qu'ei que tot ei hum, hum que i a ath laguens d'aguest cap".

- Hum!... a!... tot hum, didec Fortunata, en tot botar-li coraument era man ena espatla. Non penses e non cranheràs arren. Qu'ei era imaginacion, arren mès qu'era imaginacion… era hòla dera casa, coma didie eth tòn frair Nicolás.

- Sabes se qué vam a hèr?, indiquèc dòna Lupe, ath cap d'ua estona, en tot profitar era relatiua cauma que se trapaue eth sòn nebot. Donques vam a dar-li eth dinar.

Era sua hemna lo cuelhec deth braç entà hèr-lo-se a vier ena taula, e eth non hec cap resistència. Cranhien ua e era auta que non volesse préner arren, en tot basar-se en aquerò de qué eth repais ère empodoat; mès damb grana suspresa d'ambdues, Maxi non manifestèc cap maufidança sus er ahèr. Qu'auie pòqui talents, e entà que li passèsse quauquarren per erbèr, es dues les calèc hèr competéncia en usatge de paraules trendes. Tan coraus se mostrèren, que Maxi mingèc mès que cap aute dia, sense hèr cap observacion ne planher-se de çò de mau especiat qu'ère tot. Dempús de dinar, sagèc dòna Lupe d'alegrar-se es esperits, blagant de causes totafèt contràries ad aquera badinada der aunor, mès eth hège veir damb prigondes alendades qu'era tormenta dera sua amna non ère deth tot acabada. Mès era fòrça dera escometuda s'auie passat, e lèu arribarie era complèta serenitat. En dider-se adiu pr'amor d'entornar entara farmacia, se hec a vier a despart ara sua hemna e li didec: "Promet-me que non gesseràs aguesta tarde… promet-me non gèsser jamès senon damb jo".

- Gésser jo!, quines asenades se t'acodissen! Que non pensi en tau causa, repliquèc era arrint. Que serè aciu demorant-te. Pera net anaram ena casa de dòna Casta. Vòs? O a passejar.

Tant que didie aquerò, dòna Lupe, estant ara demora en un cornèr deth correder tachaue en era ua guardada astuta.

Aquera tarde siguec Maxi ena farmacia fòrça mès tranquil. En ua estona qu'auie liura, venguec en cornèr deth laboratòri qu'en eth se sauvaue es sòns libres, e n'agarrèc un en tot premanir-se a negar-se ena lectura. Mès Ballester cuelhec ua vergueta; venguec de dret entada eth e agarrant-li eth libre, lo menacèc damb castigar-lo. "Ep, deishem-mos de sabences, pr'amor qu'aquerò ei çò que mos capvire. A veir, se qué ei aquerò?... Òme, be n'ei de polit!

Errors dera teogonia egipcia e persa… Aquerò ditz er epigraf deth capitol… Mès, creatura, qu'ei que vos auetz de calar tostemp en aquerò que non vos impòrte? Qué vos impòrte a vos qu'aqueri barbars, que ja se moriren hè milèrs d'ans, adorèssen fòrça dius?... Qu'auetz talents de calar-vos en vides autrús. Que les auien es dius coma granes! Plan, e qué? Dilhèu les auetz de mantier vos? Çò que digui: qu'ei talents de entremeter-se. Que non posqui tier tanta pegaria (en tot exaltar-se cada còp mès e arribar enquiara colèra), non posqui veir qu'un crestian s'uscle es celhes entà saber-se'n de causes que se n'a de trèir d'eres çò madeish qu'eth nere ne trè deth sermon… Que vos amagui es libres, que vo'les uscli… Que ja vau".

Aquerò darrèr l'ac didie a un client que mostraue ua ordenança medicau.

"A veir, marberet (per Maxi) esdegatz-vos. Hètz-me a vier eth canfre, eth nitro doç, eth povàs de blanhiu…"

Confeccionada era medecina en un virament de uelhs, tornèc Ballester a cuélher era vergueta, e seguic eth repotec d'aguesta manèra:

"Madeish se passe damb era pegaria qu'ara auetz cuelhut… que vos van a trèir eth vòste aunor; qu'entren òmes ena casa… que pertot vos paren params ath vòste aunor… Be n'èm de melodramatics e simples! Semble mentida que taus absurds se l'acodisquen a qui ei maridat damb ua hemna, qu'ei era *casta Susana*, òc senhor, ac torni a díder, era *casta Susana*, hemna qu'abans se deisharie esbocinar que guardar-li era cara a un òme. E se ja vo'n sabetz, entà qué armar-li aguestes tragèdies? A!, se jo auessa ua hemna atau, tan beròia, tan vertuosa; se jo auessa ath mèn costat a ua puncèla coma aguesta, que l'adoraria de jolhs e abans me deisharia pataquejar que balhar-li un desengust. Eth vòste aunor! S'auetz vos mès aunor que… tè, que non sai se damb qué comparar-vos. Qu'auetz vos un aunor mès net qu'eth solei… qué digui solei, s'eth solei a taques? Mès net qu'era netetat. E encara vos planhetz… Arren, que vos vau a guarir jo damb aguesta vergueta. Tanlèu parletz der aunor… plaf! Que non i a ua auta manèra. Çò que digui. Aguestes causes les hètz per çò de amanhagat qu'ètz. Ua tia que vos suenhe, ua hemna beròia que vos amaganhe tanben e que se guarde enes vistons des vòsti uelhs…. Coma qu'ei vertat… Macareu, donques se jo auessa ua hemna atau…"

En arribar en aguesta part dera repassada que Segismundo li fotie mès seriós qu'un tòcho, Rubin s'auie padegat tant, que lèu ère prèst a entener-lo damb benvolença e enquia damb alegria. E acabèc per arrir, e ath cap d'ua longa estona li didec:

"Amic Ballester, vos convidi a Variedades aguesta net. voletz?"

- Donques non è de voler? Qu'estarie ben. Calhauades d'aguestes que ne vengue cada dia, illustre amic mèn. Que i anaram… damb era condicion de qué vengue Padilla aguesta net entà quedar-se de garda. Vam ara, eth mèn estimat collèga, a hèr aguesti gachets de *protoiodur de mercuri*. Premanitz vos eth blanhiu e eth mucilag de goma arabica. Ordenança dificila. Fòrça compde… vos digui que non i a sciéncia mès sublima qu'era Farmacia. Fòrça mès polida qu'escorcolhar s'a auut o non tantes o quantes dotzenes de dius! Anem-i; compde damb aguest preciós mercuriau. Qu'estarà apraiat eth malaut que se lo prengue. Non, que non ac voleria entà jo. Mès, òc ma hè, que s'aurà divertit fòrça en aguest mon damb es gojates beròies, e s'ara li còste bones foetades, que tanben s'ac aurà passat ben. Ep!... compde damb es dòsis. Non sigatz tan viu de gèni. Compde que vatz a shordar ath pacient, e era saliuèra que lance arribarà enquia aciu… Be n'ei de beròia era Farmacia! Entà jo i a dus arts, era Farmacia e era Musica. Ambdues guarissen ara umanitat. Era Musica qu'ei era Farmacia dera amna, e era… vicevèrsa, ja me comprenetz. Nosati, se qué èm senon es compositors deth còrs? Vos qu'ètz un Rossini, per exemple, jo un Beethoven. Un e er aute art non son que combinar, combinar. Aquiu se criden nòtes nautes, aciu les cridam drògues, substàncies; aquiu son sonates, oratòris e quartets… aciu vomitius, diuretics, tonics… eca. Eth *quid* s'està en saber herir damb era composicion era part sensibla… Qué vos semblen aguestes teories?... Quan desafinam, eth malaut se morís.

Ath cap d'ua estona arribèc eth practicant que solet hège servici ena farmacia pes nets, e en her-lo-se a vier a despart, li didec Segismundo. "Amic Padilla, aué madeish li vau a prepausar a dòna Casta que vengues de dia, donques qu'aguesta calamitat de Rubin a eth cap coma un tistèr, e cranhi que se se demore solet empodoe a tota era clientela".

IV.-

Aquera net, dempús de sopar, vengueren toti ena casa de dòna Casta, a on s'auien d'amassar entà gésser de passeg. Mès ath cap d'ua estona d'èster aquiu, entrèc Ballester dident que s'auie quilhat un airegòt fòrt e menaçaue tormenta, per çò que per unanime acòrd non gesseren; s'aluguèc lum ena sala e dòna Casta li didec a Olimpia que toquèsse era pèça tà que l'entenèssen Maximiliano e Ballester.

Olimpia ère era mendre des hilhes de Samaniego, e aurie costat admiracion ena epòca qu'en era ère mòda èster tisic, o aumens semblà'c. Prima, espirituau, uelhimacada, damb un trait de cara fin e d'expression romantica, era mainada aquera qu'aurie estat ua perfècta beresa cinquanta ans endarrèr, en temps des peus cargolhats e des traits de silfide. Volie dòna Casta qu'es sues mainades auessen un miei de guanhar-se era vida se per quinsevolh contingéncia s'apraubissen, e Olimpia siguec amiada entath Consevatorio de plan petita. Sèt ans s'estèc piconejant, e dempús piconejaue en casa jos era direccion d'un important mèstre que venguie dus còps per setmana. Se tractaue de que guanhèsse prèmis enes examens, e entad aquerò era mainada s'estèc tres ans en tot estudiar ua maudida pèça, que non acabaue de dominar jamès. Pèça peth maitin, peça pera tarde e net. Ballester se la sabie ja de memòria sense pèrder ua soleta nòta. Que non auie artenhut Olimpia *díder* tota, tota era peça, dès er *adagi patetic* enquiath *presto con fuoco* sense enganhar-se bèth còp, e tostemp que tocaue dauant dera gent, s'embolhaue e hège un revolum de nòtes que ne Crist ac comprenie. Plan per aquerò dòna Casta li manaue tocar quan i auie persones estranhes, entà qu'anèsse perdent era pòur ath *public*.

Era determinacion de non gésser de passeg botèc ara senhoreta de mala encolia, pr'amor que non podie parlar damb eth sòn nòvi, qu'en aquera ora ère clauat ena cantoada deth carrèr des Tres Peces, demorant que gessesse era familha entà amassar-se'i. Qu'ère un gojat de merit, qu'estudiaue eth darrèr an de sabi pas quina carrèra e escriuie articles de critica (a gratis) en diuèrsi jornaus. A maugrat des sues notables qualitats dòna Casta non lo vedie damb boni uelhs, pr'amor qu'era critica, francament, coma mestièr entà mantier ua familha, non li semblaue guaire lucratiu. Olimpia n'ère fòrça apassioada; liegie toti es articles deth sòn nòvi, qu'aguest li hège a vier rebracadi des jornaus e apegadi en huelhes de papèr, e damb aguesta lectura s'anaue illustrant considerablament. Tot aqueth revolum de senténcies estetiques se lo sauvaue damb es cartes e es guinses de peu. Dòna Casta non li permetie encara ar apreciable joen entrar ena casa.

Toquèc era mainada era sua pèça damb non pòca fatiga, a viatges pataquejant es tecles coma se les volesse castigar per ua fauta qu'auien cometut, a viatges amorassant-les entà que sonèssen suaument damb era ajuda dera pedala, arquejant eth còs, ja d'un costat, ja der aute, e botant cara d'aclapada o de mala encolia, segons eth passatge. Semblaue qu'es dits èren boques, e qu'aguestes boques amiauen ua hame de lop per çò des nòtes que se minjaue. En cèrtes escales dificiles, quauques nòtes s'auançauen as sues predecessores e d'autes se demorauen arreculades; mès quan arribaue un tròç facil, era pianista didie "aciu non pequi", e s'indemnizaue des errors qu'auie cometut abans. Pendent eth long martiri des tecles, es exclamacions d'admiracion non cessauen: "Quini dits es d'aguesta gojata!... Que me n'arrisqui jo de Guelbenzu… e quin talent artistic, quina expression!", didie eth gran coquin de Ballester.

E dòna Casta: "Ara vie eth pas dificil, ara… en aguest tròç qu'ei perfècta… Quina beresa… quina manèra de frassejar…!". Dòna Lupe tanben hège gesticulacions, e Fortunata se vedie obligada a exprimir eth sòn entosiasme, encara que non entenie ua paraula de taus còps d'esquera, e ath sòn interior s'estonaue de qué aquerò se cridèsse *art sublim*, de qué es persones formaus aplaudissen era musica aquera que se retiraue ara d'un talhèr de cauderaria. Quinsevolh melodia des pianets de carrèr li shautaue e l'esmoiguie mès.

Olimpia tocaue damb fe e emocion, pensant-se qu'eth miralh des critics l'entenie deth carrèr estant. Quan acabèc, qu'ère renduda, sudorosa, li hègen mau toti es uassi e a penes podie alendar. Ne tansevolh auie alend entà balhar es gràcies pes flors que toti li lançauen. Era tossiquèra que l'entrèc semblaue anonciar un atac d'emoptisi. "Hilha mia, li didec era sua mama en veder-la vier entath balcon, non gaites, qu'ès en tot sudar. Tè, bota-te aguest mocador".

E se lo botaue, e en non poder tier es talents de vier en balcon, gessec damb Fortunata, e ambdues sigueren en tot contemplar era amna en pena que se passejaue peth trepader deth dauant.

Ara seguida entrèc Aurora, era màger des *Samaniegas*, qu'ère plan desparièra dera sua fraia, de peu nere, de bon pòrt, sense èster ua beresa, d'aguestes qu'amassen a un color anemic ua cèrta fortalesa mòfla e arrogància de carns incolores. Eth sòn pitrau qu'ère desproporcianadament gròs, eth sòn còth cuert, es anques e era cintura ben tornejades, e es cosedures des manges semblauen pròches a crebar per çò dera grossor creishenta des braci. Eth cap qu'ère polit, de pòc peu e plan ben apraiat. Qu'auie mès intelligéncia qu'era sua fraia; vestie damb aguesta simplicitat airosa des hemnes estrangères que se guanhen era vida en un taulatge de botiga eleganta, o amiant era compdabilitat d'un restaurant. Eth sòn vestit

qu'ère tostemp d'un solet color, sense combinasons, d'ua cintura sevèra e expeditiua, vestit de hemna joena que ges soleta en carrèr e trabalhe aunèstament.

Expliquem aquerò. Aurora Samaniego auie trenta ans e ère veuda d'un francés, que venguec en Espanha representant cases estrangères de drogaria. A pòc de maridar-se, tàs ans 65, eth francés se n'anèc damb era sua hemna entà Burdeos e aquiu eretèc de sa pairs un establiment de ròba blanca, que milhorèc a truca de trabalh, en tot botar en eth es bases d'ua fortuna. Mès, entre Bismark e Napoleon III ac lancèren tot a pèrder, donques que per tòrt d'aguesti dus personatges arribèc era guèrra de 1870, que tantes esperances auie de segar. Fenelon, qu'ère un òme plan brave e d'intelligéncia mercantila, auie eth defècte deth *chauvinisme*. Agarrèc es armes, s'alistèc en un còs dera armada, e as prumèrs trets, es prusians lo deishèren sec.

Veuda e damb pòqui sòs, encara que tanben sense hilhs, Aurora tornèc en Madrid, a on es costums e abits de trabalh qu'auie aquerit non les podec amiar ena practica per non auer aciu *grani magasèms*. e es que i a, son tengudi per aguesti feniantèrs d'emplegats, que les trèn as gojates eth solet miei aunèst de guanhar-se eth sòn guanhapant. Qu'auie aprenut era veuda de Fenelon tot çò que cau saber, restacat ara ròba blanca; ère bona en compdabilitat, auie clares nocions d'orde economic e deth regim que s'a d'ajustar un negòci ben montat, e parlaue eth francés perfèctament. Mès toti aguesti merits aurien estat inutils enquiara fin deth mon, se non se l'auesse acodit a Pepe Samaniego establir eth comèrç de ròba blanca *cossent as darrèrs auanci der estrangèr*, e hèr-se a vier en eth a persona tant intelligenta entad aquerò coma ara sua cosia. Eth plan qu'ère ample. Aurora serie ath cap deth departament d'equipes de nòça e tistèrs de batialhes, ròba de mainatges e de senhora. Eth capitau entara installacion d'aguesta importanta indústria l'auie facilitat D. Manuel Moreno-Isla, qu'auie confiança ena aunestetat e intelligéncia de Pepe Samaniego. Era botiga serie en ua casa naua dera pujada a Santa Cruz, dauant per dauant deth carrèr Pontejos, e es sues veirines serien, plan que òc, es mès polides e elegantes de Madrid. Inauguracion eth 1er. de seteme. Samaniego ère en París hènt crompes, e en moment d'escríuer aquerò, auien ja arribar quauques caishes. Ena botiga provisionau, qu'ère pròcha ara definitiua, i auie ja fòrça trabalh. Aurora, ath cap d'un graciós grop de trabalhadores plan abiles, ère en tot dispausar es pèces-modèl que s'auien de presentar es prumèrs dies, coma mòstres des riques confeccions dera casa. De solei gessent enquia solei cogant viuie entre ondades de cotona damb esgluma de dentèles plan riques, talhant e provant, punchada aciu, còps de scisèus enlà,

governant eth sòn escabòt de coseires damb tanta intelligéncia coma autoritat.

Pes nets, quan arribaue ena sua casa, renduda, sa mair li shautaue que siguessen presentes dòna Lupe, Fortunata, e es autes amigues, pr'amor de deishar anar era sua vantaria. Tanlèu la vedie entrar, se l'alugaue eth ròstre e ja non se parlaue que der establiment nau e des causes jamès vistes qu'aquiu admirarie eth Madrid elegant. Es quate hemnes non parauen eth bèc enquias dòtze, e plan per aquerò, Ballester, aquera net, en veir que se formaue er embolh dera ròba blanca, agarrèc d'un braç a Maxi e li didec: "Nosati mo'n vam a veir ua peceta en Variedades". Que què de dit qu'Olimpia, sense participar dera presompcion ne der afogament mercantiu dera sua mair, seguie posada ena parabanda deth balcon deth gabinet, vedent passar era ombra melancolica der engüejat Aristarco, e lançant-li de naut estant bèra parauleta entà qu'adocisse era sua demora forçada.

"Que seràs plan cansada, sè-te, li didie dòna Casta ara sua hilha, en tot formar eth rondèu. Com va tot?"

- Aué an estat en tot provar eth gas ena naua botiga. Que serà ua causa esplendida. Ja arriben caishes de nauetats, causes, ai!, per exemple, tan polides, qu'en Madrid non s'a vist arren parièr. Aciu que non saben botar veirines. Ja veiratz, ja veiratz es nòstes *damb tot aquerò que i a de mès polit*, entà cridar era atencion, e hèr qu'era gent se pose e entre a crompar bera causa. En entrar se les mòstre mès causes, se les *hè veir* aguesta e era auta e eth prètz, se les embeline, e ara fin crompen. Es botiguèrs d'aciu a penes qu'an er art der *etalaje*, e per çò que hè ar art de véner, que son pòqui es que lo tien. N'a fòrça que pertanhen encara ara escòla d'Estupinhan que pelejaue as que venguien a crompar.

- Jo me pensi, didec dòna Lupe damb ua expression avariciosa, que Pepe Samaniego va a hèr un gran negòci. Madrid qu'ei encara per espleitar. Tot s'està en auer engenh. Ò!, donques en ram dera farmacia, mon Diu, que i a ua vertadèra mina. Jo sò en tot persutar-li a Maxi entà qu'endónvie, entà que vage per aquiu damb era sua pòca *panacèa*. Mès que mos auem tornat toti massa moraus e rigoristes. Vaquí se per qué aguesta nacion non auance, e es estrangèrs mos espleiten en tot hèr-se a vier toti es sòs.

Aguesta darrèra frasa amièc era convèrsa en primitiu terren, que d'eth s'auie desviat un shinhau damb aquerò dera *panacèa*.

"Plan per aquerò, didec dòna Casta, un establiment montat coma es milhors der estrangèr, que non pòt mens que hèr-se d'aur, donques qu'en bastir-lo aciu, es senhores dera granesa non auràn d'anar entà Bayona o Biarritz a crompar era darrèra nauetat."

Aurora vestie un vestit de percala, blu clar, damb cinturon de cuer, e ua grana fivèla en aguest. Era sua jarga qu'ère tot frescor, simplicitat d'obrèra eleganta. Se n'anèc ua estona entà laguens entà cuélher era collacion o lecaria que sa mair li sauvaue tostemp, e tornèc damb ua sieta ena man e ua culhereta ena auta. Qu'ère compòsta de prues çò que prenie, damb un tròç de rosquilha.

"Ne voletz?... Donques vos didia qu'enes caishes que son ara ena Aduana d'Irun, vien uns vestidets de mainatge, de tela, que costaràn sensacion. Eth modèl arribèc ager fòrça rapid, e tanben arribèc un tapaboques que d'eth ne hèm imitacions de classa inferiora, damb dentèla ordinària. Que ja ac veiratz, ja ac veiratz… Donques era hauda de batièg, per exemple, qu'èm en tot apraiar damb dentèles *valenciannes*, non se poirà botar a mens de cinc cents francs. (Aurora qu'auie tostemp eth costum de compdar en francs). Qu'ei vertadèrament encantador. Me lo harè a vier aciu quan sigue acabat tà que lo veigatz."

- Que serà milhor que vengam nosates aquiu, didec dòna Lupe, e atau ac veiram e ac oishinaram tot abans que se daurisque ath public.

Fortunata didie tanben bèra causa encara que non guaire, pr'amor que çò dera botiga non desvelhaue en era gran interès. Dempús que s'acabèc era sieta dera compòsta, tornèc Aurora entà laguens, e se hec a vier uns pastissi en un papèr. Be n'ère de golarda! N'aufric un a Fortunata, que lo prenec, e dòna Casta se dispausèc a obsequiar as sòns amics damb veires d'aigua. Que botaue aguesta senhora toti es sentits en heredar era aigua, e se vantaue de qué en nunlòc n'auie de tan fresca e bona coma ena sua casa. Dempús de hèr-se a vier ua sieta de terròcs de sucre, anèc a vessar eth preciós contengut des cantres, pr'amor que n'auie diuèrsi, e en eri controtlaue era temperatura, en tot botar-les o non en balcon. Dòna Lupe l'ajudaue ena amiada dera aigua, e mentretant Aurora li passèc eth braç pera cintura a Fortunata e ambdues gesseren en balcon dera sala.

Cadun se minjaue un pastís de chicolate, e dempús ne preneren un aute de cocò.

Luenh dera audida impertinenta de dòna Lupe e de dòna Casta, Aurora se cohessèc damb Fortunata: "Que se n'an anat toti aguesta tarde… Eth cosin Manolo vie tanben damb eri".

V.-

Aciu qu'està ben díder que Fortunata e era veuda de Fenelon s'auien hèt fòrça amigues. Aguesta mostraue ara de Rubin ua grana simpatia, e damb aguesta simpatia, era doça confiança que d'era emanaue, e fin finau, damb era vertadèra degalhada d'indulgéncia que hège des sues fautes, s'apoderèc de man en man de toti es sòns secrets. Plan que òc, aguestes intimitats sonque auien lòc a esquia de dòna Lupe e plan luenh de dòna Casta, pr'amor que ne era ua ne era auta aurien consentut que taus tèmes se tractèssen enes aunèstes e dignes convèrses d'aquera casa.

Agarrades pera cintura, braç damb braç, s'estèren es dues hemnes ua estona sense dider-se arren, en tot minjar-se es pastissi e guardant tath carrèr. Ara imprevista se metec a arrir Aurora.

"Guarda ath pèc de Ponce, en tot hèr-li amorassetes a Olimpia. Jo me pensi qu'era mia fraia ei era soleta hemna que i a en mon, capabla d'estimar a un critic. Se meritarie coma castic maridar-se damb eth. Solet que, coma qu'ei era mia fraia, non li desiri tau catastròfa."

"Vai, pro que n'ei de comprometut er òme, didie Fortunata arrint tanben. Li hè senhaus tà que baishe… Òc, ara va a baishar. Qu'estàs pro ben… Que deu èster que li vò balhar un d'aguesti articles critics qu'escriu e qu'en eri conde er argument des drames entà que mo'n sabéssem. Tè, òme, non te'n hèsques que ja li parlaràs ua auta net. Ara non pòt èster…Be ne son de pesadi aguesti nòvis!, vertat?".

Ath cap de ua auta estona, e quan es braci deishèren anar es cintures e ambdúes èren en tot netejar-se es dits enes sòns respectius mocadors, Aurora tornèc a díder: "Plan, donc, toti se n'anèren aguesta tarde e eth cosin Moreno damb eri. Me semble que van entà San Juan de Luz."

Fortunata virèc era cara entath balcon deth gabinet a on ère Olimpia. Dempús guardèc ara sua amiga en tot dider-li en un ton sec: "Que van entà San Sebastian e Biarritz, e a començament de seteme anaràn toti entà París".

- Gojates, didec dòna Casta, tocant-les enes espatles. Quina sòrta d'aigua voletz?... *Progrès* o Lozoya?

- Qu'ei parier, repliquèc Fortunata.

- Cuelh era Lozoya, e cre-me, insinuèc dòna Lupe damb eth sòn veire ena man. Per mès que digue aguesta, *Progrès* qu'ei un shinhau salada.

- Aquerò ei qüestion de gusti… e tanben de costums, argumentèc era Casta damb er assopliment e formalitat d'un tastaire de vins. Coma que jo m'è elevat beuent era aigua de *Pontejos,* qu'ei era madeisha qu'era dera

Merced, qu'aué criden *Progrès*, tota era auta aigua me semble qu'a gust a hanga.

Non vau a persutar de çò de molt que se didec sus aguest tractat d'aigües de Madrid. Tant qu'es dues senhores blagauen laguens, Fortunata e Aurora ac hègen en balcon. Que deuien èster es onze e mieja quan enteneren era votz de Ballester. Aguest e Maxi les guardauen deth trepader deth dauant estant. "Se baishatz, vos demori aciu", didec Rubin.

- Olimpia, cridèc Ballester. Viem de veir era òbra que s'estreèc delànet. Be n'ei de dolenta! N'auetz ja notícies d'era?

- Jo? Se qué didetz? Coma que vos, vos hètz damb expèrts…

En díder aquerò passaue eth critic ath sòn costat.

"Escotatz, Olimpia… Era òbra qu'ei ua mèrda, mès quauqui amics der autor la meteràn pes bromes. Ja les voleria jo veir entà que me didessen a jo se per qué enganhen d'aguesta manèra ath public."

- Deishatz-me en patz… Be n'ètz de pèc!, repliquèc Olimpia, e se metec entà laguens.

- Baishatz o non,?, didec Maxi; e era sua hemna li didec que se demorèsse ena farmacia, pr'amor qu'eres baisharien. Aurora e Fortunata se n'arrien guardant a Ponce, qu'anaue escapat carrèr ensús coma amna qu'amie eth diable.

Se retirèren es de Rubin entath sòn domicili, auent es dues senhores era satisfaccion de veir a Maxi tan milhorat des desordes cerebraus d'aqueth maitin, que non semblaue eth madeish òme. Simptòmes favorables qu'èren era aubediéncia a tot aquerò que se li manaue, e çò de senat e tranquil des sues responces. Aquera net dormic tranquillament, e arren se passèc que gessesse deth canon ordinari. Era tarde a vier acordèren marit e hemna de balhar un passeg quan barrèsse era net. Venguec era a cercar-lo ena farmacia ara ora convenguda, e non lo trapèc. "Qu'ei anat a talhar-se eth peu, li didec Ballester aufrint-li ua cagira. Damb es ahèrs d'aguesti darrèri tempsi, eth praube gojat non se n'encuedaue que ja se retiraue as poètes peluts… L'è manat que se tonesse aguesta madeisha tarde. Que vos cau saber ua causa: l'ac cau manar, combater-li eth sòn abandon, es lectures e non consentir que s'encabórnie. Abans de deishar-lo quèir enes malenconies, qu'ei milhor balhar-li un desengust. Jo tostemp li parli fòrt, e credetz-me… m'a cuelhut pòur. Qu'ei çò que cau".

- Praubet!, exclamèc Fortunata. Mès vedetz es causes que lo capviren? Jo que non è vist un trebolament semblable.

Segismundo, qu'en aqueth moment auie pòques causes a hèr, ac deishèc tot per çò d'atier cortesament ara senhora deth sòn amic e èster-li agradiu en çò que depenie d'eth. Qu'ère un òme que s'auie de contier fòrça entà

non èster galan e enquia atrevit damb quinsevolh hemna que siguesse ena sua preséncia. Damb Fortunata s'auie permetut bèth còp quauqua badinada; aqueth dia non se passèc. En tot hèr-se a vier es dits ena sua cabeladura entà hèr damb eri pues de piente, se l'alisèc, e arquejant eth còs, s'inclinèc entara senhora entà dider-li damb sornaria:

"Qu'ètz vos fòrça trista des d'ager… Non, non m'ac remigatz… Qu'ei que non veigui jo çò que se passe?... Liegi enes cares."

- Donques ena mia pòques causes auratz liejut.

- Mès de çò que vos pensatz…. Liegi passatges plan trendes… estròfes d'adiu… quèishes de solitud…

- Vai!, qué pèc!

- Ò!, a jo non se m'escape arren. Que sò d'acòrd en que non i a motius entà que vos mostretz patetica… Mès que i a ua auta causa… a jo m'agrade vier enes origines, me shaute cercar eth perqué, e francament, quan guardi aguest perqué, non posqui mens que lamentar era enganha que vos patitz de hè ja fòrça temps.

Fortunata lo guardaue arrint, donques que non se pensaue que s'auie d'anujar.

"Òc, non posqui mens que deplorar, seguic eth regent holant-se, que vos sigatz tan fidèu damb persones que non s'ac meriten… Auent en mon tants còrs leiaus, per qué cercar precisament eth mès inconstant e…"

"Be ne didetz d'asenades!"

- Ò!, que non son asenades, repliquèc eth farmaceutic, hènt quauqui passi entà dauant d'era e sajant de qué aguesti passi siguessen tot çò d'elegant possible. Desencusatz-me eth mèn atreviment. Que jo sò atau; tostemp è estat Juan Claridades, e quan ua idia vò gésser de jo li daurisqui era pòrta entà que gesque, pr'amor que se la dèishi laguens, crebi… Donques didia… Vos vatz a emmaliciar?

- Non, òme, me vau a emmaliciar jo? Deishatz-la anar, deishatz-la anar.

- Donques didia… (Ballester cuelhie ua actitud qu'ada eth li semblaue aristocratica), didia qu'ath que vos auríetz d'estimar ei a jo… Ja vedetz que non me mossègui era lengua.

- Vai, quina gràcia! Me shautatz vos per çò de cuert d'engenh.

- Ath pan pan e ath vin vin. Estimant-me a jo, veiratz se com ei un còr qu'estime, conseqüent e tropicau. Mès, vos avisi d'ua causa.

- Qué?

- Que se vos deciditz a estimar-me… ja sai que non vos decidiratz, mès se vos deciditz, tietz compde de non dider-m'ac còp sec… donques que me moriria de gust… Que serie coma ua descarga electrica.

- Que podetz èster tranquil… Òc, vos ac anarè dident pòc a pòc, preparant-vos, coma quan se balhen males notícies…

- Non tant, non tant…

- Vai que n'ètz de dolent… Aciu, entre tanta medecina, non i a arren que vos guarisque eth cap?

- Donques se i siguesse, amiga mia, se i siguesse…! E se pensen molti qu'eth pejor cap d'aguesta casa ei deth praube Maxi, quan en realitat eth mèn ei ua gabiòla d'audèths. Qu'ei vertat que dues paraules de qui jo me sabi me harien era persona mès senada e mès erosa dera tèrra…

En veir alavetz qu'entraue Rubin, li dèc ua virada ara sua convèrsa. "Aciu que sò en tot dider-li ara vòsta estimada mitat, que li vau a dar uns gachets… Diu, quini gachets!"

- Entada era?

- Non, òme, entà vos.

- E de qué son?

- Plan, plan, que ja voletz saber de qué son. Macareu, quan un pense quauquarren nau, li cau sauvar-se eth secret. Qu'ei un especific.

- Aguest Segismundo qu'ei capvirat, didec Fortunata. Anem-mo'n.

- Jo non preni gachets sense saber-ne era composicion, didec Maxi damb era màger bona fe.

- Aguesti òmes erosi son fòrça impertinents. Tot ac vòlen saber… e ara se'n va de passeg damb era sua colometa! Be n'èm de… bavosi! Dempús se planh eth mainatge!... (tirant-lo d'ua aurelha), que se planh per vici… eth mainatge consentit dera Providéncia…. Adishatz, a didertir-vos.

Gessec a dider-les adiu ena pòrta dera farmacia, se botèc plan regde, e en tot estirar-se tot çò que podec sus era basa des sues simbosses, les seguic damb era vista enquia que despareisheren naut de tot deth carrèr.

VI.-

Anauen passant es cansadi dies der ostiu, qu'ei en Madrid era sason des tristeses, pr'amor qu'era sòn e er apetís manquen, era societat amendrís, e es que se demoren aciu semble que se mingen eth pan dera emigracion. Ena familha de Rubin arren se passaue de particular, donques que Maxi non empejoraue, encara que cada maitin auie era sua excitación corresponenta, mès o mens pomposa; mès, mentre non arribèsse en un grad de furor coma eth deth dia der arsenic, es dues hemnes ac podien tier damb paciéncia. De nets, es depressions se manifestauen leugèrament, e a viatges non arribauen. Ballester auie artenhut, en tot combinar era persuasion damb era fermetat, desseparar-lo complètament de quinsevolh lectura que l'amièsse en aclapament.

Entre Fortunata e dòna Lupe non ère tot concòrdia, coma ja s'aurà comprenut, pr'amor qu'era senhora de Jáuregui, observadora sagaça, auie comprenut que de començament de junh era sua neboda hège maus passi. Totes es persones restacades damb era familha de Rubin se'n sabien dera istòria dera hemna de Maxi, e eth dramatic papèr que desvolopaue en era eth senhoret de Santa Cruz. Quauques ues, dilhèu, se'n sabien d'era tresau gessuda dera aventurèra entath camp dera sua hòla illusion; mès arrés gosèc vier damb eth conde *ena des Piòcs*. Aguesta, ça que la, se'n sabie per òbra deth pur calcul e pes sues facultats olfactiues. Comencèc un còp en armar-la gròssa "tà que non se pense, didie entada era, que m'avali es sues mentides e que sò aciu en tot hèr eth pèc". Mès Fortunata, rebrembant ar instant es leçons deth sòn amic Feijoo, tracèc era linha divisòria qu'aguest li recomanèsse, e venguec a díder en resumit: "d'aciu entà aquiu, senhora, governatz vos; d'aquiu entà aciu, que i a *es mies causes* e en eres non vos i auetz de calar".

Non se dèc per vençuda era orgulhosa veuda der alabardèr, e tornèc ara madeisha, dus o tres còps mès, d'aguesta sòrta: "S'eth praube Maxi siguesse ben, eth que t'amiarie en soquèr coma li cau hèr quinsevolh òme que s'estime; mès que non n'ei, e me cau cuélher jo peth mèn compde era dignitat dera familha. Mil viatges m'è dit a jo madeisha: la vau a armar o non la vau a armar? Ena situacion d'aguest praubet, armar-la que serie era sua mòrt. Plan per aquerò me contengui e m'avali tot eth podom. Ves?, eth mèn cap s'aumplís de peublacs des de que veigui aguestes ignominies e non posqui botar-i remèdi…"

Fortunata virèc eth ròstre pr'amor d'amagar es lèrmes. Aguesta scèna se passaue en gabinet, en tot trapar-se es dues cosent es sòns vestits d'ostiu.

“Dempús de çò qu’arribèc en noveme d’est an passat, seguic era veuda damb ua serenitat qu’espaurie, dempús dera tua rectificacion vertadèra o faussa; dempús que se te perdonèc (e s’auesse estat per jo non se t’aurie perdonat); dempús que botèrem tèrra ar orrible crim, me semble qu’ès obligada a comportar-te de ua auta manèra. Non me gesques ara damb lèrmetes que semblen d’ipocresia. Pr’amor que jo digui ua causa. Escota-me atentiuament.”

Dòna Lupe deishèc era cosedura e se dispausèc a parlar, coma es oradors de profession. “Jo me boti en cas d’ua hemna que sent ua passion anciana, damb arraïcs plan prigondes e que non se pòden arrincar. Que i a casi, e reaument aquerò ei entà guardà’c tot doç. Donques se tu auesses vengut a jo e m’auesses dit: tia, que me passe aquerò. Me perseguissen; sabi pas se poirè defener-me; sò fèbla; ajudatz-me… Ò!, era causa alavetz serie desparièra. Pr’amor que jo t’auria dirigit, jo t’auria dat fortalesa, consolacion… Mès non; que t’estimes mès anar ara tua, e hèr e actuar coma ua gojata sense sen… Aquerò qu’ei ua asenada; vaquí, vaquí eth motiu de toti es malastres per non compdar damb era ajuda des persones que pòden guidar-te. En resumit, que quan vengues a demanar ajuda, ja serà tard, e aguestes persones te dideràn: apraia-te ara coma pogues, en.honsa-te, e capera-te de vergonha e autreja-te as dimònis.”

Un còp prononciada aguesta eloqüenta filipica, seguic era senhora pendent ua bona estona alendand, e Fortunata non lheuaue es uelhs dera cosedura. Pensaue ena estranhesa d’aquerri concèptes dera veuda, que semblaue prèsta a determinats anaments indulgents se l’auesse consultat, e se l’auesse coma dispensadora infalibla de proteccion e sancionadora des accions. “Aguesta hemna que vò èster eth Papa, pensaue, e a truca de qué la hèsquen Papa, ac accèpte tot. Per çò que hè a jo…” A Fortunata li repugnaue era morau despotica de dòna Lupe, qu’en era aubiraue mès supèrbia que rectitud, o ua actitud adaptada jesuiticament ara supèrbia. Que non ère d’acòrd tot aquerò damb es idies absoludes dera joena criminau. Era volie entàs sòns actes era absolucion complèta o era complèta condemnacion. Lunfèrn o Cèu, e arren mès. Qu’auie era sua *idia*, e entad arren li calie conselhs ne proteccion d’arrés. Que s’apraiaue soleta fòrça milhor, e quina que siguesse era sua crotz, non li calie cap Cirinèu. Es sues accions qu’èren decisiues, dretes, venguie entada eres lançada coma un projectil que ges deth canon.

Assabentada dòna Lupe, en aqueres confidéncies qu’auie damb era sua amiga Casta, de qué es de Santa Cruz se n’auien anat a ostiuar, cuelhec pè d’aguesta circonstància entà foter-li ara sua neboda un aute discurs, encara qu’en un ton mens catilinari qu’es anteriors.

Qu'ère aquera senhora essenciaument governamentau e bastie tostemp sus era basa solida des hèts consumadi toti es sòns plans e pensaments. "Guarda tu se com poiríem arribar a entener-mos, li didec ua tarde que la tornèc a cuélher a punt entath cas. Me n'è sabut de qué era persona que t'amie capvirada non ei ja en Madrid. Quina milhor ocasión entà entamenar era reforma deth tòn estat interior, qu'ei coma ua casa en pardies? Jo sò prèsta a ajudar-te tot çò que posca. Que non ac auria de hèr; mès qu'è caritat e compreni es flaquitges umans. Ua auta agarrarie eth carrèr deth miei; jo me pensi qu'en causes tan delicades s'a d'actuar damb un cèrt tacte. Qu'auries de començar per meter-me en antecedents, per fidar-me enquia es detalhs mès menuts; per botar-me ath pas de çò que penses, çò que sentes, des temptacions que te vien peth maitin, pera tarde e pera net; en fin, que m'auries de díder toti, toti es simptòmes d'aguesta maudida malautia, e prometer-me hèr tot çò que jo te diga". Parlaue, donc, era veuda coma s'auesse ena pòcha es prescripcions entà toti es casi patologics dera amna.

Entà quedar ben, mès que per gust, Fortunata auec era condescendéncia de díder quauquarren en tot sauvar, coma ei naturau, aquerò mès delicat. Dòna Lupe s'entosiasmèc autant damb aquera mòstra de submission, que hec veir es sues facultats professionaus e acabèc atau: "T'asseguri que se m'aubedisses te treirè tot aquerò deth cap e seràs çò que non ès, un modèu de hemnes maridades. Prumèr de tot, me comprometi a que non tornes a quèir enquia e tot en cas que te premanissen eth param un aute còp. Vai, damb eth cavalieret! Qu'ei causa de denoncià'c ara policia. Tu dèisha-te amiar; bota enes mies mans eth plaid, dèisha-me hèr a jo… e ja veiràs. Te jògues que me cali bèth dia ena casa de dòna Bárbara e li canti es quaranta? Que non sabes encara se com sò jo, non me coneishes, e as estat tan pèga que non as volut servir-te de jo…! Pro que t'ac as meritat tot çò que te passe. Mès a compdar d'ara, ac volgues o non, vau a cuélher cartes en ahèr… Qu'acabaràs per adorar-me coma s'adòre a ua mair."

E quan acabèc, qu'ère dòna Lupe alugada. Lèu lèu gosèc hèr-li ara sua neboda ua amorassa mairau; taus èren eth sòn gòi e era sua satisfaccion. Un pensament li gessie deth cap en cada moment; mès que se lo sauvaue ena huelha mès amagada dera sua intelligéncia practica. Ne tan solet era ombra d'aguest pensament li deishaue aubirar a Fortunata.

Se lo sauvaue entada era e ne gaudie d'eth soleta. "L'aurà autrejat sòs?" Tostemp que se hège aguesta pregunta, se responie afirmatiuament. "Que l'aurà dat quauquarren, dilhèu granes quantitats. Mès a on dimònis les sauve? Qué hè que non me les dongue entà que se les plaça?... Que ja m'ac pensi; deu auer vergonha de méter enes mies mans sòs aqueridi d'aguesta

manèra. Aguesta delicadesa l'aunore… E non ei cap auta causa; li hè vergonha de dider-m'ac. Mès a tot darrèr aquerò gesserà."

E ua tarde qu'eth matrimòni auie gessut de passeg, era gran capitalista, non podent arturar ja mès eth sòn curiosèr, manèc a Papitos entà un encargue, pr'amor de demorar-se soleta, e damb ua determinacion admirabla hec un escorcolh ena comòda e mala de Fortunata. En tot hèr-se a servir des nombroses claus qu'auie, dauric toti es calaishi e remenèc en eri suenhosament, en tot esdegar-se a deishar es causes, dempús de ben escorcolhades, ena madeisha posicion qu'auien abans. Aguesta manèra de hèr, jesuitica, la practicaue tostemp que botaue es sues mans escrutadores a on non deuien èster. Cerca per aciu, cerca per aquiu, e arren. Es bilhets s'amaguen tant aisidament, que non i a manèra de trapar-les. Mès dòna Lupe auie tan bona flaira entà desnishar sòs, qu'ère segura de trapar es bilhets s'ei que n'auesse. "Les amiarà cosudi ena ròba?, pensèc. Que poirie èster. Aguesta astuta semble que non sap arren, e be ne sap de causes!" Ena comòda non i auie arren que se retirèsse a sòs, ne tanpòc cartes. Quauques jòies e menudalhes vedec, que li semblèren un recòrd o present d'amors. Mès çò qu'ei sòs, ne era flaira.

"Qu'ei estranh, gasulhaue era veuda, escorcolhant era mala, dempús der escorcolh peth menut que hec dera comòda. E non se compren en tot èster eth tan ric e era ua prauba…! Era mala, que solet auie ròba vielha, non dèc tanpòc arren de se. Donques i deu auer bèra causa… pensèc era senhora, a d'auer bèra causa. En bèth lòc deu èster er amagadèr. O i a sòs aciu, o non i a sòs en tot eth mon".

Cansada d'eth sòn inutil escorcolh e sauvant-se es claus, que formauen un sarrat pendolh, digne der arsenal d'ua companhia de panaires, dòna Lupe se seiguec a meditar, e botant-se ua man sus eth pièch de coton e amorassant-lo, se gratèc damb es dits dera auta man eth front, aquiu a on comence eth peu, coma eth qu'ahisque era gessuda d'ua idia e didec: "Donques se reaument non l'a balhat arren, mos cau arreconéisher qu'aguest òmne ei eth màger des indecents."

VII.-

Que hège calor, e es scènes qu'è descrit se repetien, en tot reprodusir-se d'aguesta manèra afectada que sòl cuéher era vida umana pendent cèrts periòdes, madeish qu'un fatigat artista que non ne hè cabau dera renovacion dera forma. Es passegi dera net entà cuélher eth tramvia deth barri; es escursions entà bèth teatre d'ostiu; es reünions ena casa de Samaniego o de Rubin; es mimaròtes deth critic en carrèr; era romantica figura d'Olimpia penjada en balcon coma ua mòstra o figura que didesse: "aciu s'estime finament"; es extravagàncies de Ballester, es espasmes de Maxi, tot s'anaue repetint cada dia damb regularitat de programa.

En agost se passèc quauquarren que non ère enes papèrs, e siguec d'aguesta manèra. Un maitin venguec Torquemada a veir a dòna Lupe entà tractar de negòcis. Damb eth sòn vestit d'ostiu, amiaue eth brave de D. Francisco ua mina semblabla ara des militars que tornen de Cuba, donques qu'ath delà deth vestidet bluenc, s'auie calat un chapèu de palha d'ala ampla. Era sua camisa, de regues ròies, semblaue era bandèra des Estats Units; e entà accentuar mès era sua mina americana, amiaue ua jòia ena corbata e ua cadia de relòtge interminabla, que li daue fòrça torns d'un canton en aute deth pièch. Es pantalons èren tan cuerts, qu'en sèir-se se li vedie mieja cama. Aquiu qu'anaue ben díder qu'eth *defuntat ère mès petit*. aquerò semblaue ròba eretada, o arribada en sòn poder per embargament judiciau, o qu'auien estat agarrades a bèth filibustèr. Eth chapèu li servie de ventalh, quan ère de visita, damb er auantatge de qué es persones qu'èren ath sòn costat participauen dera ventilacion que daue aquera pèça tropicau tan ben manejada.

Ja amiauen ua estona d'interessanta conferéncia, quan sonèc era campaneta, e ara seguida entrèc Maxi en gabinet, qu'ère a on era sua tia e Francisco èren. Fortunata ère en tot planchar. Tanlèu vedec arribar ath sòn marit, venguec a veir se volie bèra causa, donques que deuie èster bèra causa estranha. A tau ora, tàs dètz deth maitin, non venguie jamès en casa eth praube gojat. Botant-se un mocador ena espatla, donques qu'eth calor dera plancha l'obligaue a botar-se fresqueta, passèc entath gabinet. Madeish era qu'era sua tia s'estonèren de veir en ròstre deth joen ua alegria inusitada. Es uelhs li ludien, e enquia ena manèra de saludar a D. Francisco notèren quauquarren estranh, que les aumplic d'alarma. "Òla, D. Paco, jo ben, e vos?... E dòna Silvia e Rufinita, seguissen cuelhent es banhs deth Manzanares?" Aguest lenguatge tan familiar, qu'ère çò de mès contrari ath temperament e ara timiditat de Maxi.

“Qué te cau per aciu ad aguesta ora?”, li preguntèc era sua tia, dissimulant era sua suspresa.

Fortunata non lo deishaue de uelh, seiguda luenh deth grop principau, en ua cagira pròcha ara pòrta dera cramba de dòna Lupe. Eth non se seiguec, e dempús d’aquera salutacion tan trempada que li lancèc ar usurèr, se metec d’esquia ath balcon damb es mans ena pòcha, guardant a toti coma aqueth que demore recéber felicitacions. “Donques arren, didec, que sò entà que me felicitetz”.

- Qué, t’a queigut era lotaria?

- Que non ei aquerò… Entà qué voi jo es lotaries? Que non me hè ua bèra manca… Qu’ei fòrça mès qu’aquerò, pr’amor qu’è trapat çò que cercaua. Ja vos didí qu’èra en tot pensar, e que solet me mancaue ua formula entà completar…

- Era combinacion!... Donques qué, as trapat era *panacèa*?, s’exprimic era tia damb incredulitat.

- Que non ei un mau nòm se l’ac voletz autrejar vos, didec eth praube gojat, exaltant-se cada còp mès. De *pan* que vò díder tot… e *akos* qu’ei madeish que díder remèdi. Qu’ac guarís e ac purifique tot, tè….

- Gràcies a Diu que hès bèra causa de profit!, declarèc dòna Lupe, maufidosa, observant es guardades de Maxi, qu’eth resplendor d’alegria ère totafèt febriu.

- Anet siguí tota era net pensant plan intranquil, eth cervèth coma brases, pr’amor qu’ath plan, milhor dit ath sistèma non li mancaue qu’ua formula entà èster complèt… Era maudida formula!... Fin finau, ara, hè ua estona, se m’a acodit; Hi un guimbet d’alegria. Ballester, que non compren aquerò, ne ac comprenrà jamès, s’anugèc damb jo e non me volie dar papèr e tinta entà escríuer era formula e deishar-la consignada…

Cranhi que se m’escape, que se me’n vage deth cap… Era mia memòria qu’ei ua gabiòla dubèrta, e es audèths… pif…

Dòna Lupe e Fortunata se guardèren damb tristesa. “Plan, didec era tia, en veir que l’arribaue ath dessús ua broma. Padega-te, escriueràs era formula, haràs era *panacèa,* aurà aguesta un grana capitada e guanharam fòrça sòs.”

- A!... exclamèc eth, damb era expression que se balhe a tota idia d’un trabalh aclapant. Non vos pensetz… entà expausar eth sistèma complèt damb pro claretat entà que toti ac comprenen, que cau usclar-se es uelhs… digui! Qu’aurè de passar es nets de clar en clar. Mès qu’ei parièr; quan aquerò comence a córrer, ja veiratz; cuelherè ua reputacion e ua glòria tan granes, mès tan granes que…

- Adishatz as mèns sòs, gasulhèc dòna Lupe, e Fortunata didec entada era quauquarren parièr.

- Eth problèma que quedaue entà resòlver, didec Maxi en tot apressar-se ara sua tia, e picant damb es dits, qu'ère eth dera emanacion des amnes. D'a on emane era amna? Ei part dera substància divina, que s'encarne damb era vida e se desencarne damb era mòrt entà tornar ena sua origina?... o ei ua creacion accidentau hèta per Diu, subsistint tostemp d'ua manèra impersonau? Aciu que i é eth qué.

Dòna Lupe hec ua grana alendada, guardant a D. Francisco que guinhaue es uelhs d'ua manèra entre burlesca e pietosa.

"Hilh, per Diu, didec Fortunata apressant-se, non penses aguestes causes que hèn mau de cap… Òc, qu'està pro ben; mès tot çò que mos cau saber sus aquerò, que ja ac sabem… Non t'escauhes eth cap."

- Estimada mia (refusant-la doçament e cuelhent un ton enfatic), s'en aguest *via crucis* de trabalhs e persecucions que me demore; s'en camin dolorós e gloriós d'aguest apostolat, non me vòs acompanhar tu, que me harà dò per tu, mès que per jo; mès tu, fin finau, que vieràs. Com non as de vier, s'es pecadora, e entàs pecadors, entara sua redempcion e entara sua sauvacion ei entà çò que jo pensi e prepausi çò que prepausi?

Fortunata entornèc ena sua desseparada cagira e dòna Lupe, dempús de hèr-se a vier es mans en cap, hec un gèst de conformitat cristiana. Que li mancaue pòc entà meter-se a plorar. Alavetz credec oportun Torquemada intervier, damb era esperança de qué es sues discrètes rasons adrecèssen eth torçat *intellectus* deth malerós joen. "Guardatz, amic Maximiliano, jo me pensi que tot çò que mos cau saber sus aquerò, que ja mos ac an ensenhat. E aquerò que non, mès vau que non ac sapiam… pr'amor que se sarram massa es causes a un se li'n va era fe. Aguesta vida non ei qu'un leugèr passar, atau ac trapam e atau ac auem de deishar; e per mès que guardem entath Cèu non mos queirà era manna… "Guanharàs eth pan damb era sudor deth tòn front", didec qui didec, e non i a mès. Qué ne treiguetz de meter-vos a cogitar sus s'era amna ei aquerò o aquerò d'aquiu delà? S'a tot darrèr mos auem de morir… Ajam era consciéncia tranquilla; non hescam causes dolentes, e que ròde era bòla… e non cranhem eth materialisme dera mòrt; pr'amor qu'a tot darrèr èm povàs e…"

- Qu'ei pro. Non contunhetz, didec Maxi, morrut, talhant-li eth discurs. Se vos ètz materialista, jamès mos poiram enténer.

- Non, s'ei que çò que jo digui ei qu'era amna a eth pagament que se merite, e coma qu'eth còs non ei qu'ua sòrta de crospa, quan aguest se poirís, a jo non m'espaurís eth materialisme de vier povàs.

- Ja… comprenut, didec er aute damb màger exaltacion, e accentuant era contrarietat qu'experimentaue. Vos qu'ètz dera escòla deth mèn frair Juan Pablo: *fòrça e matèria*. Discutiram aquerò. Jo vau a expausar era mia doctrina; qu'expause Juan Pablo era sua, e ja veiram qui se hè a vier ath sòn darrèr ara senhora umanitat.

Dident aquerò, virèc sus es sòns talons, e gessec ara prèssa, en tot anar-se'n entath sòn quarto. Era sua hemna anec ath sòn darrèr fòrça aclapada. Maxi se seiguec ena tauleta qu'en era i auie quauqui libres e materiau entà escríuer. Apuant era sua man ena espatla d'eth, era sua hemna guardèc es chimarratges qu'escriuie damb man febriu sus un papèr.

"Vaquí fixadi es punts capitaus, gasulhaue eth, escriuent. Solidaritat de substància espirituau. Era encarnacion qu'ei un estat penitenciari o de pròva. Era mòrt ei era liberacion, er indult, ei a díder, era vida vertadèra. Sagem de tier-la lèu…"

- Gojat, repausa ara un shinhalet, li didec era sua esposa, sajant de trèir-li era pluma dera man. Que ja as trabalhat pro damb aguesti calculs tan dificils… Ja seguiràs deman… Non, non te penses que me semble mau; jo t'ajudarè a pensar… parlaram d'aquerò. Jo tanben pensi.

Contra aquerò que se demoraue, Maxi non s'emmalicièc. Qu'auie eth sòn ròstre ua expression serafica; es sues manères èren doces e mès se retiraue a un illuminat ancian, qu'era sua deméncia se passaue ena solitud claustrau, qu'ar insensat d'aguesti tempsi, educat entar espitau psiquiatric enes febrius talents dera societat presenta.

"Tu tanben penses, li didec damb doçor. Que ja ac sai, tu penses, pr'amor que sentes. Tu me comprenes, pr'amor qu'estimes. As pecat, as patit; pecar e patir que son dus aspèctes d'ua madeisha causa; per tant, qu'as eth sentiment dera liberacion… Tient ua parabòla, t'escòden enes punhets es orsets dera vida."

Fortunata se demorèc *in albis* de tota aguesta cançoneta, mès per çò de non amiar-li era contrària, responie que òc. "Per patir que non quedarà, pr'amor que tota era mia vida a estat un pur suplici… Mès ara non t'ocupes mès d'aquerò."

Dòna Lupe guardaue peth uet dera pòrta miei barrada.

"Tu m'ajudaràs, seguic Maxi damb arrais d'inspiracion religiosa enes sòns uelhs encantadi, tu m'ajudaràs a propagar aguesta gran doctrina, resultat de tantes cavilacions, e que non aurie arribat a èster totafèt mia sense era ajuda deth Cèu. Eth gran mistèri dera revelacion que s'a renauit en jo. Çò que sai, ac sai pr'amor que m'ac a dit aqueth qu'ac sap tot."

En veir alavetz qu'era sua tia lo guardaue, estirèc era man entà cridar-la, e li didec: "Tia, passatz… Aciu non parlam en secret. Tanben vos seratz

damb jo ena immensa… ena immensa e dolorosa propaganda… Per cèrt, que non m'expliqui, que non sai se com deishatz entrar aciu ad aguest materialista…"

- Don Francisco!... Hilh, donques quin mau te pòt hèr?

- Fòrça, tia, fòrça mau, pr'amor que toti aqueri d'aguesta infama sècta non me pòden veir ne en pintura, e s'aguest òme seguís entrant en aguesta casa, damb tanta confiança, poirie sajar eth descredit deth mèn sistèma, panant-me abans eth mèn aunor.

E guardaue a Fortunata coma entà veir en sòn ròstre era acceptacion o era empara de çò que didie. Era ac comprenec. "Qu'a rason, tia… aguest materialista que non entre mès aciu".

- Donques non entrarà, hilh, non entrarà… Vai, jo li diderè que se'n vage entàs lunfèrns damb eth sòn materialisme.

- Te trapes ben? Vòs préner quauquarren?, li didec era sua hemna coraument.

- Me trapi tan ben coma jamès m'auia trapat, credetz-me (en tot hèr veir en sòn ton e eth sòn ròstre era tranquillitat dera sua amna). Dès que trapè era tan cercada formula, me semble que sò un aute… Abans era mia vida qu'ère un martiri, ara non voleria escambiar-me damb arrés. Non me hè mau arren, me trapi ben, que sò ar arràs dera felicitat e non è talents de minjar ne de dormir…

- Donques te cau préner bèra causa.

- Que non me cau… credetz-me. Ja veiratz se com non n'è besonh. Qu'ei que sò ja un aute, que non è ja carn ne la voi entad arren, Non è qu'era esqueleta, e aguesta ei pro entà amiar era amna.

A Fortunata li vengueren es lèrmes enes uelhs. Ara seguida, quan gessec un moment, trapèc a dòna Lupe somicant. "Qu'ei perdut, li didec era senhora de Jáuregui, complètament perdut… Aquerò que ja non a remèdi."

VIII.-

Aquera tarde passèren es dues praubes hemnes estones plan dolentes. Se demorèc eth, coma ablasigat en sofà dera cramba, mès pròpriament en extasi, pr'amor qu'auie es uelhs dubèrts, e non semblaue encuedar-se'n d'arren de çò que se passaue ath sòn entorn. Fortunata cuelhec era sua cosedura e se botèc ath sòn costat, demorant a veir com acabaue aquerò. Dòna Lupe entraue e gessie, alendant e hènt bèth somic. Ara ora de dinar, Maxi s'esdeguèc un shinhau, en tot resistir-se a préner aliment. Eres non auien talents de préner arren, e ahiscauen ada eth entà qu'ac hésse, en tot tier es mès estranhs mieis de persuasion. Fin fnau, dòna Lupe auec capitada damb aguest argument: "Sabi pas se com vas a resistir aguesta vida de trabalhs sense minjar quauquarren. Se ditz de Crist que hège dejun; mès non que siguesse dies e dies sense préner un mòs. Ath contrari, era sua institucion principau, era Eucaristia, que la hec sopant…"

Damb aquerò, Maxi s'avenguec a préner un plat de sopa e un shinhau de vin, mès d'aciu non lo heren passar. Dempús semblaue mès exaltat. Cuelhent-li es mans ara sua hemna, li didec:

"Jo non sò qu'eth precursor d'aguesta doctrina; eth vertadèr Messies d'era vierà dempús, vierà lèu; que ja ei en camin. Qui s'ac sap tot, m'ac a dit a jo."

Fortunata non entenie ua soleta paraula.

Dòna Lupe li manèc un avís a Ballester, que venguec a veder-lo en hèr nets. Que non sabie eth farmaceutic véncer eth sòn gèni viu e burlesc, ne mostrar-se tant adreit coma exigie eth cas, e encara que Fortunata lo tirassaue des pelhòts dera levita entà que cuelhesse un ton mès suau, eth maudit non se podie tier: "Vai damb quina ges ara… Mès, òme de Diu, a vos qué vos impòrte qu'era amna vengue d'aquiu o de delà? Qué vos metetz ena pòcha damb tot aquerò? Vos pensatz que vos autrejaràn bera causa peth descurbiment? Delàger me balhèretz eth gran mau de cap damb aquerò dera *causa en si*… Donques botem per cas qu'era causa sigue *en non*… digui qu'aquerò ei pura musica; era causa *en si bemòl*. A!, be n'ei de pegonha era creatura e be n'ei de pòc naturau! Pr'amor qu'aquerò de calar eth nas ena eternitat, qu'ei ua causa qu'a Diu li deu shordar fòrça. Ad arrés li shaute que lo guarden d'apròp e veiguen çò que hè o dèishe de hèr. Plan per aquerò, Diu a toti es oishinaires e endrabats que li seguissen es passi e li conden es arrupes, les castigue en tot hèr-les a vier pècs. Atau, donc, treiguetz-ne era conseqüéncia. Semble mentida qu'un òme que poirie èster eth mès erós deth mon, maridat damb aguesta pèrla d'Orient e nebot d'aguesta tia, qu'ei ua auta pèrla, se brigalhe eth cervèth per causes que

non l'impòrten. Qu'ei qu'arrés t'ac arregraïrà…! En fin, que s'aguestes senhores me dèishen, jo vos guarisqui a vos damb er extracte de hereishe administrat en verguetes, usatge extèrn, peth maitin e pera tarde."

Maxi lo guardaue damb mesprètz, e er aute, vedent qu'es sues paraules non hègen er efècte de costum, se botèc mès seriós e cuelhec d'autes manères. En gésser, acompanhat enquiara pòrta pes dues hemnes, les didec: "Li vau a dar era *hatchisschina*, o extracte de *canam indian*, qu'ei meravilhós entà combàter er aclapament d'anim que còste es idies lugubres e era mania religiosa. Efècte immediat. Ja veiratz… Se se li balhe a un anacoreta, de seguit se met a barar."

Coma qu'era naua fasa deth capvirament de Maxi ère pacifica, tia e esposa èren ara demora. Pes nets non se botjaue deth lhet, e s'ei vertat que parlaue solet, ac hège en votz baisha, en madeish ton des mainatges qu'aprenen era leçon. A maugrat d'aquerò, Fortunata se botaue tan nerviosa que non podie clucar un uelh en tota era net, en tot dormir pendent quauques estones pendent eth dia. Eth malaut non anaue ja tara farmacia, ne mostraue desirs d'anar entà nunlòc, en tot semblar qu'auie queigut en ua prigonda apatia e que concentraue tota era sua existéncia en revolum carat e amagat des sues idies. Dehòra des passegi que hège peth minjador o pera cramba, non hège cap mès exercici, e dempús dera inapeténcia des darrèrs dies, l'entrèc ua hame voraça, qu'es dues hemnes cuelheren per un bon simptòma. Ath cap d'ua setmana manifestèc desirs de gésser, mès, autant era ua coma era auta, sagèren de dissuadir-lo. Qu'ère tranquil, e se parlaue de quauquarren desparièr d'aqueres manies dera emanacion dera amna e dera doctrina qu'anaue a predicar, s'exprimie damb sen e enquia e tot damb gràcia. De man en man èren mens es estones de capvirament, e se passaue longues estones complètament esdegat e parlant de quinsevolh ahèr damb absoluda normalitat. Fortunata hège que l'ajudèsse a estirar era ròba o a debanar madèishes, e eth se prestaue a tot damb somission; dòna Lupe li solie encargar que l'apraièsse bèth compde, e damb aquerò s'entretenguie e arrés l'aurie coma herit ena part mes fina dera maquina umana. A començament de seteme, en auer estat tres dies sense mentar entad arren aqueth revolum dera amna, es dues senhores èren fòrça alègres damb era esperança que lèu se passarie era escometuda. Tornèren es passegi des nets, e fin finau li permeteren gésser solet, e reprenec es sòns trabalhs dera farmacia, suenhosament susvelhat per Ballester.

Fortunata auie, ath delà, d'auti motius de plan prigonda pena. *Aqueth* non l'auie escrit ne ua soleta carta, mancant ara sua solemna promesa. Ingrat! Qué li costaue botar dues letres, dident per exemple: *Que sò ben e t'estimarè tostemp*. Mès arren, ne tansevolh aquerò… Li revelaue aguestes tristeses ara sua soleta confidenta, Aurora, en aqueri moments de blaga

saborosa qu'es senhores granes les permetien. Era inauguracion dera botiga de Samaniego, que se hec tath 15 de seteme, tenguec ara veuda de Fenelon ocupada pedent aqueri dies. Pòqui viatges se vedec en un comèrç de Madrid tant de movement ne mès clars senhaus de qué auie queigut ben, ena gràcia e ena atencion deth public. Es nauetats, d'un gust esquist, amiades de Paris per Pepe Samaniego, tirauen a fòrça gent, e es senhores s'apilerauen e queiguien coma mosques ena mèu. Es emplegats non auien pro mans entà ensenhar, e Aurora ère renduda de trabalh, pr'amor qu'es encargues de *trousseaux e noviatges* se succedien de contunh. Dòna Casta non ère tranquilla eth dia que non podie vier a méter eth nas ena botiga e en talhèr, entà poder vier dempús damb eth conde a dòna Lupe, des encargues que i auie, e de tot aquerò que hège entara Casa Real e d'autes que sense èster reiaus an fòrça sòs. Fortunata i anaue pòqui viatges, per pròpria inspiracion e per conselh tanben d'Aurora, pr'amor que non ère convenent que la vedessen aquiu es de Santa Cruz, que venguien soent en talhèr e ena botiga.

Es dimenges passauen amassa es dues amigues tota era tarde ena casa d'ua o dera auta, e aquiu qu'ère eth minjar lecaries e condar-se causetes, seigudes en balcon, campant es va-e-veni deth critic dès eth carrèr des Tres Peces enquiath de Magdalena. Eth que non aurie critèri, mès çò qu'ei cames…

Un dimenge des darrèrs de seteme, era Fenelon l'amièc ara auta ua notícia importanta: " Deman arriben. Aué a estat Candelaria netejant tota era casa".

Çò que sentec Fortunata siguec ua combinason de pena e d'alegria que non la deishaue parlar. Pr'amor que, desirant que tornèsse, ath còp auie era presentida d'un nau malastre. Guarda que non auer-li escrit ua soleta letra, ne ua de soleta…! Aurora ère d'acòrd de qué ère ua grana brigandada. Dempús que botèren ad aquerò es comentaris avients, era de Fenelon li didec ara sua amiga quauquarren mès que siguec entenut damb extraordinari curiosèr e atencion: "Vos te creir que se m'a botat en cap ua causa…? Mes que non serà; encara que poirie èster. Ager siguec dòna Guillermina ena botiga. Pepe l'auie aufrit ua quantitat entara sua òbra, s'anaue ben era inauguracion, e arren… que se calèc aquiu tà crubar… Donques parlant dera familha, didec qu'eth cosin Moreno torne tanben deman damb eri. Partic damb eri e damb eri torne. Me'n sai de qué an passat er ostiu en Biarritz, e dempús aneren toti entà París… Qué te semble a tu? Eth cosin Manolo non torne en Espanha senon, *per exemple*, en iuèrn; jamès a vengut en seteme. E aquerò d'apegar-se ara familha de Santa Cruz, tè!, que li shaute anar tostemp solet! Que non serà, mès i a tantes causes que semble que non pòden èster e dempús son! Abans de qué partissen, me

semblèc a jo, per cèrtes causes qu'entení e vedí, qu'ath *brave òme* li shautaue massa Jacinta. Sabi pas s'i deu auer bèra causa…! A tu qué te semble?"

Fortunata ère coma abstrèta e pèga. Que li semblaue incredible çò que li didie era sua amiga.

"Pr'amor qu'ei fòrça estranha aguesta persecucion! Tostemp damb eri… un òme que non hè eth sòn nin en nunlòc…! Sabi pas, sabi pas… I aurà bèra causa?... A tu qué te semble?

- Donques… didec era de Rubin en tot pensar fòrça, a jo me semble que non.

- Donques se i a quauquarren, non se me va a escapar, pr'amor que sò aquiu, coma qui ditz, ena mia garita de vigilància. Dera hièstra deth mèn miei-solèr, veigui es guardaders dera casa de Santa Cruz e es de Moreno. Coma i age comunicación, guarda que les agarri *eth jòc*… A tu qué te semble… I aurà…?

- Me semble que non, tornèc a díder Fortunata, en tot pensar-s'ac cada còp mès.

IX.-

Era notíca dera tornada des Santa Cruz, que li siguec comunicada per Casta, ahisquèc ena veuda de Jáuregui es desirs d'entamenar era sua campanha reparadora en favor dera sua neboda. La cuelhec de bona manèra aqueth dia e li fotec un aute discurs: "Compreni, expausèc era senhora damb accent parlamentari, que non gauses condar-me cèrtes causes, e dera mia part, se t'è d'èster franca, que non te hèsqui jo pejor de çò qu'ès; non creigui, coma ac poirien creir d'autes persones, qu'era tua feblesa ei interessada, e qu'estimes ad aguest òme pr'amor qu'ei ric, e que non l'estimaries se siguesse praube. Non, jo non te hèsqui aguest favor… guarda. Que ne sò segura de qué, arrossegada e tot coma ès, hòla e sense bric de sen, es tues fautes gessen der amor e non der interès; e es madeishes asenades que hès per un òme poderós, que te balhe granes quantitats, les haries se siguesse un pòcvau e te calèsse cromprar-li tu ada eth un paquet de tabac".

- Qué didetz de granes quantitats?, preguntèc Fortunata en tot guardar-la damb estonament, e lèu lèu metent-se a arrir.

- Non, qu'aquerò non ei entà que me digues era chifra exacta. Que te la pòs sauvar… se te platz… que cèrtes causes vau mès que se queden ath laguens. Non te penses que voi que m'autreges aguestes quantitats a jo entà que les plaça… Non, que ja deus saber tu manejar-te ben…

- Mès se qué didetz… senhora?...

- Non, non digui arren. Me repugnarie, t'ac pòs creir, manejar aguesti sòs.

- Mès qué sòs ne qué…? Vos qu'ètz en tot soniar.

- Vai… Dilhèu vòs que m'avala jo aguesta mòla mès grana qu'aguesta casa. Me voleràs hèr creir que non te balhe…!

- A jo!

- Que non sò pèga…

- Sabi pas d'a on auetz trèt… Sabetz-vo'n ja d'un còp: non è arren. Me balharie bèra causa se me vedesse en bèra necessitat. Que m'a aufrit… mès jo non ac è volut acceptar.

Anaue dòna Lupe a deishar-li anar ua auta escometuda: "Bon torrom t'a tocat, plan pèga. Per non saber, que non sabes ne tansevolh perder-te". Mès se tenguec e s'avalèc era sua ira, en tot desvolopar-la dempús en agitat solilòqui: "Que non n'è vist ua auta atau. Non a vergonha e tanpòc èsme. Be n'ei de canalha e ath còp bèstia! S'auesse un Lunfèrn entàs pècs, aquiu series tu de cap".

Maximiliano tornaue de man en man ena vida regulara, sense qu'aquerò volgue díder que se l'anèsse deth cap aquera idia. Que s'auie transformat, e dera madeisha manèra qu'enes crisis epatiques i a vessament de bila, en aquera crisi mentau semblaue auer-se realizat un vessament de sentiments. Non sonque ère ja pacific, senon plan trende, e es sues afeccions s'auien subtilizat, coma eth licor que passe per alambic. Es formules d'afeccion que damb era sua tia e era sua hemna tenguie èren extremadament doces e enquia pegoses; se'n hège quan costaue bèra moléstia, e arregraïe fòrça es suenhs que li balhauen, e les refusaue se podie. Començaue en eth ua cèrta tendéncia a impausar-se privacions e patiments, e era mortificacion, qu'abans lo revoutaue, encara que siguesse mendre, ara l'agradaue. S'ena convèrsa o en aqueres polemiques qu'auie damb era sua familha ara ora de dinar, se l'escapaue ua paraula mès nauta que ua auta, dempús sentie racacòrs d'auer-la prononciat, e se non la retiraue, demanant perdon per era, ère pr'amor qu'era timiditat li botaue un fren.

Un dia li calec díder a Papitos, pr'amor que non l'auie netejat es bòtes: "Vai damb era gojateta aguesta… Ja veiràs tu!". E en gésser dera casa sentec tau pena d'auer-se exprimit damb mesprètz e afogadura, que li mancaue pòc entà vessar ua lèrma. "Quan se me n'anarà aguest costum viciós d'otratjar as umils!... Qu'ei parièr que siguen es bòtes damb o sense ciratge. Çò que li cau auer lustre ei era amna, non eth caucèr. Semble mentida qu'es umans autregéssem tau valor as menudalhes. Que siguí injust damb era prauba gojateta! Innocenta e angelicau creatura! Que sò un animau… Mès, qui ei eth tipe que d'esteles entà baish comprene e practique era justícia! Aqueth que se tie per just hè setanta dus asenades cada dia. Que còste trabalh des.hèir-se d'aguesta ronha morau, eretada, qu'un neish damb era e que damb era viu enquia que l'arribe era ora dera liberacion."

"Qué vos hètz a vier aciu entre celha e celha? Treigui era verga?, li didec Ballester damb aquera duretat qu'ère, sivans eth, eth tractament mès eficaç. Pr'amor qu'aué me semble que viem molt *evangelistes*. Compde. Que ja sabetz se com vau.

- Pataquejatz-me, que m'ei parièr, li responec Maxi, deishant eth chapèu ena pèrga. M'ac meriti, coma s'ac merite quinsevolh persona que s'anuge perque non l'an netejat es bòtes. Quina umanitat tan pèga! Amic Segismundo, be n'ei de polida era mòrt!

- Se me tornatz a díder qu'ei polida era mòrt, repliquèc er aute cuelhent era verga e quilhant-la comicament, vos aumplisqui eth còs de còps. Díder qu'ei polida aguesta tarasca, pèc, mès lèja qu'eth non minjar! Guardatz-la aquiu, guardatz-la aquiu damb aguesta cara que me hè hàstic… guardatz-la, e coma digatz qu'ei beròia, vos hèsqui povàs.

Senhalaue a un emblèma pintat en tet dera farmacia, qu'en eth i auie, decoratiuament combinadi, era sèrp d'Esculapio, eth relòtge de sable deth Temps, un alambic, un veire de laboratòri, eth bust de Hipocrates e ua esqueleta.

"Se voletz contemplar tota era gràcia deth mon, guardatz-me a jo, didec Ballester, que deishant era verga, hec un torn, agarrant-se es pelhòts dera levita. Que sò beròi, òc o non?"

Ballester amiaue aqueth dia simbosses naues, estreaue vestit de lan des mès barats, e auie anat ena perruqueria, a on dempús de talhar-li era cabeladura, l'ac auien cargolhat damb estialhetes.

"Vai, qu'estàtz plan elegant", didec Maxi, en tot meter-se a pesar ua dòsi entà gachets.

- Donques deman encara n'estarè mès. Deman se maride era mia fraieta damb Federico Ruiz, un gojat fòrça intelligent. Lo coneishetz? Es jornaus, que parlen de contunh d'eth, meten tostemp dauant deth sòn nòm bèra expression graciosa. Ara lo criden er *illustre pensaire*. Vertat que non vos criden a vos atau, a maugrat de çò de molt que pensatz? Donques qu'ei que vos non pensatz damb sen e eth òc.

Pera net èren ena farmacia, ath delà de Ballester, es dus practicants Padilla e Rubin. Coma que vedessen en trepader deth dauant ath celèbre critic, Segismundo se vedec escometut pera ira comica que li produsie aqueth personatge de tan indobtabla importància ena republica des letres. "Qu'è ad aguest cavalieret, didie, seigut ena boca der estomac… mès que mès, des de qu'alistèc aquera òbra tan dolenta, estreada aguest iuèrn, dident qu'en era se *prepausaue eth problèma*, e sabi pas qué mès. Guardatz: qu'ei aqueth drameta morau, qu'en eth se recomane eth matrimòni e es boni costums; coma qu'aquiu se passe que toti es fadrins èm uns brigands; e quan un joen vie en casa tard e se despen quauque duro en hèstes, me lo criden monstre e sa pair lo mauditz… Que i a ua scèna que toti cuelhen ua malagana, donques que ges un, fòrçá dolent, que resulte qu'ei un òme dedicat ara sciéncia, eth quau ditz damb era màger frescor qu'eth non cre en Diu ne encara que lo fusilhen. Totau, que quan la vedí representar, me pensè que m'avalaua toti es vomitius que i a ena mia farmacia. Era moralitat dera òbra ei que sense religion non i a felicitat, e plan per aquerò la bote pes bromes aguest ángel de Diu, qu'ei er alcaloide der esnobisme".

Barrèc era net e Ponce s'apressèc entà comunicar-se damb era sua estimada. Deth balcon baishaue ua còrda, qu'ada era eth joen estacaue un papèr.

"Que li deu manar eth sòn darrèr article, didec eth regent as sòns amics, en tot èster ara demora ena pòrta dera farmacia. Ara baishe era còrda damb

ua lecaria… Tau qu'anèt, madeish qu'anet. Ja veiratz, ja veiratz era badinada que l'è premanida."

Damb nerviosa rapiditat venguec ena reirebotiga e treiguec deth calaish un objècte dera mida d'ua gema, blanca e damb ua aparença sucrosa. Padilla s'estarnaue d'arrir. e Maxi campaue damb atencion simpatica.

"Mès ei de besonh que m'ajudetz. Tu, Padilla, que lo coneishes, hès veir que te lo trapes per edart, li parles de literatura dramatica, l'entreties ua estona hènt-lo guardar entà aquiu; e mentretant, jo, damb fòrça dissimulacion, m'esguitli sarrat ara paret, en moment que baishe era còrda damb era lecaria. Agarri era gema, sabes?... e i boti aguesta. Qu'ac hi anet. Ei estricnina ara dòsi que se bote tàs gossets, ben neutralizat eth sabor damb blanheu, e caperada de sucre. Se la minge e crèbe en un non arren."

Padilla s'estarnaue d'arrir. E Maxi s'ac cuelhie de badinada.

"Òme, aucir-lo non, didec Padilla. Se l'auesses hèt de purgatius, resina purganta o ua causa atau…"

- Non, gojat, s'ei que jo voi que crèbe… Anarè tara preson… me pèrdi. E qué? Que non l'ac perdoni…Otratjar as òmes de sciéncia e as fadrins!

Hènt-se a vier era sua badinada enquiath finau, Ballester porfiaue qu'era gema ere verinosa; mès coma qu'er aute refusaue era sua complicitat en aqueth omicidi, cedic er exaltat potecari, dident qu'era piloteta ère de sucre damb òli de croton, qu'ei eth derivatiu drastic per excelléncia. Maxi, que l'auie ajudat a hèr-lo, arrie. Mès coma en aguestes rasons se passèc fòrça temps, quan Ballester volec mèter en practica era badinada, ja auie baishat eth hiu damb ua gema de cocò e eth critic ja se la minjaue. Er aute se consolèc pensant que pòirie consumar era sua tragica resvenja ua auta net. "Que se l'a d'avalar… didec en tot sauvar-se era bòla. Coma me cridi Segismundo, que se l'a d'avalar, e alavetz diderè coma eth mèn omonim: Per Diu que podec èster!".

X.-

Aquera net, quan Maxi pugèc a dinar, trapèc ara sua hemna un shinhau malauta. Li hège mau eth cap e auie nausèes. Dòna Lupe, qu'ère en tot observar-la tostemp, vedie en sòn mau ua desencusa entà amagar-li ara familha es penes que la consumien."Çò qu'as, pensaue, ei er in de tornar entath reclam. Qu'ès en tot lutar damb tu madeisha. I vòs anar e non te decidisses". Bèra causa atau deuie èster, pr'amor que Fortunata se calèc ena sua cramba, en tot resistir-se a préner aliments. Maximiliano non l'ahiscaue entà que mengèsse, donques qu'aquera actitud dera sua hemna eth la cuelhie coma ua volontat de privacions, entà entamenar er anequeliment, o eth desir dera mòrt e dera liberacion. Dòna Lupe, cansada de lutar damb tan pòc de sen per part d'un costat e der aute, se retirèc, en tot deishar-les solets e dident: "Hètz çò que volgatz. Jo que sò renduda". Mingèc soleta, e les manaue bèth plat damb Papitos, que tornaue lèu intacte. Dempús entrèc pendent un instant ena cramba entà preguntar-les se com se trapauen, e se n'anèc a repausar. "Que non posqui tier mès aguesta vida de gossets, didie. Que Diu m'ac age".

Fortunata aurie desirat qu'eth sòn marit s'esclipsèsse e la deishèsse en patz. Mès que non semblaue qu'eth volesse dar-li eth gust en aquerò. Se presentaue aquera net pro blagaire, çò que la desengustèc fòrça, pr'amor que pòqui viatges s'auie sentut damb mens fòrces tà conversar. Dempús d'ajaçar-se, observec qu'eth sòn marit, seigut dauant dera taula que i auie era lum, treiguie dera sua pòcha un paquet, dempús un aute, e un aute, objèctes estropadi en papèrs e les botaue ath sòn dauant, coma un òme que se premanís a trabalhar. Eth leugèr bronit estrident que hè eth papèr en èster destropat, bronit que creishie damb eth silenci dera net, shordaue a Fortunata en tot tirar era sua atencion. Çò prumèr que hec Maxi siguec trèir d'un paquet de cèrta mida, molti autes paquets mès petits, fòrça ben plegats, es qu'ena farmacia se criden *papierons,* forma qu'en era se dividissen e se venen es dòsis des medecines en povàs. Mès dempús vedec era joena que desligaue un aute paquet de forma alongada e… ai, mon Diu! ère un guinhauet!... Lo contemplèc eth pendent ua estona per un costat e per aute, e apropaue era gema deth dit ena punta coma entà sajar de veir s'ère pro ahilada. Era esposa sentec sudor hered en tot eth sòn còs… Non se podec tier, e coma se desvelhesse a un dorment entà desliurar-lo des simuladi orrors d'ua angoniosa malajadilha, li didec: " Maxi, hilh, se qué hès?" Eth la guardèc damb grana tranquillitat.

"Me pensaua que dormies. Non as dromilhon? Vam a blagar, donc, de causes agradiues".

- Coma volgues. Mès que vau mès que t'ajaces, e dèishes es causes agradiues entà deman.

- Non… Solide que te shautarà çò que te vau a díder. Demora un shinhau.

Recuelhec toti es sòns paquets e eth guinhauet, e vient ena cagira qu'ère ath cant deth lhet, ac botèc tot sus era tauleta de net.

"Fòrça ben… Ara veiràs, didec arrint plan coraument, coma eth qu'ei prèst a autrejar ara persona estimada un petit present. Aquerò, ja ac ves, qu'ei un punhau".

Fortunata s'estrementic coma s'era huelha hereda li toquèsse era carn, e se metec a carrinclar es dents.

"Que l'è crompat aué ena botiga d'espades deth carrèr de Cañizares. Aciu ditz: *Toledo, 1873*. Ei polit, vertat? Que ja hè dies que sò en tot pensar en quina ei era milhor manèra de hèr-li ara amna eth gran favor d'amiar-la entar aute barri. A tu qué te semble? Que non voi decidir arren sense eth tòn conselh; e çò que preferisques tu, ac preferirè jo."

Era malerosa hemna ère tant espaurida, qu'a penes podie parlar.

"Sauva aquerò, per Diu… Tè, que me hè fòrça pòur".

- Pòur!, exclamèc eth, damb estonament e pena. Donques jo me pensaua qu'auia artenhut calar-te era mia idia e que ja era mia idia t'ère familiara. Pòur ara mòrt!, ei a díder, pòur ara libertat e amor ath croton! Ara gesses damb aquerò? Que çò de prumèr, t'ac è dit fòrça viatges, ei guardar ara mòrt coma era fin des patiments, coma guarden era plaja aqueri que luten contra es ondades, agarradi a ua husta.

- Non, que non me cau pòur, didec era damb desirs de padegar-lo, pr'amor que vedec que s'exaltaue. Mès se passe que… cèrtes causes vau mès deishar-les entà quan sigue de dia. Ara, que mos cau dormir.

- Dormir!... Vaquí ua auta pegaria. Dormir, e qué ne trè un de dormir? Donques enlordir-se, desbrembar-se'n de çò principau, qu'ei eth despegament e era evasion. Estimada, o ès damb jo o ès contra jo; decidiste lèu. Ès prèsta a cuélher era clau dera pòrta e húger damb jo? Òc? Donques çò de prumèr ei non auer pòur ara mòrt, qu'ei era pòrta, èster tostemp en tot guardar-la, e premanir-se entà gésser per era quan arribe era ora erosa dera liberacion.

Fortunata s'abriguèc ben, pr'amor que l'auie vengut hered. Ai, quina pòur mès grana!

"Eth moment dera liberacion qu'ei aqueth qu'un se considère pro purificat entà acceptar eth pas d'un mon en aute, e hèr aguest pas per eth madeish. Es religions dominantes enebissen eth suicidi. Be ne son de

pègues! Era mia lo mane. Qu'ei eth sacrament, ei era suprèma aliança damb era divinitat… Plan; donques es persones que mejançant era anullacion sociau, e cultivant era vida interiora, arriben a purificar-se, comprenen, peth sòn pròpri sentit, quan arribe eth moment de partir. Era liberacion non s'aurie de cridar suicidi. Era milhor expression qu'ei aguesta: aucir ara bèstia carcerèra. Qu'arribe eth moment qu'era amna non pòt tier ja era esclavitud, e li cau deishar-se anar. Com? Guarda".

Fortunata tremolaue, pensant se li calerie lheuar-se entà cridar a dòna Lupe.

"Aquerò qu'ei un punhau… ben ahilat… Mos cau saber qu'era bèstia se defen, per mès esbauçada que sigue. Era carn qu'ei carn, e tant qu'age vida hè era gràcia de hèr mau. Plan per aquerò cau qu'era liberacion sigue damb eth mendre dolor possible, pr'amor qu'enquia e tot era amna, damb tota era sua fortalesa, s'espaurís, sent pietat dera bèstia carcerèra e prègue per era. Guarda ben, s'era arma blanca non te shaute, m'ac dides damb sinceritat. T'estimes mès ua arma de huec? Que pòden mancar es trets, e alavetz era amna se despaciente; a viatges se passe qu'era bala non cuelh era direccion avienta e se demore era bèstia a miei aucir damb miei còs mòrt e er aute miei viu. Plan per aquerò te hèsqui a vier aciu es mieis toxics, que son caradi e segurs."

Comencèc a mostrar aqueri papierons tan ben hèts e ben plegadi, que sus eri auie escrit damb ua letra plan clara eth nòm de cada dròga. Les guardaue Fortunata damb gran terror, e se tapaue eth nas e era boca, temerosa de qué, respirant taus ingredients, podesse empodoar-se.

"Encueda-te'n, donc. Aguesta substància que ves aciu, blanca e en cristalets, qu'ei era *estricnina*… Mòrt segura e tetanica, e que produsís moltes angónies, per çò que non te la recomani. Era *atropina* qu'ei aguesta, e aguesta auta era *cicutina*. Ves?, povàs blanc. Era *cicutina* qu'a un auantatge, qu'ei que damb era se liberèc Socrates, çò que la hè mès venerabla. Ambdús son podoms viraus, ei a díder, que se demore un adormit e s'acabe en sòmis. Mès jo me demani: enes tenèbres deth sòmi, non produsiràn es arpatejades dera bèstia orribles martiris? Qué te semble a tu? Alistaram era *digitalina*, qu'aucís per asfixia? O mos fixaram enes mercuriaus? Aciu que les as: eth *iodur de Mercuri,* ròi; eth *cianur de Mercuri*, blanc. Tanben è un preparat de fosfòr, qu'aucís per empodoament dera sang. Mès çò de mès bon qu'ei aciu, guarda-lo; eth vertadèr *uelh de potecari*, era benediccion de Diu. Aquerò plan qu'aucís, e lèu. Vès aguest povàs gris? Qu'ei era *gelsemina,* era meravilha dera intoxicacion. Era bèstia s'estrementís sonque de veder-la; donques que se'n sap qu'aquerò non son badinades. Mòrt instantanèa".

- Qu'ei pro, qu'ei pro, didec Fortunata, que ja non podie resistir mès. Se non te sauves tot aquerò, me lhèui e me'n vau.

Eth la guardèc damb ròstre que reflectie ua pena sinistra e un estonament pietós. Aguesta guardada l'aumentèc en era era pòur, e comprenent que li calie dissimulà'c, amorassant-li era mania entà evitar quinsevolh asenada, li didec:

"Tot qu'està pro ben… jo compreni… Plan, era bèstia que la cau aucir. Mès se vòs que jo t'estima a d'èster damb era condicion de qué non me pòrtes aciu podoms"…

- A!, plan que òc… Se preferisses es armes de huec… Mès en aguest cas un li cau assajar. Que cau que morisques prumèr tu e dempús jo… E se me manque era balestada e me demori viu e vie gent e m'agarren…?

- Non, hilh, non, cadun cuelh era sua pistòla, e afuste un contra er aute coma enes düèls… Se da eth senhau e pum!, ja veiràs se com queden es dues bèsties.

Maximiliano meditaue. "Que non me semble guaire practicabla era tua solucion".

- Òc, gojat, te digui que òc. Hètz-me eth favor de cuélher toti aguesti povassi e lançar-les pera hièstra en pati. Non, que serà milhor que les estropes en un paquet e me les balhes; ja les sauvarè jo. Te prometi sauvar-les. Mès, non te fides de jo?... Gràcies, òme.

De vertat que se maufidaue, pr'amor que quan era estenec es sues mans entà cuélher es papierons, venguec eth a defener-les coma se defen ua proprietat sagrada. "Tè-te, tè-te; dèisha-me aquerò aciu. Ja les sauvarè jo…"

- Plan, donc, bota-lo en calaish dera tauleta de net, e tanben eth guinhauet. Te prometi que non les vau a tocar.

- M'ac jures?

- T'ac juri… que semble que t'aja enganhat bèth còp. Quines causes qu'as…! Mès, te cau ajaçar…

- Qu'ei que non è dromilhon, gràcies a Diu. Quan dormisqui un shinhau, sónii que sò òme, ei a díder, qu'era bèstia m'agarre, me pataquege e hè de jo tot çò que vò… Infame carcerèr!

Espaurida, Fortunata se lancèc entàs decisions qu'exigissen es casi grèus. Se lancèc deth lhet tau qu'ère, e lèu ara fòrça, barrejant es amorasses damb era autoritat, coma se hè damb es mainatges, lo hec ajaçar. Li treiguec era ròba, lo cuelhec en braça, e dempús de plaçar-lo en lhet, s'abracèc ada eth en tot tier-lo e bailinar-lo enquia que se dormisse. Li didie mil asenades restacades ad aquerò dera liberacion, dera beresa dera mòrt e de çò de bon

qu'ei eth masèl dera bèstia carcecèra. "A cada bèstia l'arribe eth sòn San Martin" repetie, amassa damb d'autes frases qu'aurien estat gracioses, s'es circonstàncies non les hèssen lugubres.

Era dormic plan pòc. En hèr-se dia, e veder-lo en prigonda letargia, se lheuèc cautosament e cuelhec eth punhau e es papierons. Amagat eth prumèr, uedèc en redon tot eth contengut des dusaus en un jornau, en tot metè'c tot ben estropat en ua saca pr'amor de portar-la'c a Ballester. Damb era ajuda de dòna Lupe, que s'espaurie en enténer condar eth pas dera net anteriora, botèren en cada papieron ua quantitat proporcionada de sau o sucre moluts, e ben plegadets coma èren, les tornèren a botar ena tauleta de net. Çò prumer qu'eth hec dempús de desvelhar-se siguec veir se l'auien trèt eth sòn tresaur, e coma vedesse que non i auie eth punhau, li didec era sua hemna: "Eth punhau me l'è sauvat jo… qu'ei plan polit… Non te'n hèsques, que non lo vau a pèrder. Te'n fides o non de jo? Per çò que hè as povassi, tie compde tu de sauvar-les, e s'arribe eth cas, gojat, non serè jo qui les refuse, donques, plan ben guardat, entà çò que servís aguesta vida… Que vam ben; tostemp patint, tostemp patint! Demora que demoraràs, e cada dia ua decepcion… T'asseguri que víuer ei ua badinada pesada".

- Balha-me ua abraçada, li didec Maxi en tot lançar-se entada era miei vestit. Atau te voi. Tu qu'as patit, tu qu'as pecat… per tant qu'ès mia.

E coma en aqueth moment entraue era sua tia en tot hèr-li a vier eth chicolate, se n'anèc entada era, en calçotets, damb er in d'abraçar-la, dident-li:

- Tanben vos auetz patit, tanben vos auetz pecat, estimada tia.
- Pecar jo…!
- E ètz vos dera mia classa.
- Tot çò que volgues, damb era condicion de qué te prengues eth chicolate.
- Que me lo vau a préner, me lo vau a préner. Au…, tot sigue per aquerò de complir.
- Qu'ac dides ben; ua causa ei encamardar-se dera mòrt, e ua auta complir es nòstes obligacions mentre non arribe eth moment, didec dòna Lupe damb normalitat. De jo te posqui díder que ne sò harta dera vida, fòrça harta, e se non è cuelhut ja ua decision ei pr'amor qu'ua a tantes causes a hèr, que non è temps entà pensar çò que me conven. Mès que ja ac apraiaram, hilh, e jo sò prèsta a dar-li eth còp de morro ara bèstia quan mens era s'ac demore. Que ja non la posqui tier.

Tia e esposa, dissimulant era sua tristesa, lo contemplauen tant que se prenie eth chicolate, admirades de qué lo prenesse damb talents. Es talents que les auie era bèstia, non eth.

XI.-

Tath torn des dètz gessec Fortunata entà hèr-li a vier a Ballester eth paquet de substàncies verinoses. "Vaquí se qué ère en tot premanir-mos eth vòste amic, li didec damb mala encolia. Vai eth compde que n'auetz d'eth! Guardatz se qué se hec a vier ena casa…"

Ballester examinaue es terribles drògues… Dempús se botèc plan seriós: "Aguest pèc de Padillita que n'a eth tòrt. Sabi pas se com l'a permetut calar-se en aquerò. Plan que òc, li harè aué ua bona repassada. Çò de milhor serà que non trabalhe mès aciu; bèth dia mos pòt méter en un conflicte… Mès seiguetz-vos…"

En aufrir-li era cagira, Ballester sajaue de hèr a veir es sues bòtes naues, ludentes; e de qué Fortunata admirèsse era sua levita e era sua cabeladura cargolhada a huec, que deishaue anar ua fòrta flaira a eliotròp. De tot se n'encuedèc era, en tot mostrà'c damb un arridolet picaresc.

"Vo n'arritz per çò de beròi que m'è botat aué, vertat?. Avedada a veder-me hèt un cavaire… Donques sabetz-vo'n: aué se maride era mia fraia damb aguest que criden eth *distiguit pensaire*, Federico Ruiz. Vau ara nòça, e aguesta net vos portarè es pastissons".

Fortunata tornèc ara sua: "Mos cau cuélher ua determinacion. Es medecines que vos l'autrejatz, non li hèn cap efècte. Aué qu'auem parlat era mia tia e jo. Abans d'amiar-lo en un psiquiatric, mos calerie sajar bèth aute medicament. Qu'ei que non vos deciditz a balhar-li aquerò que didíetz?... non me'n brembi se com se cride… aquerò que sone coma un esternut…"

- A!, eth *hatchiss*… ac vam a premanir. Vos que manatz en aguesta casa… qu'ètz era amna, e me manatz a jo, e se me manatz hèr ua cataplasma hèta damb miques deth mèn còr, en un virament de uelhs vo'la hèsqui.
- Ja ètz de badinada?
- E ara me tòque a jo demanar-vos un favor…
- Didetz-me.
- Aguesta net vos pòrti es pastissons dera nòça. Li mani ath dusau estatge ua part, era auta la dèishi aciu entàs amics que venguen. Anaratz vos naut, ena casa de dòna Casta o vierà era aciu?
- Qu'anaram naut… Se passejam dilhèu entraram aciu. Sivans s'estongue aguest…

- Plan, donc; aguesta net a de vier eth mèn amic eth critic. Padilla lo convidarà a entrar e l'aufrirà pastissons. Voi que se'n menge un qu'è aciu premanit entada eth… Non sabetz se guaire l'è en òdi.

Fortunata, qu'auie eth cap escauhat damb idies d'empodoament, s'espauric.

"Mès qué dimònis li vatz a dar ad aguest malerós? Qu'ei un bon gojat."

- Arren, non vos espaurigatz… que non ei qu'un derivatiu… Era hèsta s'està en que dempús lo convide dòna Casta a pujar, e que puge…

- Non sigatz tan bèstia. Qu'ei un gojat plan brave! M'an dit que mantie a sa mair…

- Que mantie a sa mair! Donques qu'estarà ben. E damb qué la mantie? Damb es articles?

- L'autregen dus duros per cadun. Ja vedetz. E ne hè quate cada setmana.

- Bon gojat, bon gojat… Mès, en fin, encara que mantengue a sa mair e ara sua mairia e a tota era sua familha, e sigue un gojat excellent, jo li voi hèr aguesta badinada innocenta. Me haratz eth favor que vos demani?

- Quin?

- Que non vos demani que me balhetz un punet pr'amor que se vos demanèssa aguest tròç de glòria, vos non me la balharíetz, e se me lo balhéssetz, de seguit m'aurien de botar enes mans der amic Ezquerdo… Atau, donc, es mies aspiracions se concreten aué, estimada amiga, en que vos, s'ètz aciu quan entre aguest mainatge illustrat, l'aufrigatz era gema que jo l'è premanida. Se l'ac balhatz vos, non sospecharà… Ath delà, vos li dideretz a dòna Casta o a Aurora que lo conviden a pujar entà qu'entene tocar era peça…

- De cap manèra… jo que non me boti en aguestes intrigues. Praube gojat! Que sò dera sua part. Be n'ètz de dolent!

- Mès dolenta ètz vos… Coma pagament dera vòsta infamia vos vau a dar ua bona notícia.

- A jo notícies?...

- E tan bona que serà milhor entà vos qu'es pastissons que vos manarè aguesta net… Ai!, me padegue ua causa, amiga mia; e ei que, se damb jo ètz vos ingrata, n'ètz tanben damb d'auti. Mau de molti…!

- Se qué didetz?

- Donques que pro que vos passegen a vos eth carrèr… e era mainada sense campar per nunlòc. Eth mainatge se trincaue eth còth guardant pes balcons, e vos tormentant-lo damb era vòsta abséncia. Praube senhor!... tota era tarde carrèr ensús, carrèr enjós…

Fortunata s'esblancossic, e damb era màger seriositat deth mon deishèc anar:

"Qui… e quan?..."

- Non vos hescatz era pèga… Donques ager pera tarde, quan se n'anèc, amiaue ua cara de mala encolia!... Demorança coma aquesta que non s'a vist jamès. Jo lo guardaua e me didia:" pro que t'ac merites… tè-te, cogotada… Que toti èm parièrs" Voletz que vos balha un conselh? Donques tractatz-lo a bagueta. Qu'alende, que passege, que li cuelhe era mesura ath carrèr. Tot eth hèu que non a d'èster solet entà jo… Voletz que vos autreja un aute conselh? Donques a vos que vos conven un còr coma aguest qu'è jo aciu sauvadet, vèrge, vèrge. Acceptatz-lo e deishatz-vos d'estimar a ingrats…

Fortunata s'auie botat tan nerviosa, que non entenie es amoroses confiances deth farmaceutic. "Adishatz, adishatz, didec lheuant-se, que me cau tornar en casa".

- Vam a veir… Se torne aguesta tarde, qué li digui?

- Deishatz-me en patz… didec era corrent entara pòrta, e er aute darrèr.

- Qué li digui?... Pr'amor qu'encara non i è parlat, e li parlarè se vos m'ac demanatz. Li digui que non torne mès per aciu?... Ai, quina hemna! Aquiu que va coma ua exalacion. Qu'ei lhòca, tan lhòca coma eth sòn marit… Tot per non encamardar-se d'un òme digne, coma per exemple… un servidor. A!, Segismundo, paciéncia. Imita as pescadors de lata; demora, demora, que fin finau picarà.

Dòna Lupe, quan entrèc era sua neboda tan sufocada per auer pujat ara prèssa era escala, s'estonèc de veder-la tant alègra. "Diu se'n sap, se didec entada era, Diu se'n sap de per qué seràn es tempsi tan divertits… Dilhèu aguesta gessudeta, damb era desencusa de hèr-li a vier a Ballester es povassi, serie entà veder-lo… Eth l'aurà dit que passaue a tau ora… e be n'està de rogida! Plan que òc i aurà auut morrejades en portau."

Maxi seguie tranquil. Mèsalèu se retiraue a un convalescent qu'a un malaut. Ère plan aflaquit e non volie que sèir-se ath cant des veires deth balcon deth gabinet, contemplant damb ua guardada perduda as passejaires. Aquerò non li hège cap gràcia a Fortunata, pr'amor que…"s'er *aute* vò passar tanben aguesta tarde e Maxi lo ve, s'excitarà fòrça". Plan per aquerò ère tan nerviosa, e a cada moment pistaue e tornaue entà laguens, sajant de qué eth sòn marit se calèsse en un aute lòc. Mès er aute non volec passar aquera tarde. Çò que hec siguec manar-li ua nòta ara sua amiga, en tot tréir-la der espurgatòri d'incertitud e tristesa qu'ère. Que servie de Celestina entad aguestes comunicacions era tia de Fortunata, Segunda Izquierdo,

qu'en darrèr mes de mai se l'auie presentat, miserabla e plorosa, tà que li dèsse ua aumòina. D'alavetz ençà i anaue cada setmana, e era sua neboda l'ajudaue, a viatges damb sòs, a viatges damb parva qu'auie sobrat o damb quauqua pèça de ròba.

Santa Cruz la protegie tanben, e era se servie dera sua mendicitat entà introdusir ena casa de Rubin es messatges d'amor, e ac hège d'ua forma tan ladina, qu'era sagaça dòna Lupe non sospechaue arren. Aquera tarde, donc, dempús d'entrar fòrça còps aquiu damb *es mans uedes*, botèc enes de Fortunata ua noteta. Ara fin, ò felicitat incredibla!... Quan podec, liegec era erosa hemna eth papèr, qu'en eth se la citaue a tau ora e en tau lòc entà londeman.

Pera net anèren toti ena casa de dòna Casta, que cuelhec peth sòn compde a Maxi, en tot hèr-li mil suenhs, aufrir-li lecaries, e sajar de refrescar-li eth cervèth damb ua tranquilla dissertacion sus es aigües de Madrid, e sus es proprietats que distinguissen es dera Alcubilla, Abroñigal, e hònt dera Reina, des de Lozoya.

Era veuda de Fenelon venguec ara ora de costum, e ara seguida pugèc eth mosso dera farmacia damb ua plata de pastissons que manaue Ballester. Non s'estèren guaire a presentar-se eth senhor e era senhora deth tresau dreta. Eth, per ua d'aguestes ironies tan comunes ena vida, qu'ère er òme mès grèu, sec e desagradiu deth mon, lheuador de mestièr, e se cridaue *D. Francisco de Quevedo* (frair deth prèire castrense, Quevedo, que coneishérem ena reünion deth cafè, amassa damb eth *Pater* e Pedernero). Era sua hemna competie en elegància damb un flotador d'aqueri que son ancoradi en mar entà amarrar en eri es vaishèths. Eth sòn pas qu'ère de mau hèr, lent e pesant, e quan se seiguie non i auie manèra de poder-se lheuar sense ajuda. Era sua cara redona semblaue un fanau d'ajuntament o Casa de Socorro, pr'amor qu'ère ròia e semblaue auer ua lum peth laguens; de tau manèra ludie. Donques ad aguesta monstruositat la cridaue Ballester *dòna Desdémona*, per çò d'èster o auer estat Quevedo fòrça gelós, e damb aguest fausnòm la cridarè jo, encara qu'eth sòn vertadèr nòm ère dòna Petra. Que non auie hilhs aguest matrimòni, e mentre don Francisco se passaue era vida treiguent ara lum es hilhs der òme, era sua esposa treiguie e elevaue audèths, qu'entad aquerò auie plan bona man. Era casa ère plia de gabiòles, e en eres se reprodusien diuèrses familhes e espècies d'audèths cantaires. E entar arràs de constrasti, ère era senhora deth lheuador ua hemna plan badinaira, que condaue es causes damb fòrça gràcia. Peth contrari, D. Francisco de Quevedo non auie mès remoquet qu'eth que poirie auer un caiman.

XII.-

Aurora e Fortunata, dempús de complir ua estona damb era visita, en tot arrir-li es gràcies a dòna Desdémona, gesseren en balcon. Era veuda l'auie de condar ara sua amiga causes fòrça importantes, e comencèc de seguit eth secret: "Ne sò solide fòrça. Qu'ei cèrt. Sabes qu'eth cosin Moreno non ges dera botiga? I va aquiu pes maitins e non dèishe de uelh eth portau des Santa Cruz, en tot èster ara demora de s'entren o gessen. Eth plan pèc, be ac dissimule de mau! Que semble mentida que s'encamarde atau un òme dera sua edat… pr'amor que ja ei près des cinquanta; un òme malaut… pr'amor qu'es mètges pòden díder çò que volguen, mès bèth dia hè eth *crac*… e quines pròves mès d'eth sòn enlordiment qu'estar-se aciu… Per qué non se'n va tar estrangèr coma en d'auti ans? Qu'ei un bon audèth. Ja ves; un òme, *per exemple*, que poirie auer hèt erosa a quinsevolh gojata aunèsta se ve ara sense amor, sense familha pròpria, solet, trist… A!, que lo coneishi pro ben: ei un dissolut, un immorau, un corromput. Non l'agraden senon es maridades. Que m'ac a dit a jo madeisha, a jo madeisha m'ac a dit."

- Mès tu?...

- Demora, t'ac vau a condar, didec Aurora damb cautèla, en tot assegurar-se de qué cap nassejaire se desseparaue dera reünion entà èster ara demora d'eres. Donques aguest cosin Moreno, encara que parent luenhant, e mès luenhant encara per çò d'èster ric e nosates praubes, mos tenguie bèra visita de quan en quan… que deu hèr d'aquerò tretze o catorze ans. Mama lo consideraue fòrça, e quan venguie en casa lo recebie pòc mens que jos pali. Qu'auec mama bèth temps, era illusion, quina pegaria!, de maridar-me damb eth. Jo auia dètz-e ueit ans, eth trenta e escag. Te n'encuedes?

Fortunata la seguie damb tota era sua amna.

"Vòs que te parla damb franquesa? Donques a jo non me desengustaue; mès jamès me didec arren… Qu'auie un bon pòrt e ua mina de cavalièr coma l'an pòqui… Mama e papa empeguidi per aquera esperança… be n'èren d'innocents!. Qu'ei coma un ludèrt aguest òme. Maridar-se damb jo! Òc, en aquerò pensaue! A viatges, mesi e mesi sense campar per aciu. Jo me'n brembaua d'eth e de quan venguie en casa; coma qu'en veder-lo entrar mos demorauen toti capviradi e mos semblaue qu'entraue per aguesta pòrta era Divina Majestat… Donques coma te digui, deishèc de vier. Alavetz coneishí a Fenelon; siguec eth mèn nòvi e me demanèc. Mama encara auie illusions; papa ja s'auie guarit d'eres. Mos maridèrem…

Donques vòs te creir qu'ath mes de maridadi, vie eth cosin en Madrid e comence a hestejar-me descaradament?"

Fortunata semblaue qu'ère en tot enténer liéger eth relat mès novelesc, cossent er interès e er estonament que mostraue.

"Donques veiràs. Fenelon qu'ère un ingenú; d'aguesti que jutgen a toti per eri madeishi, e que non ven eth mau encara que l'ac pengen en nas. Non se n'encuedaue dera persecucion e jo passant era pena nera. Ai, hilha, quin perilh tan gran! Tostemp que gessia, pam!, me lo trapaua. Sabi pas... semblaue que me flairaue coma es gossets que flairen era caça. Ua tarde que ploiguie me cuelhec lèu ara fòrça e me calèc en sòn coche. Que siguí a dues canes der abisme, mès non, que non queiguí. Mon Diu, quin òme!, qu'ei absurd."

- Mès tu l'estimaues?, preguntèc era de Rubin, que damb era idia der estimar resolvie toti es problèmes.

- Jo… te diderè… me passaue ua causa estranha. Tremolaua tostemp que mos trapàuem… l'auia pòur, e… entre nosates, me shautaue. Mès, çò que jo digui, per qué non se maridèc damb jo?

- Plan.

- Jo l'auria estimat fòrça, e non l'auria fautat per arren deth mon. Mès aguesti òmes, be ne son de dolents! Plan, donc. M'en vau tà Burdeos damb eth mèn marit, se passen mesi e mesi, arribe er ostiu e anem a passar ua cuerta estança en Royan, un pòble de banhs de mar. Plan, donc, hilha, qu'èra jo ua tarde en cai, en tot veir desembarcar as passatgèrs que venguien en un vaishèth de Burdeos, quan veigui ath cosin Moreno. Me demorè… ai!, que non voi díder arren.

- E eth tòn marit ère damb tu?

- Non; qu'ei aquerò. Fenelon auie anat en París entà hèr ues crompes. En París ère Moreno, lo vedec… e ara amagada se n'anèc entà Royan, en saber-se'n que me traparie soleta e negligida. Que siguec un descuet, hilha, donques qu'aqueth còp non me podí escapar coma eth dia deth coche… A!, aguestes causes te les condi a tu, pr'amor que me'n sai de qué ès discrèta e non me haràs cap traïson. S'ac sabesse mama…! En fin, qu'eth plan brigand se divertic tot çò que volec, e dempús hum. Arribèc eth 70 e eth praubet Fenelon l'auciren aguesti infami prusians. Que siguec un dolor… a!, per èster valent, per entestadir-se en gésser en ua descubèrta! Ère un òme tan patriòta, que per sauvar ara sua estimada França, aurie dat cent vides qu'auesse… Mès anem entar aute, entad aguest fradin maumetut… Quan me quedè veuda, didí: "Donques ara, se de vertat l'agradi…" Bè! Me lo trapè en Madrid er an a vier, e coma s'arren. Te penses que me didec bèra causa d'amor? Te pensaràs que se'n brembèc de complir es promeses

que m'auie hèt? Bon compliment mos balhe Diu. Hilha, heredor madeisha que non l'è vista jamès. T'asseguri, qu'auia talents, *per exemple*, de clauar-li un punhau… Qu'ei cèrt que m'aufric çò que jo volessa entà establir-me… mès que non volí cuélher arren d'aqueres mans. Monstre! Quan li balhèc ath cosin Pepe es sòs entara gran botiga, botèc coma condicion que m'auie de plaçar ath cap des trabalhs… Mès que non l'ac arregraïsqui, paraula d'aunor, non l'ac arregraïsqui…

- Ath tòn cosin non li shauten qu'es maridades. Be n'ei de brigand, didec Fortunata botjant eth cap, coma aqueth que compren tard aquerò qu'auie d'auer comprenut abans.

Aguesti fadrins vagabonds e rics que son atau… Son viciosi, maumetudi, minhardosi; e coma que son acostumadi a hèr tot çò que vòlen, demanen que sigue *meddia as dues dera tarde*. E aciu que l'as, ja, engüejat, malaut; que non sap se qué hèr; vò eth calor dera familha e non lo trape en nunlòc. Pro que s'ac merite; me n'alègri. Qu'ac pague. E entà màger malastre, s'enamore ara de Jacinta. Çò qu'ada eth l'alugue er amor ei era resisténcia; e es qu'an fama d'aunèstes, l'entosiasmen, e aqueres qu'ath delà d'auer-ne era fama ne son, lo tòrnen lhòco. Damb Jacinta qu'aurà auut ua guèrra tremenda, òc, tremenda; mès, fin finau, era s'a rendut, ne sò segura. Jo que siguí Metz, que queiguec massa lèu; e era ei Belfort, que se defen; mès a tot darrèr què tanben… A!, es senhaus que son mortaus. Eth cosin vie ena casa cada dia e ei ara demora tà quan ges, entà hèr-se eth de bon trobar… Quauques tardes non vie pera botiga. Auràn cites? Vaquí era mia idia. Te juri qu'ac è de descurbir. Qu'ei impossible que jo non ac descurbisca. Encara qu'auessa de pèrder eth mèn trabalh, encara que me demorèssa sense ua camisa que botar-me… Quina infamia! E guarda ara auta, ara mosqueta mòrta, damb era sua cara de Mainatge Jesús e era sua fama de vertut. Òc, santetats a pesseta; guarda quina classa. T'asseguri qu'eth dia qu'aquerò crèbe e arribe era grana tragèdia, serà eth dia mès erós dera mia vida. Donques qué s'a pensat aguest? Que se pòt enganhar, e enganhar, e enganhar tostemp, e burlar-se'n des praubi marits? Donques que ja n'a queigut un aute; solet qu'ara non trape ath mèn Fenelon, qu'ère un sant e non sospechaue d'arrés mès que des prusians. Ara a trapat a un òme tranquil, eth tòn amic, qu non se conformarà damb aguest desaunor, vertat? T'asseguri que l'usclarà eth peu ath tau cosinet damb tot eth sòn mau còr e eth sòn estrangerisme.

Fortunata non badèc boca. Aquera revelacion l'auie deishat tant aclapada, coma se l'auessen descargat un malh en cap.

Jacinta… Jesús!... eth modelet, er àngel, era mona de Diu… Qué diderie Guillermina, era *bisba*, entestada a convertir ara gent que peque e ara gent a que non peque…? Qué diderie?... a, a, a!. Que ja non i auie vertut! Que ja

non i auie mès lei qu'er amor!... Ja podie era quilhar eth sòn front! Ja non li treirien cap exemple que la confonesse e aclapèsse. Ja Diu les auie hèt as dues parières… pr'amor de poder-les perdonar a totes.

Insomnia

I.-

Tàs dotze d'un polit dia d'octobre, D. Manuel Moreno-Isla tornaue entara sua casa, en tornar d'un cuert passeg per *Hide Park*… digui, peth Retiro. Que respon era enganha deth narrador ath *quid pro quo* deth personatge, pr'amor que Moreno, enes perturbacions superficiaus qu'alavetz auie en sòn esperit, solie confóner es impressions positiues damb es rebrembes. Aqueth dia, ça que la, eth cansament qu'experimentaue, en tot costar en eth un trabalh mentau comparatiu, li permetie apreciar ben era situacion efectiua e era scèna que se trapaue. "Que deu anar era maquina plan mau, quan a miei camin deth carrèr Alcalá ja sò rendut. E non è hèt que hèr eth torn ar estanh. Dimònis de neuròsi o çò que sigue! Jo, que dempús de dar-li eth torn ara *Serpentine* me n'anaua de tira de cap a *Cromwell road*… macareu; coma dètz còps eth passeg d'aué… jo que arribaua ena mia casa prèst a tornar a començar, ara me senti espisat ena mitat d'aguest condemnat carrèr Alcalá… Dilhèu s'està en qu'aguesti maudidi estatges, en aguesta penent insuportabla!... Aguesta qu'ei era capitau des sèt cents ticolets. A!, que ja son en tot adaiguar aguesti bèsties, e me cau passar entar aute trepader tà que non me fote ua docha aguest sauvatge damb era sua manja d'adaiguar. Atau, atau, bèsties, negatz ben entà que i age hanga e paludisme… Donques per aciu es escampaires me lancen ath dessús ua broma de povàs… Animaus, respectatz ara gent… Que m'estimi mès es doches… Tè, qu'ei aguest sauvatgisme çò que me tie a jo malaut. Que non se pòt víuer aciu… Guarda: un aute praube. Que non se pòt hèr un pas sense que l'assetgen a un aguestes còles de mendicans. E bèri uns son tant insolents!... Té, tè, tu tanben. Se bèth dia me'n desbrembi d'amiar era pòcha plia de coeire, me divertisqui. Aciu non i a policia, ne benfasença, ne formes, ne civilizacion…! Gràcies a Diu que ja è pujat eth penent. Que semble era pujada ath Calvari, e damb aguesta crotz qu'amii ath dessús, encara mès… Be ne son de polidi es nards que ven aguesta senhora! Ne cromparè un… balhatz-me un nard. Solet ua vergueta…. Vai, balhatz-me tres verguetes. Guaire? Aciu qu'ac auetz… Adishatz. Que m'an panat. Aciu toti panen… Que me retiri dilhèu a Sant Jusèp, mès qu'ei parièr… Jo non jògui ara lotaria; deishatz-me en patz. A jo qué m'impòrte que sigue deman eth darrèr dia de bilhets, ne que eth numèro sigue polit o lèg…? Se m'acodís crompar un bilhet e autrejar-lo-se a Guillermina. Solide que li tòque. Qu'ei era hemna damb mès sòrt…! Balha-me aguest desen, mainada… Òc, eth numèro qu'ei polit. E tu per qué vas tan lorda? Quin pòble, mon Diu, quina raça! Çò que li didia jo delàger a D. Alfonso: Non

vos enganhetz Majestat, que s'an de passar sègles abans de qué aguesta nacion sigue presentabla. Se non ei que vengue eth crotzament damb quauqua raça deth Nord, en tot hèr-se a vier aciu mairs saxones. Que ja me manque pòc. Francament, qu'ei causa de cuélher un coche; mès non, tie-te, que lèu arribaràs… Un enterrament Un enterrament en Puerta del Sol. Non, aciu que non m'è de morir jo, non sigue causa que m'amien en aguestes orribles carròces… Tòquen es dotze. Aquiu que son es foncionaris guardant se com passen es ores. Bones ores vos foteria jo. Aquiu que vie Casa-Muñoz. Mès qué veigui? Ei eth? Ja non se tinte. Qu'a comprenut qu'ei absurd amiar eth peu blanc e es pursères neres. Non me guarde. Que non vò que lo saluda. Reaument ei plan ridicula era situacion d'un òme que se tinte, eth dia que se decidís a renonciar ara tintura pr'amor qu'ac exigís era edat o pr'amor que se convenç de qué arrés se cre era enganha… Aquiu que va en sòn coche era duquessa de Gravelinas… Que non m'a vist… Adishatz Feijoo… Quina baishada a hèt ja aguest òme!... Tè, que ja entri peth mèn carrèr de Correos. Sabi pas s'aurà vengut a dinar eth mèn cosin… Aué, tu per tu, m'a de hèr un examen peth menut, donques que me trapi plan mau… Que m'ausculte ben, pr'amor qu'aguest còr se retire a ua pompa trincada. Serà aquerò un fenomèn purament morau? Que pòt èster. Ja veigui jo eth remèdi… Mès be ne son de verds es arradims, be ne son de verds! Es balcons tan tristi coma tostemp. A!, que ja ges en guardader Barbarita entà blagar damb er *arrat gleisèr*… Adiu, adiu… que vengui de hèr eth mèn passeget… Sò fòrçá ben, aué non me sò espisat bric… Quina mentida tan grana è dit! Que me sò fatigat coma jamès. Ara, escala dera mia casa, sigues benevòla damb jo. Pugem… Ai, quin còr, maudida pompa! Tot doç, que i a fòrça temps entà arribar. Se non arribi aué, qu'arribarè deman. Sies gradons ena esquia. Mon Diu, guaire manque encara!"

Quan arribèc en principau era sua fraia lo demoraue ena pòrta. "T'as fatigat molt?"

- Atau, atau. A on ei Tom? Que vengue.

Moreno entrèc ena sua cramba, seguit deth vailet. Aguest ère anglés e l'acompanhaue en toti es sòns viatges. Didie er anti-patriòta qu'es vailets espanhòus son tan pautassuts que non saben ne barrar ua pòrta. Eth sòn qu'ère d'aguesti que hèn dera servitud un mestièr intelligent, e s'auancen as mès insignificants desirs des sòns patrons pr'amor de satisfèr-les. En anglés li didec Moreno que metesse aigua en ua des gèrres que i auie ena cramba, pr'amor de botar-i es nards; e sense deishar-les dera man se deishèc quèir en sofà. Vestie eth cavalièr giqueta escura e pantalon de quadres, chapèu de copa, e es indispensables botines blanques caperant es bòtes plan comòdes,

damb sòles d'un dit d'espessor. "A vengut eth mèn cosin?", li preguntèc a Tom en tot balhar-li es flors.

- Eth senhor doctor qu'ei ena cramba de *miss* Guillermina.
- Didetz-li que sò aciu.

Era fatiga deth passeg e dera escala li tardaue encara quan vedec entrar ath mès simpatic des doctors, Moreno Rubio, deishant anar flaira d'alegria, coma un protector contra es tristeses dera medecina. Mètge de gran saber e aplicación, auie artenhut fòrça fama e auie uns clients fòrça importants.

"Aué m'as d'examinar ben… li didec eth sòn cosin. Imagina-te que sò un deconeishut que se presente ena tua consulta. Dèisha-te de badinades damb jo e non m'amagues era vertat. Guarda que se non ac hès atau, te descrediti."

- Fòrça ben, òme, non te'n hèsques; T'examinaram peth menut, repetic eth mètge arrint e seient-se ath sòn costat. T'as cansat guaire?
- Qu'ei que non me ves? Tanben son talents de hèr preguntes. Tanlèu dinem, me boti enes tues mans, coma un cadavre ena sala de disseccion.
- Donques que serà milhor hè'c abans (e treiguec er utís d'auscultar e se lo botèc).
- Plan, donc, que ja pòs començar (treiguent-se era giqueta). M'estiri en lhet? Qu'ei milhor, òc; aciu que m'as coma un mòrt, damb es mans crotzades.
- Non, estira es braci. Atau…

Eth doctor dauric era camisa e botèc un extrèm der utís d'aucultacion en tot inclinar-se entà botar era sua aurelha en eth. "Non te botges… Ara, alenda fòrt…. espira, mès damb fòrça, coma espiren es enamoradi".

- Me semble que tu ès de badinada. Pepe, per Diu, guarda qu'aquerò ei seriós, plan seriós. Amii mès de tres nets sense clucar un uelh, e eth tòn maladit digitau non m'aleugerís bric.
- Cara-te, e dèisha-me escotar…
- Qué nòtes?... qué?
- Mès, tie un shinhau de paciéncia, tè… Donques aquerò ei fòrça mau. Que i a aciu laguens un rambalh de mil dimònis.
- Quina sòrta de bronit entenes? Era sistòla ei massa fòrta e…
- Quauquarren d'aquerò.
- Era possada deth corrent sanguini…
- Òc, mès que subergés un simptòma plan lèg, un simptòma…
- Quin ei?, ditz-m'ac. Com se cride?
- Amor.

- Vai! cridarè a un aute mètge. Tu que non me servisses… damb es tues badinadetes de mau gust. E qué a a veir…!

- Plan qu'a a veir!, didec Moreno Rubio en tot botar-se seriós e sauvar-se eth sòn esturment. Sai pas se qué te penses tu. Vòs trincar d'un còp era armonia deth mon espirituau damb eth mon fisic? Que ja ac sabes. T'ac è dit mil còps. Non me cau auscultar-te mès. Qu'as desòrdres ena circulacion, que poiràn èster fòrça grèus se non càmbies de vida.

- Que semble qu'amia jo era vida deth perdut (en tot lheuar-se e tornar-se a botar un aute còp era ròba).

- Que hès era vida deth capriciós, qu'ei pejor. Te conven ua tranquillitat absoluda, renonciar as desirs veements, as cavilacions qu'era non satisfaccion d'eri te produsís; viatjar mens, estofar tota era passion hòla des sentits, renonciar a toti es excitants mausans; que non me referisqui solet ath cafè e ath tè, senon principaument as excitants imaginatius e ideaus; húger des emocions, e talhar-te era *coleta* de *banderillero* damb era intencion de non tornar-la a deishar créisher mès; diboishar ua rega ena tua vida e díder: "ne Crist passèc dera Crotz, ne jo passi d'aciu". S'auesses trenta o trenta cinc ans, te conselharia que te maridèsses mès que vau mès que penses que, per providéncia recenta judiciau… o divina… an despareishut totes es hemnes que i a en mon, maridades, celibatàries e veudes…

- Bè, bè! Tostemp era madeisha istòria, didec Moreno-Isla, en tot cuelher-s'ac a badinada. Mès tu ès un mètge o un confessor?

- Es dues causes, afirmèc er aute damb severitat e energia. Se non hès çò que t'è dit, Manolo, se non ac hès, te morisses, e lèu. De sòrta que ja te'n sabes dera mia opinion. Non tornes a consultar-me. Que ja non sai mès. È agotat era mia sciéncia damb tu. Se i a bèth collèga que trape eth miei de botar d'acòrd es tues costums e es tues passions damb ua ordenada e sana foncion vasculara, crida-lo, e entene-te damb eth.

Eth vailet anoncièc qu'eth repais ère servit. "Anem de seguit, didec eth malaut, cuelhent ath sòn cosin peth braç. Demora un shinhau, que te voi consultar ua auta causa."

Se posèren pendent un instant ena cramba, e D. Manuel, botant-li ua cara plan seriosa, li hec ath sòn cosin aguesta pregunta: "Vam a veir, sense trufaria. En mèn estat, sigue bon o sigue dolent, en mèn estat present, guarda ben, tau que sò ara, poiria jo auer hilhs?"

Moreno Rubio deishèc anar ua arridalha.

"Òme, non digui que non. Que poiries auer un estudi d'escolans."

- Voi díder… mès respone-me seriosament… voi díder, se tau que sò, damb era canoada descompausada…

- Plan que òc, per çò de poder…
- Aquerò t'ac digui pr'amor que dempús d'aquerò, me decidiria a acceptar çò que me prepauses, era retirada, eth talhar era *coleta*… eca.
- Guarda, innocent, non sages d'aumentar era espècia. Mentre mens èssers umans neishen, milhor. Entà çò que vau aguesta vida…
- Que pensi madeish… mès a jo m'agradarie auer era seguretat de qué… Qu'ei un exemple, per s'un cas, solet. Que non te penses que me semble mau eth tòn plan de vida vegetatiua. Jo l'adoptaria, plan que òc, mès ath sòn temps.
- Cosin, li didec er aute en tot guardar-lo damb burla, se vòs hilhs, t'ac auries d'auer pensat abans.
- Non, pèc, se non ei que jo les volga; que non me hèn ua bèra manca es mainatges. Aquerò t'ac demani ipoteticament. Que m'ei pro auer consciéncia dera mia aptitud… Curiosèrs de malaut…
- Non vietz?, didec, en tot presentar-se ena pòrta era fraia de Moreno-Isla.
- Vai, quines presses. Que ja viem. Entar apetís qu'un amie…!
- Mès jo òc que n'è, macareu, didec eth mètge.

II.-

Pera tarde demanèc Moreno eth sòn coche e s'estèc en tot tier visites enquias sèt. Dinèc en çò des de Santa Cruz, e aguesti lo notèren ombriu, patint estonantes distraccions, e tant indiferent a tot, que ne tansevolh se cuelhie damb afogadura era defensa des sòns principis e gusti estrangèrs, quan Barbarita, per çò de cambater-li eth marriment, treiguie a relúder bèth tèma d'entretenguda polemica sus aguest punt. Que didec quauquarren, ça que la, qu'ahisquec era aflaquida convèrsa d'aquera net. "Sabetz se quina ei era causa que mès me shòrde d'Espanha? Eth costum qu'an es mosses de meter-se a cantar quan trabalhen. Que semblarie normau que jo me vedessa ena mia casa liure d'aguest torment. Donques non senhor. Qu'a era mia tia Guillermina ua mosseta qu'era sua boca vau per dus grops de musica de carrèr. Que non servís hèr-la carar. Aubedís sonque pendent dètz menutes, e ara imprevista torne un aute còp damb *eth senhor alcalde màger*. Ditz que se'n desbrembe. Credetz-me, li trincaria eth cap".

- E me vòs hèr creir qu'en estrangèr…! Va, Manolo…
- A!, plan que non senhora… Vos pensatz que s'en Londres ua mossa se permetesse cantar, non li darien eth viatge? Qu'ei que ne tansevolh se les acodís aguesta asenada.
- Que ja m'ac pensi, atau ne son d'alapes.
- Qu'ei qu'aguesta raça coquina, que non coneish eth valor deth temps, tanpòc coneish eth deth silenci. Que non poiratz calar-li ena tèsta d'aguesta gent era idia de qué era persona que se bote a sorrisclar quan jo sò en tot escríuer, o quan pensi, o dormisqui, me pane. Ei ua manca de civilisacion coma quinsevolh auta. Apoderar-se deth silenci autrú ei coma panar-li a un ua monèda dera pòcha.

Aguestes causes hègen gràcia, e aquera net encara les arriren mès, pr'amor d'encoratjar-lo. Convidat per Juan a vier en Teatro Real, ac refusèc. I auie ena casa pòca gent, Guillermina en sòn cornèr, D. Valeriano Ruiz Ochoa e Barbarita II. Barbarita I auie concebut eth hòl projècte de maridar a Moreno damb aguesta nebodeta sua, qu'ère plan polideta, e l'auie comunicat era pensada a Jacinta; aguesta la trapèc de çò mès asenat que se li podesse acodir ad arrés. "Mès, mama, s'era mia fraia non a que dètz-e-ueit ans, e Moreno ei ja près des cinquanta, e ath delà ei malaut!".

- Qu'ei vertat que i a diferéncia d'edats, didie era senhora arrint, mès qu'ei un gran partit. Dèisha-te de pegaries, se non ja veiràs se com li què ara tua fraia un lòctenent, un oficiau dera classa de reclutes o ua auta lotaria semblabla. Aguest òme qu'ei un bravàs fòrça ric, e aquerò que patís non ei

senon engüeg, mau de celibatari, çò qu'es anglesi criden *esplint*. Marida-lo, e se li trèn dètz ans deth dessús.

Jacinta non se convencie, e per çò que hège ara malautia, era sua opinion ère fòrça desparièra d'aquera dera sua soèra. Aquera net lo cuelhec peth sòn compde e li metec ua bona repassada. Qu'èren en burèu desseparadi des dus grops de *tresillistes* (D. Baldomero, Ruiz Ochoa, era sua senhora, Pepe Samaniego e d'auti). Barbarita II e era sua fraia auien ath sòn dauant a Moreno, qu'enes prumèrs moments d'aquera situacion, didie entath sòn laguens: "Me pensi que se non siguesse presenta era poreta, li didiria quauquarren. Que m'anuge aguesta mainada damb era sua innocéncia e era sua cara polideta. Semble que se la bote ath costat coma un escut contra jo… Be n'ei de fatau aquerò! Es pòqui viatges que la trapi soleta, non auanci bric. Se li digui quinsevolh reticéncia delicada, se hè era pèga. Evite trapar-se soleta damb jo, e ara se hè a vier tostemps darrèr er espantaudèths angelicau dera sua fraia pr'amor d'espaurir-me".

- Mès, be n'ètz de carat aué… didec Jacinta arrint. Qué? Vos trapatz pejor? Ditz mama, que se vos maridatz se vos treiràn dètz ans deth dessús. Plan, donc, que vos cau decidir-vos…

Era fesomia deth misantròp s'aluguèc en enténer aguesta peregrina prescripcion.

"Tanben jo m'ac pensi, didec. guardatz; un remèdi que semble tant aisit, qu'ei impossible".

- Plan, coma que s'a acabat eth gènre femenin… Qu'auetz rason, ja non i a hemnes.

- Entà jo coma se non n'auesse… Qué vos didí ager? Ja non vo'n brembatz. Que ja se sap: causa que jo vos diga ei coma se l'escriuessa ena aigua.

- De vertat que me n'è desbrembat. T'en brembes tu, Bárbara?

- Non, s'ei que Bárbara non i ère.

- Qu'ei parièr. Tot çò que me digatz a jo, de seguit vau a condar-l'ac ara mia fraia.

- Òc, qu'ètz vos plan contaira. Per qué l'ac condatz vos ara vòsta fraia?

- Pr'amor que li hè gràcia. Moreno non podec dissimular era prigonda tristesa que s'apoderaue d'eth.

"Mès, qué vos arribe?... Aguesta net vos trapi mès *estriat* que jamès.

- Non mos condèretz ager que deishèretz tres nòvies en Londres?, didec Barbarita que li shautaue ahiscar-li era lengua.

- Òc, mès ad aguestes non les estimi, repliquèc Moreno damb era ingenuitat d'un mainatge. E dempús, calant-se en aquera tristesa que contra era arren podie hèr eth sòn domèni d'òme de societat, gessec damb un aute monològ: que ja sò en tot entrar en periòde mainadenc… Era pegaria e era incapacitat m'invadissen… Aguesta hemna damb era sua heredor e era sua ironia m'a botat eth pè sus eth cap e ma l'a estronhat, coma era Vèrge deth serpent… Que ja comenci a senter-me ridicul...

- Per qué non li repetitz aguesta net ara mia fraia çò que li didéretz era setmana passada?, didec Barbarita II ath melancolic cavalièr.

- Jo… que…? (espaurit coma eth que se desvelhe d'un sòmi). Jo… que non l'è dit arren.

- Òc, era setmana passada, quan anèrem ena Casa de Campo, e gesséretz vos damb eth conde d'aquera anglesòta que vos volec méter un tret pr'amor que li didéretz sabi pas qué, en un tren.

- Non m'en brembi, didec eth misantròp damb tota era mina d'un estupid.

- Aguest òme, indiquèc Jacinta, quan vò desbrembar-se'n, que non i a qui lo guanhe. Me didéretz que vos maridaríetz se jo me comprometessa a cercar-vos era nòvia…

- A!... Donques non; me'n desdigui, retiri era prepausa. S'auetz començat ja es vòsti trabalhs, balhatz-les per acabadi. Que pagarè ua indemnizacion s'ei de besonh.

- Plan qu'ei de besonh… Be n'auia hèt jo de causes… Vai, quina formalitat era vòsta!...

Ambdues se botèren plan serioses. Notauen en Moreno pallitge mortau, gran aclapament, e un cèrt desbrembe, causa estranha en eth, dera atencion constanta que se sòl prestar as senhores quan se parle damb eres. Jacinta s'inclinèc un shinhau entada eth, daurint eth sòn ventalh sus es sòns jolhs, e li didec en un ton corau: "Amic mèn. vos cau suenhar-vos e guardar mès pera vòsta salut. Aguesta tarde mos trapèrem damb Moreno Rubio en çò d'Amalia, e me didec que çò que vos patitz non ei arren; mès que se non hètz çò qu'eth vos ditz, ac passaratz mau. Que ja non ètz un mainatge, e ac auetz de compréner. Per qué non ne hètz cabau de çò que vos diden es persones que vos estimen e que s'interèssen per vos?"

Moreno la guardaue parat. Quauqui monosilabs gesseren dera sua boca; mès aqueri bocins trincadi deth sòn pensament mèsalèu semblauen de consentiment que de protèsta. Jacinta seguic en tot parlar-li damb un ton doç, plan trende, e mèsalèu se retiraue a ua mair qu'a ua amiga.

"Guaire mo n'alegraríem de veder-vos san e en bona santa, e be ne serie d'aisit damb era vòsta volontat…! Pr'amor que çò que vos auetz non son

que males idies. Atau m'ac didec eth vòste cosin, e ei cossent aguesta opinion damb çò que jo pensaua. Qu'ei malastre qu'en tot auer toti es mieis entà èster eròs non ne sigatz. Qué vos manque…?"

Moreno sentie qu'eth còr se li trincaue. "Donques non me ditz se qué me manque?... S'ei que me manque tot, absoludament tot. Ai, quina hemna!, se seguís per aguest camin, veigui que me boti encara mès en ridicul".

- Qué vos manque? Arren. Se non se vos calèssen en cap causes impossibles que seríetz perfèctament. Çò qu'auetz ei fòrça amanhagada. Qu'ètz coma es mainatges.

"Ja ac veigui; que sò coma es mainatges!", pensaue eth malerós cavalièr.

- Moreno Rubio ac a dit, e a rason: vos qu'auetz ena vòsta man era vòsta salut e era vòsta vida. Se les perdetz serà pr'amor que voletz. Semble mentida qu'un òme dera vòsta edat non sàpie calar-se as ordres dera rason.

"Era rason! Be n'ei d'indecenta aguesta rason", obervèc D. Manuel ath sòn laguens.

- E secodir es males idies e padegar er esperit; non desirar aquerò que non se pòt auer, e hèr vida normau, sense entestadir-se a que totes es causes se capviren entà acomodar-se ath vòste gust e satisfaccion. Se qué ei er *esplin* senon supèrbia? Òc, çò que vos auetz qu'ei supèrbia, qu'etz *vos* satanic. Aguesti anglesòts se pensen qu'eth mon s'a hèt entada eri… Non, senhor mèn, cau botar-se en hilera e èster coma toti… Atau, donc, vos suenharatz, haratz çò que vos mane eth vòste cosin e çò que vos mani jo?.. pr'amor que jo tanben sò metgessa… Ua auta causa; aciu en Espanha ètz vos tostemp en tot renegar e repotegar. Aquerò non vos agrade, donques entà qué vietz aciu? Per qué non vo n'anatz entà Anglatèrra.?

- Que ja me vò dar eth viatge… vedetz?... didec Moreno guardant a Barbarita e esforçant-se en arrir pr'amor d'amagar eth sòn trebolament. E dempús vòlen que non viatja.

- Non, que non vos conven anar tostemp d'un lòc en aute, coma un viatjaire de comèrç que va ensenhant mòstres. Anatz-vo'n entath vòste Londres, estatz-vos aquiu quiet, plan quiet, e se se vos presente ua anglesa fresca e de bon gèni, maridatz-vos, hètz-vos ada era encara que sigue protestanta… Ai, Diu!, que non m'entene Guillermina; òc, maridatz-vos, e veiratz se com se vos passen toti es marriments, auratz mainatges… Me comprometi a èster mairia deth prumèr… digui, s'ei que lo batiatz. E enquia e tot a èster mair me comprometi se me l'autrejatz… lo cuelhi, encara que sigue sense cristianar. Jo lo batiarè. Mès que non mos cau parlar d'aquerò. Me conformi damb èster mairia deth prumèr Morenito que neishe, e li diderè ath mèn marit que m'amie entà Londres tàs batialhes…

Moreno se lheuèc. Se sentie fòrça mau, e es paraules dera *Delfina* l'excitauen extraordinariament.

"Mès vo n'anatz?... Vos auetz botat mau? Qu'ei que non vos shauten es sermons?"

"Se non m'en vau, crèbi, pensaue eth misantròp, sarrant es pòts. Aguesta coquina qu'ei en tot assessinar-me".

- Te'n vas, Manolo?, li preguntèc D. Baldomero der aute extrèm dera cramba estant.
- Qu'ei que me hèn enlà, pairin…! Era vòsta hilheta me vò despatriar.
- Vai, qué coquin!... Qu'ei tot çò de contrari.

Barbarita I s'auancèc, dident: "Extravagant, agarra deth braç ara poreta e passeja-te un moment d'aciu enquiath mèn gabinet, e deth mèn gabinet enquia aciu. Te trapes mau? Aquerò non ei que nèrvis. Esdega-te un shinhau. Bárbara, camina."

Moreno li dèc eth braç a Barbarita II, e comencèren es passegi. Dera sua convèrsa insubstanciau cuelhec Jacinta ath vòl quauques frases, quan era parelha, en aqueth va-e-ven d'ua estança ena auta, passaue peth sòn costat. "Jo? non… m'ac posqui creir…" "Ai, quines causes se vos acodissen… Be n'ètz de dolent vos…!" "Tanlèu me'n vaja aquiu me vau a covertir ath judaïsme". "Jesús!..." "Que jo è nòvi? D'a on ac auetz trèt aquerò?..." "M'ac vau a anotar entà que non se me desbrembe…" "Non, qu'ei qu'a jo non me shauten es porics…"

"S'aguesta siguesse mès escarrabilhada, li didec era senhora de Santa Cruz ara sua ireua, me pensi que lo caçarie".

Mès Jacinta ère fòrça incredula en aguest ahèr, e guardaue tristament ara parelha quan passaue. En retirar-se, Moreno li podec parlar pendent uns instants sense testimònis.

"Se harà çò que vos desiratz… S'a de complir tot eth programa… tot, autanplan aquerò que se referís ath *mainatge*. Qu'auratz vos eth vòste *Morenito*."

Jacinta observèc ena sua guardada ua expression tant ombriua, que non podec mens que dider-se: "Qu'ei ja complètament capvirat".

Moreno gessec damb pas insegur… Li rodaue eth cap, e quan cerquèc era escala li calèc agarrar-se ena parabanda pr'amor de non quèir… "Quan digui que me sò tornat pèc, mès, pèc de cap a pès… Que ja non sai pensar. Sabi pas entà on se n'a anat era mia rason… Aguesta hemna que m'a embelinat… Arren, complètament imbecil".

III.-

Ena solitud dera sua cramba, se trapèc eth mèn òme mès senhor d'eth madeish, en tot auer vençut aqueth trebolament inexplicable que damb eth auie gessut dera casa de Santa Cruz. Se didec adiu deth sòn vailet, dempús d'auer-se trèt era ròba, e estropat ena sua blòda, s'estirèc en sofà. En aqueres tristes ores enganhaue era insòmnia passejant-se a estones pera cramba, a estones estirat e hènt ua dormideta d'un sòn intranquil. Acodien alavetz ena sua memòria es accions e imatges d'aqueth dia o des anteriors, a viatges es de dates fòrça luenhanes e que non auien cap tipe de relacion damb era sua situacion actuau. Aquera net, causa estranha, a penes gessec era ajuda de cramba, Moreno se quedèc prigondament esclipsat en sofà, sense soniar arren. Mès se desvelhèc ath cap de mieja ora sense poder saber se quan l'auie tardat era sua letàrgia. En desvelhar-se hugec de tau sòrta deth sòn cervèth eth sòmi e se trapèc tan inquiet, que ne tansevolh admetie coma probable era idia de dormir. Ara manèra deth jogaire que trè es pèces der escac e les bote sus eth taulèr de carrèus blanqui e neri, atau anèc treiguent es sues idies. Qu'auie ada eth madeish coma parelha en aqueth jòc… "Tà dauant un peon".

"Que t'as ludut! Ua campanha coma aguesta!... Guaire temps hè qu'ès en Espanha? Mès o mens, un an complèt. E entà qué? Entad arren. Praube òme! Çò que me semblèc facil, resultèc èster non ja dificil, senon impossible… Entà mès contrarietat, dauant d'aguesta benedida e maudida hemna, me convertisque en eth mès alap des collegiaus. Per qué aquerò? E ditz-me ua auta causa, pèc, qué a aguesta *mona* entà qu'atau t'ages enlordit tu per era? D'autes son mès beròies, d'autes an mès engenh, d'autes son mès elegantes; e ça que la, ei eth numèro un, eth solet numèro. D'agradar-me a passat a capvirar-me, e nòti en jo çò que jamès auia notat abans, ua alegria, ua tristesa… talents de plorar, d'arrir, e autanplan de hèr eth pèc dauant d'era. Arren, que tàs quaranta ueit ans me ges eth sarrampiu e era edat deth piòc. Tanpòc m'auie arribat jamès çò que m'a arribat ara, talhar-me, sénter que voi èster atrevit e non posqui. Li vau a díder ua galantaria intencionada, e me ges ua simplicitat. Me còste un respècte que jamès è coneishut. La seguisqui tà Biarritz, l'acompanhi entà París; e coma mès la tracti, mès estacat me veigui per aguest maudit respècte… Me bracaria jo aguest respècte coma se braque ua man gangrenada. A qué vie tau respècte? Qué vò díder aquerò? Sigue çò que sigue, d'aguesta hemna digui jo çò que jamès è dit de cap auta, e ei que se siguesse celibatària me maridaria damb era…"

Se botèc tan nerviós, que li calec lheuar-se e meter-se a passejar. "Be n'ei de divertit aguest mon. Jo malerós, era malerosa, pr'amor qu'eth sòn marit

ei un cèc e non se'n sap dera jòia que possedís. D'aguesti dus malastres ne poiríem hèr ua felicitat, s'eth mon non siguesse çò qu'ei, esclavitud d'esclavituds e tot esclavitud… Me semble que sò en tot veder-la quan li didí aquerò… Quin arridolet, quina serenitat e quina responsa tant admirabla! Me deishèc sarrat ena paret. Tan sarrat sò, que non è tornat per cap auta, e quan premanisqui quauquarren entà dider-l'ac, va, valent!.. li digui tot çò de contrari. Que se torne un tant estupid, ei causa que non m'entraue en cap. Ai, Diu, se me morisqui, e eth pensament viu mès enlà dera mòrt, que serè en tot veir pendent tota era eternitat aguesta careta graciosa, damb era sua expression celestiau, aguesti uelhs serens e alègres, aguesta cabeladura escura damb arrais blancs que li dan tanta gràcia… aguesta boca, que non parle sense que me hèsque mau era amna. Praube àngel!, era sua soleta passion qu'ei era maternitat, set non satisfèta, afliccion immensa. Era sua passion se me comunique e m'uscle; jo tanben voi auer un hilh, jo tanben. Qu'ei que me semble que ja lo veigui!, qu'ei aciu, enes limits dera vida, guardant-me, dident-me que lo hèsca a vier, e non manque que hèr-lo a vier. Vierie s'era volesse. Ne sò solide fòrça de qué vierie; qu'ei ua idia que se m'a clauat aciu. E jo li digui: per un mainatge, pro se poirie dar era vertut… A!, non auer vams entà dider-li aquerò… Mès com?, s'ei que non i a paraula que se prèste a didè'c!..."

Era palpitacion que sentie ère tan fòrta que li calèc sèir-se. S'estofaue. Ena region cardiaca, o près d'era, mès entath centre, sentie eth còp de sang damb dur e contondent compàs. Qu'ère coma s'un haure balhèsse còps de martèth ath costat deth madeish còr, hargant a huec ua naua pèça que s'acabaue de botar.

"Aquerò qu'ei orrible. Se se trinque, que se trinque d'un viatge. Ai de jo!... Se m'estimèsse eth còr se me guaririe; pr'amor que non ei malautia çò qu'a, senon impaciéncia… hormigueta… Qué è hèt jo entà èster tan malerós? Ara me n'encuedi de qué non m'è divertit jamès. Totes es mies aventures an estat eth desir corrent darrèr der engüeg. E se pense era gent que jo è estat un òme erós, que jo sò malaut de massa gaudir! Estupids!"

Sense saber se com ne perqué, cèrtes impressions d'aqueth dia tornèren ena sua ment. Entre eres, era mens fugaça siguec aguesta: peth maitin, entrant en Retiro, se li botèc ath dauant un d'aguesti praubi hastigosi que sòlen demanar enes entorns dera poblacion, e qu'a viatges se botgen entath centre. Qu'ère un òme caperat de pelhòts, e que caminaue damb un pè e ua cajada; era auta cama ère un membre repugnant, era cueisha holada e caperada de crostes, eth pè penjant, sec, infòrme e sagnós. Mostraue tot aquerò entà ahiscar era compasion. Qu'ère era cama entada eth eth sòn guanhapan, era sua proprietat, eth sòn mestièr, çò qu'entàs mendicants musicians ei era guitarra o eth violin. Taus espectacles indignauen a

Moreno, qu'en veder-se assetjat per aguesti industriaus dera misèria umana, hège trilhes de ràbia. E quan se viraue entà non veder-lo, eth maudit, hènt un torn damb era sua agila cajada, se li botuaue un aute còp dauant, en tot mostrar-li era cama. Ar engüejat cavalièr se l'anauen es talents de dar aumòina, e fin finau l'a dèc entà desliurar-se de persecucion tan esglassianta. S'aluenhèc eth vagabond renegant. "Ne aquerò ei país, ne aquerò ei capitau, ne aciu i a civilizacion!... Be n'è de talents de trauessar es Pirinèus!".

Plan, donc, aquera net, se li presentèc eth praube paralitic damb tanta vivacitat, que lèu lèu se pensaue veder-lo ena sua cramba. Que i auec un instant qu'era allucinacion de Moreno arribèc a èster tant efectiua, que s'incorporèc, cuelhent un libre qu'ère ena cagira pròcha… "Guarda, se non te'n vas damb era tua cama poirida…" Dempús queiguec de nauèth eth sòn cap en sofà e se botèc era man enes uelhs. "Eth malerós que li cau cercar-se eth sòn guanhapan de bèra manèra. Que non n'a eth eth tòrt de qué non i age en aguesta tèrra maudida establiments de benfasença. Se lo veigui deman, li balhi un duro… Pro que l'ac balharè… Quina enveja l'aurà era mia tia Guillermina! Virem-mos ara entara paret, a veir se m'esclipsi un shinhau. Atau; clucarè es uelhs. Non, que serà milhor que les daurisca, e que m'imagina que voi desvelhar-me.

Aquerò que se desire non s'artenh jamès. Tè, imaginem-mos que hèsqui esfòrci entà non adormir-me. E entà qué voi jo dormir? Qu'ei milhor èster atau, pensant un enes sues causes. Aguestes regues de papèr, blues e verdes, se trinquen a ua distància de vint-e-cinc centimètres; non, de vint. Era flor grisa altèrne damb era flor blua. Polit diboish. Com li quedarie eth cap ad aqueth que l'endonvièc!... E aciu i a ua petita plapa… Me pensi que se me botèssa a guardar era lum m'esclipsaria lèu lèu. Virem-mos un aute còp."

Campèc era lum botada sus era taula centrau, grana, redona e caperada d'un ric tapís. Era lampa qu'ère d'òli, formada per dus braci de bronze junhidi per ua tija. Ambdues lums auien pantalhes verdes, damb juntures de setin deth madeish color, ara manèra de pelhòts que queiguien per un costat des dues circonferéncies. Era claror s'escampilhaue pera tauleta, e era rèsta dera cramba ère en penombra plapada, damb ua verdosa pellicula de tapís vielh. Sus era taula i auie uns gants, diuèrsi libres, dus retraits en polidi marcs, un d'eri deth gròs Arnaiz, ua paperèra, un jòc de tè de plan fina porcelana, ua caisheta d'evòri e d'auti objèctes plan polidi. "Aqueth gant, didec Moreno, que puge pera paperèra, se retire exactament a un gosset lebrèr que cor darrèr dera caça… Quin silenci tan solemne i a ara! Es gisclets dera hònt de Pontejos, ei çò que s'enten tostemp, e bèth coche que passe pera Puerta del Sol… Que son es pòc dormidors que se'n van tà

casa. Atau anaua jo en mèn *cab* en gésser deth club de Picadilly… solet qu'eth mèn *cab* corrie coma ua exalacion e aguesti cars van pòc a pòc e semble que se des.hèn sus es calades. E com me venen es causes ena memòria!... Semble que siga en tot guardar ad aquera gojata que se m'apareishec ua net en Haymarket, quan gessia d'aqueth Bar… Que non m'a tornat a passar!... e com se retiraue ad aguesta pèga d'Aurora Fenelon! Tot se passèc, tot va queiguent darrèr, barrejant-se ena estèla que dèishe eth vaishèth…"

De ressabuda hec un guimbet, e lheuant-se se metec a passejar.

"Deman madeish me'n vau, didec, òc, me'n vau entà tostemp. Morir-me jo aciu, entà que m'amien aguesti cars tant esnòbs! Non, gràcies a Diu que cuelhi ua resolucion; e per çò que semble aguesta ei fòrta. Que m'a vengut còp sec e damb ua fòrça… Que ja è talents de qué hèsque dia tà manar-li a Tom que hèsque er equipatge. Deman harè es mies crompes. Que non pòt un vier d'Espanha sense hèr-se a vier es petits presents de ventalhs e tamborins… Ai, be ne sò d'erós damb aguesta idia que m'a vengut! Anar-me'n…! Qu'ac deuí auer hèt hè ja temps! Entà qué ès aciu, entà consomir-te mès? Tè, que non diderà era que non l'aubedisqui, es sòns desirs son ordes. Que m'a dit: "amic mèn, vè-te'n", e me'n vau.

M'estimarà quan me'n vaja? Pensarà en jo…? Pro poirie èster. Se se convencesse de qué er amor que l'a ath sòn marit ei coma dar pastís a un saumet tà que se lo minge, se se convencesse d'aquerò…! Mès ve-te'n a demorar que se convence. Que non pòt èster. Estime hòlament ath aguest monard, e se morirà estimant-lo. Jo me pensi que lo mensprède e ath còp l'estime: que i a aguesti dualismes en còr uman. Mès jo digui, non li vierà en cap, bèth còp, era idia d'estimar-me a jo? Que n'auria pro damb aquerò, damb qu'era idia l'auesse passat bèth còp, plan, dus còps. Pro que deu auer pogut díder: "be n'ei de brave aguest Moreno; se jo siguessa era sua hemna, non me darie desengusti, e auríem auut un mainatge o dus o mès". Qué me sai jo… ath mèn laguens que i a aguesa conviccion coma un gèrme d'esperança, coma un seme qu'ei laguens dera tèrra e que non a brotoat encara, mès que viu… Se sabessa qu'era a pensat aquerò, jo en veder-la tan religiosa, vieria a èster er òme mès catolic deth mon… Entà agradar-la, guaires foncions e misses pagaria jo! E que non ac haria damb ipocresia, donques qu'en tot estimar-la, vierie era fe, era fe, òc, que se n'a anat sabi pas a on… Me semble que ja hè dia. Non è dromilhon ne l'aurè jamès. Deman me'n vau, e me n'anaria aguesta tarde, s'auessa temps entà premanir eth viatge… E ua uata causa.

Me diderè adiu d'era? Sabi pas se qué hèr. Se la veigui non m'en vau. Donques per qué non? Me n'anarè. Era m'a dit que me'n vaja, desire que me'n vaja. De luenh l'estimarè madeish que d'apròp, e era dilhèu

m'estimarà. Que serè entada era coma un sòmi, e es sòmis sòlen herir eth còr mès qu'era realitat".

Tornèc a estirar-se, e s'entretenguec en tot contemplar damb ua guardada erranta es parets dera cramba. I auie aquiu un Sant Jusèp, un quadre gran, de familha, coma pintura non valie guaire, mès Moreno l'auie en grana estimacion, pr'amor que siguec fòrça ans ena cramba a on eth auie neishut. S'associaue as impressions dera sua mainadesa aqueth sant tan polidòt, ajaçat enes bromes, damb era sua vergueta, eth sòn mainatge, e aquera capa auriòla qu'es sòns plecs hegen competéncia ath cèu ròi. Li venguec ena memòria deth cavalièr, en aqueth moment, eth rebrembe de sa pair, que semblaue qu'ère en tot veder-lo, e enténer eth metau de votz. A sa mair non l'auie coneishut, pr'amor que moric en èster eth un mainatge. Tanben s'en brembèc de quan era sua fraia e eth (aquera madeisha fraia veuda qu'ère aquiu), anauen ena casa deth pairin, en Concepción Jerónima, cuelhudi dera man. E ua tarde, en caminar peth carrèr Imperial, se hòravièren, ei a díder, se hòravièc era, e eth a mand siguec de morir-se der espant. Donques un dia qu'anaue pera Plaza de Provincia, vedec eth saumet d'un portaire d'aigua, liure: eth patron qu'ère ena tauèrna pròcha. Li vengueren talents a Manolito de montar-se en polin, e tau qu'ac pensèc ac hec. Mès eth condemnat animau, tanlèu sentec ath cavalièr gessec ath mès córrer, e encara qu'eth mainatge hège esfòrci entà arturar-lo, non podie… En resumit, qu'arribèc enquiath carrèr Segovia, plan près deth pònt. E non se passèc que s'arturèsse eth saumet, senon qu'eth cavalièr queiguec en tot daurir-se eth cap. Encara auie eth senhau. Erosament, es germans Garcia, botèrs, qu'auien eth sòn talhèr de bots dejós deth Sacramento, e lo vederen quèir, lo coneishien, e recuelhent-lo se lo hèren a vier ena casa deth sòn pairin. Era que s'armèc aquiu! Se'n brembaue D. Manuel d'aqueth ahèr coma se s'auesse passat ager madeish; vedie ath sòn pairin, D. Manuel Moreno, qu'encara tenguie colarets, petita corbata de sòla e casaca totes es ores deth dia. Enquia e tot en magasèm (drogaria ar engròs), vestie frac. Dempús arribèc eth papa e s'estèc en tot trantalhar se tustar-lo o non… Çò pejor siguec qu'eth saumet non se lo vedec en nunlòc, e era familha li calèc pagar per eth ua fòrta indemnizacion. "Que semble que siguec ager", didie Moreno tocant-se eth front, en madeish lòc a on ère era cicatritz.

Quan ja clarejaue eth dia, entenec bronit ena casa; mès de seguit comprenec se què se passaue. "Que ja ei lheuada er *arrat gleisèr*. Ara se'n va aumens a sèt misses… e a tractar de tu ara Plan Santa Trinitat. Praubeta, qué ne treirà de tot aquerò!... Mès, tè, ne treigue o non quauquarren, qu'ei ua felicitat èster atau…"

IV.-

Guillermina hec dus copets ena pòrta, e daurint-la un shinhau, agaitèc era sua cara rosada e es sòns uelhs viui. “Hilh, en veir lum ena tua cramba, me didí: aguest praubet encara ei desvelhat. Ja veigui qu’ac endonviè. Qué te cau? As auut ua auta mala net?”

- Que ja ac ves. Entra. Non è clucat un uelh. E tu?

- Jo? Deth costat que m’ajaci me desvelhi. Solet dormisqui quate ores; mès de tira. Non ves qu’arribi ena casa renduda? E tot aquerò que me cau pensar ac pensi pendent eth dia.

- Quina felicitat! Te’n vas ara tà missa?

- Òc, entà tot çò que me volgues manar, repliquèc era santa; e eth sòn ròstre nauèth lauat deishaue anar tanta frescor coma alegria.

- E tan tranquilla!... pr’amor que tu ès plan tranquilla… damb es tues misses peth maitin, e era rèsta deth dia fotent estocades que hèn tremolar eth mistèri. Sabes ua causa?, que t’è enveja… m’escambiaria per tu…

- Donques pèc (auançant entada eth), çò que jo hèsqui ei çò de mès facil, que non te cau senon… hè’c.

- Sè-te ua estona, didec Moreno, en tot sèir-se en sofà e metent un còp de man en sèti. Mès santetat qu’en anar a sèt misses, i a en practicar es òbres de misericòrdia, acompanhant as malauts e balhant ua estona de convèrsa a qui s’a passat tota era net desvelhat. Ditz-me ua causa. Com te van es òbres der asil?

- Donques non te’n sabes? (en tot sèir-se). Ben. Gràcies as amnes caritatiues, era bastissa va pujant. Jacinta s’ac a cuelhut damb tant de coratge, qu’aué trabalhe mès que jo, e manege era espada damb ua adretia que me dèishe petiteta.

- Qu’as ues amigues que s’ac vau. Aguesta net è pensat en tu e enes tues devocions. T’estonaries se te digui que des dera maitiada se m’a metut aciu un sentiment desconeishut, quauquarren coma talents de her-me religiós, de pensar en Diu, de tier-me a òbres de pietat…

- Manolo!... (en tot botar-se plan seriosa). Se comences damb es tues badinades me’n vau.

- Non, que non ei cap badinada, repliquèc eth; e auie ena sua cara tau expression d’aclapament, qu’era santa se demorèc coma pèga en tot guardar-lo…

- Mès ès de trufaria o…? Manolo, en qué penses?... Que te cau?

- Que i a moments ena vida, que semblen sègles per çò des cambiaments qu’amien. Hè ua estona, veiràs quina causa mès estranha!

Me'n brembè d'un praube que me demanèc aumòina aguest maitin… Qu'ère un malerós qu'a ua cama difòrma e hastigosa, plia de nafres… Me demanèc aumòina e li lancè ua moneda de coeire, en tot dider-li damb orror: "Anatz-vo'n deth mèn dauant, coquin". Donques aguesta net è auut aciu era visita d'aqueth òme… Que l'è vist, coma sò en tot veder-te a tu, e prumèr m'inspiraue repugnància, dempús pietat, e acabè per dider-li: "Te vòs escambiar per jo?" Pr'amor que damb era sua cama poirida, era sua cajada e era sua libertat, gaudís eth d'ua tranquillitat que jo non è. Era sua consciéncia ei coma ua bassa qu'en era non què jamès era pèira mès petita. Praube de jo!, m'escambiaria per eth; escambiaria era mia riquesa pera sua mendicitat, eth mèn còr malaut pera sua cama inèrta, eth mèn lagui pera sua patz. Qué ne penses tu?

- Pensi que Diu te tòque eth còr, didec era dauna guinhant es uelhs, e botant sus eth cap deth trist cavalièr era sua man dreta, qu'en era amiau eth libre de missa e eth rosari. Que non as mina de trufaria. Bèra causa plan grana te va peth laguens. E se d'auti còps te hè per dider-me eretjies e hèr-me emmaliciar, non te penses que te hèja dolent. Qu'ès un ingenú; e se viuesses tostemp damb nosates e non te passèsses era vida entre protestants e atèus, tu que series un aute.

- Mès non sabes que me'n vau deman?

- Te'n vas?, de vertat?, damb viu aclapament. Mau negòci. Cercant tostemp era heredor, hugent tostemp deth calor dera familha.

- Non, qu'ei aciu a on non m'estimen, didec Moreno damb mina ombriua.

- Que non t'estimem? Aguesta que ne vau quate!... Pegonh, non digues asenades.

- Era mia vida ei totafèt trincada e henuda. Que ja non i a manèra de sòudar-la… Cre que se m'estimèssen jo me demoraria aciu, seria brave, e per çò d'agradar-te a tu e as tues amigues, me haria plan religiós, plan amic de Diu e dera Vèrge, tieria toti es mèns sòs en òbres de caritat, protegiria era devocion…

Er estonament dera santa ère tan gran, que non lo podie exprimir. Daurie era boca, meravilhada, coma se vedesse un miracle.

"Mès de vertat que tu… Guarda, hilh, se vòs que jo creiga en aguest estat deth tòn esperit, te cau demostrar-m'ac…"

- Com vòs que t'ac demostra?

- Vam a veir, didec era vèrge e fondadora, damb decision. A que non hès ua causa?

- A que la hèsqui?

- A que non vies damb jo enta San Ginés?
- A que sí. Se lheuèc entà tirassar dera campaneta.

"Que m'ac cau veir entà creder-m'ac, didec Guillermina, deishant anar des sòns uelhs arrais d'alegria. Dèisha, ja cridarè jo a Tomás. Eth praube gojat encara non s'aurà lheuat."

- Me semble que òc… Tom!...
- Te vau a hèr eth tè… Va, vestis-te.

Aquera gessuda maitiau li shautaue pr'amor que trincaue es tedioses rotines dera sua existéncia.

"Pro que i anarè ena glèisa… (en tot premanir-se damb activitat febriu). E entenerè totes es misses que volgues, e pregarè damb tu… Ditz-me, non vie Jacinta en San Ginés ad aguesta ora?"

- Òme, tan lèu non. Un shinhau mès tard que jo, sòl vier Bárbara.
- Donques me n'alègri de qué sigam nosati es prumèrs, es mès maitièrs, es mès impacients entà complir e santificar-mos… Tom!

Er anglés entrèc, e ara seguida, quan eth senhor ère ja vestit, li hec a vier eth tè. Guillermina, en tot mestrar-li er esdejoar, li didie: "Abriga-te ben, qu'es maitins son plan fresqui. Non se passe que per çò de començar era tua naua vida, cuelhes ua pneumonia."

- Milhor… que ne sò convençut de qué víuer ei era màger des pegaries, li didec eth baishant es escales. Entà qué viu un? Entà patir. Eth praube dera cama ei qui s'ac passe milhor. Pr'amor qu'aquerò non hè mau. Amie era sua cama tà dauant coma se siguesse ua causa polida qu'era gent desire conéisher.
- Que i a molta misèria, didec era dauna, cuelhent eth tèma per un aute costat, e es que podem minjar mos planhem de vici. Coma mès patigam aciu, mès gaudiram aquiu delà.

(Eth misantròp non didec arren ad aquerò. Seguie cogitós)

"Eth mendicant dera cama se n'anarà entath Cèu de dret, damb era sua cajada, e fòrça des rics que van per aquiu en coche, i anaràn plan comodament en eth entà passejar-se pes lunfèrns. Jo li demani a Diu que me balhe era mès hastigosa des malauties, e… non me'n vò hèr cabau; tostemp tan sana. Paciéncia. Eth que mos balhe tostemp çò que mos conven."

Tanpòc ad aquerò didec arren Moreno. Entrèren en San Ginés, e Guillermina venguec de dret entara capèla dera Soledad, ath punt que començaue ja era missa. Tant que se tardèc aguesta, era illustra duana, encara que non deishaue de uelh er Ofici, podec avertir qu'eth sòn nebot ère ath sòn darrèr complint damb tot eth rituau coma quinsevolh devòt,

ajulhant-se e lheuant-se quan ère convenent. Mès ena dusau missa l'observèc distrèt e inquiet. Anaue d'un costat en aute, examinaue es autars e es imatges coma se siguesse en un musèu. Aquerò la desengustèc, e tau siguec era sua incomoditat que non gausèc comuniar aqueth dia, donques que non se trapaue damb er esperit absoludament seren e net. Ja ena quatau missa, eth cavalièr aqueth, non sonque se distreiguie senon que perturbaue era devocion des fidèus, en tot passar per dauant des autars a on se didie missa, sense hèr era mès leugèra genuflexion ne reveréncia. "L'aurè de díder que se'n vage, pensaue era santa. Aguesta que non ei manèra d'èstar-se ena glèisa."

Ère Moreno en tot contemplar ua imatge jacenta, embarrada en ua luxuosa urna de cristau, quan entenec ath sòn costat aguest mormolh:

"Polida efigia, vertat? Qu'ei eth Crist que treiguem en processon en Sant Enterrament".

Se virèc e vedec ath sòn costat a Estupinhan, calat enquias aurelhes era gòrra nera de lan, senhalant era imatge damb gèst de cicerone.

"Eth susari de fina olanda la brodèren es senhores Micaelas, e ei un present de dòna Bárbara. Supèrba escultura… e ei de movement, pr'amor que lo clauam ena crotz o lo baisham segontes convengue."

E coma qu'eth cavalièr non li didesse arren, Plácido s'aluenhèc pregant entre dents. Se seiguec en un banc, e d'alavetz, sense deishar d'atier as sues devocions, non deishaue de uelh ath senhor Moreno, sense poder explicar-se era sua preséncia ena parròquia. "Qu'ei çò que me quedaue tà veir, didie, D. Manolo aciu… eth, que non a cap religion! Que li deu shautar veir es imatges beròies… Atau comencè jo".

E quin repotec li fotèc era fondadora ath sòn nebot quan gesseren. "Mès, hilh, que m'as trèt era devocion per çò des tòns passegi pera glèisa. Ja te didia jo que te cansaries."

- Plan, donc, tia, per èster eth prumèr dia de cors non te pòs queishar. Tot qu'ei començar. Ja ves qu'entení ua misseta. Qué volies? Que siguessa coma tu? T'asseguri qu'er assag m'agradèc. Que passè ua estona plan agradiua, en un estat de tranquillitat que m'a hèt fòrça ben. Te quèishes de qué me passejaua pera glèisa?... Qu'ei que quan un va a hèr vida naua, li shaute saber-se'n… Que volia guardar es imatges. Cre-t'ac, se m'estèssa en Madrid me haria amic de totes eres. M'agrade veder-les tan beròies, damb era sua ròba de luxe e es sues guardades fixades en un punt. Semble que son en tot veir vier quauquarren que non acabe de vier. Es que mos guarden semble que mos diguen quauquarren quan les guardam e qu'efectiauament mos an de consolar se les demanam bèra causa. Compreni eth misticisme; lo veigui clar… Ai!, se jo me demorèssa aciu…

- Per qué non te demores?... be n'ès de pèc!, li didec era santa damb desconsolacion.

- Impossible!... me cau partir… E aquiu serè plan trist, que ja m'ac pensi…

- Alavetz… demora-te. Vòs que te balha un emplec? Pro que te hè ua bona manca.Te nomenti contramèstre dera mia òbra, administrador des mies collèctes e sacristan màger dera mia capèla naua, quan sigue acabada.

Moreno s'estarnèc d'arrir damb talents.

"Escolan màger…! Qu'ac acceptaria. Te juri qu'ac acceptaria… que vengui a èster totafèt mainadenc. Escolan en cap! E jo alugaria es candèles, jo treiria eth povàs des imatges e les botaria plan polides, jo blagaria damb es beates!... Non t'ac vas a creir, mès ath mèn laguens neish quauquarren que s'acòrde fòrça ben damb aguest mestièr umil".

- Qu'ès un bravàs. Er arren hèr, çò de molt que t'as divertit e er *esplin* anglés te boten atau. E jo te juri que t'engüejaràs mès se non vires entà Diu es tues guardades. Hè çò que jo, Manolo; fot-li un còp de pè ath mon; hè-te petit entà èster gran; baisha-te entà pujar. Tu que ja non ès un poret; tu ja non t'as de maridar. Ne te conven èster tostemp de viatge tau qu'ua carta damb era envolopa mau escrita, que recor toti es burèus de corrèus deth mon. Hemnes, entà que servissen senon entara perdicion? Sigues valent pendent un quart d'ora e aufris-li a Diu çò que te rèste de vida. Que non voi díder que te metes a fraire: i a mil manères de guanhar-se era vida etèrna. Guarda se qué se m'acodís. Per qué non dediques es tòns sòs, era tua activitat e tot eth tòn esperit a ua òbra grana e santa, non a ua òbra passatgèra senon ad aguestes que queden, entath ben dera umanitat e glòria de Diu? Bastís de nauèth un edifici, un asil entad aguest o entà un aute fin, per exemple, un gran espitau psiquiatric qu'en eth se recuelhe e suenhe as praubets qu'an perdut era rason…

- Tu qu'as era tissa des edificis, e me la vòs passar a jo…

- Qu'ei çò prumèr que se m'a acodit. Te semble mala idia? Un psiquiatric modèl coma es qu'auràs vist en estrangèr. Aciu qu'èm en aquerò fòrça arreculats. Haries ua immensa òbra de caritat e Madrid e Espanha te benediràn.

- Un psiquiatric!, didec Moreno, arrint d'ua manèra que li gelèc era sang ara sua generosa tia. Òc, que non me semble mau. E l'estrearíem tu e jo…

V.-

Se didec adiu Guillermina ena pòrta dera casa, entà vier en asil, e eth pugèc. Quina causa mès estranha. A penes se cansaue en escomèter era escala. Se sentie fòrça ben aqueth maitin, er esperit confortat, era palpitacion plan adormida, er apetís desvelhat. En entrar ena sua casa demanèc mès tè, e mentre Tom l'ac mestraue, li didec en espanhòu:

"Deman partim. Hè er equipatge. Avisaràs a Estupinhan… Que me hèsque eth favor de vier, pr'amor que me pòrte bèra causeta des botigues. Que non pòt un vier d'Espanha entà Anglatèrra sense hèr-se a vier entàs sòns amics quauqua fotesa qu'age color locau.".

Dempús seguic parlant damb eth madeish: "qu'ei un mau de cap. Se non te hès a vier tamborins damb figuretes de taures, *chulos* e d'autes foteses, se te mingen viu. Ja veiram se trapi quauques aquarèles. Tanben è besonh de hlaçades, garniments de taures, e sajarè de trapar bèra causa damb caractèr. Que non i a pejor calamitat qu'èster amic de collecionistes". Estupinhan, qu'en aquera epòca frequentaue eth tracte damb Moreno, per çò d'auer-li estat encargada era administracion dera sua casa dera Cava se presentèc prèst a portar-li tot eth contengut des botigues de Madrid entà que podesse alistar. Tamborins des mès diuèrses formes, ventalhs e quauqui quadrets anèren arribant successiuament pendent tot eth dia, e D. Manuel alistaue e pagaue. Aquerò l'entretenguec agradiuament, e arrie pensant ena felicitat que repartirie entre es sues amistats londinenses. "Aguesta sòrta de *picas* damb shivau caushigant-li era tripa qu'ei plan avienta entàs Simpson, que son tant òmenòts. Aguest tamborin damb era *chula* tocant era guitarra, entà *miss* Newton. S'era vedesse es originaus, quina decepcion! Aguesta parelha der andalús a shivau e era *maja* ena rèisha sense hèr arren, entara sentimentau e romancesca *mistress* Mitchell, que bote es uelhs en blanc quan parle d'Espanha, eth país der amor, der irangèr e des aventures incredibles… A!, aguest D. Quijote crebant a guinhauetades es bots de vin, entar amic Davidson, que cride a D. Quijote *don Cuiste*, e se vante d'ispanofil… Ben, ben. De trastes qu'èm tau quau. Aguesti cantres son òrres. Tota era ceramica modèrna espanhòla que non vau un sò horadat. A veir, Plácido, series tu capable de cercar-me un vestit de *torero* complèt?... Que lo voi entà un amic que sónie damb botar-lo-se en un balh de vestits… Qu'estarà coma un hantauma. Mès a nosati non mos impòrte. Me lo poiràs cercar?"

- Plan que òc, didec Plácido, qu'entada eth non i auie jamès dificultats en tractar-se de crompes. Usat o sense usar?
- Òme, sense usar… Plan, coma lo trapes…

Gessec Estupinhan coma s'eth Mercurio l'auesse prestat es sòns aladi bordequins, e ara seguida entrèc eth vailet, qu'eth sòn patron tenguie tanben ocupat ara cèrca de diuèrsi encargues. Tom s'auie estacat fòrça as *toros*; non se perdie ua *corrida* e entre es sòns amics compdaue a diuèrses eminéncies der art dera *còrna*. Plan per aquerò li dèc er encargue de cercar un garniment de taure, d'aqueri que se sauven es afeccionadi coma venerades reliquies, e ère convenent qu'auesse plapes de sang e fòrça caushigades coma senhaus dera tragica luta. Plan desconsolat entrèc er anglés, dident que non trapaue garniments ne enquia e tot aufrint per eri un uelh dera cara.

"Guarda, gojat, li didec eth sòn patron, non te'n hèsques. Donques que non trapam garniments de taures, mos haram a vier ua auta causa. As vist per aquiu, en Prado e Recoletos, a un tipe plan lèg qu'amie un tistèr e en eth, botadi en canes, formant coma un gran arbe, un revolum de molinets de vent que hèn torns damb eth vent e qu'es mainatges crompen per dus o tres sòs? Donques hè-te'n a vier ua dotzena, mo'les amiam e didem que son garniments que se li boten as taures quan gessen ena plaça, brrrr… crebant ath mon sancèr damb aqueres còrnes tant ahilades… E s'ac van a creir… Pro que coneishi jo ara mia gent."

Tom arrie; mès ath sòn laguens refusaue aquera enganha per dus motius dera sua consciéncia, eth motiu dera rectitud anglesa e eth dera formalitat der afeccionat as *toros*. Damb era enganha prepausada peth sòn patron se cometien dues granes fautes, enganhar a ua nacion e otratjar eth respectable art dera Tauromaquia, eth vestadèr *sport* tragic. Sabi pas se com acabèc aquerò. Tant que Rossini aumplie era casa de ventalhs e tamborins, e Moreno alistaue e pagaue, en tot entretier-se dempús a estropar-les en papèrs e botar-les panèus damb eth nòm deth destinatari.

Qu'auie decidit hèr plan pòques visites d'adiu, en tot desencusar-se per çò dera sua mala santat. Dempús de dinar, baishèc en escritòri, e se tenguec a liquidar e botar en clar eth sòn compde personau. Non intervenguie en cap negòci; e eth trabalh de banca, qu'en d'auti tempsi l'auie shautat tant, ara l'engüejaue. Mès aqueth dia semblèc que se li desvelhauen es inclinasons, pr'amor que parlèc longament de negòcis damb Ruiz Ochoa, en tot recomanar-li que non deishèsse d'interessar-se en bèth enquant de sòs d'aur entath Banc. "Me semble qu'aguest an cromparè bèth aur… Que ja podetz anar damb compde en aquerò d'estampar tanta plata, pr'amor qu'aguest metau va entà baish e i anarà encara mès. Ath prètz qu'an aciu es liures, que vau mès expedir aur, e dera mia part, me harè a vier tot eth que poga". Alavetz entrèc Ramon Villuendas, preguntant a guaire se cuelhien es liures, e era convèrsa venguec a quèir sus eth madeish tèma. Eth, que manaue aur e mès aur…

“Aguesti sòs que sobren les ac balhatz a Guillermina”, didec Moreno en veir, en compde des loguèrs des sues cases, un excedent que non se demoraue.

Entrèren d’autes persones e se parlèc de fòrça d’autes causes. Tant que se tardèc aquera convèrsa, pensaue Moreno s’anarie o non a dider-se adiu des Santa Cruz. Se non i anaue dilhèu eth sòn pairin s’ofensarie, e se i anaue, li poirien arribar contrarietats majores, enquia e tot empeneïr-se deth viatge e ajornar-lo… Que non auie mès remèdi qu’anar-i. Mès a quina ora? Ara ora de dinar? Trantalhaue, e tornant entara sua casa, pensaue quauquarren sus aqueth problèma dera ora. “Cuelhuda ua decision, se didie, çò de milhor serà que non la veiga mès en carn e uas, pr’amor que çò qu’ei en pensament, que la veigui a totes ores. Be me n’è tornat de mainatge!... En fin, qu’è encara temps entà pensà’c d’aciu a deman, pr’amor qu’aué solide que non i vau.”

Tad aquerò des cinc venguec eth misantròp en ua botiga dera Plaza Mayor tà veir es ahlaçades granadines que damb eres volie obsequiar as sòns amics anglesi. Aquiu s’estèc pendent un quart d’ora, e eth botiguèr li proposèc hèr-li a vier a trauèrs de Plácido çò milhor qu’auie, entà qu’alistèsse. Ja hège nets e valie mès qu’eth senhor examinèsse de dia eth gènre. Atau ac acordèren e entornèc entara sua casa. En entrar en portau sentec un copet ena espatla. Qu’ère Jacinta que li metie un copet de man. Se quedèc eth brave senhor coma se l’auessen metut un tret. Volèc parlar e non podec. Jacinta lo cuelhec deth braç, e passadi es prumèrs gradons, comencèc eth dialòg.“Atau, donc, partitz a tot darrèr?”.

- Fin finau me sò decidit. Que ja ère ora…
- Mès qué, vos cansatz guaire aué?... que podem anar mès doç, mès doç s’ac voletz… A!, ja m’a condat Guillermina qu’auetz estat fòrça santet… Atau me shaute a jo que sigue era gent.
- Per qué non venguéretz a veder-me?... Pro n’èra jo de graciós!
- Qu’ei que non me’n sabia. I tornatz deman?
- De vertat que vieratz a veder-me?... com vo n’arriratz de jo!
- Arrir-me’n! Quines causes se vos acodissen! Que vierè a cuélher exemple.
- A que non vietz?
- A que si?
- Donques aquiu serè, en tot hèr-li era competéncia a Estupinhan… Ja veiratz, ja veiratz… cada dia mès.
- Cada dia! Mes qu’ei que non partitz deman?
- Qu’ei vertat, ja non me’n brembaua… Plan, non partirè.

- Aquerò non; vos conven anar-vo'n, e aquiu seguiratz en tot hèr eth vòste noviciat.
- Aquiu non se pòt.
- Com que non se pòt?
- Pr'amor qu'aquiu m'agarren peth sòn compde ues amigues pretestantes qu'è, e volga o non me hèn renegar… vos que n'auratz eth tòrt; que va sus era vòsta consciéncia. Atau, donc, me demori o me'n vau?
- Donques damb aguesta responsabilitat tan grana non gausi conselhar-vos. Hètz çò que vos semble milhor… Vai, qu'auem arribat. Vos auetz cansat guaire?
- Un shinhalet… mès damb vos tostemp content. Voletz tornar a baishar?
- Un aute còp?
- Òc, entà tornar a pujar… Coma se voléssetz pujar en quatau estatge.
- Non m'ac perdonaria, se vos m'acompanhatz, en tot fatigar-vos tant.

Entrèren e Jacinta se calèc en quarto dera santa. Moreno venguec en sòn e se deishèc quèir en sofà, en tot botar-se eth chapèu entà darrèr. Pensaue repausar ua estona e passar dempús ena cramba de Guillermina. "Non, que non passi; que non la voi veir mès. Entà qué tormentar-me? S'a acabat. botem-li ua lòsa ath dessús". Ath cap d'ua estona, en sénter que Jacinta gessie, s'apressèc ena pòrta damb er in de veder-la. Mès que non podec veir arren. Coma qu'encara non auien alugat era lum deth recebedor, solet aubirèc ua bonha, ua ombra e podec enténer dues o tres paraules que se dideren, en dider-se adiu, Jacinta e er *arrat gleisèr*. Aguesta venguec alavetz en quarto deth sòn nebot e lo trapèc hènt torns en eth. "Com te trapes catecumèn?, li didec coraument.

- Regular, lèu ben… Demori dormir aguesta net.
- Ajaça-te d'ora.
- Aquerò pensi hèr… e deman… Escota ua causa: non t'a dit Jacinta que deman pensi tornar en San Ginés?
- Non, que non m'ac a dit.
- Non t'a dit qu'era vierie a veder-me tan devòt?
- Non… que non auem parlat un mot sus tu.
- Ne te didec qu'auie pujat damb jo e que…?
- Non, arren… Moreno sentec qu'era orribla palpitacion deth sòn pitrau ère negada per ua ondada glaciau. En aqueth punt li calèc sèir-se pr'amor qu'es cames non l'en volien e eth cap li rodaue.

“Donques se vòs tornar deman, jo vierè a cridar-te. Ben, s’as passat ua bona net, clar.”

- Qu’anaram a passar ua estona, didec Moreno d’ua manèra lugubra, e a lançar-li ara mia desesperacion ua ora d’esvagament tau que se li lance era carn a ua fèra entà que non mossegue.

- Se tu li demanèsses ath Senhor… mès ben demanat… que te guarisse aguesti *esplines*, te les guaririe… Demana-l’ac, hilh. Pro sai jo çò que me digui!

- Qué as de saber!... Qué as de saber se qué i a deth costat dera pòrta nera?

- Ara gesses damb aquerò?... Tu que pòs auer perdut ua part dera tua fe; mès tota non se pèrd jamès. Aguestes causes se diden sense creir en eres, per fatuitat. Entre totes es tues badinades, se te rasquen qu’apareish eth credent…

- Non, pèga, jo non creigui en arren, en arren, en arren, li didec Moreno damb enfasi, en tot complader-se en mortificar-la.

- Tot sigue per Diu… alavetz, entà qué vòs vier damb jo ena glèisa?

- Tè, entà distreir-me un shinhau, entà veder-te a tu, entà veir a Estupinhan, a figures rares dera umanitat, excentricitats, tipes, coma tot aquerò que me hèsqui a vier entà Londres tàs afeccionats as causes tipiques e ath color locau.

Guillermina alendaue. Non volie incomodar-se.

“Entà raretats tu… didec a tot darrèr metent-se a arrir. A tu òc que t’aurien de mostrar pes hèires… *a dus reiaus, un reiau entàs mainatges e soldats*. Cre-te que guanharie sòs aqueth que t’expausèsse”.

- Damb un panèu que didesse: “se mòstre aciu er òme mès malerós deth mon”.

- Per tòrt sòn, per tòrt sòn; que cau ahíger aquerò. Èster malerós e non virar es uelhs entà Diu ei çò darrèr que me restaue veir. Qu’ei atau, bèstia, avugla-te mès, hè-te mès materialista e mès capvirat, a veir se te ges era felicitat… Qu’ès un supèrb, un pèc… Guarda, nebot, que me’n vau, pr’amor que se non m’en vau te foterè damb eth tòn pròpri paishon.

E eth ère tant abstreigut que ne tansevolh l’entenec gésser.

VI.-

Mingèc damb regular apetís en companhia dera sua fraia e de Guillermina. Quan acabèren, li didec ad aguesta qu'auie manat en burèu que l'autregèssen er excedent deth sòn compde personau, e damb aguesta notícia se botèc era fondadora coma unas castanhetes, e non podent tier era sua alegria venguec dret de cap ada eth, e li didec: "Guaire me cau arregraïr-li ath mèn atèu estimat! Seguís, seguís autrejant-me aguestes pròves deth tòn ateïsme, e es praubi te benediràn… Atèu tu? Ne peth mau de morir!" Moreno arrie tristament. Tau afogadura l'entrèc ara santa, que li hec un punet…"Tè, perdut, maçon, luteran e anabaptista; vaquí eth pagament dera tua aumòina".

Se sentie eth tan près ara emocion, que quan es pòts dera santa toquèren eth sòn front, li venguec un leugèr crebacòr e a mand siguec de hè'c a veir. Sarrèc doçament ara santa contra eth sòn pièch, en tot dider-li: "qu'ei qu'ua causa non trè era auta, e encara que jo siga incredul, que voi auer content ath mèn *arrat gleisèr*, per s'un cas. Supausem que i a tot çò que jo me pensi que non existís… Que poirie èster… alavetz eth mèn estimat *arrat* se calarie a rosigar en un cornèr deth cèu pr'amor de hèr un horatet que per eth me calaria jo…"

- E mos i calaríem toti, didec era fraia de Moreno, contenta, donques que li hègen fòrça gràcia aqueres badinades.

- Pro que li harè eth horatet!, didec Guillermina. Rosiga que rosiga m'estarè jo ua estona d'eternitat, e se Diu me desnishe e me met un repotec, li diderè: "Senhor, qu'ei entà qu'entre eth mèn nebot, qu'ère molt atèu… de blaga sustot, plan, e me daue entàs praubi". Eth Senhor se demorarà pensant ua estona, e diderà: "Vai, donques qu'entre sense díder arren ad arrés".

Tàs dètz, qu'ère eth misantròp ena sua cramba, prèst ja entà ajaçar-se. "Se t'aufrís quauquarren?", li didec era sua fraia.

- Non. Sajarè de dormir… Deman ad aguestes ores serè en tot enténer cantar eth *botijo e leche*. Quin engüeg!

- Mès òme, tè, qu'ei parièr. Non l'ac crompes se non te shaute… S'aguesta gent viu d'aquerò, dèisha-les víuer.

- Non, s'ei que jo non m'opausi a que visquen tot çò que volguen, repliquèc Moreno damb energia. Mès aquerò non trè que me cargue fòrça, mès fòrça, enténer tau pregon…

- Vai per Diu… Que i a d'autes causes pejor e s'amien damb paciéncia.

Dempús arribèc Tom, e era fraia de Moreno se retirèc en moment qu'entraue Guillermina damb era madeisha cançoneta: "Vòs quauquarren?... a veir se t'adormisses que non ei pòc rambalh eth qu'auràs deman. Guarda; telegrafies des de París, entà que mo'n sabessem de qué vas ben…"

Hège quauqui passi entà dehòra e tornaue: "Demàn non te vau a cridar. Que te cau repausar. Qu'as temps, hilh, as temps entà dar-te còps en pièch. Çò de prumèr qu'ei era salut."

- Aguesta net plan que vau a dormir ben, anoncièc D. Manuel damb aguesta esperança de malaut qu'ei eth gòi negat en malenconia. Qu'encara non è dromilhon; mès senti ath mèn laguens ua cèrta presentida de qué vau a dormir.

- E jo vau a pregar entà que repauses. Ja veiràs, ja veiràs. Tant que tu sigues aquiu, pregarè autant per tu, que te vas a guarir, sense saber d'a on te vie eth remèdi. Çò que mens pensaràs tu, pegonh, ei qu'er *arrat gleisèr* t'a agarrat peth sòn compde e ei en tot sauvar-te sense que t'encuedes. E quan te trapes damb bèra nauetat ena tua amna, e te trapes de ressabuda, damb totes aguestes plapes atèes ben guarides, dideràs: "miracle, miracle!" e non i a tau miracle, senon qu'as a ta pair coma baile, coma se sòl díder. En fin, que non te voi marejar mès, que ja ei tard… Cala-te lèu en lhet, e dormís de tira sèt ores.

Li balhèc quauqui copets de man ena espatla, e eth la vedec gésser damb pena. Qu'aurie desirat que l'acompanhèsse bèth temps mès pr'amor qu'es sues paraules li hègen fòrça ben.

"Escota ua causa… Se me vòs cridar d'ora, qu'ac pòs hèr… Te prometi que deman serè mès formau qu'aué."

- S'ès desvelhat entrarè. Se non, non, didec Guillermina. Que te conven mès dormir que pregar. Te cau bèra causa? Vòs aigua damb sucre?

- Que ja i èm. Vè-te'n, que tu tanben te cau dormir. Praubeta, sabi pas se com resistisses… Vai un trabalh que te cuelhes!...

Qu'anaue a díder "e tot aquerò entà qué?" mès se tenguec. Jamès l'auie estat tant agradiua era sua tia coma aquera net, e se sentec tirassat entada era per ua fòrça irresistibla. Fin finau se n'anèc era santa, e ara seguida, Moreno manèc ath sòn vailet que se n'anèsse. "M'ajaçarè de seguit, didec eth cavalièr; donques qu'encara que pensi que me cau dormir, non è encara dromilhon. Me seirè aciu e revisarè era lista de presents, a veir se me'n manque bèth un. A!, que me cau non desbrembar es ahlaçades. Era fraia de Morris s'anujarà se non li hèsqui a vier quauquarren de caractèr…." Era idia des ahlaçades amièc eth sòn pensament, per associacion, entà quauquarren qu'auie vist aquera tarde. En vier entara botiga dera Plaza

Mayor ara cèrca d'aqueth originau article, estramunquèc damb ua cèga que demanaue aumòina. Qu'ère ua gojata, acompanhada per un vielh guitarrista, e cantaue jòtes damb tau gràcia e assopliment que Moreno non podec mens d'arturar-se ua estona ath sòn dauant. Qu'ère orriblament lèja, maujargada, pudesenca e quan cantaue semblaue que li gessien es uelhs holadi, coma es d'un peish mòrt. Qu'auie era cara plia de cretes de picòta. Solet dues causes polides i auie en era: es dents, qu'èren plan blanqui, e era votz nauta, argentina, damb vibracions de sentiment e un ton trist qu'aumplie era amna de punhenta nostàlgia. "Aquerò òc qu'a caractèr", pensaue Moreno en tot entener-la, e pendent ua estona lo tengueren coma encantat es cadéncies gracioses, aqueth amorós mormolh que non saben imitar es celebritats deth teatre. Era letra qu'ère tan poetica coma era musica.

Moreno s'auie metut era man ena pocha entà trèir ua pesseta. Mès que li semblèc massa, e treiguec dus peniques (voi díder, dues pèces deth gosset), e se n'anèc.

Donques aquera net li venguec ena ment tan viuament era gojata cèga, era sua lejor e eth sòn polit cant, que se pensaue qu'ère en tot veder-la e escotar-la. Era musica populara reviuec en sòn cervèth de tau sòrta, qu'era illusion milhoraue era realitat. E era jòta escampilhaue per tot eth sòn èsser tristesa infinita, mès qu'ath còp ère tristesa consoladora, baume que s'estenie leugèrament untat per ua man celestiau. "Que l'auia d'auer autrejat ua pesseta", pensèc, e aguesta idia li costèc un racacòr indicible. Ère tan grana era sua susceptibilitat nerviosa, que totes es impressions que recebie èren plan intenses, e eth gust o era pena que d'eres emanauen, li revirauen çò de mès interior des sues entralhes. Sentec coma desirs de plorar… Aquera musica vibraue ena sua amna, coma s'aguesta siguesse compausada completament de còrdes armonioses. Dempús lheuèc eth cap e se didec: "Mès sò adormit o desvelhat?. De vertat que l'auia d'auer dat era pesseta… Praubeta! Se deman auessa temps, la cercaria entà balhar-l'ac"

Eth relòtge dera Puerta del Sol toquèc era ora. Dempús Moreno se n'encuedèc deth prigond silenci que l'enrodaue, e era idia dera solitud succedic ena sua ment as impressions musicaus. S'imaginaue que non existie arrés ath sòn costat, qu'era casa ère desèrta, eth barri desèrt, Madrid desèrt. Guardèc ua estona era lum, e beuent-la damb es sòns uelhs, l'assautèren d'autes idies. Qu'èren es idies principaus, coma se didéssem es idies logatàries, palomes que tornauen en palomar dempús de passejar-se ua estona pes aires. "Era que s'ac pèrd… se didec damb cèrta conviccion enfatica. E en mesprètz se hè a vier era peniténcia, pr'amor que jamès aurà eth consolament que desire… Jo me consolarè damb era mia solitud, qu'ei eth milhor des amics. E qui m'assegure qu'er an a vier, quan torna, non la

traparè en ua auta disposicion? Vam a veir… per qué non poirie èster atau? S'aurà convençut de qué estimar a un marit coma eth qu'a, ei contrari ara natura, e eth sòn Diu, aqueth madeish Diu, amic d'Estupinhan, l'a de conselhar que m'estime. Ò!, plan, er an a vier tornarè… en abriu que ja serè en tot vier entà aciu. Que ja veirà era mia tia se me hèsqui jo mistic, e tan mistic, que deisharè petits as d'aciu. Ò!... era mia adorada gojateta pro que vau ua missa. E alavetz despenerè un milion, dus milions, sies milions entà bastir un asil benefic. Entà qué didec Guillermina? A!, òc, entà lhòcos; òc, qu'ei çò que hè mès manca… e me cridaràn era Providéncia des malerosi e estonarè ath mon damb era mia devocion… Qu'auram un, dus, fòrça hilhs, e serè eth mès erós des òmes… Li cromparè ath Crist, aqueth tan plen de nafres, ua urna d'argent… e…"

Se lheuèc e dempús de hèr dus o tres passegi, se tornèc a sèir ath costat dera taula a on i auie era lum, pr'amor qu'auie sentut ua opression plan anutjosa. Es pulsacions, que pendent un moment cessèren, tornèren damb fòrça, acompanhades d'un sentiment de plenitud toracica. "Be ne sò de mau ara!... mès aquerò se passarà e dempús dormirè. Aguesta net vau a dormir fòrça ben… Que ja passe era opression. Plan, donc, en abriu torni, e enquia alavetz ne sò segur fòrça de qué…"

Li calèc botar-se regde, pr'amor que deth centre deth còs, li pujaue peth pièch ua bonha immensa, ua ondada, quauquarren que li talhaue era respiracion. Alonguèc eth braç coma eth qu'acompanhe deth gèst un mot; mès eth mot, expression d'angónia dilhèu, o demana d'ajuda, non podec gésser des sòns pòts. Era ondada creishie, la sentec passar pera gòrja e pujar, tostemp pujar. Deishèc de veir era lum. Botèc es dues mans sus eth cant dera taula, e inclinant eth cap, apuèc eth front en eres en tot exalar un sord gemiment. Se demorèc atau, quiet, mut. E en aquera actitud de recuelhement e tristesa, expirèc aqueth malerós òme.

Era vida cessèc en eth, per çò deth crebament e desbordament vascular, en tot produsir-li ua conmocion instantanèa, tanlèu començada coma acabada. Se despenec dera umanitat, queiguec deth gran arbe era huelha totafèt seca, solet sostenguda per ua tilha imperceptibla. Er arbe non sentec arren enes sues immenses arrames. Per aciu e per aquiu queiguien ath còp huelhes e mès huelhes inutiles; Mès eth maitin pròche auie d'alugar innombrables capurets frèsqui e naui.

Ja de dia, Guillermina s'apressèc ena pòrta e calèc era aurelha. Non sentie cap rumor. Non i auie lum. "Que dormís coma un benedit… Bona asenada haria se lo desvelhèssa". E s'aluenhèc de puntetes.

Dissolucion

I.-

A mejans de noveme, Fortunata ère un shinhau deteriorada. En tot observar-la, Ballester se didie: "Quan jo digui que m'aurie d'estimar a jo en sòrta de consumir era sua vida damb aguest pèc! Quines hemnes aguestes! Que son coma es saumets, que quan s'entestadissen a caminar peth bòrd deth precipici, prumèr se dèishen aucir a còps de pau abans que cuélher un aute camin".

Des dera rebotica, a on trabalhaue, la vedec passar peth carrèr: "Aquiu qu'ei eth vaishèth. Tostemp tan puntuau ara cita. Dòna Lupe furiosa, eth praube Rubin capvirat, e aguesta paloma volant entàth losat deth vesin. Be n'ei de luenh era de saber-se'n de qué l'è desnishat er amagader! Pro que me costèc; mès ac è artenhut. E non ei que volga denonciar-la… causa impròpria d'un cavalièr coma jo. Qu'ac hèsqui entà governar-me jo. Jo sò atau; m'agrade seguir es passi dera persona que m'interèsse… Solide que quan torne de hestejar passarà per aciu… A!, quina memòria era tua, Segismundo; ja non te'n brembaues de qué aué l'auies prometut gachets de *hatchisschina*, que li vòlen dar ath praube Maxi, entà veir se li lhèuen e esclarissen un shinhau aqueri esperits tenebrosi. Anem-i, donques qu'era alegria mès expansiua e era mès agradiua illusion de vida (treiguent der armari eth salèr der extracte indian), illuminen era tèsta deth mèn malerós amic, jos era accion d'aguest preciós excitant."

Dues o tres ores dempús d'aquerò, Fortunata entraue ena farmacia. Eth farmaceutic observèc pintada en sòn ròstre era consternacion. Solide deuie auer ua pena plan grana, orribla, d'aguestes que non se pòden exprimir senon damb era imatge retorica d'ua espada trauessant eth pièch. "Amiga mia, li didec Ballester, non pensetz que vos vau a mortificar damb vulgars consolacions. Vos que patitz aué, e non ei causa de pòc o mens, senon un trebolament fòrça gran qu'amiatz ath vòste laguens. Non, non m'ac remigatz. Era vòsta cara qu'ei entà jo coma un libre, eth mès beròi des libres. Que liegi en eth tot çò que vos arribe. Non valen evasiues. Ne tanpòc sagi que me fidetz es vòstes penes, enquia que non vos convencetz de qué eth mètge que vos va a guarir sò jo."

- Vai, Ballester, didec Fortunata damb fòrça mala encolia. Que non sò ara entà badinades.

- Que ja m'ac pensi… Auetz eth còr coma se siguessen sarrant-lo damb ua còrda.

- Ai, òc!... exclamèc còp sec era joena que li mancaue pòc entà meter-se a plorar.

- E vos auetz plorat, pr'amor qu'es uelhs tanben ac diden.

- Òc, òc… mès deishatz-vos de pegaries e non vos caletz a on non vos criden. Qu'ètz aué vos massa agudent.

- *Qu'ac siguec tostemp don Garcia*. Entà d'autes persones qu'auratz, vos, secrets, entà jo non. Sai d'a on vietz. Sai eth carrèr, numèro dera casa e estatge… E se m'ahiscatz, sai se qué s'a passat. Decepcion; que se tu, que se jo; que non m'estimes, que òc, que tira, que dèisha, que vira que torna; que m'enganhes, que non, que tu mès, e auem acabat, e adishatz, e vaquí era lermeta.

Era senhora de Rubin deishèc quèir eth cap sus eth pièch, en tot negar-se en lac nere dera sua tristesa. Ballester la guardaue sense gosar dider-li arren, respectant aqueth dolor que per çò de vertadèr non se podie dissimular. Ara fin, Fortunata, en tot remeter-se, se lheuèc dera cagira, e li didec:

- Aguesti gachets, les auetz hèt ja?

- Aciu que son (en tot autrejar-li era caisheta). E a prepaus, a vos que vos anarà ben tanben prener-vo'n un.

- Jo?... Çò mèn, que non se'n va damb gachets… Demoratz damb Diu; me'n vau tà casa.

- Padegatz-vos, li didec Segismundo ena pòrta. Era vida qu'ei atau; aué pena, deman, alegria. Mos cau auer paciéncia, e cuélher es causes tau que vien, e non estacar tota era vòsta vida a ua soleta persona. Quan s'acabe ua candèla, ne cau alugar ua auta… Coratge, donc, e aprenem a menspredar… Aqueth que non sap menspredar, non ei digne de gaudir der amor… E entà acabar, simpatica amiga mia, ja sabetz que sò as vòstes ordes, qu'auetz en jo ath mès rendut des servidors entà çò que se vos acodisque, amic diligent, plan discrèt, bona persona… Adishatz.

Pugèc era joena ena sua casa. Dòna Lupe non i ère, pr'amor que pendent aqueri dies anaue sense manca entàs enquants deth Monte de Piedad. Maximiliano s'estaue pendent longues ores en sòn burèu o ena cramba, sense gésser ne tansevolh enes correders, negat en ua meditacion que mèsalèu semblaue dromilhon, normaument estirat en sofà, era guardada tachada en un punt, ara manèra deth penitent visionari. Non shordaue ad arrés; non se remie a préner er aliment ne es medecines, en tot someter-se silenciosament a guaire li manauen, coma se çò dominant en aguesta fasa deth procès encefalic, siguesse era anullacion dera volontat, eth non èster arren, entà arribar a èster-ne tot. En considerar-se soleta ena casa, Fortunata caminèc d'un costat en aute, cercant ua ocupacion que l'entretenguesse e

padeguèsse. Impossible. Coma mès trabalhaue, damb mès energia e claretat repetie era sua ment aquerò que l'auie arribat aqueth maitin. "Que vau a tornar-me lhòca, se didec botant-se a banhar era ròba. Que sò mès lhòca qu'eth praube Maxi, e aquerò m'a acabat de tuar."

Sense que s'interrompesse era accion mecanica, er esperit dera prauba hemna reprodusie fidèument aquera scèna, damb es paraules, es gèsti e es inflexions mès insignificantes deth dialòg. Ath miei dera reproduccion s'anauen plaçant, coma anotacions botades ar edart, es comentaris que se l'acodien. Eth trabalh deth sòn cervèth qu'ère ua cauda e dolorosa barreja des foncions dera ment e dera memòria, en tot barrejar-se desordenadament e alugar-se es ues as autes damb aquera claretat de relampit que deishauen anar en cada moment.

"Que siguec ua pegaria, dider-l'ac… Eth qu'ei, hè ja temps, fòrça hered, e coma damb talents de trincar. Un aute còp cansat!, cansat; e tath mes de junh, òc, pro me'n brembi de qué ère en junh, pr'amor qu'èra en tot plaçar es paus de tendolet dera processon de Corpus, me didec que bric mès me deisharie, que s'avergonhaue d'auer-me deishat dus còps e sabi pas se guaires causes mès…! Çò que hè ara ei cercar ua desencusa entà hèr-se eth sord… Crist! Quina cara me botèc quan li didí aquerò…! Non sigues pegonh, ne fides tant ena vertut dera tua hemna. Qué te penses? Qu'ei que non ei era coma es autes? Tà que te'n sàpies; era tua hemna t'a enganhat damb aqueth senhor Moreno, que se moric còp sec ua net. Era tua sòrt siguec que crebèc; qu'ei qu'es còrs crèben, per çò dera fòrça der amor… Cre-te, coma que Diu ei eth mèn pair, qu'era *mona deth Cèu* l'estimaue tanben, e auien es sues cites… sabi pas a on… mès que les auien. Tant esdegat qu'ès, e a tu tanben te la foten… Mon Diu, quina cara me botèc! A!, er amor pròpri e era supèrbia li gessien a còps de caudèr pera boca…"

Dempús sentie clarament ena sua audida era vibracion d'aquera replica que l'auie hèt estrementir, qu'encara l'alugaue, pr'amor qu'es paraules se repetien de contunh coma era pèça d'ua caisha de musica, qu'eth sòn disc, sonada era darrèra nòta, da era prumèra. "Mès qué te penses, qu'era mia hemna ei coma tu? D'a on as trèt aguesta istòria infama? Qui t'a calat en cap aguestes idies? Era mia hemna qu'ei sagrada. Era mia hemna que non a plapa. Jo non me la meriti ada era, e plan per aquerò la respècti e l'admiri mès. Era mia hemna, compren-n'ac ben, qu'ei fòrça peth dessús de totes es calomnies. Qu'è en era ua fe absoluda, cèga, e ne eth mès leugèr dobte me pòt shordar. Ei tan brava, que sus aquerò d'èster-me fidèu, a eth costum d'autrejar-me toti es sòns pensaments entà que jo les examina. Pro podessa jo autrejar-li es mèns! E ara, quan tu me vies damb aguesti absurds condes, me veigui tan per dejós d'era, que non posqui mès. Tu madeisha ès en tot castigar-me damb aquerò de dider-me qu'era mia hemna ei coma tu, o

qu'en quauquarren se retire a tu. Me castigues pr'amor que me hès a veir era diferéncia; te compari damb era, e se gesses perdent ena comparason, balha-te a tu eth tòrt… En resumit, se tornes a prononciar dauant de jo ua soleta paraula restacada ara mia hemna, cuelhi eth chapèu e non me tornes a veir mès en tota era tua vida."

Comentari: "E jo m'auia hèt era illusion de qué non ère aunèsta, entà gésser ara damb aquerò de non auer mès remèdi que cohessar que n'ei! Aurà vist visions Aurora? Ac assegure de tau sòrta, que sabi pas… Que pòt ester que sigue enganhada… Que pòt èster qu'eth cavalièr aguest sigue encamardat d'era; aquerò non vò díder qu'era pequèsse ne plan mens…"

Un aute còp sentie repompir ena sua audida es tremendes paraules d'*aqueth*: "Se tornes a pronociar ath mèn dauant, eca…" E eth comentari semblaue produsir-se en cervèth parallèlament ara repeticion dera repassada. "A!, brigand, que non parlaues abans d'aguesta manèra. En junh, òc, pro que me'n brembi, tot qu'ère *t'estimi* o *t'adòri*, e pro que mo n'arríem dera *mona deth Cèu*, encara que tostemp l'auíem per vertuosa. Qu'ei sagrada, dides?... Alavetz, entà qué l'enganhes? Sagrada! Ara gesses damb aquerò. *Cuelhi eth mèn chapèu e non me tornes a veir…* Qu'ei aquerò çò que vòs hè ja temps. Ès en tot cercar ua desencusa, e t'agarres a çò qu'è dit. *Te compari damb era, e se pèrdes ena comparason, balha-te a tu madeisha eth tòrt*. Aquerò ei madeish que dider-me que sò un encastre, que jo non posqui èster aunèsta encara que volga… Com m'usclaua entenent aquerò e com m'uscli ara madeish! Se me sarre era gòrja, e es uelhs se m'aumplissen de lèrmes. Dider-me a jo aquerò!, a jo que sò en tot condemnar-me per eth!... Mès, Senhor, quin tòrt n'è jo de qué aguesta mainada polida sigue un àngel! Enquia e tot era vertut servís entà pataquejar-me a jo en cap. Ingrat!"

Reproduccion de quauquarren qu'era l'auie responut: "Guarda, non te'n hesques tant. Que pòt èster que sigue mentida. Qué me sai? Non te pensaràs que m'ac è endonviat jo? Tà que veigues que non me shauten es comèdies damb tu; aquerò que tant t'incomòde qu'ei causa d'Aurora…"

E eth: "Coma l'agarra, l'arrinqui era lengua. Qu'ei un serpiu aguesta hemna, ua envejosa, ua intriganta. Compde damb era".

Comentari: "De vertat que siguí plan prudenta. Non se pòt parlar mau d'arrés sense auer-ne era seguretat de çò que se ditz. D'alavetz ençà non me tornèc a guardar coma me guarde tostemp. Que li trinquè eth sòn amor pròpri. Qu'ei coma quan ua se sè sus un chapèu de copa, que non i a manèra, per mès que se lo planche dempús, de botar-lo un aute còp tau qu'ère. Aguesta plan que non me la perdone.

Qu'ac perdone tot, mès quan li tòquen era sua supèrbia non ac perdone. "Ès emmaliciat?" "Se te semble que non n'è d'estar…" "Hè a veir que non t'è dit arren". "Que non posqui; que m'as ofensat; t'as rebaishat dauant des mèns uelhs. Coma que tu non as cap sentit morau, non ac comprenes. Non calcules eth valor que se trèn ada eres madeishes es persones quan parlen mès deth compde". "Non me digues aguestes causes". "Me gessen dera boca. Dès que calomnières ara mia hemna, era veneracion e er afècte que l'è s'aumente, e veigui ua auta causa; veigui guaire miserable sò ath sòn costat; tu qu'ès eth miralh que me guardi era consciéncia e t'asseguri que me veigui orrible."

Comentari: "Quan agarre aguest ton, que li foteria… Aquerò ei dider-me que sò ua indecenta. E tostemp que trè aguestes *teologies*, ei pr'amor que me vò deishar. E jo non posqui víuer atau, mon Diu; aquerò qu'ei pejor qu'era mòrt."

Reproduccion: "Te'n vas ja?". "Te semble qu'ei d'ora encara?". "Vies deluns?". "Sabi pas". "Que ja comences damb es tues argucies". "Tu òc que te botes pesada". "Que non voi discutir. Ditz-me çò que volgues". "Se trincam, non me balhes eth tòrt a jo, pr'amor qu'eth tòrt ei tòn". "Jo?". "Òc, tu, per gésser damb ua bestiesa tant ordinària". "Plan, donc, çò que volgues… Tu tostemp te cau auer era rason… Adishatz". "Enquia ua auta".

Ath cap d'ua estona, era sua ment gessec còp sec damb ua idia naua, exprimida ath miei des estofaments dera desesperacion, coma un arrai que trauèsse es bromes e pendent un temps les trauque, les illumine damb es sòns ludents plecs. "Mès qué dimònis ei aquerò dera vertut que per mès torns que li hèja non me la posqui hèr a vier e botar-la en jo?"

Alavetz se n'encuedèc de qué non auie banhat era ròba. Eth sòn prètzhèt ère encara tà començar, es paquets de camises, blòdes e d'autes pèces seguien ath sòn dauant, mòrts d'arrir, e madeish damb eth gibrelh damb era aigua. Papitos, qu'entrèc en minjador damb es guinhauets ja nets siguec eth patac que la hec gésser dera sua abstraccion.

II.-

Eth dia de San Eugenio prepausèc dòna Casta anar de vrespalhada entath Pardo; mès es de Rubin non volien enténer parlar d'arren que se retirèsse a esvagament. Entà vrespalhades èren eres!. I anèren *es Samaniegues damb dòna Desdémona*, Quevedo e d'auti amics. Pera net, dòna Casta s'encaborniaue en que totes auien de minjar aglans, der aprovediment que se hec a vier. Qu'èren de reünion ena casa des Rubin. Sonque mancaue Aurora, que Fortunata demoraue damb in, e tostemp qu'entenie passi ena escala, anaue entara pòrta pr'amor de daurir-la abans que truquèsse. Fin finau arribèc era veuda de Fenelon, fòrça espisada. Es encargues d'aqueth mes qu'èren molti; es nòces aristocratiques abondauen, e era prauba Aurora non podie ne botjar-se. Enquia e tot entà complir e hèr es autrejaments a temps s'auie hèt a vier bèth trabalh en casa. Velharie enquias dotze o era ua. S'aufric era de Rubin a ajudar-la, e damb eth permís des dues senhores granes se n'anèren entara casa pròcha. Fortunata desiraue trapar-se soleta damb era sua amiga pr'amor de blagar longament sus diferentes causes.

Aluguèren era lum deth gabinet, e sus ua grana taula que i auie aquiu, ar estil des taules des sartes, Aurora, treiguent es sòns utisi, se metec a bracar e a premanir. Fortunata l'ajudaue a desvolopar es patrons e embastar-les sus era tela. En cada moment se treiguie Aurora deth pièch ua agulha enfilada o se la cluaue en eth, donques qu'eth pièch ère eth sòn coishinet d'agulhes, e aquiu auie tanben ua bataria d'esplingues. Estenent era sua guardada sus es patrons, damb ua atencion d'artista, cuelhent ara era agulha, ara es scisèus, ja inclinada sus era taula, ja dreta e guardant de luenh er efecte deth talh; botjant eth cap entà obtier era oblicuitat dera guardada en cèrtes escadences, comencèc a blagar, en tot lançar es paraules coma un excedent dera poténcia espirituau qu'aplicaue ara sua òbra mecanica.

"Aué qu'a estat eth funerau. Fòrça polit, sivans m'a dit Candelaria! Eth cadafalc arribaue enquiath tet, e era orquestra ère magnifica; moltes lums… Vaquí entà qué les servissen es sòs ad aguesti *celibataris* egoïstes. I èren es de Santa Cruz e Ruiz Ochoa, es *Trujillas*, e sabi pas qui mès… Coma que non mos vedem de hè fòrça dies, non t'è pogut condar era impression que recebí aqueth maitin. Guarda: passaua jo tad aquerò des ueit e mieja pera plaça de Pontejos pr'amor de vier en mèn obrador, quan vedí que deth portau gessie espaurit eth vailet anglés… Segontes m'en sabí dempús, anaue a cercar ath mèn cosin Moreno Rubio que demore en carrèr de Bordadores. Jo pensè: qué deu passar? e Samaniego gessec dera botiga preguntant: qué se passe.

- Com, que qué se passe?

Er anglés alavetz, damb un terror que non te posqui explicar, mos didec: eth senhor mòrt; eth senhor mòrt. Corrèc entà aquiu Pepe e jo ath sòn darrèr. En portau i auie un rondèu de gent, uns gessien, d'auti entrauen, e toti se planhien der eveniment. Pugè damb Pepe… era pòrta qu'ère dubèrta. Es crits de Patrocinio Moreno s'entenien dera escala estant. Ai, quin moment, hilha! Jo auia ua pòur que non te posqui condar, M'apressè de man en man entara cramba. Aquiu qu'ère era santa encara damb mantèl botat e eth libre de missa ena man… Que se retiraue a ua imatge. E Moreno… non m'en voi brembar, seigut en ua cagira ath cant dera taula…

Diden que lo trapèren damb eth cap apuat enes mans, sec, regde e sense sang. Non te posqui condar er orror que me costèc çò que vedí. L'auien incorporat en sèti. Tot eth pitrau dera camisa ère tacat de sang, era barba plia de calhs… es uelhs dubèrts. (Aciu suspenec Aurora eth sòn trabalh, botant tot eth sòn vam en aquerò que condaue…) Non volí entrar. M'en tornè dera pòrta e sabi pas se com arribè en talhèr, pr'amor que m'anaua queiguent peth camin; tau impression me costèc. Mos cau reconéisher qu'aguest òme auie d'acabar de mala manèra; mès aquerò non trè qu'ua l'age pietat. (Tornèc a botar era sua atencion en sòn trabalh). Que siguí plan mau aqueth dia, e a estones me venguien talents de plorar. Que se portèc mau damb jo, fòrça mau… A!, ja veigui que tot en aguest mon se pague."

- Praube senhor!, gasulhèc Fortunata. A jo tanben me hec dò quan m'en sabí. Mès, sabes ua causa?, qu'aué auem auut ua garrolha *aguest* e jo, pr'amor que li didí aquerò…

- Aquerò…? apuntèc Aurora en tot suspéner un aute còp eth trabalh, e guardar ara sua amiga damb intencion picaresca.

- Òc… S'emmalicièc tant, qu'acabèrem mau. Ai, quina pena qu'è! Pr'amor que s'ei calomnia imagina-te, quina asenada vier damb aguesta istòria!

- Calomnia non, didec era Fenelon, en tot calar mès atencion ath sòn talh. Que pòt èster error. Qui dimònis sap çò que i a en interior dera *mona*? Qu'eth defuntat Moreno ère hòl per era, non i a cap de dobte. Manque saber, *per exemple*, s'era corresponie o non.

- Tu me dideres que òc, e qu'auien citacions…

- Òc; mès t'ac didí coma ua suposicion solet, repliquèc era astuta hemna damb ua cèrta indiferéncia, coma se volesse cambiar de convèrsa. Tu te precipitères en amiar-li aguest conde. Que deu èster capvirat. Mos cau anar damb compde, amiga mia, e non herir er amor pròpri des òmes. Ja deuies supausar que li queirie mau.

- E tu qué cres?, parlant ara coma se siguéssem dauant d'un confessor. Tu qué cres?, ei, coma qui ditz, àngel o qué?

Aurora deishèc es scisèus, e se clauèc en pitrau era agulha enfilada. Dempús de calcular era sua responsa, gessec d'aguesta manèra:

"Donques parlant damb vertat, e sense assegurar arren d'ua manèra determinanta, te diderè que l'è per vertuosa. S'eth mèn cosin auesse viscut, sabi pas a on aurien pogut arribar es causes. Eth hège de trobador dera manèra mès infantila deth mon. Qui ac diderie!... Un òme qu'auie corrut tant de mon!... Era… sabi pas… me pensi que se n'arrie d'eth… E que s'ac meritaue, per coquin. Dilhèu lo guardaue damb ua cèrta simpatia… mès çò que son citacions, amiga mia, me semble que non n'auec, e digui, me semble; e se bèra causa d'aquerò didí, que siguec coma un *dilhèu*, e hèsqui repè."

Tornèc entath sòn prèzthet en tot deishar ara auta ena màger confusion.

"E a tot darrèr, li didec dempús, a tu que t'impòrte que sigue aunèsta o dèishe d'èster-ne? Çò qu'impòrte ei qu'eth t'estime a tu mès qu'ada era."

- Ò!, non… exclamèc Fortunata damb tota era sua amna, qu'ei que se non siguesse aunèsta aguesta hemna, a jo me semblarie que non i a aunestetat en mon e que cadun pòt hèr çò que volgue… Me semble que se trinque tot çò que l'estaque a ua; e sabi pas se m'expliqui; e que ja madeish ei blanc que nere. Cre-t'ac; aguest dobte non se'n va deth mèn cap en cap moment; tostemp pensi en çò de madeish, e tanlèu m'alègri de qué sigue dolenta coma de qué non ne sigue. A! Que non sabes guaire pensi jo ath cap deth dia. Es causes que m'arriben a jo que non an nòm.

- Donques entà que te padegues finaument, didec era auta sense guardar-la, tie-la per aunèsta, e quan parles d'aquerò damb *eth*, hè-li a veir qu'ac penses atau, e non aspires a qu'*eth* te balhe eth sòn respècte; contenta-te damb er amor.

- Que non hemna, gessec Fortunata plan nerviosa. Qu'aquerò s'acabe… Qu'ei que ja ei en tot fautar-me aguest gosset! S'en quinze dies non l'è vist que dus còps. Tostemp arribe tard e coma de mala encolia. Ò! jo li coneishi ben es astúcies: que me'lo sai de memòria. Arren, que me vò lançar ena aigua un aute còp, ac veigui, qu'ac veigui. Aué l'ac è dit clar e non me responec arren.

- Alavetz qu'auem era *mona deth Cèu* de felicitacions.

- A!, non… Me semble qu'ara era viroleta senhale entà un aute costat. Qu'ei en tot enganhar-me damb ua que ne jo ne era sua hemna coneishem. Mès clar, as dues mos balhe ua bona demora, e jo sò que non sai se qué me passe, mès mòrta que viua… plia de ràbia, de gelosia. Non pararè enquia que lo cuelha, e de vertat te digui que se lo cuelhi, e cuelhi ara auta, me

pèrdi. Jo venjarè ara *mona deth Cèu* e me venjarè a jo madeisha. Que non voi morir-me sense aguest plaser.

- Ditz-me ua causa… T'as fixat en bèra hemna?, li preguntèc era sua amiga en tot guardar-la fixament.

- Sabi pas; aguesta net se m'a acodit se serà Sofia la Ferrolana, o la Peri, o Antonia, aguesta qu'ère damb Villalonga.

- Qu'ei normau, penses en aqueres que coneishes. Que me balhes, estimada mia, s'ac desnishi?

En díder aquerò, Aurora abandonèc tot eth sòn trabalh e se metec dauant dera sua amiga ena actitud mès complasenta.

"Que qué balhi? Çò que volgues. Tot çò qu'è… T'ac arregraïrè etèrnament".

- Plan, donc; dèisha-me hèr a jo, que se cuelhi era punta deth hiu, arribarè ena auta punta. Guarda se per qué ac digui; en mèn talhèr i a ua gojata, plan graciosa per cèrt, que me semble, me semble…

- En tòn talhèr…!

- Òc, mès non te precipites… que dilhèu non ei era… voi díder qu'a trauèrs d'era cuelherè era punta deth hiu, e veiràs… anarè tirant, tirant, enquia trapar aquerò que volem saber. Tu fida en jo, e non hèsques arren dera tua part. Promete-me que non te calaràs en arren. Sense aguesta condicion non compdes damb jo.

- Plan, donc, t'ac prometi. Mès m'as de díder tot aquerò que vages sabent. Te digui que se la cuelhi… Non m'impòrte anar ena Modelo; te juri que non m'impòrte. Qu'ei que ja me semble que l'è entre es mies ungles…

Dòna Castro entrèc, daurint era pòrta damb era sua clau. Qu'ère tard, e Fortunata li calec retirar-se. Aurora s'estèc trabalhant ua estona mès, e didie entada era: "Aguestes pègues son terribles, quan les vie era ràbia. Mès que ja se padegarà. Non mancarie mès… Estarie ben…"

III.-

Ua tarde, dòna Lupe vedec entrar ara sua neboda tan trista, que non podec mens que vier entada era, plia d'ira, non podent tier ja que non li fidèsse es sues penes quina que siguesse era causa d'eres. "Te semble qu'aguestes son ores d'arribar? e se te platz, un aute viatge, te dèishes en carrèr es tues angonies e non me vengues damb aguesta cara de diuendres, donques que ja auem pro espectacles tristi en casa."

Fortunata auie eth sòn interior tan tempestuós que non se podec tier, e petèc damb aguesta ira jovenila que còste es peleges de hemnes enes cases de vesiat. "Senhora, deishatz-me en patz, que jo non me meti damb vos, ne m'impòrte era cara qu'ajatz o deishatz d'auer. Que ja èstà ben… Que non posque ua ne tansevolh èster trista, pr'amor qu'ara senhora l'incomòden es cares afligides… Me botarè a dançar se vos semble."

Que non ère acostumada dòna Lupe a responses d'aguesta sòrta, e ara prumeria se desconcertèc. Fin finau gessec d'aguesta manèra: " Aquerò de qué m'ocupe o non m'ocupe, non ès tu qu'ac a de decidir. Qué, donc? An tocat a emancipar-se? Qu'ès apraiada. Te penses que se te va a tolerar aguesta vida qu'amies? Me shauten es hums d'aguesta hòla!... ja t'apraiarè jo, ja t'apraiarè jo".

Qu'ère era auta tan violenta e auie es nèrvis tan tibants, qu'en desseparar ua cagira la metec en solèr, e en botar era sua manja sus era comòda tumèc contra un veire d'aigua que i auie en era.

"Atau, trinca-me era cagira… Guarda com as vessat era aigua".

- Milhor.
- Òc?... Ja te vau a milhorar jo…ja t'apraiarè.
- Vos, senhora, vos apraiaratz es vòsti nassi, a jo que non m'apraie arrés…

"Que non voi incomodar-me, non voi lheuar tanpòc era votz, didec dòna Lupe lheuant-se deth sòn sèti, pr'amor que non se'n sàpie aguest malerós". Gessec un moment damb er in de barrar es pòrtes tà que non s'entenesse era peleja, e de seguit tornèc en gabinet, dident: "S'a demorat esclipsat. Se te semble forma rambalh entà que non posque repausar eth praubet. Qu'ès en tot portar-te… Silenci!"

- S'ei qu'ètz vos qui cride… Jo entrè pro carada. Mès que vos entestaditz a trèir-me era ràbia.
- Forma rambalh, forma rambalh. Ne tansevolh deisharàs dormir ath praube gojat.
- Per jo, que pòt dormir tot çò que volgue.

- E çò que mès me revòute ei era tua testudaria, didec dòna Lupe baishant era votz, e aguesta incha de governar-te soleta, òc, aguesta independéncia estupida… Tu t'ac còdes e tu t'ac minges. Pro que te sàpìe a dimònis. Que te merites tot aquerò que te passe, pro que t'ac merites.

Tant de trebolament i auie ena amna dera esposa de Rubin, qu'era ira ère en era coma aganchada en agulhes, e eth mendre accident, un arren, determinaue era transicion dera ràbia entath dolor, e dera energia convulsiua entara passivitat mès desconsoladora. Quauquarren s'esbauçaue ath sòn laguens, e deishant de cornèr es bones manères, se petèc en somics tau qu'un mainatge que li desnishen ua coquinaria gròssa. Dòna Lupe se vantèc fòrça d'aqueth cambiament de ton, que consideraue òbra des sues facultats persuasiues. Fortunata se deishèc quèir en ua cagira e s'estèc mès d'un quart d'ora sense badar boca, sarrant eth sòn mocador contra era sua cara.

"Plan que òc, tia, qu'ei vertat que me calerie a jo… condar-vos… Que non ac hi pr'amor que me semblaue impròpri. Quina asenada! Portar en aguesta casa condes de… Que sò ua miserabla; jo non è d'èster aciu… emquia e tot plorar aciu per çò que plori qu'ei ua canalhada. Mès que non ac posqui remediar. Era amna se me des.hè. Jo l'è de díder a quauquarrés que me morisqui de pena, que non posqui víuer. Se non ac digui, crèbi… Vos que podetz pensar çò que volgatz… mès sò plan malerosa. Ja sai que m'ac meriti, que sò dolenta, dolenta d'encargue… mès sò plan malerosa."

- Vaquí, li didec dòna Lupe botjant era man dreta, damb dus dits regdes, en gèst totafèt espiscopau; vaquí çò que se passe per non hèr çò que jo te digui… S'auesses seguit es conselhs que te balhè aguest ostiu, non te veiries coma te ves.

Era auta ère tan sufocada qu'era sua tia li calec portar-li un veire d'aigua.

- Padega-te, li didie, qu'ara non te vau a pelejar, just castig de Diu. Te penses que non è jo èsme? Que n'è pro de veder-te era cara. Aquerò auie d'arribar, pr'amor que maus passi amien tostemp entà maus finaus… Eth resultat ei que se passe tot çò que jo digui. Eth pecat que se hè a vier era peniténcia. Un aute còp t'a dat eth viatge aguest òme, ac endónvii?

- Òc, òc… Mès be n'ei d'infame!...

- Tè, qu'es dus ètz plan boni… Tau entà quau. Es relacions criminaus tostemp acaben atau. Un s'encargue de castigar ar aute e eth que castigue ja traparà tanben era sua tumada en bèth aute lòc. Donques qu'estàs ben… Dempús de cornuda, pataquejada, e dempús trèta a dançar.

- Be n'ei d'imfame!, tornèc a díder Fortunata guardant ara sua tia damb es uelhs plei de lèrmes. Donques non a auut era gausardaria de dider-

me, entre badinades e vertats, que jo èra embolhada damb Ballester? Desencuses, *teologies* e arren mès. Solide que non s'ac cre.

- Tè-te, que tot t'ac as ben meritat. E non vengues tà que jo te padega. Se venguesses damb temps non digui jo que non. Daurisses ara es uelhs e te trapes orriblament soleta, sense familha, sense marit, sense jo.

Fortunata damb un panic semblable ath d'aqueth qu'ei en tot estofar-se, s'agarrèc ara pèlha de dòna Lupe, e tornèc a estarnar-se en somics.

"Non, non, non, jo non voi èster soleta, prauba de jo. Didetz-me quauquarren, aumens qu'aja paciéncia, aumens que me pòrta ben ara… Òc, me portarè ben; ara òc, ara òc".

- Ara òc. Vai, hilha, non maities tant. Tu que non te'n brembes de Santa Bárbara senon quan trone. Qué ne treiria jo de padegar-te ara e de corregir-te, se quauque dia tornes ara madeisha?

- Ara non… ara non…

- Qui non te coneishe que te crompe… En extrèm qu'an arribat es causes, me semble que jo non è d'intervier, ne cuélher candèla en aguest enterrament. Que serie enquia e tot indecent entà jo. Que semblarie… atau coma ua complicitat enes tòns crims. Non, hilha, qu'as vengut massa tard… Qu'è estat en tot calar-te era indulgéncia pes uelhs, sense que tu la volesses veir, e ara que t'estofes vies entà jo…! Ai!, que non posqui, non posqui.

E sense díder arren mès se n'anèc entara codina, en tot pensar que tota severitat serie pòc contra aquera hemna, e que convenie espaurir-la, a veir se fin finau se sometie d'ua manèra absoluda.

Lèu se hec de nets. Es dies amendrien, en tot entristir er anim des que ja, per d'auti motius, èren tristi. Tàs sies e mieja era casa ère ena escurina, e dòna Lupe arreculaue alugar es lums tot çò que podie. Fortunata, en quarto deth sòn marit, e lèu a paupes, arribèc en sofà a on ère eth ajaçat, e li preguntèc s'auie talents de minjar bèra causa, sense obtier cap responsa. Entenie es alendades que daue eth malerós, e en ua d'aqueres aproximacions, Maxi, cuelhent-li es mans, les ac sarrèc damb afeccion. Que i auie quauquarren en còr de Fortunata que corresponie a tau demostracion de trendesa. Sentie per eth afeccion coma era qu'inspire un mainatge malaut, efusion de pietat que protegís e que non demane arren.

Dòna Lupe se hec a vier era lum, e guardant as esposi damb es sòns uelhs illuminadi peth viu resplentor dera ahlama de petròli, didec, solide entà encoratjar a Maxi damb ua badinada: "Que ja ètz en tot hèr de colomets?... Que valerie mès que mingèsses. Vòs qu'era minge aciu damb tu?"

- Òc, òc, jo minjarè aciu, didec era esposa rapidament. E eth minjarà tanben, vertat hilh? Vertat que minjaràs damb era tua hemna? Era te talharà es bocinets de carn e te les anarà balhant.

- Donques vos vau a hèr a vier eth minjar, didec dòna Lupe, botant era pantalha ath lum de petròli e bracant un shinhau era ahlama. Qu'è aué un arròs damb bocinets de carn qu'ei çò que s'a de minjar.

Ena estona que sigueren solets, abans qu'entrèsse Papitos damb eth servici e era sopa, Maxi li dirigic ara sua hemna quauques frases totafèt estacades ath complicat ahèr que formaue era sua deméncia. Fortunata l'apuèc en tot, en tot mostrar-se fòrça convençuda dera urgéncia d'establir, realitat sociau, eth principi de solidaritat dera substància divina. A tot li didie que òc, e tant que minjauen, notèc qu'eth malaut s'encoratjaue extraordinariament, arribant enquia e tot a mostrar-se alègre, blagaire e botant un color especiau enes sòns projèctes d'apostolat. En un moment que gessec dehòra, li preguntèc Fortunata ara sua tia: "Li balhéretz fin finau aguesti gachets?"

"Plan que òc. Aguest maitin en dejun se n'a prenut un, e tàs quate l'en balharè un aute. Non ac didec atau Ballester?"

- Òc… Vaquí se per qué ei tan escarrabilhat. Vai damb eth canam aguest! Mès es asenades que son es madeishes; sonque qu'ara non ve es causes d'ua manèra tan nera senon que se les cuelh damb alegria.

Tornèc entath sòn costat e l'anèc balhant es bocinets de carn damb era forquilha e eth se les minjaue damb talents, sense deishar de parlar e enquia d'arrir. Eth sòn arridolet tranquil que non semblaue eth d'un dement.

Fortunata s'auie padegat un shinhau, e se didie: "Diu volgue que se bote ben…! Mès com va a hèr Diu quauquarren que jo li demana… Qu'ei que sò çò de mès dolent qu'a lançat Eth en mon! Entà jo aguesta casa s'a d'acabar. A on me n'anarè? Qué serà de jo? Mès a on sigue que vaja, m'agradarà saber-me'n d'aguest praubet, eth solet que m'a estimat de vertat, eth que m'a perdonat dus còps e me perdonarie eth tresau… e eth quatau… e me pensi que me perdonarie tanben eth cincau, se non auesse aguest cap coma un campanar. E aquerò ei eth mèn tòrt. A!, Crist, quin racacòr mès gran! Amiarè aguest pes pertot e non poirè ne alendar".

Dempús de minjar, qu'ère eth plan animat, coma non n'auie estat en fòrça temps, mès es sòns pensaments èren çò de mès extravagants que se pòt un imaginar. Coma qu'entrèren dòna Silvia e Rufinita de visita, dòna Lupe se n'anèc damb eres ena sala, e es esposi se demorèren solets. Maxi se lheuèc, e estirèc tot eth còs, quilhant es braci. Es uassi croishiren, hec diuèrses contorsions que semblauen un trabalh de gimnastica e dempús tornèc a sèir-se, abraçant ara sua hemna e demorant-se dauant d'era

(pr'amor qu'ère seigut en un petit banc ath cant deth sofà) en ua actitud que se retiraue as que cuelhen es aimants de teatre quan van a dider-se quauquarren plan polit en vèrsi.

IV.-

"Vida mia, li didec en ton mès doç deth mon, mil gràcies peth consolament que m'as balhat damb es tues paraules".

Fortunata non sabie se quines paraules èren aqueres que l'auien padegat; mès qu'ère parièr. Hec un gèst afirmatiu, e endauant.

"Pr'amor que se tu ès d'acòrd damb jo, que ja non desiri arren mès. Es mies aspiracions son complides. Òsca peth gran principi dera liberacion per çò dera generositat, per çò dera anullacion!..."

- Òscaaaa…! Atau ac dideràn es multituds, quan aguesta doctrina se propague; mès aquerò non mos tanh a nosati, senon ath que vierà dempús. Complim tu e jo era lei de morir quan mos pensem qu'a arribat eth punt de caramèu dera puretat. Aucim ara bèstia quan d'era sigue totafèt desligada era sua presoèra, era substància espirituau, coma der eriç se despenge era castanha ben madura.

- Arren, hilh, que l'auciram.

- Me shaute veder-te atau. I a bèra causa mès polida qu'era mòrt? Morir!, acabar de patir, desligar-se de totes es misèries, de tanti dolors e de tota era lordèra terrenau! I a bèra causa que se posque comparar ad aguest ben suprèm…? Pòt imaginar era amna quauquarren mès sublim?

- E dempús?, didec Fortunata qu'autaplan sabent damb qui parlaue entenie agradiuament aquera manèra de considerar era mòrt.

- Ò!, dempús, senter-se un absoludament blos, tanhent ara substància divina, arreconeishent-se un coma part d'era, e tot damb aqueth gran tot…. Quina felicitat tan grana!

- Non patir!... gasulhèc era gojata inclinant eth cap sus eth pièch d'eth. Non crànher se li hèn a un aguesta o aquera auta malahèta…! non veder-se jamès en angónies e gaudir, gaudir, gaudir…

Era sua ment se deishèc anar en ales d'aquera sublima idia, en tot perder-se enes espacis invisibles e sense limits.

"Sénter dempùs era irradiacion deth ben en un, e contemplar-se en aqueth tot etèri e substanciau infinitament perfècte e sanitós, beròi, transparent e agradiu".

Aquerò qu'ère ja un shinhau metafisic, e Fortunata non ac comprenie ben. Çò que comprenie era, qu'ère era prumèra idia: morir-se, desligar-se des laci d'aguest mon, e senter-se dempús ua persona identica ara persona viua, gaudint de tot çò que i a entà gaudir e estimar e èster estimada damb enamoraments que non s'acaben jamès.

“Estimada mia, li didec Maxi botjant fòrça eth cap e es muscles dera cara, senhau d’ua fòrta excitación nerviosa; es dus moriram dempús de qué ajam complit era nòsta mission. E entà que te’n sàpies ben dera tua, te vau a díder çò qu’è coneishut per revelacion celestiau”.

Fortunata se premanic entà enténer era gran asenada qu’eth sòn marit anonciaue e botèc ua careta plan grèument atentiua.

“Pr’amor que jo me’n sai d’ua causa que non sabes, encara que dilhèu n’ages era presentida, e que segurament coneisheràs lèu lèu. Dilhèu auràs començat a notar bèth simptòma; mès encara eth tòn esperit non a pro coneishement d’aguest gran eveniment.”

La guardaue de tau sòrta, qu’era comencèc a espaurir-se. Qué serie, Diu, qué serie? Maxi s’stèc ua estona en silenci, tachadi en era es sòns uelhs, coma flèches, e fin finau li didec aguestes paraules que la heren estrementir. “Tu qu’ès prenhs”.

Se demorèc ua estona era malerosa hemna coma de pèira. Sajaue de cuelher-s’ac a trufariasa, sajaue de remí’c. Mès entà cap d’aguestes determinacions auie fòrces. Un terror immens l’aumplie era amna en veir a Maxi que didie çò que didie damb ua expression de grana seguretat. Mès era darrèra causa qu’encara auie d’enténer Fortunata siguec aquerò, dit damb exaltacion d’illuminat, e damb un atròç aument des secodides nervioses deth cap: “Qu’a estat ua revelacion. Er esperit que m’instruís me hec a vier anet aguesta idia… Mistèri plan polit, vertat? Tu ès prenhs… E tu ac sospeches; milhor dit, ac sabes, que t’ac veigui ena cara; ac amagues pr’amor qu’ignores qu’aquerò non a de botar cap desaunor sus tu. Eth hilh qu’amies enes tues entralhes qu’ei eth hilh deth Pensament Pur, qu’a volgut encarnar-se entà portar ath mon era sua sauvacion. Que sigueres alistada entad aguest prodigi, donques qu’as patit fòrça, e as estimat fòrça, e as pecat fòrça. Patir, estimar e pecar… vaquí es tres infinitius deth vèrb dera existéncia. Que neisherà de tu eth vertadèr Messies. Nosati non èm arren mès que precursors, te t’encuedes?, arren mès que precursors, e quan amainades, tu e jo qu’auram complit era nòsta mission, e mos desliuraram aucint as nostes bèsties”.

En un bot se metec Fortunata en aute extrèm dera cramba. Que l’auie vengut tan panic, que lèu lèu ges en correder cridant ajuda. Maxi auie era cara desgahonada e transfigurada, e es sòns uelhs semblauen carbons alugadi. Ne tansevolh se n’encuedèc de qué era sua hemna s’auie aluenhat d’eth, e seguic en tot parlar coma s’encara siguesse ath sòn costat. Era malerosa, trebolada e mòrta de pòur, s’acorbaishèc en cornèr opausat, e damb es mans crotzades, guardaue ath malerós dement, dident entada era: “En qué ac aurà coneishut?... Diu, quin òme!. Serà enganha tot aquerò dera

lhocaria? Serà qu'ac hè veir entà poder aucir-me sense qu'era justícia lo perseguisque?... Mès com se n'aurà sabut…! S'ei que non ac è dit ad arrés! S'ei que non se me nòte arren encara…! A!, çò qu'a aguest òme ei molta astúcia. Aquerò dera revelacion qu'ac ditz entà enganhar ara gent… Dilhèu s'ac imagine, s'ac cranhe, o m'ac a coneishut sabi pas en qué… Ac aurè dit jo en sòmis? Mès non. Qu'ac aurà pogut endonviar per çò dera sua lhocaria. Qu'ei que non diden qu'es granes vertats les saben es mainatges e es lhòcos…? Ai, be n'è de pòur! Mon Diu desliura-me d'aguesta tribulacion. Aguest òme me vò aucir e hè tota aguesta comèdia entà resvenjar-se de jo e assassinar-me ar estil de *bobilis bobilis*…"

Eth capvirat venguec entara sua hemna, en tot cuelher-la deth braç. Tau temor sentie era, qu'enquia se trapèc damb fòrces inferiores as d'eth sòn marit, qu'ère tan fèble. "Gojateta mia, li didec sarrant-li eth braç damb nerviosa energia, e guardant-la damb ua expression qu'era malerosa vedie confonudi ar aimant e ar assassin. Mos desliuraram mejançant ua sangarrèra sòlta, tanlèu ages complit era tua mission. Quan serà? Tà hereuer o mars".

- Que deu èster tà mars, pensèc Fortunata; mès qu'aciu serè jo… ja me botarè jo dehòra de perilh. Aucis-te tu, se vòs, pr'amor que jo me cau víuer entà suenhar-lo, e serè tant erosa coma eth…! Que serà eth consolament dera mia vida. Qu'ei entad aquerò que l'è, e entad aquerò me l'a balhat Diu… Vès se com me'n gessí damb era mia?... Eth mèn hilh qu'ei ua naua vida entà jo. E alavetz non aurà qui s'acari damb jo… Ò!, se non lo sentessa aciu laguens, tu e jo que seríem parièrs, tan lhòco er un coma er aute e alavetz òc que mos calerie aucir-mos.

S'entenie eth rom rom des adius de dòna Silvia e Rufinita en correder. Ara seguida entrèc era de Jáuregui, e en veder-la eth sòn nebot, tornèc entath sofà, deishant ara sua hemna de pès ath miei deth quarto.

"Com te va?, didec dòna Lupe. As dromilhon? Que son ja es onze."

- Qu'auetz vengut a trebolar era nòsta felicitat, repliquèc Maxi, seigut, e botjant es cames en aire. Era mia alistada e jo desiram èster solets, complètament solets. Es mistèris inefables qu'ada era a a jo…

- Mès quines pegaries dides? (non sabent s'arrir o meter-se seriosa). Que sembles un sauta-en-banca.

- Qu'ada era a a jo se mos a revelat… es mistèris inefables, digui… mos amien entà un extasi deliciós, que d'eth non pòden participar es persones vulgares.

- Cridar-me a jo persona vulgara!...

- Era vulgaritat s'està en èster apegada as bens terrenaus… ei a díder, en hèr-li manhagades ara bèstia.

- Mès qué? Tanben vas a hèr torns de mardan?, didec espaurida dòna Lupe, en veder-lo emparar es mans en sofà e plegar dempús eth cap enquia tocar damb eth caochó.

- Jo que sai, a vos que non vos impòrte, hemna de pòca fe… Era net ei hereda e me cau qu'es extremitats entren en calor. Laguens deth cap que m'an alugat un hornèu.

- Vedetz… vedetz?, indiquèc Fortunata sense avergonhar-se de didè'c en votz nauta. Er efècte d'aguesti condemnadi gachets. Me pensi que non les ac auem de balhar mès. Ja vedetz se com se bote: se li capvire mès eth cervèth e endónvie es secrets.

- Com qu'endóncie es secrets…? Mès gojat, se qué hès?

Rubin se seiguie e se lheuaue, hènt guimbets en sèti, coma un cavalièr que monte ara anglesa.

"Tath mars serà eth gran eveniment, era admiracion deth mon, bramaue eth malerós, hènt torns sus eth madeish. Qu'ac anonciarà ua estela qu'a d'aparéisher en Occident, e es Cèus e era tèrra ressonaràn damb imnes d'alegria."

- Mès se qué dides? Au, hilh dera mia amna, tè-te tranquil.

- Çò que voleria saber ara ei a on ei eth mèn chapèu, didec eth, guardant dejós dera taula e deth sofà.

- E entà qué vòs eth chapèu?

- Que voi gésser, me cau anar en carrèr. Mès qu'ei parièr gésser damb eth cap desacogat. Hè fòrça calor.

- Òc, anem-mo'n entath Retiro. Fortunata, cuelh era candèla; e tu dauant.

E agarrant-se ath braç deth joen sense ventura, l'amièren entara cramba. D'un bot se calèc Maxi en lhet, en tot demorar-se pendent un instant damb es braci e es cames entà naut. Dempús deishaue quèir pesadament es extremitats entà tornar-les a quilhar.

"Polida net mos va a hèr passar!", exclamèc dòna Lupe crotzant es mans. Fortunata, desalenada e cogitosa, se deishèc quèir en sofà.

"A que non endonviatz a on me trapi?, didec eth praube dement. Que è queigut deth Cèu sus un losat. Qué hè era mia hemna aquiu que non vie a ajudar-me?"

- Plan que òc, polideta net!, repetie dòna Lupe, alendant en cada paraula.

Sagèren d'ajaçar-lo. Que non siguec possible. Se les escapaue des mans, coma un mainatge escarrabilhat, qu'a viatges semblaue auer era agilitat d'un monard. Eth sòn arridolet espaurie as dues senhores, e darrèrament

non se l'entenie ua soleta paraula des moltes que deishaue anar dera sua boca ara prèssa, en tot prononciar-les damb ua manèra primitiua, coma es mainatges que comencen a parlar. Fin finau era despena nerviosa lo rendec, e se demorèc quiet en sofà, damb ua cama sus era taula e era auta en ua cagira, eth cap dejós deth coishin e es braci estenudi en crotz. Ua man tocaue en solèr, era auta calada jos eth sòn còs, en tot hèr-li a hèr ath braç ua virada que semblaue impossibla. Que non voleren eres cambiar-li era dificila postura, cranhent que se lo tocauen, s'alugarie de nauèth e les foterie un aute mau de cap. Dòna Lupe s'adormie, seiguda en ua cagira ath cant deth lhet deth matrimòni; mès Fortunata non cluquèc un uelh en tota era net.

Ja hège dia quan l'ajacèren. A penes se n'encuedaue d'arren, e panteishaue, en botjar-se, coma s'amièsse molut a còps eth sòn roïn e malerós còs.

V.-

Me pensi que siguec eth dia dera Concepcion quan Rubin gessec deth sòn quarto damb un guinhauet ena man darrèr de Papitos, dident que l'anaue a aucir. Er espant dera tia e de Fortunata siguec fòrça gran, e les costèc fòrça trabalh trèir-li era arma omicida, qu'ère un guinhauet dera taula, que damb eth non ère aisit trèir-li era vida ad arrés. Mès eth hèt siguec terrible, e es sorriscles de Papitos s'enteneren en tot eth vesiat. Gessec espaurida deth quarto deth senhoret, e eth ath sòn darrèr, hered e decidit, coma s'anèsse a hèr era causa mès normau deth mon. Era *mona* se refugièc jos es pèlhes dera sua patrona, "Que m'aucís, que me vò aucir!". E Fortunata corrèc a tier-lo, causa que non aurie artenhut a maugrat dera sua superioritat musculara, sense era ajuda de dòna Lupe. Era resisténcia d'eth qu'ère purament espasmodica, e mentre se defenie des quate braci que lo volien tier e arrincar-li eth guinhauet didie damb votz rangolhosa: "Li talhi eth còth e era…" Dempús se sabèc que Papitos n'auie eth tòrt, donques que l'auie irritat, en tot contradider-li estupidament. Dòna Lupe ac sospechèc atau e mentre Fortunata se lo hège a vier un aute còp en sòn quarto, sajant de padegar-lo, era senhora cuelhec ara gojateta peth sòn compde e damb era persuasion de tres o quate chinades, li hèc cohessar qu'era n'auie eth tòrt de çò que s'auie passat. "Guardatz, senhora, didie era avalant-se es lèrmes; que siguec eth qui comencèc, pr'amor que jo non badè boca. Qu'èra en tot recuélher eth servici, e eth sautèc sus jo, en tot dider-me que se ta naut o tà baish… Jo non lo comprenia e me metí a arrir… Mès dempús gessec damb ues asenades plan gròsses. Sabetz, senhora, çò que didec? Qu'era senhoreta Fortunata anaue a auer un hilh e sabi jo se quines causes mès. Que non podí mèns qu'estarnar-me a arrir, e alavetz siguec quan cuelhec eth guinhauet e gessec ath mèn darrèr. Se non hèsqui un bot, m'esmiege".

- Plan, donc, vè-te'n tara codina, e apren entà un aute viatge. A tot aquerò qu'eth digue, encara que sigue ua asenada, tu li dides *amen*, e tostemp *amen*.

Aqueth hèt qu'ère, plan que òc, eth simptòma d'un nau aspècte dera lhocaria, e es dues senhores èren ja ar arràs de tot, per çò deth temor e deth capvirament. Non se passèren ueit dies sense qu'eth cas se repetisse. Maxi podec cuélher un ginhauet, e anèc de cap ara sua tia, dident que la volie *desliurar*. Gràcies a qu'ère aquiu Torquemada, non siguec dificil de desarmar-lo; mès er subersaut non i auie qui se lo treiguesse a dòna Lupe, que li calèc prener-se ua tassa de tila. Per cèrt, qu'era senhora se credie malerosa entre totes es senhores e daunes dera tèrra, per çò des moltes penes que sus era sua amna i auie. Que non ère solet er estat deplorable

deth sòn nebot mès estimat; d'autes causes la morificauen atròçament, aclapant eth sòn gran esperit. Entre Fortunata e era i auec quauques paraules que hègen impossible absoludament quinsevolh concòrdia.

"Vai, li didec dòna Lupe ua net, que te hès a veir! Entà qué aguestes resèrves quan era confiança ère çò de mès indicat? Com ei que se n'a sabut Maximiliano, qu'ei dement, abans que jo que sò en men normau sen? Entà qué aguestes enconhes damb jo?"

Dempús d'ua longa pausa, Fortunata, damb fòrça trabalh, se decidic a respóner aquerò: "Jo que non l'ac è dit. Eth ac endonvièc. Aquerò non l'ac podia díder jo ad arrés d'aguesta casa, e mens ada eth…"

- E mens ada eth!, repetic dòna Lupe, tachant ena delinqúenta era sua guardada coma ua flècha.

- Òc, pr'amor qu'eth non ac auie de saber jamès, seguic era auta en tot hèr eth darrèr esforç. A vos que vos ac pensaua díder, mès que non gosè per çò dera vergonha que me hège. Ara que ja vo'n sabetz, çò qu'è de hèr ei demanar-vos qu'ajatz pietat de jo, recuélher era mia ròba e anar-me'n d'aguesta casa. Ara plan que serà entà tostemp.

Era veuda de Jáuregui se cuelhec eth sòn temps entà balhar ua responsa ad aguestes plan grèus paraules. Un revolum d'idies se li calèc en sòn cap, e siguec estavanida pendent un temps sense saber damb quina d'eres demorar-se. Eth trincament definitiu l'arrincaue ua fibra deth sòn còr, damb un dolor plan agudent, per çò de non èster possible entada era retier es quantitats que Fortunata auie botat enes sues mans. Era elasticitat dera sua consciéncia non arribaue jamès enquiara apropriacion de çò d'autú, ne dirècta ne indirèctament. Çò d'autú qu'ère sagrat entada era, e encara qu'aumentèsse çò que siguesse a còsta des auti, james arribaue ara absorcion de çò que se li fidaue. Entornarie, donc, çò que se l'auie autrejat, damb es increments qu'ara sua bona administracion se deuien. Plan qu'aguesta restitucion ère entada era un ahèr dolorós, quauquarren coma era separacion d'un hilh que se'n va entara guèrra e l'aucissen, pr'amor qu'aqueth guanh, autrejat ath sòn proprietari, lèu se perderie entre eth desorde e eth vici.

Mès s'aguesta pena l'obligaue a transigir un còp mès, era sua aunestetat e encara mès eth sòn amor pròpri la revoutauen contra aquera infama, que se hège a vier en sòn larèr domestic hilhs que non èren deth sòn marit. Aquerò que non se podie tier; aquerò non ac permeterie era senhora Lupe, encara qu'auesse de dar, non solet es sòs autrús, senon eth pròpri… Ben, eth pròpri non; mès, en fin, qu'ac pensaue atau entà poder exprimir d'ua manèra enfatica eth sòn gran anuèg.

Qué didirie era gent…¡ Qué diderien es amigues, qu'ath sòn dauant dòna Lupe exercie coma sauvadora dera moralitat e des boni principis! Qu'ei cèrt qu'entath mon era situacion que crearie era maternitat dera Rubin serie ua situacion legau, pr'amor que Maxi, malaut e embarrat dilhèu alavetz en un psiquiatric, non auie d'aufrir cap de dobte; mès en aguest cas er escarni serie màger per çò d'ahiger-se ada eth era mentida. E toti aurien a dòna Lupe coma recaptaira, e s'acarnissarien damb era. Qu'ei que ja li semblaue qu'ac entenie: "Guardatz ad aguesta, tant orgulhosa e regda, tapant era enganha qu'era auta a botat ena sua casa. Qu'ac deu hèr pr'amor que l'interèsse. Eth pair dera creatura ei òme ric e aurà pagat ben era mèrça". Era idia de qué podessen díder aquerò hègen gésser deth front august dera veuda, gotes de sudor dera mida d'un cede.

"Era madeisha, pensèc, non s'a avergonhat de dider-me qu'eth praube Maxi ei tant innocent en aquerò coma jo. Que les ac diderà a toti, pr'amor qu'era ei atau, fòrça blagaira… Mès entre dus escarnis, m'estimi mès que l'age dat per díder era vertat, pr'amor qu'atau non harà catalògs era gent, ne aurà arrés que digue que s'eth mainatge ei o non ei…"

De tot aquerò se dedusie qu'aquera briganta auie portat ua malediccion ena casa; era n'auie eth tòrt dera deméncia de Maxi. Pro qu'ac vaticinèc dòna Lupe: massa hemna tà tan pòc òme. Plan que òc, eth praube gojat s'auie de morir o auie de pèrder eth cap. Çò qu'auie de desirar ja ère qu'era gojata se perdesse complètment de vista; qu'entre era familha e era i auesse abismes impossibles de trauessar; que podesse díder dòna Lupe as amics: "aguesta hemna s'a mòrt entà jo". Era ombra de Jàuregui semblaue que venguie ena ajuda des decisions dera sua illustra veuda, donques qu'ad aguesta li mancaue pòc entà veir ath sòn marit gésser d'aguest quadre qu'ère retratat, cuélher vida e votz entà dider-li: " Se non hès enlà dera tua casa ad aguesta pògavergonha, m'en vau jo, me'n vau d'aguest quadre que sò, e non me tornes a veir. O era o jo". E quan era gojata repetic que se n'anaue, dòna Lupe non podec mens de dider-li damb acrimonia: "Mès se qué hès que non t'as metut ja a córrer?... Francament, m'estone qu'ages valor entà estar-te aciu encara. Ua auta de mès fresca, que non i deu èster". En tot hèr-la- se a vier en sòn gabinet li parlèc der autrejament des quantitats qu'auie en sòn poder. Fortunata didec damb fòrça tranquillitat e heredor que non se harie a vier es sòs e que solet se harie a vier es revenguts. "Com ac vau a plaçar jo?, tietz-lo vos; jo me sauvi eth recebut e vierè toti es trimèstres a recuélher eth prèmi."

Dòna Lupe dauric autant era boca que lèu lèu l'entre ua mosca en era. Eth sòn prumèr impuls siguec remir-se a èster era administradora e apoderada de semblabla persona; mès tau pròva de confiança l'aclapaue. Persutèc a autrejar-li es sòs; persutèc encara mès era auta a deishar-les enes

mans que tan ben sabien governar-les, e atau quedèc er ahèr. *Era des piòcs* cranhie qu'entre era e era sua neboda quedèsse aquera relacion, aqueth cable telegrafic, per a on se comuniquèssen era aunestetat mès pura e era immoralitat. Sauvar es sòs qu'ère coma sostier ua sòrta de tanhença… Ò!, non, aquerò que se retiraue a ua transaccion damb er escarni. Mès ath madeish temps, autrejar es sòs ara sua patrona qu'ère coma lançar-les en carrèr. Es sòns aimants les despenerien en un virament de uelhs… e ère malastre que tan polit capitau s'esbaussèsse.

Fòrça se discutic sus aquerò, en tot balhar ambdúes mòstres de delicadesa; mès, a tot darrèr, es sòs demorèren en poder de dòna Lupe. Pujaue era soma a trenta mil reiaus, es vint mil autrejadi per Feijoo, e es dètz mil e quauquarren mès qu'auien generat des d'aquera data, plaçadi per Torquemada en prèsti a militars. Precisament enes darrèrs dies der an, quan se passèc aquerò que se conde, lèu tota era soma ère sense plaçar, e se la sauvaue era senhora ena sua comòda, demorant ua part, que D. Francisco auie en tractes damb un senhor comandant. Era soma que possedie Fortunata en accions deth Banc, se sauvaue dera madeisha manèra, pr'amor qu'atau ac auie dispausat D. Evaristo. Sauvaue era tia de Maxi er estrait deth compde en un tohuc dera sua comòda, e non se treiguie senon tath finau des semestres, entà vier en Banc a crubar eth revengut. Sus aguesta sòrta de valors que non i auec cap discussion entre es dues hemnes, pr'amor que plan que òc pensèc Fortunata hèr-les-se a vier, e era auta non l'agradaue sauvar hons que d'eri non podie dispausar entàs sues engenhoses combinacions financères. Era custòdia dera inscripcion la shordaue e la botaue de manèra tan clara sense cap benefici, que non se'n hec de veder-la gésser dera sua casa. Es trenta mil reiaus quedèren ben amagadets en un cornèr dera comòda. Qu'èren entà dòna Lupe coma un mainatge ahilhat qu'estimaue autant coma as hilhs pròpris.

VI.-

Era evasion (donques qu'atau mo'la cau cridar) dera sua hemna, non siguèc notada per Maxi enes prumèrs dies. Mès quan se n'encuedèc d'era, mostrèc ua inquietud que botèc a dòna Lupe en màger engüeg deth qu'auie. Pensèc seriosament en amiar ath sòn malerós nebot en un psiquiatric. Li hège fòrça dò auer de separar-se d'eth, en tot autrejar-lo ara assisténcia de gent mercenària; mès que non i auie mès remèdi. Entà tractar d'aquerò, e acordar çò de mès convenent, cridèc a Juan Pablo, qu'alavetz auie passat de Penales entà Sanidad, e poirie dilhèu botar ath sòn frair en Leganés, en un departament de gent important, damb eth pagament de mieja pension o dilhèu sense pagar un sò.

Mentretant, Fortunata, en gésser dera casa deth sòn marit, e abans de filar-se de cap ara sua naua casa, dirigic es sòns passi entara d'Evaristo. Qu'ère aguest era prumèra persona qu'auie de consultar sus era critica situacion que se trapaue. Condar-li tot çò que s'auie passat qu'ère entada era un vertadèr castig dera sua perversitat, donques que sonque de pensar que l'ac condaue, l'espaurie. Com se meterà Feijoo, en saber-se'n de qué era gojateta non n'auie hèt cabau dera doctrina practica que l'auie expausat damb tant d'in e afeccion eth simpatic ancian, quan dispausèc era separacion! Qu'aurie estat fòrça milhor non auer-se separat d'aqueth òme sense parièr! Era que l'aurie suenhat ena sua vielhesa caduca, e aurie estat erosa suenhant-lo coma se suenhe a un mainatge innocent! En arribar ena Plaza de los Carros, e veir eth carrèr de Don Pedro, pensèc que non aurie fòrça entà condar-li ath sòn amic es sues darrères lhocaries. Pugèc tremolant pera ampla escala, qu'ère aqueth dia tapissada e damb fòrça tèsti, donques qu'era net anteriora s'auie celebrat ena legacion, damb grani minjars e molta hèsta, er aniversari der Emperaire.

Atau l'ac didec dòna Paca a Fortunata, quan aguesta li preguntèc peth sòn patron. "Anet siguec fòrça inquiet, pr'amor qu'auem auut convidadi e recepcion en principau e es coches non deishèren de calar tapatge en carrèr enquiara maitiada. Aguesta casa qu'ei normaument plan silenciosa; mès quan i a tapatge, semble que s'esbauce eth mon. Imaginatz-vos se qué mos impòrte a nosati que complisque sabi pas guairi ans aguest senhor Emperaire, que Diu mau l'age! Pro mau de cap mos balhèc anet!... Passatz. Aué lo traparatz un shinhau estavanit per çò dera mala net."

Don Evaristo se trapaue ja en pro mau estat. Es cames les auie ja lèu paralisades, e gessie de passeg damb un petit coche o ua cagira de ròdes, que possaue eth sòn vailet. Qu'anaue enes Vistillas tà cuélher eth solei, e a viatges arribaue enquiara Plaza de Oriente peth Viaducto. En centre dera

Villa que non i anaue jamès, e entàs relacions e amistats qu'auie enes lòcs mès animadi de Madrid, aquera existéncia paralitica e damb tantes escometudes, aquera vida restacada solet ath barri extrèm, qu'èren coma ua mòrt per auança, pr'amor que deth vertadèr Feijoo, coma lo coneishérem, non restaue ja qu'ua ombra. Ère complètament sord, en tot auer d'ajudar-se d'ua trompeteta entà recuéher quauqui sons; era sua intelligéncia patie eclipsis, e era memòria se l'anaue a viatges lèu deth tot, en tot demorar-se ena tristesa deth moment present, sense ager, sense istòria, coma se queiguesse d'ua broma ena mitat dera vida, madeish qu'un bolid. Es sues distraccions qu'èren ja totafèt mainadenques. Se passaue es ores mòrtes en tot hèr ath jòc deth *bilboquet*, o ben s'entretenguie jogant damb es gats que i auie ena casa. Totes es petits dera polida *gateta* de dòna Paca se sauvauen, aumens tant que les tardaue eth donaire dera mainadesa gatada. Seigut ath solei ath cant deth balcon en un fautulh plan comòde, Feijoo lançaue as sòns graciosi amics ua pilòta estacada damb un hiu, e se divertie damb polides viroletes que hègen es petitets. Uns auti còps les lançaue era pilòta ath long dera sua grana estança, o estacaue ath hiu un tròç de liròt, en tot recuelher-lo coma recuelh eth pescador eth sòn aparelh, pr'amor de veder-les còrrer ath sòn darrèr. Quan entrèc Fortunata, eth jòc deth hiu e dera pilòta qu'ère suspenut, per çò dera lei dera varietat, e don Evaristo auie ena sua man eth *bilboquet*, sautant era bòla, e acertant pòqui viatges a clauar-la en pau. Dus o tres gatets blancs damb plapes grises jogauen sus eth brave senhor. Un li pujaue sus era ahlaçada que l'estropaue es cames; un aute, qu'ère ena sua hauda seigut sus es pautes deth darrèr, en tot heregar-se es pautes damb era lengua e eth muset damb es pautes; e un tresau se l'auie calat sus es espatles e aquiu seguie damb viua atencion es guimbets dera bòla deth *bilboquet*, en tot senhalar-les damb era pauta en aire. Çò qu'eth volie qu'ère calar-li era man ad aquera pilòta tan polida.

En veir entrar ara sua amiga, er invalid botèc ua cara plan alègra. Toti es sentiments les exprimie ja arrint. Li manèc sèir-se ath sòn costat, e encara volec seguir damb era sua diversion innocenta; mès que li calèc deishar-la entà recuélher era trompeteta. Fortunata cuelhec enes sues mans un des gatets entà amorassar-lo.

"Qué se passe?, didec D. Evaristo, guardant-la d'ua manèra que semblaue indicar-li arregraïment per çò des amorasses ath gatet. A!, aguest qu'ei eth mès astut de toti… Pro se'n sap de causes…! E a mès astúcies! A veir, donc, gojateta, qué se passe?"

Fortunata non sabie se com començar. La contrariaue fòrça auer de díder es causes a crits, e cranhie que se'n sabessen es vailets, eth vesiat e enquia e tot er embaishador damb tota era sua gent estrangèra. E com se podie condar ua causa tan delicada sorrisclant, tau que canten es susvelhants

nueitius es ores, o coma se hèn es anóncies enes carrèrs? Que didec quauquarren que hec a vier ena animositat de D. Evaristo eth convencement de qué era sua gojateta ère en un mau pas. De pic deishèc anar eth mèn òme er arridolet mainadenc e bauós, dident: "Mos jogam que i a auut bèth *trait*? Precisament çò que mès enebí, es maudits *traits*, que tostemp se hègen a vier bèth malastre".

Era espaurida joena non podie assegurar qu'es sues darrères coquinaries meritèssen era categoria e denominacion de *traits;* mès, plan que òc, èren ua causa plan dolenta. Mès que mès, non auie hèt cabau des sabents conselhs de vida sociau que l'auie balhat eth sòn amic. Entà hèr-li a compréner milhor que damb longues explicacions, quauquarren de çò que se passaue, treiguec era inscripcion, qu'amiaue ath laguens d'ua envolòpa, e aguesta estropada en un papèr.

"Qué ei aquerò, era inscripcion?, didec er anciant arrint encara mès. Plan, donc, a, a, a… i a auut trincament damb aguest benedit?..."

E se botèc era trompeteta ena aurelha pr'amor d'enténer ben era responsa.

- Qu'ei totafèt capvirat… espitau psiquiatric.
- Que non minge!
- Tath psiquiatric… que lo van a botar en Leganés…
- A!, e dòna Lupe? Era e jo… Fortunata hec damb es sòns dus dits gunhaires, un signe plan expressiu, en tot botar-les punta damb punta.
- Qu'auetz pelejat… a, a, a,… Quines causes! Dòna Lupe qu'ei un ludèrt…

Eth gatet qu'auie pujat enes espatles deth senhor, qu'ère fòrça preocupat per çò dera trompeteta. Ignoraue solide se qué ère aquerò, e ac volie saber tu per tu, pr'amor qu'estiraue era pauta coma entà hèr ua reconeishença de tant estranh objècte. Eth curiosèr der animalonh interrompie era audicion, qu'ère ja plan penibla. Feijoo cuelhec era inscripcion en tot díder: "Mès qué se passe?... dòna Lupe… a, a, a… Encara diderà que jo li hi er amor. Que non i a qui l'ac treigue deth cap. E tot aquerò perque me solia arturar ena cantoada deth carrèr de Tintoretos, demorant ara hemna de Inza, … a, a, a, eth dera botiga d'ahlaçades.

Dempús d'aguest brilhant arrai de memòria, era preciosa facultat s'esclipsèc complètament, e er ager s'esfacèc absoludament der esperit deth brave cavalièr. Guardaue ara sua gojateta damb estupiditat e ua cèrta expression de dobte o suspresa. Fortunata seguie cridant, mès eth non se n'encuedaue; çò de pòc qu'entenie ère coma s'entenesse eth bronit deth vent: non li trapaue cap sentit. Cansada d'aguesti esfòrci inutils, era joena se carèc, en tot guardar ath sòn amic damb prigonda pena. E guardant-la eth

tanben, de pic, entornèc en sòn arridolet mainadenc, costat pes gatalhèues qu'eth gatet li hège en còth… "qu'ei un coquin aguest… non me dèishe víuer". Fortunata alendaue, sense qu'er ancian se n'encuedèsse d'aguesta expressiua manifestacion de desengust, e a tot darrèr, era, qu'ère inutil demorar d'aquera roïna ua consolacion e un conselh, decidic retirar-se. En hèr-li ua corau abraçada, er ancian semblèc que se remetie, e recuperant eth sòn sen, se li refresquèc era memòria. "Gojateta, non te'n vages, li didec en tot hèr-li un copet ena cueisha. A!, quini tempsi aqueri! T'en brembes? Quini dies tant erosi! Malastre que non auessa auut vint ans mens. Alavetz plan qu'auríem estat erosi". Era didie que òc damb eth cap. Dempús D. Evaristo semblèc còp sec assautat per ua idia que l'enquimeraue. Dempús de meditar pendent un instant, en tot profitar aqueth arrai d'intelligéncia que passaue peth sòn cervèth, cuelhec era envolòpa que contenguie era inscripcion, e hent-la a vier entada era, li didec: "Non dèishes aquerò aciu. Me posqui morir en quinsevolh moment, e es tòns sòs correrien eth perilh de hòraviar-se. Qu'ei milhor que te lo sauves tu. Non te cau pòur. Es accions son nominatiues, e arrés mès que tu pòt dispausar dera sua quantitat". E coma s'er alugament dera sua intelligéncia non auesse auut mès finalitat que permeter-li aqueth important avertiment, tanlèu lo hec, era broma invadic un aute còp era caisha deth cervèth, e entornèc entar arridolet mainadenc, e a preocupar-se mès dera bòla de *bilboquet* que de tot aquerò qu'ara sua malerosa amiga se podesse referir.

Gessec, donc, Fortunata, dera trista visita, damb era impression d'auer perdut entà tostemp ad aqueth gran e util amic, eth milhor òme qu'era auie tractat pendent era sua vida, e dilhèu tanben eth mès practic, eth mès sabent e eth que milhors conselh autrejaue. Qu'ei vertat qu'era se cuelhec aguesti conselhs coma es cançons de Calainos; mès non deishaue d'arreconéisher qu'èren excellents, e les aurie d'auer seguit ath pè dera letra.

VII.-

D'aqueth ancian repapiaire e que mèsalèu semblaue un mainatge, non podie era esposa de Rubin demorar ja cap proteccion ne empara morau. Solet en plan compdadi moments de luciditat se revelaue en eth un rebrembe vague de çò qu'auie estat. Lo plorèc coma mòrt damb era vertadèra efusion d'ua hilha desconsolada, e s'espaurie der orfanelat que s'anaue a trapar quan mès de besonh auie d'ua persona senada e discrèta que la dirigisse. Era impression de uet e de solitud que se hec a vier dera casa, la botaue plan trista. Ena Cava Baja passèc peth costat d'un pianet que tocaue sons d'opèra damb un ritme piquent e amorós. Aguesta musica l'arribaue ena amna. Se posèc ua estona entà entener-la, e li gesseren es lèrmes. Çò que sentie ère coma s'eth sòn esperit agüeitèsse en bòrd dera cistèrna qu'en era ère embarrat e d'aquiu estant vedesse regions desconeishudes. Aquera musica se calaue ena sua epidermis, en tot hèr-la estrementir damb un sentiment indicible que non podie exprimir-se senon plorant. "Que deui èster plan bèstia, pensèc en tot aluenhar-se, pr'amor que me shaute mès aguesta musica des pianets deth carrèr qu'era pèça que tòque Olimpia e que diden qu'ei ua causa plan bona. A jo me semble que, quan l'enteni, me pataquègen es aurelhes damb era man deth mortèr".

Qu'auie decidit Fortunata, cossent damb era sua tia Segunda, estar-se ena casa d'aguesta, que demoraue un aute còp ena Cava. Entà aquiu se filèc dès eth carrèr de Don Pedro, e abans d'entrar en lumedan dera botiga de porets, eth madeish lumedan e eth madeish edifici a on comencèc era istòria des sòns malastres, ua vesia li didec que Segunda ère en mercat dera plaça, dinant damb quauques amigues. Venguec aciu, e vedec ara sua tia damb d'autes dues tarasques, ath cant d'ua tauleta, minjant un aguisat de anhèth en siètes de Talavera. Ua gèrra de vin e un cantre d'aigua completauen eth servici. Es tres daunes èren damb es peus en aire, parlant totes ath còp en votz nauta, damb aguesta libertat e aguesta independéncia de formes que caracterizen as venedors ambulants que viuen tostemp ar aire liure, e an era votz adaptada ara blaga des discursi. Segunda Izquierdo ère ua hemna corporenta e damb era cara embadoquida, eth peu miei peublanc. Se retiraue fòrça ath sòn frair José; Mès que non sauvaue tan ben coma aguest era beresa d'aquera *raça de gent beròia*, pr'amor qu'es misèries, es malauties e era vida dura des darrèrs ans auien costat efèctes devastadors ena sua cara e en sòn còs. Es que tractèren a Segunda ena sua edat d'aur, a penes l'arreconeishien ja, pr'amor qu'era sua cara ère ja plia d'arrupes, e en còth e gauta inferiora amiaue uns senhaus que dauen fe d'aguesti abscèssi tractadi quirurgicament. Eth uelh dret non ère ja tan dubèrt coma li calie, per çò d'ua obstruccion deth lacirmau, e era paupeta inferiora deth madeish

uelh auie aquerit ua gran retirada damb ua tomata, per çò dera aplicación d'un punh barrat, que d'aquerò resultèc ua inflamacion que venguec a parar en enduriment. Ne tan solet eth sòn polit dentat sauvaue Segunda, donques que ja hège un an que començauen a emigrar es pèces, ues darrèr des autes. Eth còs s'anaue retirant ath d'ua vaca que se botèsse sus dues pautes.

Tanlèu vedec vier ara sua neboda, cuelhec deth dessús dera tauleta ua clau enòrma, que semblaue era clau d'un castèth, e en tot balhar-l'ac li didec que pugèsse ena casa se volie. Es autes dues hemnòtes guardèren ara joena damb descarat curiosèr. A ua d'eres la coneishie Fortunata, ara auta non. Se seiguec un moment en un banquet que l'aufriren, pr'amor qu'ère cansada; mès en tot senter-se shordada pes preguntes impertinentes des amigues dera sua tia, pugèc en quarto que deuie d'èster era sua aubèrja… enquia Diu se'n sap quan. Aqueth barri e aqueri lòcs l'èren tan familhars, qu'anarie a uelhs clucadi entre es calaishi sense estramuncar. E era casa? En era, deth lumedan enquia çò de mès naut dera escala de pèira, vedie diboisada era sua mainadesa, damb toti es sòns episòdis e accidents, coma se ven diboishadi ena glèisa es Pasos de la Pasion y Muerte de Cristo. Cada gradon auie era sua istòria, e era botiga de porets e eth quarto der entresòl e dempús eth dusau auien aguest *revestiment d'ua capa espirituau* qu'ei pròpri des lòcs consagradi pera religion o pera vida. "Es torns que hè eth mon!, didie pujant era escala e vencent damb fatiga es gradons. Qui m'auie de díder que pararia aciu un aute còp…! Qu'ara ei quan arreconeishi que, encara que pòc, bèra causa se m'a apegat deth senhoratge. Que guardi tot aquerò coraument; mès me semble tan ordinari!... Aqueres dues verdones… Quini tipes!, donc, e era mia tia?..."

Eth quarto qu'alavetz auie Segunda en aquera casa qu'ère un des mès nauti. Qu'ère sus eth d'Estupinhan. Non auie arribat encara Fortunata en dusau, quan vedec baishar ad aguest, e li venguec talents de saludar-lo. Que botèc eth ua cara plan dura en veder-la, mès a maugrat d'aquerò, era joena sentie talents de dider-li quauquarren. Que l'ère simpatic, se'n sabie des sòns gusti *parlamentaris*, e encara que per çò des sues amistats damb es Santa Cruz lo podie auer era en grop des sòns enemics, lo guardaue damb boni uelhs, en tot auer-lo per òme inofensiu e bontadós. "Encara que vos non volgatz, D. Plácido, bon dia". Eth gran Rossini non se dignèc virar entada era eth sòn perfil de parraquet, e repotegant quauquarren qu'era naua logatària non podec enténer, seguic escala enjós, en tot hèr sonar damb estranh sorrolh es gradons de pèira.

Fortunata vedec eth quarto. Ai, Diu, be n'ère de dolent, e de lord e de lèg! Es pòrtes semblaue qu'auien un dit de grèish, eth papèr qu'ère tot plapes, eth solèr desparièr. Era codina costaue orror. Solide qu'era joena s'auie apolidit fòrça e auie aquerit costums de senhora, donques qu'aquera

estança se li presentaue inferior ara sua categoria, as sòns abits e as sòns gusti. Se didec que lauarie es pòrtes e enquia e tot les pintarie, e que netejarie aqueth tarcumèr çò mès lèu possible, sense qu'aquerò non volesse díder que cercarie ua caua mès apropriada, volesse o non Segunta víuer ena sua companhia. Era crambeta qu'era auie d'ocupar auie, coma era sala, ua grana rèisha que daue tara Plaza Mayor. S'estèc ua estona ocupada en hèr mentaument eth plaçament des sòns mòbles, eth lhet, era comòda, ua taula e dues cagires. Plan que tot aquerò ac auie de crompar, pr'amor que dera casa matrimoniau non auie de trèir arren. En tot recórrer eth quarto, pensèc que s'eth casalèr ère d'acòrd entà hèr quauques reparacions, non demorarie mau. Li calie emblanquir era codina, tapar damb ges quauqui horats e enòrmes crebasses que i auie pertot, empaperar eth gabinet, que serie era sua cramba, pintar es pòrtes. Ja pensaue en mau de cap que li balharie ar administrador, quan se'n brembèc (adiu alegria) de qué er administrador ere Estupinhan. "Solide que quan li parla d'òbres ena casa, se meterà hèt un tigre. Plan, que m'a mania; donques se qué ei senon un esclau des Santa Cruz? Totun, l'ac pensi díder, pr'amor qu'en darrèr cas, damb deishar eth quarto qu'èm acabat. E ara que m'en brembi, aguesta casa ère de D. Manuel Moreno-Isla, qu'est an passat l'autregèc era administracion a D. Plácido. M'ac condèc era mia tia, e D. Plácido ei tan tiran, que non balhe ua paletada de ges encara que l'aucissen. Me cau saber de qui ei ara era casa… L'aurà eretat dòna Guillermina?...". Se quedèc pensant qu'eth sòn destin non li permetie gésser d'aqueth cèrcle de persones que l'auien enrodat en aqueri darrèri tempsi. Qu'ère coma un hilat que l'enrodaue, e coma pensèsse escapar-se per bèth costat, se traparie un aute còp agarrada. "Non; qu'auràn eretat era casa es senhors de Ruiz Ochoa, o era hemna de Zalamero… E a tot darrèr, a jo qué m'impòrte qu'erete era finca Juan o Pedro? Jo non l'è d'eretar".

S'auesse aigua en abondor, se botarie de seguit a hèr era neteja dera casa; mès que començarie eth dia a vier. Vedec qu'era rèisha daue entà un balconet o terrassa, e de seguit decidic meter-i aquiu toti es tèsti de flors que i cabessen. Era vista deth quarrat dera plaça qu'ère polida, dubèrta e alègra. Eth jardin ludie fòrça ben de naut estant, damb es sues dues hontetes e eth shivau pamparrut, que d'eth Fortunata vedie era part deth darrèr, coma es d'un animau gras, e eth Rei aqueth dessús, damb eth sòn tuèu ena man. S'apressaue eth Nadau, e ja èren en tot premanir es lòcs de venda dera net de Nadau. Vedec tanben ara sua tia e as autes dues senhores que, ajudades per un òme plan naut, èren en tot clauar taules e armant un tendolet. Ara seguida, guardant entath trepader dera Casa-Panaderia, artenhec a veir a Juan Pablo, seigut en un des lòcs des enceraires de sabates e liegent un jornau tant que li dauen lustre ath caucèr. Dempús lo vedec

passar en trepader deth dauant e seguir enquiath cornèr dera escaleta, coma s'anèsse entath cafè de Gallo.

VIII.-

Coma ja s'a dit abans, ath cap de pòqui dies dera desaparicion dera sua hemna, Maxi comencèc a trapar-la mens, en tot mostrar-se maufidat e desirar era sua companhia damb ua afeccion impertinenta que botaue furiosa a dòna Lupe. Juan Pablo e era parlèren longament sus çò que les calie hèr, e fin finau eth primogenit didec que sajarie d'aplicar a sa frair un bon sistèma terapeutic, abans d'arribar en extrèm d'embarrar-lo en un psiquiatric. Non auien sajat es doches, ne trèir-lo de passeg en camp, ne eth bromur de sòdi que balhaue tan boni resultats contra era periencefalitis difusa e contra era meningoencefalitis, eca… e contunhèc deishant anar expressions mediques per aquera boca, qu'alavetz li daue per liéger libres d'aguesta sciéncia, e damb ua idia cuelhuda d'aciu e ua auta d'aquiu delà hège ues elucubracions que calie veder-les.

Atau dit, atau hèt. Toti es maitins anaue Juan Pablo a cercar a sa frair, e a viatges enganhat e d'auti ara fòrça se lo hège a vier entà San Felipe Neri, e aquiu li botaue ua docha escocesa capabla de resuscitar a un mòrt. Quauqua tarde lo treiguie de passeg pes entorns, sajant d'entretier era sua imaginacion damb idies e racondes agradius, absoludament contraris ath revolum d'asenades qu'eth malerós gojat auie auut darrèrament en sòn cervèth. Ath cap de quinze dies d'aguest energic tractament, milhorèc visiblament, e eth sòn frair e eth mètge èren fòrça satisfèts. Mès d'un còp s'exprimic Maxi pendent eth passeg coma era persona mès rasonabla. Dera sua hemna non ne parlaue jamès; mès se gessie ena convèrsa quauquarren que d'apròp o de luenh se restaquèsse damb era, se lo vedie quèir en ombrius pensaments e en un mutisme tetric que d'eth Juan Pablo, damb totes es sues retoriques non lo podie trèir. Un maitin, en gésser dera docha, e quan eth malaut semblaue remetut pera reaccion, leugèr e damb eth cap fòrça clar, se posèc en carrèr, e agarrant doçament es solapes der abric de sa frair, li didec: "Mès, a veir… Per qué, ne tu, ne era mia tia, ne arrés voletz dider-me a on ei era mia hemna? Qué s'a passat damb era? Sigatz sincèrs,, e non ajatz mès mistèris damb jo. Qu'ei que s'a mòrt, e non m'ac voletz díder? Cranhetz qu'era notícia m'altère?"

Juan Pablo non sabec se qué responer-li. En veir ena cara e enes uelhs de sa frair senhaus de nerviosa actitud, sagèc de desviar era convèrsa. Mès er aute s'agarraue ada era repetint es sues preguntes e arturant-se en cada moment. "Guarda, donc, li responec a tot darrèr hènt un gèst de graciós. Imagina-te que s'a mòrt… pr'amor que çò que jo te digui… a tu que t'ei parièr que sigue viua o mòrta. Entà qué vòs tu a ua hemna? Es hemnes non servissen qu'entà balhar desengusti, gojat. Vaquí se per qué jo non m'è volut maridar jamès."

- Mòrta, didec Maxi sense lheuar era votz, mès damb fòrça lum enes uelhs. Mòrta!... De sòrta que jo me posqui tornar a maridar.

En díder aquerò, se revoutaue; non volie anar peth trepader, senon per empeirat. balhant còps de man e estramuncant damb quauqui caminaires.

Juan Pablo lo metec en un coche pr'amor de hèr-lo-se a vier entà casa. En saber-se'n era tia, apuèc era madeisha idia per çò que hège a Fortunata, en tot dider-li: "Hilh, toti que mos auem de morir. Non te'n hèsques de qué l'age tocat ada era abans qu'a tu. Se Diu se l'a volgut hèr a vier, qué podem hèr? Mos cau conformar, manar a dider-li es sues misses… e jo t'asseguri que ja l'è manat díder mès de quate misses, e padegar-mos de man en man, coma pogam".

Dès que se passèc aquerò, era milhoria començada damb eth nau tractament semblèc arrecular. Eth malaut non hège rambalh; mès que tornèc a calar-se enes sues prigondes abstraccions. Plan que òc en sòn cervèth auie apareishut ua naua idia, o s'auie reprodusit ua des ancianes, que ja les auien per abandonades o perdudes. Pendent fòrça dies non mentèc ara sua hemna, enquia qu'ua net, en tot anar de passeg damb Juan Pablo pes carrèrs, se posèc e li didec: "Me vòs hèr creir que s'a mòrt?... Quina pegaria! alavetz, per qué non mos vestim de dò?"

- Be n'ès d'arreculat de notícies! Qu'ei que non sabes que i a ara ua lei qu'enebís eth dò?

- Ua lei enebint eth dò! Se te penses que me vas a hèr comuniar damb arròdes de mòla… Guarda, gojat, encara que semble que sò capvirat, veigui es causes mès clares que toti vosati.

E non se parlèc mès der ahèr. Mos cau díder, abans de passar tà dauant, qu'aquera abnegacion de Juan Pablo e eth gran interès que mostraue pera santat de sa frair, serien absoludament inexplicables, per çò der egoïsme deth senhor Rubin, se non s'acodisse, entà trapar era causa, a cèrtes idies restacades damb era economia politica o dera sciéncia que criden financèra. Hège ja temps que Juan Pablo auie un projècte de reconversion deth sòn deute flotant, projècte vast, qu'entara sua capitada auie besonh dera ajuda dera casa Rostchild, damb un aute nòm, era sua tia. Per çò deth besonh deth prèst, que non i auie cap de dobte; ère qüestion de vida o mòrt. Çò que mancaue ère que dòna Lupe se prestèsse a hè'c, pr'amor qu'era garantida morau d'ua des entitats contractantes non ère ne de luenh, tan solida coma era d'Anglatèrra o França. Comencèc, donc, eth primogenic de Rubin per prestar-li en aqueth moment dera malautia de Maxi era oficiosa ajuda qu'auem vist. Venguie de contunh per casa, e en tot aquerò que parlaue damb era sua tia, ère dera madeisha pensada qu'aguesta, ja siguesse de Politica, ja de Hacienda çò que se tractèsse. Hec elògis afogadi deth senhor

Torquemada; expausèc acaloradament eth besonh d'apraiar es sòns pròpris ahèrs, damb aquero de *an nau vida naua*, en tot botar enes sues despenes un orde tant escrupulós, que non ac harie milhor eth prumèr lord dera Tresauraria anglesa. Quan trapaue era ocasión, lançaue ua insinuacion; mès dòna Lupe auie mès coirassa qu'ua tortuga, e se hège era pèga… mès tan pèga que se l'aurie de picar.

Agarrat peth creishement espaventós deth sòn deute flotant, eth filosòf desplegaue ua fòrça e ua constància mès que frairaus enes suenhs de Maxi. En gèr deth 76, auie artenhut adondar-lo enquiath punt que se lo hège a vier damb eth ena oficina, l'auie aquiu ocupat en apraiar papèrs e hèr bèra anotacion, e pes nets solie amiar-lo entara reünion deth cafè, a on ère eth praube gojat coma en missa, seguint d'aurelha atentiuament çò que didien, mès sense badar boca. Pòqui viatges treiguie deth sòn cap aqueth vielh e maudit tèma dera *liberacion volontària* e dera *mòrt dera bèstia carcerèra*; mès ua net qu'èren solets en cafè, lo treiguec, coma se trè deth humarau ua anticalha e se li netege eth povàs, entà veir se l'a deteriorat eth temps o l'an rosigat es arrats. Damb grana serenitat, Juan Pablo, oficiant de mèstre de filosofia, didec aquerò: "Guarda, eth dogma dera *solidaritat de substància*, a estat declarat esnòb per toti es sabents dera epòca, amassadi en un concili ecumenic, que vie de celebrar-se en… Basilea. Es conclusions que son terribles. Coma que non lieges era premsa, non te'n sabes. Donques s'a decretat que son pècs toti es individús que cren ena *liberacion per çò deth despegament*, e que s'a de *deishar de cornèr ara bèstia*. As que tien era eretgia filosofica de qué vierà un nau Messies, en tot encarnar-se en ua bona gojata, eca, eca… se les declare de çò mès pècs e se les condemne a minjar esteres."

Guarda, tu, didec Maximiliano damb er accent mès grèu deth mon e coma aqueth que hè ua confidéncia importanta. Aquerò deth Messies, aciu entre nosati, non m'ac è creigut jo jamès, ne ère dogma ne arren que se li semble. Ac didí pr'amor qu'auí un sòmi, e en desvelhar-me se me quedèc quauquarren d'eth en cap, e que l'auia aciu laguens coma un cascavèl. Çò que se passèc ère que m'auie entrat en aqueri dies ua idia de çò mès estranha, ua idia que deuie èster elevada aciu en cervèth a on fermente aquerò que se cride era gelosia. Qué te penses qu'ère? Donques qu'era mia hemna me fautaue e ère prenhs. Vès quina asenada?

- Ave Maria, quina asenada!

- Que sentia en jo, darrèr d'aquera idia, ua fèbre de gelosia que m'usclaue. Entà saber-m'en de s'ère vertat aquera idia coquina, venguí, e qué hi? Donques treiguí era cançoneta deth Messies qu'anaue a vier, en tot dider-li qu'era l'auie enes sues entralhes e qu'eth pair ère eth *Pensament Blos*… en fin, damb aguest conde pensaua jo arrincar-li era confession de

çò que se m'auie calat entre celha e celha. Que se passèc? Arren, pr'amor qu'aquera net me botè fòrça malaut; mès dempús me n'è encuedat deth mèn error, è vist clar, plan clar, e… que Diu la perdone.

Comencèc a préner eth sòn cafè, tant que Juan Pablo se didie damb tristesa: "Be n'ei de mau aguesta net! Diu, qué mau!" Maxi repetic enquia cinc viatges eth *Diu la perdone*, e quan entrèren Leopoldo Montes e un aute amic, se carèc. Ath cap d'ua ora e mieja de reünion, li dèc per celebrar damb extrèma ilaritat es badinades que Montes condaue. Dempús cuelhec part ena convèrsa, en tot exprimir-se damb tanta serenitat e damb judicis tan acertats, que toti es presents se meravilhauen en escotar-lo. Juan Pablo pensaue atau: "donques non ei tan capvirat coma me pensaua, e çò que didec abans revèle mèsalèu ua intelligéncia plan aguda. Per vida dera plan santa ungla deth diable! S'artenhi jo meter-lo ben, era mia estimada tia, *alias* era baronessa de Tothschild, non aurà mès remèdi qu'accedir ara fòrça a dar-me çò que me cau."

Vida naua

I.-

Eth 4 deth mes de gèr, Fortunata entenec un còp de campaneta e gessec a daurir, guardant abans peth hiestron, caperat d'ua placa de hèr damb traucs (estil ancian). Qu'ère Estupinhan, que guardaue es taus trauquets dera manèra mès autoritària. Dauric era joena, e eth gran Plácido, damb gèst mespredós, es celhes arroncilhades, mostrant en ua man eth baston qu'eth sòn punh ère un cap d'agaça (present que li heren a vier de Sevilla es senhorets Santa Cruz), aufric damb era auta un papèr qu'auie un sagèth. "Eth recebut deth mes", didec en ton de despòta asiatic que dicte ua orde de pena de mòrt.

- Entratz, D. Plácido, que voi parlar damb vos. (Didec arrint damb gràcia)

- Que non entri. Es sòs. Non è talents de convèrsa.

Díder aqueth òme que non auie talents de convèrsa qu'ère coma s'eth mar didesse que non a aigua! Mès era testudaria podie mès en eth qu'eth vulgar apetís.

"Jesús, quina mala encolia amie aguest òme! Que vos vau a balhar era pecunha. Non auratz milhores logatàries que nosates".

- Plan… pro maus de cap m'a balhat era Segunda. Non… que non entri, non sigatz pèga.

- Que voi que veigatz se com està era casa, entà que vos convencetz de qué aciu non pòden víuer cristians.

- Donques anatz-vo'n entà un aute lòc.

- Mès, hilh, be vo n'auetz tornat de tiran! Que non è vist un casalèr mès dolent… Mès, ne tansevolh m'enblanquiratz era codina, que se retire a ua carbonèra? E i a cada trauc!... Jo non posqui víuer entre tanta lordèra. Sabetz qué vos digui? Que se vos non voletz hèr es òbres les harè jo peth mèn compde… vai!

- Aquerò qu'ei ua auta causa. Tostemp que sigue jos era mia vigilància e…

- Entratz, entratz e veiratz…

Fin finau Plácido se decidic a entrar peth correder entà dauant. Venguec ena codina, hec un còp de uelh ena cramba interiora qu'ère plia de henerecles…

"Que non se pòden hèr òbres cada còp qu'ac demane un logatari, pr'amor que serie eth conde de jamès acabar. Deman, se vos va ben, mos cambiatz,

e aqueth que cuelhe eth quarto, se ve era caudea frèsca, demane ja mès òbres. Que non podem. Eth mes passat despení vint mil reiaus en reparacions. Atau, donc, hètz-me enlà qu'è prèssa."

- Mès vos auetz tornat ua fusada? Seiguetz un moment. Didetz-me ua causa…

- Que non è de díder causes. Que me'n vau…

- Ai, quina povora d'òme! Compde qu'atau vatz a víuer pòc de temps.

- Milhor. Massa qu'è viscut ja.

- Seiguetz-vos. Ara seguida vos autregi es sòs. Mès didetz-me ua causa que voi saber. De qui ei ara era casa?

- Aquerò que non vos impòrte. Vos pensatz que sò entà pèrder eth temps? Era casa qu'ei deth sòn patron. Vos torni a díder que non è talents de convèrsa. Qu'ei que voletz crompar era proprietat? Anem; tè, ja sabetz que sò òme de pòques paraules.

- De pòques?, vai… donques se ne siguéssetz de moltes…! S'ei que vos eth dia que neishéretz ja parlàuetz per sèt… Didetz-me, de qui ei era casa?

- Deth sòn patron. Atau, donc, que ja auem parlat pro… e a tot darrèr, era finca ei magnifica, qu'ei avalorada en trenta cinc mil duros. Sonque era pèira des fondaments e era pèira de granit dera escala valen ua fortuna. E es parets? Er aute dia, en daurir un tohut, es paredèrs non li podien calar era piòsha. Arren, qu'abans se trinquen es utisi en aguesti tòchos que se retiren a un diamant… En resumit… que non è talents de parlar mès. Quan se dauric eth testament de D. Manuel Moreno-Isla, que Diu l'age, testament que se hec hè tres ans, se trapèc que deishaue aguesta casa e eth terren deth carrèr de Relatores a dòna Guillermina Pacheco, era sua tia… Era senhora a ipotecat es dues finques pr'amor de poder acabar er asil, e plan per aquerò veiratz qu'aguest va ath mès córrer. L'acabaràn tà finaus d'an… Atau, donc…

Estenec era man, e damb era auta mostraue eth baston, coma se siguesse un baston d'autoritat.

"Dòna Guillermina era mia casalèra!, didec Fortunata, cogitosa, autrejant es sòs. Donques ada era li vau a demanar que me hèsque es òbres. Qu'ei amiga mia".

- Com va a èster era vòsta amiga… qu'ei impossible!, repliquèc Estupinhan damb sarcasme. E se la voletz veir furiosa, parlatz-li d'òbres que non siguen es der asil. Adishatz, qu'ajatz salut… A!, m'en desbrembaua: compde damb es tèsti des hièstres. Coma veiga goterèrs d'aigua, vos balhi eth viatge; compde que vos balhi eth viatge… Plan Santa

Maria, guaires plantes auetz vos aciu! Qu'ei un jardin… Me semble massa pes… Quines vistes tan polides! Qu'a estat un mau an entàs lòcs de véner de Nadau. Que son es praubi venedors qu'usclen. Que ja se ve… damb tanta aigua… E aué me semble qu'auram nhèu. Ena mia vida è campat un iuèrn tan hered coma aguest. Sabetz que se moric eth Sordo, eth deth lòc dera carn? Anet… còp sec. Jo lo vedí tan ben e tan san delàger, e… quina vida aguesta!... En fin, que vau a veir se les treigui quauquarren as deth dusau dera quèrra. Que ja me deuen cinc mesi. Moria, quina gent! S'era senhora me deishèsse, ja les auria dat eth viatge; mès era mia patrona qu'ei atau, non vò licenciaments. "Per Diu, Plácido, non les hèsques enlà… es praubets ja pagaràn… qu'ei que non pòden". "Mès senhora, sonque que me balhèssen çò que despenen en aiguardent e çò que se dèishen ena pastissaria de Botin…" Totau, que damb patrones coma era mia aguesti brigands de logataris hèn çò que vòlen.

Autant parlèc aqueth òme, que Fortunata, dempús que l'auesse pregat qu'entrèsse, li calèc hèr-lo enlà de bones manères: "Mès, D. Plácido, que se vos va a hèr tard…"

- A, plan!... eth tòrt qu'ei vòste damb aguesta blaga qu'auetz… Adishatz, adishatz…

Fortunata non gessie jamès en carrèr. Era madeisha s'apraiaue eth minjar, e Segunda, qu'auie lòc de véner ena placeta, li hège a vier era crompa.

Enes dies dempús dera prumèra visita der administrador dera casa, non podec era gojata hèr enlà deth sòn pensament ad aquera que per tan brèu espaci de temps siguec era sua amiga. "Qui l'auie de díder ada era e qui m'auie de díder a jo que m'estaria ena sua casa! Be ne hè de torns eth mon! En aqueri dies, ne a jo me passaue peth cap vier aciu, ne aguesta casa ère tanpòc d'era. E quan D. Plácido li conde que sò era sua logatària, qué diderà? Se botarà furiosa e volerà hèr-me enlà tath carrèr? Dilhèu non, dilhèu non…" Quan aguesta idia o ua auta de semblabla li refrescaue eth rebrembe dera inaudida scèna e peleja en gabinet dera santa, sentie era prauba hemna qu'era consciéncia se li lheuaue e non la podie padegar enquia e tot dident-se *qu'era auta* l'auie provocat. "Que me capvirè, non sabia se qué me hèja. De vertat digui que se n'auessa era escadença, auria de dider-li a dòna Guillermina que me perdonèsse".

Era solitud que viuie, afavorint en era aguesta resurreccion mentau deth passat, l'inspiraue pensaments fòrça clars des sues accions e sentiments. Tot ac vedie alavetz ara lum dera rason, en aquera distància que permet ben era mida e era forma des objèctes, dera madeisha manèra qu'era patz deth claustre permet as hujutius deth mon veir es errors e mauvestats que cometeren en eth. "E a Jacinta, li demanaria jo perdon?", se preguntaue

sense endonviar era responsa. Tanlèu se l'acodie que òc coma que non. Era *Delfina* l'auie ofensat e otratjat, quan era non hège senon condar-li ara santa es sues penes e eth conflicte que se trapaue. Fin finau, a truca de meditar en aquerò, agarrant es sues idies damb era tristesa que deishaue anar era sua amna, comencèc a prevaler era afirmatiua. Qu'ei clar que l'auie de demanar perdon per voler engarrapar-li era cara, quina asenada!, e pes paraules que deishèc anar. Mès, entà qu'aguesta idia acabèsse capitant complètment, li mancau aclarir aguest punt:

Auie fautat Jacinta damb eth senhor Moreno?

Pr'amor que s'auie fautat, qu'èren es dues parières, e tan brava ère Juana coma Petra. Jamès podec era senhora de Rubin arribar enes sues cavilacions a ua solucion definitua en aguest punt plan escur. Tanlèu afirmaue era colpabilitat dera *mona deth Pair Etèrn*, coma la remie. "Daria jo quinsevolh causa, exclamaue en tot invocar ath Cèu, per saber aguesta vertat qu'ara sonque saben Diu e era, pr'amor qu'eth tresau que la sabie s'a mòrt. Qu'ac saberà tanben eth confessor de Jacinta, s'ei que s'age cohessat. Mès arrès mès, arrés mès. Donques sabi pas se qué balharia jo entà gésser d'aguest dobte. Aguest curiosèr m'uscle eth sang… Que non i a diferéncia d'ua causa ara auta… Se pequèc, tot càmbie en jo, e non li vau a demanar perdon, mès se non pequèc… ai!, aguesta *mona* que m'a jos eth sòn pè, coma Sant Miquèu a ath diable".

D'aciu passaue entà ua auta cadia d'idies. "Mès era que non volerà… Qu'a fòrça orgulh, sustot ara que se la deu minjar era enveja. A!, que non me vengue ara parlant des sòns drets… Qué drets ne qué pegaries? Aquerò qu'è jo *ath mèn laguens*, que non ei hum, non. Be ne sò de contenta!... Eth dia qu'*aguesta* se'n sàpie, cuelherà tanta ràbia que se morirà deth desengust. Diderà qu'ei era hemna legitima… Hum! Tot s'està en ues quantes latinades que li fotèc eth capelhan, e ena ceremònia, que non vau arren… Aquerò que jo è, senhora mia, qu'ei quauquarren mès que latinades; ara mèrda… Es capelhans e es avocats, que les cuelhe ua mala pèsta!, dideràn qu'aquerò non vau… E jo digui que òc que vau; ei era mia idia. Quan çò qu'ei naturau parle, es òmes les cau carar era boca."

E era sua conviccion ère tan prigonda, que d'era cuelhie fòrça entà suportar aquera vida solitària e plan trista.

II.-

Un maitin, en lheuar-se, vedec qu'auie queigut pendent era net ua grana nheuada. Er espectacle qu'aufrie era plaça qu'ère preciós; es losats totafèt blanqui; totes es linhes orizontaus dera arquitectura e es hèrs des balcons caperadi damb plan pures linhes de nhèu; es arbes amiauen flòcs que semblauen de coton, eth Rei Felip III damb pelissa d'ermina e gorra de dormir. Dempús d'apraiar-se tornèc a campar era plaça entretenguda tà veir se com se des.hège eth magic encantament dera nhèu; com se daurien socs ena blancor des losats; com se secodien es pins era sua insolita vestimenta; com, fin finau, en còs deth Rei e en deth shivau, se des.hègen es flòcs e rajaue era umiditat bronze enjós. Eth solèr, tan pur e blanc peth maitin, ère ja tath meddia ua bassa hangosa qu'en era esposcauen es escampaires e netejadors municipaus, en tot des.hèir era nhèu damb es sòns arrais d'aigua e barrejant-la damb era hanga entà lançà'c tot en escolader. Qu'ère divertit aguest espectacle, mès que mès quan gessien es arrais d'aigua des manges d'adaiguatge, e es gojats se calauen en ahèr, amiant tremendes escampes. Que guardaue aquerò Fortunata, quan de ressabuda… ai!, mon Diu!, vedec ath sòn marit. Qu'ère eth. Maximiliano, qu'entraue ena plaça pera vòuta deth 7 de junhsèga, e li calec arrecular sautant ath mès córrer, pr'amor qu'er arrai d'aigua li talhèc eth pas. Instintiuament gessec era joena dera hièstra, mès dempús tornèc a pistar, en tot dider-se: "Qu'ei qu'aciu non me pòt veir… Çò que mens se pense ei qu'ei tant apròp de jo… Vai, hè repè, s'a calat pes vòutes. Solide deu anar tath cafè de Gallo entà amassar-se damb sa frair, er aute cap de campanau. Mès com ei que lo dèishen gésser solet? S'aurà botat ben? Estarà milhor? Praube gojat!...".

E non se'n tornec a brembar d'eth enquiara net, quan ère ajaçada, soleta ena casa, donques qu'era sua tia encara non auie entrat.

"Qu'ei ua asenada que lo dèishen gésser solet en carrèr. Quinsevolh dia ne pòt hèr ua de gròssa e balhar un desengust… Donques ara que l'è vist solet, qu'aurè pòur, e pensarè se quinsevolh dia se bote aciu… Era sòrt ei que non se'n saberà d'a on sò jo; pro que tierè jo compde entà que non se'n sapìe. Mès qui pòt èster segur de cap secret aué en dia? Dilhèu quinsevolh pèc l'ac ditz e ja auem mau de cap entà fòrça estona… Mentre non gesque damb voler aucir-me…! Aquerò que serie ja ua auta causa. Mès que m'aurie de trapar fòrça negligida entà cuelher-me, pr'amor que jo, amb dus còps, lo des.heigui… Mès, e s'entre, s'amague, ei ara demora e pam!, me fot un tret?... Non; que me cau tier compde. Ne a Crist li daurisqui jo era pòrta. E li vau a díder ara mia tia qu'è besonh d'ua mossa. Ua gojateta moisheta e prèsta, coma Papitos, que m'anarie fòrça ben. Soleta tot eth dia en aguesta gàbia!... A!, gracies a Diu, ja enteni era clau dera mia tia

qu'entre. Serà era o serà bèth un que l'age panat era clau e vie entà aucir-me?... Tia, tia, ètz vos?"

- Que sò jo, qué te cau?

- Arren; que ja sò tranquilla. Qu'ei que me hè fòrça pòur estar-me soleta, e me semble qu'entren panaires, assassins e sabi pas qué…

Cap net s'esclipsaue abans des dotze. Entenie clarament quauques campanades; dempús eth son s'amortaue aluenhant-se, coma se se balancèsse ena atmosfèra, entà tornar dempús e tumar contra es veires dera hièstra. En aqueth estat insegur deth crepuscul cerebrau, s'imaginaue Fortunata qu'eth vent venguie ena plaça tà jogar damb era ora. Quan eth relòtge començaue a tocar-la, eth vent la cuelhie enes sòns braci e se la hège a vier luenh, plan luenh… Dempús tornaue entà aciu, en tot descríuer ua ondada plan grana, e ressonaue, plam!, tan fòrt coma s'eth sonor metau siguesse laguens de casa. Eth vent passaue damb era ora en braça per dessús dera Plaza Mayor e se n'anaue enquia Palacio, e enquia e tot mès enlà, coma s'anèsse mostrant era ora per tota era Villa e dident-li as sòns abitants: "Aciu qu'auetz es dotze, tan beròies". E dempús tornaue entà aciu, plam!... ai!, qu'ère era darrèra. Eth vent alavetz se n'anaue repotegant. D'autes nets s'entrenguie era joena pensant qu'era ora dera Puerta del Sol e era ora dera Panaderia se barrejauen. Començaue aguesta, e li responie era auta. De tau sòrta se confonien es tòcs, que non podie conéisher aquera ora ne era madeisha net que l'endonvièc. Es dotze d'aciu e es dotze d'aquiu delà qu'ère ua discussion o ua peleja de campanades.. "Tè, que tanben s'enten era Merced… Tanta ora, plan tanta ora, e non sap ua se son es dotze o qué…"

Entà auer companhia e servici, cuelhec coma sirventa a ua mainada, hilha d'ua des hemnes dera plaça amigues de Segunda. Se cridaue Encarnacion e semblaue plan formaleta. Era sua patrona li balhèc es nòrmes eth prumèr dia, en tot dider-li: "Guarda, se bèth individú que non coneishes, per exemple, un senhoret prim, de mau color, un shinhau capvirat, te pregunte en carrèr se demori jo aciu, li dides que non. Non daurisques jamès era pòrta a cap persona que non sigue de casa. Truquen, guardes, e vies e me dides: "Senhoreta, ei un òme o ua hemna d'aguestes caracteristiques". Guarda ben, donc, tot çò que te digui. Era tua tia que t'aurà hèt tanben era madeisha recomanacion. Se non mos aubedisses, sabes se qué haram? Donques cuelher-te e manar-te entara preson. E non te penses que te treiràn d'aquiu: i seràs aumens, aumens, tres ans e miei".

Era gojata complie aguestes ordes ath pè dera letra. Un dimenge cridèren. "Senhoreta, aquiu i a un òme damb barba longa, plan de bon pòrt… e a era votz atau, coma respectuosa". Guardèc Fortunata pes traucs dera placa.

Qu'ère Ballester. "Ditz-li que passe". S'alegraue de veder-lo per saber-se'n de çò que se passaue ena familha, e tà que li condèsse per qué diables anaue liure Maxi pes carrèrs.

De tan content, qu'ère trebolat eth brave deth farmaceutic. Que venguie vestit damb es liròtets de cristianar, pientat ena perruqueria, damb ua rega plan ben traçada deth front enquiath cogòt, e es guinses neres rajant flairós greish, es bòtes naues e eth chapèu de copa plan lusent. "Be n'auia de talents de veder-vos! Que non gosaua vier… Mès dòna Lupe m'a persutat tant tà que venga, que fin finau… Non, non cranhetz que Maximiliano descurbisque a on vos trapatz. Que i a fòrça compde entà que non se'n sàpie d'arren. Encara qu'ara, s'ac vedéssetz, s'a remetut fòrça, semble qu'ei en tot eth sen; parle de tot damb èsme e non hè cap asenada".

Fortunata ère un shinhau intimidada, donques qu'a maugrat dera conviccion que se vantaue respècte a cèrtes legitimitats, li hège vergonha de non poder dissimular ja eth sòn estat dauant d'un amic dera familha de Rubin. Se rogic tota quan Segismundo li didec aquerò: "Dòna Lupe m'a balhat un encargue entà vos. M'a encargat dider-vos se voletz qu'avise a D. Francisco de Quevedo… Qu'ei un òme que sap era sua obligacion; fòrça suenhós e fòrça abil…"

- Sabi pas, ja veiram… m'ac pensarè… encara… gasulhèc era plan bracada, abaishant es uelhs.

- Com encara? Que m'a dit dòna Lupe que serà tà mars. Èm a vint de hereuèr. Non, non vos desencuedetz… que dilhèu vos poderíetz veir susprenuda… Aguestes causes s'an de premanir damb temps.

Cuelhent ua actitud galanta, higec: "Pr'amor que jo m'interèssi fòrça per vos en totes es circonstàncies, absoludament en totes. Que sò eth madeish Segismundo de tostemp e quan vos auetz de besonh d'un amic leiau e discrèt, brembatz-vo'n de jo…"

E quilhant eth ton enquia çò de mès patetic, gessec, còp sec, damb aquerò: "Que non hèsqui repè de çò que vos è dit en d'autes escadences". Coma qu'era hège veir que non s'interessaue en aguest torn dera convèrsa, tornèc Ballester a cuélher eth ton frairau d'aguesta sòrta: "Me vau a perméter parlar-li a Quevedo. Que mos cau èster premanidi… Li diderè que vos vengue a veir… Qu'ei persona de confiança e ja se'n sap de qué non l'a de díder arren ar amic Rubin."

Çò qu'auie a Fortunata plan estonada e meravilhada ère er interès que mostraue entada era, sivans didec eth regent, era veuda de Jáuregui.

"Sabi pas se qué ei, amiga mia; mès, era *ministra,* de hè quauqui dies m'a preguntat coma uns sies còps se vos auia vist… "Jo que non i vau, me didec, mès mos cau guardar un shinhau per era, e non abandonar-la coma a

un gosset". Plan per aquerò me sò decidit a vier, e ara me n'alègri, pr'amor que veigui que vos m'auetz recebut, e que seguiram estant boni amics. Demoram, donc, que vierà Quevedo. Òc; premanim-mos, pr'amor qu'aguestes causes a viatges van ben e a viatges van mau. Que non vos mancarà arren. Macareu! Mos cau acarar es situacions, e… Ò! quin cap aguest! Vaquí que me'n desbrembaua de çò milhor (botant-se era man ena pòcha). Era *ministra* m'a balhat entà vos aguest paquetet de sòs. Dehòra ei escrita era quantitat: mil dus cents cinquanta dus reiaus. Que deu èster çò que vos correspon a vos pes revenguts de quauqui sòs. En resumit: Tostemp que se vos aufrisque bèra causa, sigue dera sòrta que sigue, pensatz ua estona e didetz: a qui acodirè jo?, donques ad aguest hòl de Segismondo. Sonque de hèr-me a vie un avís… Encara que jo sajarè de vier bèth dimenge o enes estones qu'aja liures, pr'amor qu'ara, coma que sò solet damb Padilla, non è guaire temps. Se podessa vieria maitin e tarde cada dia, tostemp damb eth vòste permís. Mès en aguest coquin mon s'arribe enquia a on se pòt, e eth que, possat per amor, vie mès enlà deth poder, què e s'esbauce."

Repetic es sues ofèrtes e se n'anèc, deishant-li a Fortunata era impression de qué non ère tan soleta coma se pensaue, e de qué eth tau Segismundo ère, ath miei des sues pegaries e extravagàncies, un còr generós e leiau. Fòrça l'estranhaue ara malerosa joena qu'Aurora non l'auesse vengut a tier ua visita, e sentec que s'en desbrembèsse, pendent era visita deth regent, de preguntar-li ad aguest *pes Samaniegues*. Mès que ja l'ac preguntarie quan tornèsse.

Damb eth cambi de vida e de domicili, reprenec era senhora de Rubin quauques relacions de familha qu'èren absoludament trincades, coma per exemple es de José Izquierdo que, començant per vier a sopar damb era sua fraia e neboda quauques nets, acabèc, cossent eth sòn anament parasitari, per èster aquiu tot eth temps qu'auie liure. Fortunata trapèc ath sòn oncle transfigurat moraument, damb ua tranquillitat espirituau que jamès auie vist en eth, de paraula aisida, guarit dera sua hòla ambicion e d'aqueth nere pesimisme que lo hège renegar dera sua sòrt en cada moment. Eth brave de *Platon*, en tot trapar ara fin eth sòn repaus dera vida vagabonda, s'auie seigut en ua pèira deth camin, ara ombra der espés arbe cargat de fruit (valgue era figura) sense qu'arrés li discutisse hartar-se d'era. Que non i auie alavetz en Madrid un modèu milhor, e es pintors se lo disputauen. Se vedie Izquierdo perseguit, requerit; recebie nòtes e encargues a totes ores, e se desconsolaue per non auer dus o tres còssi entà servir damb eri ar art. Ne i auie en mon un mestièr que mès l'anèsse, pr'amor qu'aquerò non ère trabalhar, qué diables!, qu'ère *retratar-se*, e eth que trabalhaue ère eth pintor, botant en eth es cinc sentits e guardant-lo coma se guarde a ua

nòvia. En aqueri dies de hereuèr deth 76, se se botaue a parlar damb era sua fraia e damb era sua neboda de totes es òbres qu'amiaue entre mans, non acabaue. En tau estudi hège de *Pair etèrn*, en moment d'èster en tot fabricar era lum; en un aute de Rei D. Jaime, a shivau, entrant en Valencia. Aquiu de Nabucodonosor caminant a quate pautes; aciu d'un *tipe despolhat que criden* Eneas, damb sa pair *en braça*. "Mès çò de milhor qu'èm en tot pintar ara… e qu'ac vam treiguent de *manèra fina*… ei aqueth pas de Hernan Cortés quan mane usclar es maudidi vaishèths…" Que guanhaue eth mèn òme tot çò qu'auie de besonh, e ère erós, e eth trabalh deth dia lo compensaue damb es longues expansions de blaga e copes que se hège a vier de nets en quauqui cafès, convidant as sòns amics. Ara sua neboda li prestaue servicis, en tot hèr-li guaires encargues èren compatibles damb eth sòn trabalh artistic. Que solie era manar-lo damb bèth messatge ena casa dera sua modista, o se servie d'eth entà encargues e crompes. Mès d'un còp l'envièc ena botiga de Samaniego entà crompar teles o dentèles entàs borrasses qu'ère en tot hèr; mès tostemp l'encarguaue que non la desnishèsse aquiu, donques que ja qu'Aurora non auie vengut a veder-la, çò qu'en realitat ère ua manca d'educacion, e parlant malament, e a prumèr còp de uelh, ua porcaria, non volie era tanpòc hèr veir que demanaue era sua amistat; e s'auie motius era Samaniego entà retirar-se, tanben era les auie entà non rebaishar-se. "A fina que me pòt guanhar, mès a orgulhosa non".

Era rason dera non rason

I.-

Era melhorança de Maximiliano contunhaue, e d'aquerò ne treigueren era sua tia e eth sòn frair qu'era separacion matrimoniau auie estat un gran ben, pr'amor que sense cap de dobte era preséncia e era companhia dera sua hemna ère çò que lo capviraue. Tot aqueth iuèrn cuelhec es doches circulara e escocesa e eth bromur de sòdi. Ara prumeria, quan non lo treiguie de passeg Juan Pablo, lo treiguie era sua tia, en tot auer era escadença de veir se guaire senadi èren es sòns judicis. Observèren ça que la, qu'en cervèth deth joen s'amagaue un pensament restacat ath lòc on paraue era sua esposa, e cranhien qu'aguest pensament, encara que non se manifestaue massa per çò dera reneishença armonica dera sua vida cerebrau, auesse bèth dia era fòrça expansiua entà tornar a capvirar tota era maquina. Mès aguesti temors non se confirmèren. En deseme e gèr era milhorança siguec tant evidenta, que dòna Lupe ère estonada e plan contenta. En hereuèr ja li permeteren gésser solet, pr'amor que non s'endrabaue damb arrés e se l'auie aumentat fòrça era timiditat e era docilitat. Qu'ère coma ua arreculada entara edat que comencèc es prumèrs ans dera sua carrèra, e enquia e tot semblaue que se renauïen en eth es idies d'aqueri luenhants dies, e damb es idies era timiditat en tracte, era sobrietat de paraules e era manca d'iniciatiua.

Era sua vida ere plan metodica; non se li permetie lièger arren, ne tanpòc ac sajaue de hèr eth, e tostemp que gessie en carrèr, dòna Lupe li mercaue era ora qu'auie de tornar. Ne un solet viatge venguec mès tard dera ora que li manauen. Entà que taus dies se retirèssen mès encara as d'abans, eth solet plaser deth joen ère passejar pes carrèrs sense rumb fix, ar azard, observant e pensant. Que i auie ua diferéncia entre era deambulacion passada e era presenta. Aquera ère nueitiua e auie quauquarren de somnambulisme o d'idia malautissa; aguesta ère diürna, e per çò des bones condicions der ambient de solei que se produsien, resultaue mès sana e d'acòrd damb era igiena cerebro-espinau. En aquera, era ment trabalhaue ena illusion, fabricant mons inutils damb era esgluma que trèn d'era es idies ben elaborades; en aguesta trabalhaue ena rason, en tot entretier-la en exercicis de logica, plaçant principis e treiguent conseqüéncies damb fòrça assopliment. En fin, qu'ena marcha qu'amiaue eth procés cerebrau, li venguec eth furor dera logica, e se ditz aquerò atau, pr'amor que quan pensaue quauquarren, botaue toti es esfòrci tà que siguesse pensat enes tèrmes dera mès rigorosa dialectica. Refusaue dera sua men damb tenaça

repugnància tot çò que non siguesse òbra dera rason e deth calcul, non hènt arren desparièr ne enquia enes causes mens importantes.

Non mos cau díder que lèu lèu apliquèc aguest rasonament ar escur problèma logic dera abséncia dera sua hemna. "Que viu, ei clar; aquerò ei un principi que non se discutís. Ara mos cau saber s'ei en Madrid o dehòra de Madrid. Se se n'auesse anat entà un aute lòc, bèth còp receberie era mia tia cartes sues. E coma que jamès arribe en casa eth cartèr der exterior, e quan vie qu'ei entà portar bèra carta des fraies deth mèn oncle Jáuregui; per tant… Mès supausem que dirigis es cartes a ua auta persona entà que jo non m'en sàpia. Qu'ei pòc probable; mès ac vam a supausar. En tau cas, quina persona serie aguesta?. Lògicament non poirie èster dòna Casta, pr'amor qu'era senhora de Samaniego non l'agrade hèr taus papèrs. Plan per aquerò aurie d'èster Torquemada. Mès Torquemada, delàger, entrèc en gabinet dera mia tia, e jo, deth correder estant, l'entení preguntar clarament se se n'auie sabut dera senhoreta… Per tant, Torquemada non ei. Se non ei, donc, Torquemada, non i pòt auer cap intermediari de cartes, e en non auer intermediari de cartes, non i pòt auer correspondéncia. Plan que òc, que deu èster, donc, en Madrid."

Se quedèc fòrça satisfèt, e dempús de posar-se ua estona a contemplar ua veirina d'estampes, tornèc ara madeisha: "Se poirie botar en dobte qu'entre era e era mia tia i auesse comunicación, e en cas de qué non l'auesse, eth problèma dera sua residéncia seguirie coma ua boca de lop; mès jo sò que i a comunicación. Se non, qué vò díder eth paperet de nòtes que susprení er aute dia era comòda dera mia tia, e en eth, en un virament de uelhs vedí aguesta linha que didie: *Corresponen a F. 1252 reiaus? F.* que vò díder *era*. Per tant i a comunicación entre era mia tia e era, e coma aguesta comunicación non ei postau, ei clar, coma era lum deth dia, que demore en Madrid."

S'estaue longues estones en aguest exercici dera rason. A viatges se didie: "Refusem tot çò de fantastic. Non admetam arren que non s'empare ena logica. De qué viu? Viuerà aunèstament? Non auancem cap judici temerari. Que poirie víuer aunèstament e poirie víuer de mala manèra. Arribarè a desnishar era vertat sancera, sense preguntar ua soleta causa ad arrés. Donques que toti caren dauant de jo, jo vau a carar dauant d'eri. Veigui, escoti e pensi. Atau m'en saberè de çò que voi. Be n'ei de beròia era vertat, voi díder, aguesti bòrd deth mantèl dera vertat qu'artenhem a veir ena tèrra, donques qu'eth còs deth mantèl e eth dera vertat madeisha non se ven d'aguesti barris estant…! Mon Diu, sò estonat deth mèn sen. Era gent me guarde damb pietat, coma se siguessa un malaut; mès jo, en jo madeish, me divertisque per çò dera santat des mèns judicis. Erós aqueth que pense ben, pr'amor qu'eth serà gran".

Entrèc en cafè deth Siglo, a on se pensaue trapar a sa frair; mès Leopoldo Montes li didec qu'auie acceptat Villalonga era Direccion de Beneficiencia y Sanidad, e l'auie encargat a Juan Pablo un trabalh plan delicat e anujós… coma ère botar en clar uns compdes de lazarets; e me l'auie en burèu de solei gessen enquia solei cogant. Aquiu li hègen a vier eth cafè. Que non l'anaue mau a Juan Pablo que l'encarguèssen trabalhs extraordinaris, pr'amor qu'aquerò volie díder confiança, e darrèr dera confiança vierie ua promocion. Parlèren d'emplecs e de politica, en tot díder Maximiliano causes fòrça bones.

Refugio, era aimanta de Juan Pablo, anaue aqueth iuèrn fòrça mau de ròba, e non venguie en cafè deth siglo, senon en deth Gallo, que la cuelhie mès apròp (era parelha demoraue en Concepción Jerónima), e ath delà pr'amor qu'era societat modèsta que frequentaue aqueth establiment, permetie presentar-se en eth damb vestit d'anar per casa o damb mantèl e mocador en cap. S'arremassauen damb Refugio quauques persones que damb eres auie bona amistat encara que superficiau, d'aguestes que se tien per vesiat de casa o de taula de cafè. Qu'èren un portièr dera Academia de la Historia damb era sua hemna, e un quistaire municipau de lòcs de mercat, damb era sua hemna o çò que siguesse. Aguest matrimòni solie vier es dimenges acompanhat de tota era familha, ei a díder: ua mairia qu'auie estat victima deth 2 de mai, e sèt menors. Eth cafè ei format per dues sales, separades damb ua gròssa paret e comunicades per ua vòuta de fabrica; mès a maugrat d'aguesta estranha construccion, que li daue ua retirada a ua lògia maçonica, eth locau non a un aspècte lugubre. Ena dusau sala, a on s'installaue Refugio, i auie tostemp ua bona e agradiua animacion, e coma er espaci aquiu ei un shinhau redusit, toti es clients formauen ua soleta reünion. En era regnaue Refugio coma en un salon elegant qu'en eth ère era estela dera mòda. Se les daue de senhora, vantant-se d'exprimir-se damb intelligéncia e díder gracietes qu'es auti se vedien ena obligacion d'arrir. Se botaue tostemp en un cornèr, qu'auie, per çò dera disposicion deth locau, aunors de presidéncia. Quan Maxi venguie, era sua cunhada lo hège sèir ath sòn costat, e lo mimaue e suenhaue fòrça, damb sentiments de pietat e de proteccion familhara, en tot permeter-se tanben tutejar-lo e dar-li conselhs igienics. Eth se deishaue estimar, e a penes cuelhie part ena convèrsa, coma non siguesse damb es sillogismes que mentaument hège sus tot aquerò qu'aquiu se parlaue. Ua net ère eth praube gojat prenent eth sòn cafè, plan caradet, ena madeisha taula de Refugio, quan se fixèc en dus òmes qu'èren ena deth costat, un d'eri non l'ère desconeishut. Pensant, pensant, a tot darrèc ac endonvièc. Qu'ère Pepe Izquierdo, oncle dera sua hemna, que sonque auie vist un còp, anant de passeg damb Fortunata pes Rondas, e era l'ac presentèc. Coma qu'en Gallo i auie tanta confiança, lèu se

comuniquèren es d'ua e era auta taula. Prumèr se parlaue de politica, dempús de qué era guèrra s'acabarie a truca de sòs, e coma qu'era politica e es guèrres vien a èster es fibres que teishen era Istòria, se parlèc dera Revolucion francesa, epòca funèsta qu'en era, sivans eth quistaire municipau, auien estat guilhotinades *fòrça amnes*. Entèner que se parlaue d'istòria e non calar-i era culhèra, qu'ère impossible entà Izquierdo; pr'amor que dès que se metec a *modèl* sabie que Nabucodonosor ère un Rei que minjaue èrba; que D. Jaime entrèc en Valencia a shivau, e que Hernan Cortés ère un individú fòrça tranquil que s'entretenguie en ahlamar vaishèths. Es asenades qu'aqueth òme didec sus eth *Pronunciamiento* de França, heren arrir fòrça a toti, mès que mès ath portièr dera Academia de la Historia, que lançaue as presents guardades de mesprètz, sense voler dar era sua opinion, pr'amor qu'aurie estat madeish que dar pastís as porcèths. Mès eth companh de *Platon*, persona totafèt desconeishuda entà Maxi, deuie èster un des subjèctes mès erudits que s'auien vist jamès en aqueth locau, e quan gessec a parlar, tirèc era atencion deth public. Qu'auie era cara gravada de picòta e eth còth coma eth d'un piòc, damb un nòde fòrça gran, eth peu quilhat, e s'exprimie en tèrmes plan desparièrs deth vulgar lenguatge deth sòn amic. "Ath Rei Loís XVII, didec, e ara Reina Maria Antonieta, les talhèren eth cap, naturaument, pr'amor que non volien dar libertat ath pòble. Plan per aquerò, i auiec aqueth gran *pronunciamiento*, e ac cambièren tot, enquia es nòms des mesi, senhors, e enquia aboliren era verga de mesurar e meteren eth mètre, e era religion tanben siguec abolida, en tot celebrar-se es misses, plan que òc, ara diosa Razon."

Tanta sabença impressionèc a Maxi, que de seguit se metec a parlar damb Ido del Sagrario, donques qu'aguest ère er amic d'Izquierdo, e anèrem calant comentaris as tragics eveniments deth 93. "Pr'amor que guardatz, quan eth pòble se desgahone, es ciutadans se ven indefensi, e francament, qu'ei bona era libertat, mès çò de prumèr ei víuer. Qué se passe? Que toti vòlen orde. Per tant, apareish eth dictador, un òme qu'amie un garròt fòrça gran, e quan comence a foncionar eth garròt, toti lo benediden. O i a logica o non i a logica. Venguec, donc, Napoleon Bonaparte, e comencèc a hèr creir en Diu ad aquera gent. E ac hec fòrça ben, jo l'aplaudisqui, òc senhor, jo l'aplaudisqui."

- E jo tanben, didec Maxi, damb era màger bona fe, observant qu'aqueth òme rasonaue fòrça ben.

- Vò díder aquerò que jo sò partidari dera tirania?... seguic Ido. Non senhor. Me shaute era libertat; mès respectant, respectant a Juan, a Diego e a Pedro… e que cadun pense coma volgue, mès sense passar-se, sense passar-se, guardant tostemp entara lei. Fòrça gent se pense qu'èster liberau s'està en fóter crits, escarnir as capelhans, non trabalhar, demanar

abolicions e díder que se morisquen es autoritats. Non senhor. Qué se dedusís de tot aquerò? Que quan i a libertat mau comprenuda e moltes abolicions, es rics s'espaurissen, se'n van entar estrangèr, e non se ve un sò horadat per nunlòc. Se non i a sòs, eth mercat va mau, non se ven arren, e er obrèr que tant cridaue balhant òsques ara Constitucion, non a arren entà minjar. Totau, que jo digui tostemp: "Logica, liberaus" e d'aciu non me trè arrés.

"Aguest òme qu'a fòrça intelligéncia", pensaue Rubin, apuant damb movements de cap eth rasonament d'aqueth subjècte.

E quan, en dider-se adiu, Ido li didec eth sòn nòm, en tot híger qu'ère professor de prumères letres enes escòles catoliques, Maximiliano pensèc que non ère adequada era umilitat der emplec damb eth saber e era adretia dialectica que mostraue aqueth individú.

Londeman pera tarde, Maxi venguec en Gallo e non i auie, des persones coneishudes, qu'eth quistaire munipau e José Izquierdo. Aguest auie deishat ena cagira pròcha un paquet. Lo guardèc eth joen dissimuladament e vedec qu'ère quauquarren coma ròba o caucèr, caperat damb un mocador. Tan mau hèt ère eth paquetet, qu'en botjar era cagira se vedec ua bòta eleganta damb era cana color de cafè. En veder-la Rubin, sentec coma se li queiguesse ua gota hereda en sòn còr. "Aguesta bòta qu'ei d'era… ai, ei d'era!... L'arreconeishi, coma arreconeishi es mies. Non l'amie a reparar pr'amor qu'ei lèu naua. L'amie coma mòstra entà que l'en hesquen un aute parelh. Qu'ei fòrça presumida en questions de caucèr. Li shaute tier-ne tres o quate parelhs en bon usatge. E per qué non les amie era? Perque non ges. Per tant, que deu èster malauta…. Malauta, de qué?"

II.-

Platón se didec adiu deth sòn amic, e cuelhec eth paquet en tot díder que li calie vier entath carrèr der Arenal.

"Just, pensèc Maxi sense badar boca. Aquiu que i é eth sòn sabatèr. Arenal, 22… Çò que me manque de saber, qu'ac poiria saber seguint ad aguest barbar. Mès non… Damb era logica e sonque damb era logica me'n saberè. Entà qué voi aguest gran èsme qu'è ara? Damb eth mèn cap me govèrni jo solet."

Dempús, quan entrèren Ido, Refugio e d'autes persones, siguec mès comunicatiu, meditant de forma admirabla sus tot aquerò que se parlèc, que siguec era revòuta de Cuba, eth prètz dera carn, çò que cau hèr entà alistar un polit numèro ena lotaria, era freqüéncia que se lançaue gent peth Viaducto deth carrèr Segovia, eth tramvia nau qu'anauen a botar e d'autes menudalhes.

Un dia des prumèrs de mars, Maxi, en filar-se de cap ath cafè, vedec a Izquierdo enes pòrges dera Casa-Panaderia, e ath còp que lo saludaue, passèc e se posèc eth quistaire municipau. Aguest e José escambièren quauques paraules.

"Que vau dempús tath cafè, didec eth *modèl*, mostrant diuèrsi paquets ath sòn amic, que les guardaue damb curiosèr. Que pugi a deishar aquerò: lates de cinta… sabon… dimònis, datils. Que vau cargat coma un saumet."

Maximiliano seguic entath cafè, e vedent que Platon cuelhie eth carrèr de Ciudad Rodrigo, guardèc eth sòn relòtge.

- Datils!... Be n'i è crompat jo! Es lecaries que la pèrden. Se desgahone per eres… pensèc eth rasonaire, entrant en establiment, sense veir arren de çò que i auie en eth. Que minge datils… per tant non ei malauta; es datils son fòrça indigèsti. E s'era se les minge, era encausa de non gésser, que non ei era malautia… Per tant, que deu èster ua auta causa…

E vedent entrar a Izquierdo, tornèc a guardar eth sòn relòtge. "S'a tardat dotze menutes. Era casa que deu èster apròp… Dotze menutes: metam quate entà pujar es escales, dus entà baishar-les… E ei cansat er òme; que deu èster nauta era escala… Era casa ei apròp. La desnisharam pera logica. Arren de preguntes, pr'amor que non m'ac diderien, ne seguir ad aguest animau pr'amor qu'aquerò non serie cap de merit. Calcul, pur calcul…"

Izquierdo e eth quistaire municipau lo convidèren a ues copes, mès que non volec acceptar, pr'amor qu'er aiguardent li repugnaue. Les seguic d'aurelha era convèrsa hènt veir que non l'entenie, encara que non i auie arren interessant entada eth, pr'amor que siguec sus s'era Villa anaue a

suprimir tantes e tantes mules deth sector dera jardinaria e passegi entà repartir-se era civada entre es còssos. Dempús eth quistaire treiguec a lúder sabi pas quin ahèr de familha, en tot planher-se des moltes malauties dera sua esposa, que d'aquerò cuelhec pè Izquierdo entà díder ues quantes asenades sus er auantatge de non auer familha que mantier. "Nosati es veudes qu'èm coma volem", didec en tot virar-se entà Maxi e fotent-li un copet de man ena espatla. Eth praube gojat hec coma qu'aprovaue era idia, arrint, e ath sòn laguens li hec uns quants torns ara clau dera logica: "Que se t'à encomanat que non desnishes arren; se t'a dit que vigiles damb çò que parles ath mèn dauant, dromedari, e tu, coma toti, t'entèstes a calar-te en cervèth era idia de qué jo sò veude. Non te'n sabes de qué eth mèn cap ei un prodigi de claretat e rasonament. Que vas ben. Ja veiras se com esbauci es tòns sofismes e mentides. Ja veiràs çò que pòt hèr eth calcul d'un cervèth plen de lum… Jo veude!... Madeish qu'era mia tia, que me didec ager: dès qu'aveudères que sembles un aute…" Me conven hèr-les a creir que m'ac avali. Damb era mia logica m'apraii perfèctament e me n'arrisqui deth mon. Be n'ei de polida era logica; be n'ei de polida! E quina beresa auer eth cap coma l'è ara, liure de tota apreciacion fantasmagorica, atentiua as hèts, sonque as hèts, entà poder fondar en eri un rasonament solid!... Mès, anem tà casa, que me demore era mia tia".

Tres dies dempús d'aquerò, en entrar ena farmacia, notèc que Ballester e Quevedo parlauen, e qu'en veder-lo arribar ada eth, se carèren còp sec. Coma qu'auie aquerit assopliment entara apreciacion des hèts, aqueth se li revelèc clarament. Segismundo e eth lheuador parlauen de quauquarren que non volien qu'entenesse Maximiliano.

Entà dissimular li preguntèren sus era sua salut, e ara seguida li didec Quevedo ath farmaceutic en un ton plan misteriós: "Auetz premanit eth segal cornut? Qu'ei pro damb aquerò de moment."

"Com vos va? Passejam fòrça, joen?, higec en votz nauta, virant entà Maxi era sua cara de caiman, qu'en era er arridolet venguie a èster coma ua expression de ferocitat. Que vam ben, vam be. A tot darrèr poiratz tornar as vòstes ocupacions ordinàries. Pro didia jo que tanlèu siguéssetz liure… per çò de, *mòrt eth gosset, mòrta era ràbia*". Rubin responec afirmatiuament e damb correccion. Dempús vedec que Ballester treiguie d'un calaish un paquetet de medicament e l'ac autrejaue ath senhor de Quevedo, en tot dider-li: "Hetz-vo-lo a vier; que l'è trissat jo madeish damb eth màger suenh. Era antiespasmodica l'amiarè jo". Eth lheuador cuelhec eth paquet e se n'anèc.

Ara seguida entrèc *dòna Desdémona* preguntant peth sòn marit, e podec observar eth joen que Ballester li hec senhaus, en tot tirar-li era atencion per çò dera preséncia de Maxi, pr'amor qu'era senhora comencèc dident:

“A anat un aute còp ena Cava?” Aquerò s’apraièc e *dòna Desdémona* lo convidèc a acompanhar-la ena sua casa, causa qu’eth hec de boni talents en tot tirar-la deth braç escales ensús. S’estèren ua estona parlant, e era senhora de Quevedo li mostraue es sues gàbies d’audèths, canaris en elevatge, ua cardalina que treiguie aigua deth potz, e minjaue treiguent es grans d’escaiòla d’ua caisha, amassa damb d’auti curiosèrs ornitologics que n’auie era casa plia. Ara ora de dinar entrèc Quevedo plan cansat, dident: “Que non i a arren encara…” E coma vedec aquiu ath nebot de dòna Lupe, non didec arren mès.

Quan Maximiliano se n’anèc, anaue desvolopant ena sua ment era mès prodigiosa cadia de rasonaments que s’auie trapat en aqueri pensaments. “Ves se com gessec? Çò que fulminèc ena mia tèsta coma un resplendor sinistre deth deliri, ara clarege coma ua lum qu’illumine totes es causes. Vai, enquia e tot me torni poèta. Mès deishem-mos de poesies; era inspiracion poetica qu’ei un estat mausan. Logica, logica, e arren mès que logica. Com ei que çò qu’è desnishat aué damb procediments logics, fondadi en dades e indicis reiaus, existic abans ena mia ment coma es tralhes que dèishe eth sòmi o coma es idies extravagantes d’un delèri alcoolic? Pr’amor qu’aquerò non ei nau entà jo. Jo ac pensè, jo ac concebí enrodat en impressions asenades e barrejat damb idies totafèt absurdes. Mistèris deth cervèth, desòrdres deth pensament! Qu’ei qu’era inspiracion poetica precedís tostemp ara vertat, e abans qu’era vertat apareishe, amiada pera sana logica, ei revelada pera poesia, estat morbós… En fin, que jo ac endonviè, e ara ac sai. Eth calor se transforme en fòrça. Era poesia se convertís en rason. Pro qu’ac veigui clar ara! Demore ena Cava, ena Cava, dilhèu ena madeisha casa que s’estèc abans. S’amague entà que non la veigue arrés. Er eveniment s’aprèsse. L’assistís Quevedo. Entada era son eth segal cornut e era antiespamodica. A!, com me n’arrisqui jo d’aguesti pècs que se pensen que m’enganhen…! Enganhar-me a jo, que sò ara damb mès sen qu’era madeisha saviesa! Mon Diu, be n’è de talent! Quina manèra de pensar!... Que sò estonat de jo madeish, e me hè dò dera mia tia, de Ballester, de toti aqueri que hèn dauant de jo aguesta comèdia! Encara non i a arren, siguec çò que didec Quevedo en tornar dera Cava. Presompcion enganhada, faussi simptòmes. Per tant era causa qu’ei pròcha. Èm en mars. Plan, donc, sonque me rèste saber-me’n dera casa. Se me deishèssa amiar dera inspiracion, asseguraria qu’ei aquera madeisha casa, era des escales de pèira. Mès non; actuem damb estricta logica, e non assegurem arren que non sigue fondat en ua dada reau”.

A londeman siguec damb sa frair en cafè deth Siglo, e dempús en de Gallo damb Refugio. Qu’ère eth 19 de mars, e es que se cridauen José convidauen a toti es dera reünion. Ido del Sagrario se remie e préner copes

e eth sòn amic Izquierdo, que beuie aiguardent coma se siguesse aigua, se burlaue dera sobrietat deth professor d'instrucción primària, eth quau assegurèc auer minjat *fòrt* e non trapar-se guaire ben der estomac. De man en man s'anaue aluenhant Ido dera massa de gent que formaue era reünion, en tot retirar-se de cagira en cagira, enquia que Maxi lo vedec ena taula mès luenhana, entelerit, es codes sus eth marme e eth cap enes paumes des mans. Venguec entada eth, ahiscat pera pietat, e li preguntèc se qué li passaue: "Amic, li didec Ido damb votz cavernosa, mostrant-li era sua cara desgahonada, vedetz se com me tremòle era paupeta dreta? Donques ei senhau de qué me boti mau… mès que non podetz imaginar se guaire mau me boti".

- Tè, D. José, aquerò non ei qu'apreension (en tot sajar de hèr-lo-se a vier entath grop principau)

- Deishatz-me… Se n'arrissen de jo pr'amor que digui fòrça asenades… Hège temps que non m'arribaue aquerò; mès qu'ac veigui vier, ac veigui vier… Ja, ja m'entre, e non ac posqui remediar. Me calerà anar-me'n entà que non se'n burlen de jo. Pr'amor que me boti perdut… Me boti coma se beuessa fòrça aiguardent, e ja vedetz que ne lo tasti… non lo tasti, credetz-me cavalièr. Vos qu'ètz eth solet que non se n'arrirà de jo, vos comprenetz eth mèn malastre e auetz pietat de jo.

- D. José, treiguetz-vos aguestes causes deth cap, li didec er aute, hènt d'òme senat e rasonable.

- A!, donques treiguetz deth camp dera mia vida es hèts… (en tot tocar-li coraument eth braç). Pr'amor qu'èm esclaus des accions autrús, e es nòstes non son era norma dera nòsta vida. Eth mon qu'ei atau. Que non servís d'arren èster aunèst, s'era malesa des auti t'obligue a hèr ua asenada.

- Aquerò qu'ei fòrça ben pensat.

- Ò!... eth malastre que hè vier a èster sabents as pècs… Non, non èm senhors dera nòsta vida. Èm engranadi en ua maquinària, e caminam sivans mos amie era ròda deth costat. Er òme que hè era asenada de maridar-se, s'engrane, s'engrane, me comprenetz?, e ja non ei senhor deth sòn movement.

- Qu'ac compreni, òc…

- Donques non m'acusetz s'entenetz qu'è cometut un crim (parlant-li ena aurelha), pr'amor qu'es qu'auem eth malastre d'èster esposi d'ua adultèra… Es qu'auem aguest malastre, non podem respóner d'aqueth manament que ditz: *non aucir*. Jo sò qu'ei eth cincau manament.

- Òc, ei eth cincau, didec Maxi, que sentie un corrent hered que li passaue peth bigàs dera esquia.

- E aciu a on me vedetz… (en tot calar-se entà darrèr e exprimir-se tostemp en votz plan baisha), aué aucisqui jo…

Aquerò, encara que dit plan hloishet, siguec entenut per Izquierdo, qu'estarnant-se d'arrir, deishèc anar aguest balestada: "Donques non ditz aqueth judiu Ido, qu'aué aucís eth!... En quina plaça, companh?"

Es arridalhes ressonauen en cafè, e Rubin s'apressèc ath grop principau, dident damb era màger serenitat deth mon e en ton de benvolença e pietat: "Senhor, non vos burletz d'aguest praube senhor que non a eth cap ara ora. Un capvirament mentau qu'ei eth pejor des maus e non ei cristian cuélher aguestes causes de trufaria. Balhatz-li un shinhau d'aigua damb aiguardent."

L'ac aufriren; mès Ido non la volec préner. Amorrat eth cap entre es braci crotzadi sus un marme, e eth patron der establiment guardant-lo damb burla, li didie: "Aciu que non se dormissen es pètes. A dormir-les en carrèr". Maxi sagèc de lheuar-li eth cap. "D. José, vos anarie ben cuélher doches e uns gachets de bromur de sòdi. Voletz que vo'les premanisca? Qu'ei eth tractament mès eficaç entà combàter aquerò… Que vos ac digui jo, que pendent ua tempsada è estat coma vos…. encara pejor que vos. Jo m'endonviaua religions; jo volia que toti s'aucissen; jo demoraua ath Messies… donques aciu que m'auetz tan san e tan brave".

E tornant entath grop principau: "Arren, mos cau deishar-lo. Aquerò se passarà. Praubet!, me hè fòrça pietat".

De ressabuda, D. José se lheuèc deth sòn sèti e gessec ath mès córrer, entre era arridalha e era burla de tot eth grop. Maxi volec gésser ath sòn darrèr; mès Refugio l'agarrèc des pelhòts e lo hec seir ath sòn costat. "Dèisha-lo, que non t'impòrte". E se formèc un revolum per çò dera entrada de d'auti Pepes; e eth patron deth cafè, que tanben ère un shinhau José, repartic cigars e ròm damb marrasquin. Quauqui uns s'entestèren que Maximiliano beuesse; mès ne eth volie, ne Refugio ac aurie permetut, prèsta tostemp a suenhar era sua preciosa salut. Çò que hège er excellent gojat ère arrir damb era màger bona fe totes es gràcies qu'aquiu se didien, enquia e tot es mès maganhades e grossières encara que sense participar guaire dera tarabastosa alegria d'aquera gent.

III.-

Sopèc Maxi aquera net tranquillament damb era sua tia, en tot condar-li bèra causa de çò qu'auie vist e entenut en cafè; e era senhora li responec exprimint-li eth sòn desir de qué non tornèsse mès en aguest establiment, per èster massa luenh, e perque en eth tostemp traparie ua societat inculta e ordinària. Eth joen semblaue confirmar-se damb aguesta idia, e assegurèc que non i tornarie mès. Dempús anèc damb era sua tia ena casa de Samaniego, e tant que se tardèc era reünion, s'estèc desseparat d'era, laurant e polint era sua idia. "Qu'ei ena casa des escales de pèira… Dempús que hec aqueth brinde estupid, Izquierdo parlèc de pujar a quate pautes ena casa dera sua fraia, e de baishar redolant pes gradons de pèira… Que ja sai, donc, a on ei. Ara me cau actuar damb astúcia e decision. Qu'a rribat era ora de castigar. Er aunor m'ac demane. Jo non sò un assassin, sò un jutge. Aqueth malerós òme ac didie: èm engranadi ena maquina, ena maquina, e era arròda deth costat ei era que mos hè botjar. Es sòns dents possen as mèns dents, e camini".

- Per qué alendes, hilh?, li preguntèc era sua tia, en veder-lo cogitós e alendant.

Contestèc evasiuament, e ath cap d'ua estona se retirèren, non sense que *dòna Desdémona* convidèsse ath joen a passar ena sua casa eth dia a vier. Li mostrarie toti es sòns audèths e li darie esdejoar. Acceptada aguesta invitacion, Maxi se presentèc ena casa de Quevedo dès es nau, ora qu'aquera senhora se trapaue ena plenitud des sues foncions, netejant gàbies, revisant nins, examinant ueus, e tient damb un o un aute audèth convèrses plan coraus. Era sua obesitat non l'empedie èster agila e plan diligenta en aquera faena. Vestie ua blòda de color terrós, e coma qu'era sua figura ère lèu esferica, non semblaue ua persona que camine, senon un enòrme hormatge de bòla que rodaue pes crambes e correders. Non se tardèc a associar ath gojat enes sues operacions, en tot ensenhar-li a distribuir eth segal cornut a tota era familha. Damb quauqui uns tenguie *dòna Desdémona* convèrses mairaus.

"Qué dides tu, petitet dera casa?... glòria mia… A veir, a eth mainatge guaira hame?. Ai, quin bèc me daurís aguest hilh!". Es es cants des audèths ensordien era casa. Damb vertadèra passion, Maximiliano seguie balhant-li torns en sòn cap as idies dera net anteriora. "L'aucirè ada era e m'aucirè dempús, pr'amor qu'en aguestes escadences cau botar eth plaid enes mans de Diu. Era justícia umana que non sap dar ua senténcia".

- Be n'ei de dolenta aguesta audèra!, didie *dòna Desdémona*, non sabetz çò de dolenta qu'ei. Qu'a aucit ja a tres marits… e des hilhs non ne

hè cabau. Se non siguesse peth mascle, qu'ei, aciu a on lo vedetz, tota ua persona decenta, es praubets se moririen de hame.

- Se l'a de perdonar, repliquèc Maxi damb umor, pr'amor que non se'n sap de çò que hè… E se la voléssem condemnar, qui li lançarie era prumèra pèira?

- Anem a veir ara as parroquets que ja son tarabastadi.

"Era logica exigís era sua mòrt, pensaue Rubin penjant suenhosament ua gàbia qu'en era i auie fòrça nins. Se contunhèsse viuent non se complirie era lei dera rason".

Eth renauïment deth segal cornut e dera aigua les daue ad aqueri malerosi e graciosi èssers embarradi ua alegria insensata; e en tot meter-se toti a piular e a cantar ath còp, non ère possible que s'entenessen es persones qu'èren entre eri. *Dòna Desdémona* parlaue per senhaus. Maxi semblaue content, e aurie tornat a començar toti es trabalhs per pur divertiment. Quan arribèc era ora d'esdejoar, qu'auie ja fòrça talents, e eth lheuador e era sua esposa sigueren fòrça amables damb eth, dident-li que l'agraïrien que venguesse cada dia, se li shautaue. Quevedo que ja non ère gelós, e dès qu'era sua esposa s'auie engrassit enquia arribar a hèr era competéncia as hormatges de Flandes, se guaric eth brave senhor des sues gelosies e non tornèc a hèr er Otelo. Ça que la, a degun que non siguesse eth praube Rubin, l'aurie permetut entrar liurament ena casa, pr'amor que de vertat, non lo consideraue ad aguest capable de compromèter er aunor de cap larèr a on penetrèsse.

Dòna Lupe entrèc plan contenta, dident: "Com s'a portat eth galant?"

- Admirablament, senhora. Qu'ei çò de mès amable…, repliquèc *dòna Desdémona,* e en tot hèr-la-se a vier a despart, higec: Òc, qu'està ben e en bona santat… Se vedéssetz guaire content e guaire tranquil… Arren!, coma era persona mès senada.

- Jo me pensi, didec era Jáuregui, que se non ei guarit, li manque pòc. E qué i a sus aquerò?

- Aguest maitin i a tornat Quevedo. Encara arren… Demorant per moments… Era, damb fòrça pòur.

Blaguèren bèra causa mès, que non hè ath cas. Dòna Lupe se hec a vier ath sòn nebot en Monte de Piedad, e coma qu'aqueth dia es vendes sigueren de pòc interès, tornèren lèu entà casa, dempús de crompar ahragues e espargues en un pòst deth carrèr d'Atocha. Pera tarde, era senhora l'encarguèc ath sòn nebot que li hesse uns compdes plan complicats, e eth les acabèc ara prèssa e damb exactitud, sense enganhar-se ne en un solet sò; e coma qu'era sua tia s'estonèsse d'aqueth assopliment aritmetic, eth joen se metec a arrir, en tot dider-li: "Mès se qué vos

pensatz? Qu'è jo eth cap coma jamès l'è auut. Qu'ei que sò tan senat, que m'ei sobrèr er èsme entà autrejar-lo-se as senats que passen peth carrèr."

Que hège fòrça temps que dòna Lupe non auie vits ath gojat tant escarrabilhat, damb tant de repaus en sòn esperit e era animositat tan prèsta ara alegria, senhaus toti de garison segura. "Qu'ei que non è cap de dobte de qué sigues ben… Qu'ei vertat que ja volerien molti… Jo m'alègri fòrça de veder-te atau, e li demani a Diu que te sauve".

- Ne pòdetz èster solide fòrça. Jo arreconeishi en mèn cap ua fòrça que jamès e auut. Pensi admirablament, e vos ac vau a demostrar ara madeish. Vos estonaratz de veir que s'auetz hèt ua bona comèdia damb jo, milhor l'è hèta jo damb vosati. Es enganhadors que son es enganhadi.

Lupe comencèc a espaurir-se.

- Plan, donc (seguint ena taula qu'auie hèt es compdes e damb eth papèr d'aguesti compdes enes mans). Era mia familha, Ballester e totes es persones que coneishi dehòra dera casa, *brodauen* admirablament eth sòn papèr; e jo, carat… en tot hèr-me eth pèc, tant que damb era soleta fòrça deth calcul desnishaua era vertat.

E dòna Lupe, tant estonada, non sabie se qué dider-li.

"E guardatz se com vos demòstri qu'eth mèn cap balhe mil torns aué as caps mès ludenti, enquia e tot ath vòste. Sense dider-li ua soleta paraula ad arrés, sense preguntar a cap èsser viu, e basant-me solet en bèth indici que pescaua aciu e delà, assegurant hèts e dedusint conseqüéncies è desnishat era vertat… tot damb era pura logica, tia, damb era pura logica. Tietz-vos e estonatz-vos."

Qu'ère, plan, era veuda illustra tant estonada coma aqueth que vè volar un bueu.

"Atau, donc, damb aguest orde è anat desnishant aguesti hèts: Que Fortunata non s'a mòrt, qu'ei en Madrid, que s'està apròp dera Plaza Mayor, que demore ena Cava de San Miguel, ena casa des gradons de pèira, qu'ei dehòra de compdes de hè un mes, e que D. Francisco de Quevedo l'assistís."

Dòna Lupe non gosèc remir; autant aclapantes èren es vertats qu'eth sòn nebot manifestaue. "Veiràs… tu non te cau ocupar d'aquerò… Qu'ei vertat que viu, mès sabi pas a on. E per çò dera prenhessa, ei error tòn e dera tua maudida logica. Moria damb era gessuda! Qu'eth diable se hèsque a vier era tua logica."

- Se persutatz, estimada tia, a hèr comèdia, me pensarè que qui a perdut eth sen ètz vos. Jo asseguri çò qu'è dit, e è era evidéncia de qué ei vertat. Era mia logica non m'enganhe ne me pòt enganhar. De vertat: notatz en jo bèra causa que de luenh se retire a manca de sen?

Dòna Lupe non sabec se qué respóner.

"È dit bèra asenada?... Gosatz sostier que jo l'è dit? Donques cuelhem un coche e anem entara Cava… A!, que non voletz! Per tant, jo è dit era vertat, e qui non la ditz ara, solide damb bona intencion, ei era mia senhora tia. Qui ei aciu eth senat e qui non n'ei?"

- Donques vos digui qu'aquerò der estat interessant ei ua messorga, didec era veuda plia de confusion. Quauquarrés a volut hèr-vos ua badinada, que per cèrt ei de fòrça mau gust.

- Jo vos juri qu'arrés a parlat damb jo sus aguest ahèr, absoludament arrés. Era coneishença que n'è qu'ei òbra deth pur calcul. E ara, per s'un cas bèth un dobte de qué sò eth madeish sen caminant, vos vau a dar a toti era darrèra pròva d'eth. Com? Donques non tornant a parlar mès de semblable ahèr. Que s'a acabat. Contunhem era vida ordinària… Aciu que non s'a passat arren, tia; Imaginatz-vos que non n'auem parlat d'aquerò. Non me didéretz qu'auíetz un aute compde entà apraiar? Plan, donc, que sò prèst, damb un cap qu'ei un acèr entàs numèros, pr'amor qu'aguesti son era pura esséncia dera logica.

E se metec a trabalhar enes operacions aritmetiques damb tanta serenitat, e un anament tant equilibrat, que dòna Lupe gessec dera cramba en tot senhar-se e dident que se çò que venguie d'enténer l'ac auessen condat es quate Evangelistes, non s'ac aurie creigut. Mès en tot èster tot çò que referic eth sòn nebot un prodigi de capacitat intellectuau, era senhora non les auie totes per çò que hège ar estat d'aqueth cap. L'entrèren pòurs, coma es des pejor dies passats, e se botèc en ua broma que non la deishaue determinar s'aquerò dera logica ère ua crisi favorabla o, peth contrari, se harie a vier naues complicacions.

E non siguec guaire erós Juan Pablo, ena causida d'aqueth dia entà hèr-li a dòna Lupe era prepausa deth prèst, pr'amor que trapèc ara capitalista autrejada a toti es dimònis. Qu'ère er òme mès malerós qu'existie, pr'amor que jamès acertaue eth *quid* dera bona ocasión; gran malastre, pr'amor qu'eth discurs qu'amiaue premanit entà convéncer ara senhora ère admirable, e enquia e tot ua arròca s'estovarie entenent-lo. Era sua tia non lo deishèc passar dera introduccion, en tot remir-se en absolut a autrejar cap sòrta de prèst ne enes condicions mès usuràries. En resumit: que gessec Juan Pablo dera casa renegant dera sua estela, dera sua tia e de tot eth gènre uman, voludant ena sua ment prepausi de resvenja damb projèctes de suicidi, donques qu'ère eth malerós coma eth naufragat qu'arpatege ath miei des ondades, e ja non podie mès. S'estofaue.

IV.-

Ena net d'aqueth malerós dia, que pensèc que li calie mercar damb era pèira mès nera qu'en sòn trist camin i auesse, Juan Pablo tenguec en cafè deth Siglo es teories mès dissonantes. Damb gran estonament de D. Basilio Andrés de la Caña, que tornèc ena reünion, ataquèc era proprietat individuau, en tot hèr creir ath pròpri subjècte e a d'auti que s'auie avalat un revolum de lectures prudhonianes. Non auie vist un solet libre, ne peth mau de morir, e tota era sua argumentacion engenhosa s'estaue ena ràbia que sentie contra dòna Lupe, ràbia satanica qu'aurie estat pro entà inspirar epopèies.

Coma eth gran principi dera proprietat individuau non auie en aquera desparièra batalha mès defensor que D. Basilio, quedèc maumetut. Era taula de marme, qu'ath sòn entorn formauen un cercle animat es cares des combatents, ère a darrèra ora plia de cadavres, barrejadi damb es culheretes, damb es veires qu'encara auien escuralhes de cafè damb lèit, damb eth cendre deth cigar, es jornaus e platets de metau blanc, qu'en eri era man panaira de D. Basilio non auie deishat senon povàs de sucre. Aguesti cadavres, orriblament esbauçadi, èren era proprietat, totes es classes de proprietat possibles, er Estat, era Glèisa e guaires institucions se deriven d'aguesti dus principis, Maridatge, Armada, Credit public, eca… Damb era admiracion de toti, Juan Pablo se lancèc ara defensa der amor liure, des relacions absoludament espontanèes entre es sèxes, e botèc era pairau potestat sus eth cap dera mair. Ath Papa lo des.heiguec, e era tiara quedèc caushigada jos era taula, dambs es bocins de jornaus e es gargalhades e era vergueta des.hilada de D. Basilio, qu'a tot darrèr, en revolum dera derròta, lancèc luenh d'eth aqueth marcador des sòns arguments. Tanben rodaue peth solèr era corona reiau, caushigada pes sòles des bòtes, e eth sceptre de quinsevolh autoritat amiaue era madeisha sòrt. Es virròles des bastons, pataquejant damb fòrça eth lord parquet, tuauen complètament es victimes qu'anauen queiguent dera taula, expirantes. Un se pensarie que Juan Pablo les cachaue damb es codes, dempús de grivilhar-les damb era sua dialectica, e quan cuelhie un creion e escriuie numèros damb man febriu sus eth marme, entà demostrar que non calie budgèt, se retiraue a un Fouquier de Thinville signant senténcies de mòrt e enviant carn tara guilhotina.

E qué mens podie hèr eth malerós Rubin que descargar contra er orde sociau e es poders istorics era orribla angónia qu'aumplie era sua amna? Pr'amor qu'ère perdut, e era crudèu negatiua dera sua tia lo calèc en cas d'escuélher entre eth desaunor e eth suicidi. Abans de vier en cafè auie auut ua viua peleja damb Refugio, per çò de voler era que venguesse damb era

en Gallo, e eth desengust damb era sua aimanta, que l'auie fòrça afeccion, li revirèc mès encara era bila. Es sòns amics non podien damb eth; ère emmaliciat; mancaue pòc entà qu'escarnisse a toti es que lo contradidien, e era sua ment paradogica s'excitaue enquia un grad d'inspiracion que lo hège retirar a un propagandista dera sècta des *tremoladors*. Eth que mès replicaue, e semble mentida, qu'ère Maxi, que se demorèc en cafè mès temps der acostumat, retengut per interès dera polemica. Defenie eth joen Rubin es principis fondamentaus de tota societat damb ua afogadura e ua serena conviccion qu'estonaue a toti es que l'entenien. Non s'alteraue coma er aute; argumentaue heredament, e es sòns nèrvis, absoludament pacifics, deishauen ara rason exprimir-se damb libertat e tranquillitat. Era sòrt de Rubin màger siguec que Rubin mendre se n'anèc tàs dètz, pr'amor que dòna Lupe atau ac auie manat, e per arren deth mon deisharie de creir eth ad aguesta hemna pragmatica. Qu'auie tornat ara docilitat des tempsi que se poirien cridar *antideluvians*, o anteriors ara catastròfa dera sua nòça. Deishant que sa frair s'apraièsse coma podesse damb es auti tractadistes de dret public, abandonèc eth cafè damb er in d'anar-se'n de dret entà casa. Trauessèc era Plaza Mayor, deth carrèr de Felipe III enquiath dera Sal, e en aqueth canton non podec mens que posar-se ua estona, en tot guardar entàs façades deth costat occidentau de quadrilatèr. Mès aguesta suspension deth sòn movement siguec lèu vençuda pera mina dera logica que lo dominaue, e se didec: "Non; vau entà casa, e an tocat ja es dètz… Per tant, non m'è d'arturar". Seguic peth carrèr de Postas e Vicario Viejo, e abans de desbocar ena pujada de Santa Cruz, vedec passar a Aurora, que gessie dera botiga de Samaniego entà anar entà casa. "Be ne va tard aué!", pensèc, seguint ath sòn darrèr carrèr ensús, entara Plazuela de Santa Cruz, non per çò de seguir-la, senon pr'amor qu'era auaue ath sòn dauant, sense veder-lo. Caminaue era veuda de Fenelon a pas brac seguic sense guardar entà nunlòc, e amiaue ena man un paquet, dilhèu bèra causa entà trabalhar en casa a londeman, qu'ère dimenge, e Dimenge d'Arrams per mès dades.

Coma qu'anaue mès rapida qu'eth, lèu s'aumentèc era distància que les separaue. En sòrta de seguir peth carrèr d'Atocha pr'amor de cuélher eth de Cañizares coma ère normau (aguest ère er itinerari que tenguie Maxi) era joena se metec per escur carrèr deth Salvador. Ena ombra deth Ministerio de Ultramar la demoraue un òme que l'arturèc un instant: se cuelheren des mans e se n'anèren amassa. "Vai, vai, se didec Maxi pistant, tè, qu'auem embolhs!". E en veder-les anar per carreron tà dauant, ua idia o mèsalèu ua sospecha aluguèc en eth un plan viu curiosèr. En tot seguir-les a mieja distància, se n'encuedèc de seguit de çò qu'abans ère solet ua presompcion, e era certitud li costèc ena amna ua violenta secodida. "Qu'ei eth, aguest infame… la demore; van amassa… e cuelhen era via mès solitària… Atau,

donc, que son aimants… Enganhar a ua prauba hemna… un òme maridat!...". Se calèc en eth damb poderosa fòrça era rancura de d'auti tempsi, aquera rancura concentrada e subtila qu'ère coma un virus infecciós, tanlèu manifèst coma latent, e qu'en vessar per tot eth sòn èsser, produsie autants e autant desparièrs fenomèns cerebraus. Ath madeish temps se desbordaue ena amna deth malerós joen un sentiment quishotesc dera justícia, non coma la cren es leis e es òmes senon coma s'aufrís ath nòste esperit dirèctament emanada dera esséncia divina. "Aquerò ac permet e enquia e tot ac aplaudís era societat… Per tant, qu'ei ua societat que non a vergonha. e quina defensa i a contra aquerò? Enes leis deguna. Ai, mon Diu, s'auessa aciu un revolvèr, ara madeish, sense trantalhar un moment, li foteria un tret pera esquia e li trincaria eth còr! Que non se merite que se l'aucisse per dauant. Traïdor, miserable, lairon d'aunors!, e aguesta pèga se dèishe enganhar!... Mès era non se merite era mòrt, senon era galèra, òc senhor, era galèra…"

Ath londeman deth malerós eveniment arribat près de Cuatro Caminos non ère Maxi mès excitat e rancurós que ne siguec aquera net. En temps que s'auie passat dera net malerosa de noveme, non auie vist ath sòn ofensor senon en plan compdades ocasions, e tostemp de luenh; jamès l'auie auut atau, tant a man, tant a man… "Ai!, per qué non amii un revolvèr?... Ara madeish lo deishaua sec. Se passèssa per ua armeria lo cromparia… Mès non è sòs. Era tia non me da que dus reiaus entath cafè. Diu, quina desesperacion! Se me cales era idia dera justícia, idia logica, idia logica, perfèctament logica, per qué non m'autreges es mieis entà hèr-la efectiua?... Veder-lo expirar voludant-se ena sua sang; non auer-li cap pietat… Que non ac poga veir jo aquerò, Diu!... Que non ac poguen veir toti… pr'amor que toti se n'alegrarien…!"

Dempús de recórrer eth carrèr Barrionuevo e era Plaza del Progreso, era parelha cuelhec peth carrèr de San Pedro Mártir cercant era via mens concorruda. "Van a cuélher eth carrèr de Cabeza, didec Maxi, per a on non i passe ua amna en aguestes ores.. A!, pòrc, lairon d'aunors, assassin… Era justícia queirà sus tu bèth còp, se non aué, deman. Çò que me sap degrèu ei que non sigue pera mia man". Les seguie sense deishar-les de uelh, mès a ua cèrta distància… "Me hèn mau es còps que recebí aquera net, coma se les venguessa de recéber ara… Perdut, covàrd, que te metes damb es fèbles de còs, damb es malauts que non se pòden tier… a tu se t'a de respóner damb ua bala… plaf! e te dèishe sec. E jo me demoraria tan fresc e tan satisfèt coma s'i demore quinsevolh qu'a hèt ua bona òbra, mès ua plan bona òbra…"

En arribar en carrèr der Ave Maria, Rubin se passèc en aute trepader e se metec ara demora ena catoada deth carrèr de San Simón, ena ombra. Se

posèren: Aurora semblaue dider-li ath sòn galant que non seguisse mès. Qu'ère prudenta aguesta indicacion, e eth galant se didec adiu en tot sarrar-li es mans. Maxi lo vedec pujar entath carrèr dera Magdalena, e sentie vams de cridar e calar-se ath sòn dessús: "Panaire deth mèn aunor e de toti es aunors… ara qu'ac vas a pagar tot". Que se l'ahilauen es ungles en tot convertir-se coma garres de tigre. En un alend s'estèc de non quèir Maxi sus era presa. Era logica lo sauvèc. "Que sò fòrça mès fèble, e m'estronharà… Un revolvèr, un rifle ei çò que me cau".

Quan es aimants despareisheren dera sua vista, Rubin entrèc ena sua casa. Çò de mès estranh siguec qu'era idia dera sua hemna s'esbugassèc dera sua ment pendent aqueth eveniment, o dilhèu personificaue en Aurora era totalitat des infidelitats e traïcions femenines. Ja solet en sòn quarto siguec escometut per un dobte terrible. "Mès aquerò que me desvelhe ara, didie en tot virar-se en sòn lhet, ei vertat, o ac è soniat?. Sai qu'entrè, sai que queiguí en lhet, sai que dormí, e ara me trapi damb aguesta impression espaventosa en mèn cervèth. Ei vertat que les è vist, ar infame e ada era, o ac è soniat? Que jo è auut un sopor brèu e prigond, qu'ei indobtable… Donques jo me creigui qu'a estat un sòmi… Òc, qu'a estat un sòmi… Aurora qu'ei aunèsta. Vai damb es causes que sónie un… Mès, non, Diu, qu'ac vedí, qu'encara lo veigui, e è estampades aciu es dues figures…! Aquerò qu'ei entà tornar-se lhòco… e serie malastre, ara que sò tan senat…!"

Tot eth dia a vier s'estèc damb era madeisha confusion ena sua ment. Ac auie vist o ac auie soniat? Eth Dimercles Sant lo manèc era sua tia damb un encargue entara casa des Samaniego, e dempús d'estar-se aquiu pendent ua longa estona, entenent tocar era pèça, vedec que dòna Casta parlaue plan viuament damb Aurora.

- Vai, hilha, qu'aué mos as hèt demorar un pilèr. Tres ores en tot demorar-te!... Tà qué te cau anar aué en obrador s'aué non se trabalhe?... Madeish que Dimenge d'Arrams… Tota era tarde en obrador, e dempús vie Pepe e me ditz que ne as campat per aquiu ne aguest ei eth camin. A on sigueres? Ena casa des Reoyos! e qué hèges tu tantes ores ena casa des Reoyos? Qu'ac è de saber…

Aurora se defenie damb adretia e fòrça, coma aqueth que se'n sap de qué ei màger d'edat e de qué pòt, quan vò, lançar per tèrra era autoritat mairau. Mès que non arribèc eth cas entà hè'c atau. Maxi, hènt veir que botaue es cinc sentits ena pèça que tocaue Olimpia, seguie d'aurelha aquera domestica peleja. Sòrt qu'er ahèr arribèc quan era gojata auie entre es sòns dits er *andante cantabile molto expresivo,* pr'amor que s'arribe a coïncidir damb er *allegro agitato*, ne Diu pèsque ua letra de çò qu'era hilha e era mair parlèren. Pendent eth *presto con fuoco*, Maxi se didie: "Semble

mentida que jo dobtèsse pendent un instant de qué aquerò ère realitat… E me pensè qu'ac auia soniat…!, Be ne sò de pèc!. Ua dada cuelhuda dera existéncia positiua que m'a trèt toti es dobtes. Ara que non ei pro damb era logica, me cau veir quauquarren mès… e ac veirè. Quina leçon entara mia hemna! Ò!, mon Diu, ara m'assaute un aute dobte terrible. Se l'aucisqui que non i aurà leçon. Era ensenhança qu'ei mès cristiana qu'era mòrt, dilhèu mès crudèu, e solide mès logica… Que visque entà que patisque e patint aprengue… Mès ada eth me cau aucir-lo… ada eth òc!".

Entenent eth rambalhós finau dera pèça, li venguec coma un sopor de miei menuta, e gessec d'eth assautat per aguesta idia que lo secodie: "Non, aucir non. Era sua mauvestat qu'ei de besonh entad aguesta grana leçon. Era vida ei çò que hè mau e çò qu'ensenhe… Era mòrt entàs bravi… entàs pervèrsi, logica, logica".

A penes s'auie acabat era tocata entrèc dòna Casta tà dider-li: "Maxi, era senhora de Quevedo m'a cridat pera hièstra deth pati entà dider-me que vos demane a vos pujar un moment. Que l'a de manar un encargue a Lupe". Pugèc eth praube gojat, e *dòna Desdémona* lo hec demorar ua estona, donques qu'ère en tot ajudar ath sòn marit a despolhar-se. Venguie d'entrar, fòrça fatigat; lo cridèren tàs dotze e enquiad aquera ora non auie pogut tornar en casa.

"Estimat, li didec a Rubin era dauna esferica, en tot tocar-li amistosament era espatla. Hètz-me eth favor de dider-li a Lupe qu'era audèra dolenta treiguec poric aguest maitin… un poric plan polit… damb tota felicitat…"

Maxi se gratèc ua aurelha, e treiguent dera sua amna entà sòns pòts un arridolet estranh, qu'eth sòn significat non podec compréner era senhora de Quevedo, "era audèra dolenta, didec damb accent de mainatge mimat, mostratz-la-me vos… e eth poric... mostratz-lo-me tanben".

- Non, non, ara non, repliquèc *dòna Desdémona,* en tot possar-lo entara pòrta. Ja les veiratz deman… Anatz ara a dider-l'ac ara vòsta tia.

V.-

Er interès que dòna Lupe demoraue notícies dera audèra dolenta, e de se treiguie ben o non eth poric, que non poirà èster comprenut sense auer en compde es granes idies qu'en aqueri dies pistauen en cap dera insigna senhora. Era sua intelligéncia excelsa li suggerie decisions entà toti es casi, e mieis entà armonizar es hèts damb es principis, ena mesura de çò possible. Eth sòn lèma qu'ère començar tostemp partint dera realitat des causes, e sacrificar çò de milhor a çò de bon, e çò de bon a çò de possible. Aquerò ac auie aprenut ena experiéncia des negòcis, era quau s'aplique damb capitada as ahèrs moraus, dera madeisha manèra qu'es exercicis de matematiques e era agilitat gimnastica que balhen ara intelligéncia, faciliten er estudi dera filosofia.

Pensant, donc, ena sua neboda, venguec a botar cèrtes bases que discutic damb era madeisha, en tot balhar-les a tot darrèr per indestructibles, ei a díder: qu'aquerò non auie remèdi, qu'èth desaunor ère inevitable, encara que non queiguie sus era pròpria Lupe, pr'amor que toti se'n sabien de qué non ahisquèc ne favoric jamès es delèris de Fortunata. Aquerò ac sabien enquia e tot es gossets deth carrèr. Per tant, pro que podie era senhora èster tranquilla sus aguest ahèr. Dusau punt: Fortunata serie tot çò de dolenta que se volesse, mès auie pertanhut ara familha, e era persona mès importanta d'aguesta non podie mens que hèr ua guardada ara perduda joena entà saber-se'n des sòns passi, e sajar d'empedir que lancèsse sus era familha Rubin ignomíneis mès granes. Que i auie un problèma gran, e era sua solucion non ère ena man des enteniments vulgari. Aqueth petit que s'anaue a presentar en mon ère, per lei dera natura, des Santa Cruz, solet eretèr dirècte de poderosa e rica familha. Qu'ei vertat que per lei escrita aqueth mainatge ère un Rubin; mès era fòrça dera sang e es circonstàncies auien de prevaler as ficcions dera lei, e s'eth senhoret de Santa Cruz non s'esdegaue a portar-se coma pair efectiu, cercant era manèra de transmeter-li ath sòn eretèr part deth benèster opulent qu'eth gaudie, ère precís autrejar-li eth titol de monstre.

"Ò!, s'a jo m'auesse arribat çò que l'a arribat ad aguesta badòca, se didie, com non m'auie de balhar er aute ua pension d'aliments?

Pro ne sò jo entad aguestes causes!... A!, donques s'aguesta me hesse cabau a jo, e se deishèsse amiar…! Ara madeish, jo vos asseguri qu'es sòns dus o tres mil duros de pension non les ac treirie arrés… Çò prumèr que jo haria serie calar-me en casa de dòna Bárbara e lieger-li era carta plan ben liejuda…. E ac vau a hèr, ac vau a hèr, encara qu'aguesta pèga non volgue. Que non ac posqui remediar, era iniciatiua me volude tot er esperit, e vau a

crebar se non li balhi ua gessuda… E me hè pietat çò que va a néisher, pr'amor qu'ei dolorós que visque praube vient d'a on vie. Pr'amor qu'eth dia de deman (supausem que sigue varon) quan creishe e li calgue desliurar-lo deth servici militar, qué harà aguesta malerosa? Non, aquerò que non pòt quedar atau… prauba creatura! Mos cau her bèra causa, e vaquí se com ua ei caritatiua quan mens se demore… Non, jo que non me vau a carar, vau a veir a dòna Bárbara e damb aguesta blaga que jo è e damb çò de ben que boti es punts, li harè veir era asenada de qué eth sòn arrèhilh sigue pejor qu'un mainatge trobat… perque de qué va a víuer? Es accions deth Banc se les minjaràn hilh e mair en un parelh d'ans, e damb eth revengut des trenta mil reiaus non n'an ne entara sopa. Per part de Maxi que non veiràn un sò horadat, d'aquerò ne responi jo, pr'amor que ja serie er arràs der escarni e dera pegaria… Arren, arren; que vau a dar era campanada, s'ei qu'eth senhoret aguest non l'establisque era retribucion en tèrme d'un mes. Pro que la vau a dar era campanada… Me boti eth mèn abric de velot, era mia capòta, es mèns gants e, au!... Ara se m'acodís que me cau començar per hèr-li ua possadeta ara mia amiga Guillermina, que pro se n'encuedarà dera justíca deth cas… Òc, magnifica idia! Guillermina parlarà damb era auta e… Ara, ara comprenerà aguesta alhocardida era diferéncia que i a entre obrar era peth sòn compde e auer-me a jo per conselhèra e directora. Apostem a qu'era, s'er aute non balhe un sò, se dèishe anar damb era sua santa indoléncia, sense atrevir-se ad arren, avalant hèu e morint-se de hame? Mès jo, quan hèsqui eth ben, ac hèsqui contra tot e contra toti, e les ac boti en morro des persones temardudes e inèptes que non saben hèr arren per eres madeishes".

Aguestes idies, que fermentèren en cervèth d'aquera gran diplomatica e ministra pendent tot eth mes de mars, determinèren es petiti encargues que li manèc a Fortunata damb Ballester, er encargue que li hec a Quevedo d'assistir-la quan arribèsse eth cas, non trantalhant en dider-li ath lèg e adreit professor d'obstetricia qu'es sòns onoraris non se perderien. Que la desconcertèc un shinhau Maxi eth dia que li mostrèc que se'n sabie deth secret, pr'amor qu'era senhora, entà hèr toti aqueri projèctes benefics en interès deth hilh de Santa Cruz, *partie deth principi* de qué eth sòn nebot desconeishie totafèt era vertat. Que s'alegraue fòrça de veder-lo tan seren; mès la desgahonaue eth hèt de pensar que se tornarie rasonable enquiath punt de cuélher pietat dera sua hemna e autrejar-li ua petita renda entà que non demanèsse caritat o se hesse dera vida. Non, er aute, eth qu'auie trincat es veires, qu'ère qui les auie de pagar.

En aguesta nautada èren es sues cavilacions, quan Maxi venguec damb era notícia que l'auie dat *dòna Desdémona*. Aquerò prumèr que tirèc era atencion de dòna Lupe siguec ena cara deth joen en balhar-li er encargue, e

s'estonèc dera sua tranquillitat, a maugrat que demostraue compréner eth sentit clar dera alegoria tenguda pera senhora de Quevedo. Dempús de repetir ath pè dera letra er encargue, higec: "Qu'a estat aguest maitin. D. Francisco venguie d'arribar e ère en tot ajaçar-se".

Dòna Lupe non gessec deth sòn estonament. "Vai, que s'ac cuelh damb tranquillitat. Que vau mès atau. e aquerò ei sen o qué ei? Serà çò que diden filosofia. Que Diu mos age, se dempús li balhe pera filosofia contrària".

- Pensatz anar a tier-li ua visita?, li preguntèc dempús eth gojat damb era màger naturalitat.

- Jo?... qué te cau? Veigui qu'ei inutil hèr comèdia damb tu. Damb aguest talent que mòstres, arren se t'escape… Veder-la jo! Sonque per curiosèr è sabut çò que sabi… D'ara endauant, coma se non existisse. Non penses madeish tu?

- Exactament madeish… Vedetz se guaire hered e seren me trapi?

- Fòrça ben. Aquerò ei èster filosòf en tota era extension dera paraula, e lheuar-se sus es misèries umanes, didec era veuda damb crebacòr vertadèr o faus. Non tornes a brembar-te'n mès deth sant deth sòn nòm…

- E encara que m'en brembèssa, tia, encara que me'n brembèssa…

- Entà qué?... Tu non l'as de veir.

- E encara que la vedessa, tia, encara que la vedessa…

Dòna Lupe s'enquimerèc un shinhau en enténer aguesta frasa, dita damb un cèrt sentit de tenacitat maniatica. Mès Maximiliano s'esdeguèc a padegar-la damb un aute argument: "Mès qu'ei que non vedetz se guaire senat me trapi? S'ei que jamès me sò vist atau, ne enes mèns milhors tempsi… Ja volerien molti…"

Era senhora cuelhèc aguest darrèr argument entà sajar de cambiar era convèrsa: "Plan que òc. Sabes qu'eth tòn frair Juan Pablo me semble a jo que non ei guaire ben dera tèsta? Aué a estat un aute cap a dar-me eth mau de cap… Donques que o li hèsqui eth prèst o se fot un tret. Coma non s'aucisque eth! Qu'ei er egoïsme en persona. Quin atreviment. Demanar-me sòs un òme que, quan deu, non i a manèra de trèir-li un sò, e se shorde s'ua reclame çò qu'ei sòn. Ditz que lo van a hèr secretari d'un govèrn de província, e sabi pas qué… Tu t'ac cres? Qu'ei fòrça rebaishada era talha des emplegats, mès non tant coma…"

En aqueth dusau atac desesperat que balhèc Juan Pablo ara sua tia, gessec dera casa eth praube òme mès mòrt que viu. Era sua tia non ère ja ua hemna simplament dolenta; qu'ère un monstre, ua furia, un dragon mitologic. Aqueth tret qu'eth se menaçaue ada eth madeish, guaire milhor emplegat serie contra era! "Mès aguest tret me lo vau a dar o non?... Que non è mès

remèdi que dar-lo-me, pensaue entrant peth carrèr dera Magdalena. Que non veigui cap auta solucion. Òc, çò qu'ei eth tret me lo vau a fóter; pro que me lo vau a fóter… Mès era causa ei que non è revolvèr… Me semble qu'a tot darrèr non me vau a fóter eth tret. Un qu'ei atau, tan deishat d'anar, que non se decidís… Que ja veigui qu'ua causa ei díder un que s'aucís, e ua auta causa ei hè'c… Mès, en fin, seguisqui en mèn pensament, e a tot darrèr, me calerà foter-lo-me, non aurè mès remedi".

VI.-

Siguec de plan mala encolia toti eth Dijaus e Diuendres Sants. Eth dissabte, dempús d'entrar ena oficina, lo cridèc Villalonga en sòn gabinet. Rubin se filèc entada eth bategant d'emocion. "Diu!, se didie, serà entà balhar-me era secretaria? Tè, que se non ei entad aquerò jo non me tengui mès! Tanlèu gèsca deth gabinet deth cap, me lhèui eth cervèth, coma i a Diu. Eth mau ei que non è revolvèr… Me lançarè peth balcon… Non, aquerò non, m'estronharia en solèr!... Au, qu'eth còr m'anóncie secretaria… Coratge, gojat, qu'aué t'arribarà era sòrt"

Eth director qu'ère un òme fòrça expeditiu, e sense hèr-lo a cuélher sèti li didec: "Amic Rubin, vos qu'èstz escarrabilhat e me convenetz…"

Rubin vedec era cara deth director coma era deth Pair Etèrn qu'es pintors boten entre es bromes, esmaltadas d'angelets.

"Vos me convenetz, e jo vos vau a méter en carrèra".

- Fòrça gràcies, senhor D. Jacinto. Ja sabetz que sò as vòstes ordes.

- Donques vos vau a dar ua gran suspresa. Jo qu'è besonh d'un òme. E coma que me pensi que vos saberatz desvolopar-vos en destin plan delicat que vos pensi balhar…

- Era secretaria de…

- Non, amic; qu'ei mès. Jo, quan trapi a ua persona que me què ben, e me servís, digui *copo*, e la cuelhi entà que me servisque a jo. Vos juri que me convenetz, amic. Vaquí era bomba. Vatz a èster Governador d'ua província de tresau classa.

Rubin non podec díder arren. Credec que li queiguie ath dessús eth tet deth gabinet e tot eth Ministerio de la Gobernacion.

"Donques òc, governador dera *mia* província. Que voi veir se com apraii aquerò. vos que non auetz de passar compdes que damb jo. Eth Ministre me deishe hèr çò que volga".

- Senhor director, gasulhèc Rubin, que sò ara vòsta disposicion.

- Donques seratz includit ena combinacion que va deman tara signatura deth Rei. Ja ne parlaram e vos condarè se com ei tot aquerò. Me semble qu'anaram ben.

Dempús se humèren un cigar, e parlèren un shinhau der estat dera província, en tot estudiar er ahèr. Comencèc a entrar gent en gabinet, e Rubin se retirèc entà començar es sòns preparatius. Qu'ère er òme que non sabie se qué l'arribaue; credie soniar… se fotie pecics entà veir s'ère desvelhat, caminèc pendent un temps peth carrèr coma un insensat… Arrie solet… li vengueren talents de crompar un revolvèr entà tirar trets ar aire…

A!, çò qu'aurie de hèr ei meter-li un parelh de bales en còs de dòna Lupe… òc, per dolenta, per aganida… Mès non, non; perdonar a toti… Era vida ei polida, e governar un tròç de país qu'ei eth milhor des deleits. As individús d'Orden Público o dera Guardia Civil qu'anaue trapant, les guardaue ja coma subaltèrns, e a mand siguec de manar-les qu'agarrèssen ara sua tia e a Torquemada.

En cafè, aquera net, que i auec era gran scèna.

Ara prumeria non didec arren, demorant balhar era suspresa de còp; mès es sòns amics vederen que non ère eth madeish òme. Daue un sabi pas qué d'autoritat as sues paraules, les mesuraue fòrça, prenie eth cafè damb mès pausa que de costum, e en cada moment deishaue anar ua petita frasa de proteccion. "Mès amic Montes, que non cau preocupar-se, ja veiram, ja veiram se se te pot botar en bèth uet… D. Basilio m'a de balhar ues dades que n'è besonh sus era recaudacion dera província X… Escotatz, Relimpio, non vos esdeguetz a presentar era memòria, pr'amor qu'era situacion se tarde. Cánovas que n'a entà ua bona estona. Qu'ei òme que se'n sap de marejar ara gent". E coma arribèsse un debat politic des mès grèus, Rubin se botèc deth costat des que defenien era tèsi mès rasonabla, conciliadora e templada. "Mès vosati, qué vos pensatz, qu'ua societat pòt víuer tostemp soniant damb parrabastatges? Siguem practics, senhors, siguem practics, e non confonem es bandes de politicaires damb eth vertadèr país".

E alavetz arribèc *La Correspondencia*, e as prumèrs còps de uelh eminents que lancèc sus es sues colomnes eth brave D. Basilio, estramunquèc damb era combinacion de governadors, e fotent un bram de suspresa, se hereguèc es uelhs pensant-se que liegie mau. Mès tanlèu se convencèc de qué non ère un error, deishèc anar ua auta exclamacion mès fòrta e de seguit se'n saberen toti, e Juan Pablo siguec objècte d'aclamacions e felicitacions, ues sincères, d'autes damb un shinhau de dissimulada enveja.

"Que hè temps qu'er amic Villalonga s'auie entestat en aquerò. Aué m'a persutat tant que non l'è pogut díder que non".

- Mès qu'ac amiaues ben carat!

De toti es costats dera cramba… voi díder deth cafè, venguec gent a felicitar ath governador, e eth crambèr, que Juan Pablo li deuiue era consumacion de cinc mesi, e bèra causa mès, se botèc mès content que se l'auesse tocat era lotaria; e enquia e tot eth patron der establiment venguec a sarrar-li es mans ath sòn client, en tot dider-li se podie plaçar enes oficines dera província a un nebodet sòn qu'auie plan bona letra.

“Non vos digui que òc ne que non, D. José. Que ja veiram. Qu’è un pilèr de compromisi… Mès ja sabetz que harè tot çò que poga per servir-vos… Vos me manatz”.

Er òme compensèc damb eth gòi d’aquera net toti es patiments e tristeses de tanti mesi. Tota era gent qu’ère pròcha lo guardaue damb ua cèrta expression d’estonament e respècte, coma se guarde a qui ei, a estat o va a èster quauquarren en mon. En toti es ahèrs que se tractèren aquera net en grop, Rubin hec veir es idies mès senades. Que li calie moralizar era administracion provinciau, despatriar abusi; sustot en aquerò deth despatriament des abusi persutèc fòrça. Eth sòn plan de conducta qu’ère plan politic… transigir, transigirr mentre se podesse, escurar enquia baish er esperit conciliador; e quan li sobrèsse era rason, lheuar eth pau e amalugar a tot aqueth que se depassèsse… Fòrça respècte as institucions que sus eres repause er orde sociau. Quan va campant eth materialisme corruptor, mos cau encoratjar era fe e apuar as conciéncies aunèstes. Per çò que hè ara sua província, ja se pauparien era ròba es *revolucionaris d’ofici* qu’anèssen a predicar cèrtes idies. Pro n’ère eth!... En fin, qu’eth pòble espanhòu non ei ben educat e mos cau empedir que quate brigands enganhen as innocents… Era màger part dera gent qu’ei brava; mès que i a fòrça pèc, fòrça innocent, e eth Govèrn li cau velhar pes pècs entà que non siguen enganhadi… Per çò dera moralitat administratiua, que non ne cau parlar. Eth non passaue ne passarie per cèrtes causes. Ja l’auie dit a Villalonga qu’acceptaue damb era condicion de qué non li metessen trebucs ena persecucion e castig des brigands… “A molti des que panen ara, les è d’enviar *code damb code* ena preson deth districte… Jo que sò atau, o me cuelhes o me dèishes”.

D. Basilio qu’ère des que sincèrament s’alegraue deth *còp de sòrt* qu’auie auut Juan Pablo. Aqueth destin non ère *deth sòn ram* e per tant, non l’envejaue. Se s’auesse tractat dera direccion economica d’ua província, D. Basilio qu’aurie sentut tristesa deth ben autrú. Mès que non lo treiguessen ada eth des sòns numèros… Per cèrt, eth Ministre l’auie encargat un trabalh que l’amiaue de cap… *projècte de reglament entath crubament deth subsidi industriau…*” Tostemp me quèn a jo aguesti torroms. Se passe qu’en secretaria non se’n saben des antecedents de tau o quau causa… A!, eth Caña se’n deu saber. Demanen en Congrés ua nòta der estat que se trape era codificacion de Hacienda. Qu’un embolh! Arrés ne sap ua soleta paraula… A!, a veir… eth Caña. E eth Caña les trè deth trebuc. Que vò saber-se’n eth Ministre des trabalhs hèti per establiment de Registro fiscal, qu’ei eth gran miei entà desnishar era riquesa amagada… Donques tota era casa endrabada; cerca per aciu, cerca per aquiu. Enquia qu’a un se l’acodís díder… Aquerò eth Caña.. e plan que òc, coma qu’eth Caña siguec qui hec

es prumèrs estudis deth Registro fiscau". En resumit, que se per malastre arribaue a mancar D. Basilio deth Ministerio de Hacienda aguest s'esbauçaue de pic coma un edifici que li manque fondament.

Leopoldo Montes aspiraue a que Rubin l'amièsse de secretari; mès aquerò non ère aisit. "Tè, jo l'ac diderè a Villalonga. Me semble qu'eth secretari ja me lo dan hèt… A veir se te posqui plaçar d'inspector de policia". D'auti assistents sentien enveja, e encara que felicitauen e vantauen ar afavorit, ath còp hègen pronostics des dificultats qu'aurie en govèrn dera *insula*. Mès aquerò ei pr'amor qu'era vantaria e era enveja, era cobesença ambiciosa, eth curiosèr e era novelaria aumentauen considerablament eth personau dera reünion en temps que se passèc entre era nominacion e era gessuda de Rubin entath sòn destin. Plan rambalh auec aqueri dies entà apraiar es sòns ahèrs e aprovedir-se de ròba. E non deishèren de shordar-lo tanben e dificultar-lo cèrtes disencions domestiques, pr'amor que Refugio, que se les daue de governadora e ja s'auie dit adiu des sues amigues damb aufriment de proteccion a tot eth gènre uman, se quedèc gelada quan eth sòn senhor li didec que non se la podie hèr a vier… Somics, plors, apostròfs, planhs, sorriscles… "Mès, hilha dera mia amna, encueda-te'n des causes, non sigues atau. Non comprenes que non me posqui presentar ena mia capitau de província damb ua hemna que non ei era mia hemna? Qué diderie era nauta societat e era petita societat tanben, e era borgesia!... que me descreditaria, gojata, e non poiríem contunhar aquiu. Aquerò que non pòt èster. Que non serie bon qu'un governador que li cau velhar sus era morau publica, balhèsse tau exemple. Er encargat de hèr respectar totes es leis, mancant as leis mès elementaus!... Polida anarie era societat s'eth representant der Estat prediquèsse practicament eth concubinat! Ne que siguéssem entre sauvatges… Te cau convéncer de qué non pòs vier. Tu te quedes aciu e jo te manarè tot çò qu'ages de besonh… Mès aquiu delà non me botes es pès… pr'amor que s'ac hesses, eth tòn *chachito* se veirie ena obligacion de cuelher-te… ja te'n sabes deth mèn caractèr… de cuelher-te e manar-te entà aciu a trauèrs dera Guardia civil".

Finau

I.-

Fortunata entenec sorrolh ena pòrta e aguesta votz: “Se pòt passar?”. “Passatz, D. Segismundo”, didec en reconéisher ath regent dera farmacia. E entrèc eth tau, damb era cara alègra e actitud oficiosa, coma de persona que se pense èster utila. Qu’ère era joena incorporada en sòn lhet, damb blòda e mocador en cap. “Be n’ei de beròia!, pensaue Ballester en saludar-la, en tot sarrar-li fòrça era man. Malastre de hemna!”

“Ager non passèretz, li didec era damb amabilitat, pr’amor que jo non sabia se qui ère, e non voi recéber visites. Que sò mòrta de pòur, e pes nets sónii que vie quauquarrés a panar-lo-me. Lo voletz veir?...”

Ath sòn costat ère, dormint damb doç sòn, eth nauèth vengut personatge, qu’es sues precòces gràcies volie mostrar ath sòn amic. Qu’ac hec atau damb mès orgulh que vergonha, e hec enlà es linçòs, deishant veir era careta rosada e es punhs barradi deth trende mainatge.

“Be n’ei de polit!”, didec Ballester en tot inclinar-se.

Qu’a a qui gésser autant per un costat que per aute.

- Hè dues ores qu’ei adormit. Quin àngel! E se vedéssetz se guaire escarrabilhat ei, e com avale! Que ven entà dar-se ua bona vida. Se lo vedéssetz quan se bote a guardar-me… Praubet! M’estime fòrça. Se’n sap de qué jo l’estimi mès qu’ara mia vida, e qu’ei entà jo eth mon sancer.
- Ja sabetz çò qu’acordèrem. Serè pairin de Sa Excelléncia. M’ac prometéretz eth darrèr còp que mos vedérem.
- Òc, òc, non hèsqui repè. Vos seratz eth pairin.
- E dempús deth prumèr nòm que vos decidiratz, (en tot botar-se plan holat), amiarà eth mèn, Segismundo. Qué vos semble?
- Fòrça ben. Se cridarà Juan, dempús Evaristo, e dempús Segismundo.
- Plan; transigisqui damb eth tresau lòc en orde, mès d’aciu que non passi; se lo voletz méter eth quatau me revòuti.

Ambdús arriren. Ballester s’auie seigut en ua cagira ath cant deth lhet e non deishaue de uelh ad aquera hemna que li semblaue alavetz mès beròia que jamès. “Li balharia quate punets, pensaue; mès d’amistat, de pura amistat, pr’amor que m’interèsse aguesta malerosa… e diguen çò que volguen, non ei tan dolenta coma diden per aquiu”. Dempús comencèc a dar notícies dera familha e des amics, que Fortunata seguie d’aurelha damb gran curiosèr. “Dòna Lupe, damb tota era sua feresa, non se’n desbrembe

de vos. Cada dia me demane naues a jo o a Quevedo, e pregunte tanben peth mainatge, s'ei robust, se pope ben, s'a bèth defècte fisic…"

- Defècte!... exclamèc era mair indignada. S'ei ua preciositat. Mès perfècte qu'es perfeccions. Vo'lo vau a mostrar despolhat tà que veigatz quina beresa de hilh. Que sò hòla damb eth. Me semble qu'an de vier a trèir-lo-me. E non vos pensetz, qu'ei que i a tanta envejosa…!

Deishant que passèsse eth moment der entosiasme mairau, Ballester contunhèc atau: "Mès çò que vos estonarà ei saber qu'er amic Maxi ei tan milhorat, mès tan milhorat, que se lo vedetz non lo coneishetz".

- Mès ei de vertat?... Bè, trufaries vòstes.

- Non, hilha. Tostemp que i a ena casa o en vesiat bèra causa entà resòlver, lo consulten ada eth. Qu'ei tot un Salomón. *Dòna Desdémona*, quan trape bèra dificultat ena sua republica d'audèths, lo cride, e çò qu'eth ditz, se hè.

- Vai, qu'aué èm inspirats. Pro que siguesse vertat çò que didetz. Jo me n'alegraria fòrça, damb era condicion de qué non se'n brembèsse de jo entad arren, ne se'n sabesse que sò viua.

- Donques aquerò plan que non ac auetz artenhut… Qu'ac sap tot.

- Ai, non m'ac digatz, per Diu! (espaurida e era sang dera cara perduda). Non sabetz era pòur que m'a arribat. Que ja non aurè ua menuta de tranquillitat. Mès ei vertat aquerò? Non vos esvaguetz damb jo, Ballester; guardatz que sò en tot tremolar de pòur.

- Pòur de qué? Està fòrçá senat e mès tranquil que jamès. Totes es sues idies son idies de benvolença e tolerància. Que parle pòc, e dilhèu se despenge dident causes fòrça bones. Que non vos ditz ua asenada ne peth mau de morir. E per çò que tanh a vos, me pensi qu'eth sentiment qu'a ei d'indiferéncia, s'ei qu'era indiferéncia se pòt cridar sentiment.

- Que non me'n fidi, non me'n fidi (meditaue, mostrant en ton dera sua votz que non les auie totes) Ja veiratz se com eth milhor dia…

Era convèrsa passèc de Maximiliano *as Samaniegas*, mostrant Fortunata gran estonament de qué Aurora non se'n brembèsse d'era. "Qu'ei ua mala hemna, pr'amor que pro que se'n sap d'a on sò, e deth sòn obrador enquia aciu se i arribe en tres menutes. E se non volie vier era, non l'aurie costat bric enviar a ua oficiala a preguntar se sò viua o mòrta. Credetz-me qu'aquerò me hè dò; pr'amor que jo, a qui m'estime coma dus l'estimi coma catorze."

Ballester responec damb ua gran alendada, qu'era sua interlocutora non sabec interpretar d'ua manèra convenenta. De pic eth farmaceutic cambièc eth tèma: "A!, me desbrembaua de çò de milhor. Sabetz qu'eth critic e jo

mos auem hèt amics? Qui m'ac podie díder! Autant coma l'auia en òdi! Donques veiratz. Padillita lo metec un dia ena farmacia, e jo comencè a hèr trufaria des sues critiques en tot dider-li que me shautauen fòrça. Donques se passe qu'ei plan modèst e que s'espaurís quan li vanten çò qu'escriu. De man en man auem anat intimant, e tota era rancura que l'auia s'a esbugassat. Ei tant aunèst eth praube Ponce, que tot aquerò qu'escriu ei de consciéncia, e enquia quan vantèc eth dramon aqueth qu'a jo me capviraue ac hec pr'amor que li gessie deth laguens. E encara que li paguen tard, mau o jamès, eth s'està tan confòrme damb eth *son sacerdòci*; s'ac cuelh seriosament, e li semble qu'arrés a d'auer opinion sus es òbres s'eth non la balhe. Qu'a hèt ua oposicion a ua plaça deth Tribunal de Cuentas e l'a guanhada. Qué vos pensatz? Eth malerós li cau mantier a sa mair, qu'ei malauta; e jo, dès que me condèc era sua istòria, non li crubi arren pes medecines. Li hèm trufaries sus Olimpia e era pèça que tòque en tot dider-li qu'era sua adorada ei plan romantica e que non age pòur de maridar-se, perque non minge. Non an besonh de codinèra, ne de codina, ne tansevolh de tistèr entara crompa. Jo li digui qu'abandone eth *sacerdòci* e que dèishe as autors e ath public tà que s'apraien coma volguen. Qu'ei d'acòrd damb jo, e ara fin m'a revelat un secret: qu'a escrit un drama e l'a en Español; e se bèth dia se represente, era capitada ei segura. Era net dera estrea i pensi anar damb toti es mèns amics entà armar rambalh e cridar ar autor tà que gesque ena scèna aumens quaranta viatges. Me vò liéger era òbra e jo l'è dit que me la dèishe aquiu. Sense lieger-la, li diderè qu'ei magnifica, e un amic mèn jornalista botarà un petit escrit damb aquerò de qué enes *cercles literaris se parle fòrça*… eca… Vos digui que m'interèsse fòrça aguest malerós, e que se podessa haria jo bèra causa per eth. En *baume tranquil* l'è autrejat ja mès de miei quartet, e er extrait de belladona se lo hè a vier en quantitat, pr'amor que çò qu'a era mama ei reüma. Tanben l'è hèt un emplastre entara cintura que vau un sòs. Jo que sò atau; ath que me què ben, li balhi enquia era camisa. E se vedéssetz era afècte que m'a cuelhut Ponce! Parlam fòrça sus er art realista e sus er ideau, e sus era emocion estetica, e tot çò que digui, encara que sigue ua grana asenada pr'amor qu'ena mia vida me n'è vist de mès verdes, ac escote coma se siguesse er Evangèli, e jo me balhi damb eth un lustre que non veigues. Dehòra d'aguestes pegaries dera critica, qu'ei ua amna de Diu, plan arregraït, plan delicat, sense mès feblesa qu'era d'estimar a Olimpia e imaginar-se qu'un òme de talent se pòt maridar damb semblabla inutilitat. Jo me sò prepausat de trèir-l'ac deth cap e me semble qu'ac vau artenhent. Pr'amor que jo li digui: "Com vos vatz a mantier? Damb era pèça?". Se se maride, que seràn quate ena familha; eth matrimòni e era mama d'eth, malauta, e ua fraieta que, sivans m'a condat Ponce deu auer ua hame de lop. D'aquerò ne

parlam longament ena farmacia, que la cridam *eth cercle literari*, e lo vau embelinant. Olimpia me treirie es uelhs se se'n sabesse des causes que li digui ath sòn nòvi. Mès que m'ei parièr. Ja l'è coneishut sèt *ossi,* e per çò que hè ad aguest non lo pescarà tanpòc. Que l'è cuelhut jos era mia proteccion e l'è de sauvar. Bon torrom li queirie se se maridèsse…!"

- Quin arrir damb vos! Praube Ponce! Ja vos didia qu'ère un bon gojat e vos entestat a dar-li botifarra.

- A!, de quina se n'escapèc! Me sauvi era fatidica gema entà un aute, òc, entà un aute, qu'en eth quèn ara toti es mèns òdis. Non me preguntetz se qui ei, pr'amor que non vos ac vau a díder… Vos ac diderè dempús de qué s'ac age avalat pr'amor que se l'a d'avalar, coma que i a mon.

Alavetz, eth bronit de votzes, que sonaue ena saleta pròcha aumentèc considerablament e enes aurelhes de Ballester arribauen aguestes paraules: *rampèl ara petita, órdago as parelhs.*

"Qu'ei eth mèn oncle José, didec Fortunata, qu'ei en tot hèr ath *mus* damb un amic. Li mani que vengue aciu entà que m'acompanhe tant que sò en lhet, pr'amor qu'è fòrça pòur, e entà que non s'engüege, mani que li hèsquen a vier ua botelha de cervesa, e li permeti que vengue eth sòn amic tà hèr-li companhia".

Ballester pistèc pera pòrta miei barrada entà veir ara parelha. Non coneishie a cap des dus; mès era cara d'Ido del Sagrario non ère naua entada eth, e credie auer-la vist en bèth lòc, encara que non se'n brembaue d'a on ne quan.

II.-

Eth prumèr còp que Ballester vedec a Izquierdo e ath sòn sabent amic, non les didec que quauques paraules de bona educacion; mès eth dusau còp s'escambièren entre eri taus balestades de compliments, aufriments, e confiances, que non s'auie de tardar era amistat a amassar-les as tres damb fòrt ligam.

Dera sua cramba estant, a on seguie ajaçada, Fortunata se n'arrie des badinades de Segismundo en tot cercar-li era lengua a *Platón* e a Ido del Sagrario, que lo solie cridar *mèstre*. Tostemp que venguie pes nets eth farmaceutic, les trapaue infaliblament e se divertie damb eri fòrça.

Qu'arregraïe fòrça era malerosa joena aqueres visites. Ballester qu'ère eth còr mès aunèst e generós deth mon, e se vantaue de cuélher sus eth, eth compliment des dèuers que corresponien a uns auti e qu'aguesti desbrembauen. E encara qu'auesse aspiracions, per çò que tanh ara senhora de Rubin, de pretensions amoroses a long tèrme, non per aquerò deishauen d'èster purs e desinteresadi es sòns actes de caritat, e aurie hèt madeish en cas qu'era sua amiga non auesse cap atractiu personau.

Fortunata anaue aquerint confiança en eth, e li revelaue es sòns pensaments sus diuèrses causes. Ça que la, i auie ua causa que non gosaue manifestar-li, pr'amor que non n'ère segura de qué serie ben comprenuda. Ne Segunda ne José Izquierdo ac comprenerien tanpòc. E coma qu'ère de besonh hèr dehòra aqueres idies, pr'amor que non li cabien ena sua ment e la desbordauen, se les auie de díder ada era madeisha entà non estofar-se. "Ara òc que non cranhi es comparasons. Entre era e jo, quina diferéncia!. Jo sò mair deth solet *hilh dera casa*, sò mair, qu'ei fòrça clar, e non i a mès arrèhilh de D. Baldomero qu'aguest rei deth mon qu'è jo aciu… Qui m'ac pòt remir? Era vertadèra lei qu'ei era dera sang, o coma ditz Juan Pablo, era Natura, e jo pera Natura l'è trèt ara *mona deth Ceù* eth lòc qu'era m'auie trèt a jo… Ara que voleria auer-la dauant entà dider-li quate causes e mostrar-li ad aguest hilh… Be n'aurà d'enveja quan se'n sàpie!... Qué rabioseta se meterà! … Que me vengue ara damb leis e ja veirà se com li responi… Mès que non, non l'è rancura; ara que jo è guanhat eth plaid e era ei dejós, la perdoni; que sò atau".

"E eth, digui jo!, quan se'n sàpie, qué hara?, qué pensarà? Que non pensi guaire en aquerò, mon Diu! Eth serà un brigand, un ingrat; mès çò qu'ei ath sòn mainatge que l'a d'estimar. Que se tornarà hòl per eth. E quan veigui qu'ei eth sòn viu retrait, Crist!, donques digui, se dòna Bárbara lo vedesse…! E lo veirà, tè, lo veirà… coma i a Diu que se torne hòla. Be ne sò de contenta, Senhor, be ne sò de contenta! Pro me'n sai de qué non poirè

alternar damb aguesta familha, pr'amor que sò massa ordinària, e eri plan refinadi; çò que jo voi ei que cònste, que cònste, òc, qu'ua servidora ei era mair der eretèr, e que sense ua servidora non aurien arrèhilh. Aguesta ei era mia idia, era idia que vengui elevant aciu, de hè tant de temps, en tot coar-la enquia qu'a gessut, coma ges er audèth deth ueu… Pro se'n sap Diu de qué aquerò que pensi non ei peth mèn interès.

Entad arren voi jo es sòs d'aguesta gent, ne me hèn ua bèra manca: çò que jo voi ei que cònste… òc, senhora dòna Bárbara, qu'ètz vos era mia soèra per dessús deth cap de Crist Noste Pair e vos podetz gésser per a on volgatz, mès jo sò era mama deth vòste arrèhilh, der unenc vòste arrèhilh.

Dempús d'exprimir aguestes arrogantes afirmacions se demoraue plan convençuda, e era satisfaccion li costaue tau alegria, que se botaue a cantar en votz baisha, bailinant ath sòn hilh; e quan aguest dormie, seguie rondinant coma era audèra en sòn nin. Eth gòi, quauques nets, non la deishaue dormir, e se passaue longues estones jogant damb era idia ja realizada, en tot sautar-la coma Feijoo eth *bilboquet*.

Quevedo venguie a veder-la cada dia, e encara que la trapaue fòrça ben, li manaue que non se lheuèsse. Quin engüeg estar-se pendent tant de temps presoèra! Sòrt que damb eth sòn petitet s'entretenguie. De nets l'ajudaue Segunda a botar-li es pelhòts e netejar-lo; e de dia, Encarnacion, qu'ère plan escarrabilhada e se tornaue lhòca de plaser quan era sua patrona la deishaue tier eth mainatget en braça pendent quauqui menutes. Enes sues estones d'alegria deliranta, Fortunata se'n brembaue fòrça d'Estupinhan. "Mès, tia, non auetz trapat ena escala a D. Plácido? Didetz-li que vengue, que l'è de parlar". Segunda li responie que non un, senon vint còps se l'auie trapat; mès que totes es insinuacions que l'auie hèt entà que pugèsse auien estat coma s'arren. "Me botèc ua cara, gojata, quan li condè era nauetat, que semblaue un jutge de prumèra instància. E ager me didec: hètz-vos enlà, malapèça, recaptaira; a vos e ara auta fanfarrona, vos vau a dar eth viatge".

- Ja s'adondarà. Qué te jògues que s'adonde?, didie era joena arrint. Jo voi qu'entre e que veigue aguesta estela qu'a queigut deth Cèu.

Autant hèc Segunda e tant embolh armèc, qu'Estupinhan entrèc un dia, repotegant e hènt veir qu'ère de mala encolia e que li calie tier-se entà frenar era sua indignacion.

A tot aquerò que li didie Segunda e sa frair, responie damb alendades; e s'era senhora Izquierdo non l'agarre deth braç, solide que se met a córrer escales enjós. "Que non se pòt tractar damb aguestes fanfarrones… anatz-vo'n ath caralh. Que sigue en mala ora". Mès en balhar-li aguestes alendades ara sua ira, vertadèra o faussa, eth cas ei que non se n'anaue, e

Segunda lo botèc leu ara fòrça ena cramba. En tot aubedir a un instint impulsiu, Estupinhan se treiguec eth chapèu en moment que sentie es sorriscles der eretèr de Santa Cruz qu'ère en tot demanar era popa tu per tu. En veir qu'eth parlaire descoaue eth sòn cap, Fortunata sentec qu'era sua amna se negaue d'alegria, e se didec: "Atau, saluda ath tòn petit patron. Eth te protegirà coma t'an protegit es sòns pairins e sa pair". Plácido s'inclinèc entà veder-lo, e encara que se volie hèr er òme terrible, se l'escapèc aguesta frasa: "Clauat, totaument clauat…"

"Be n'ei de lèg… vertat, D. Plácido?, didec era mair radianta de gòi. Tè, non li balhatz un punet?... vos pensatz que li vatz a encomanar bèra causa? Tranquil, qu'era beresa non s'encomane… Sabetz ua causa D. Plácido? Me semble que vos l'estimaratz… e eth a vos tanben. Non ei vertat?"

Eth blagaire gasulhaue quauquarren que non se podie enténer ben. S'estèc un moment indecís, coma entre eth furor e era suavitat. Dempús s'estarnèc a parlar damb Segunda sus s'aguesta botaue o non eth calaish en San Isidro aqueth an, e se retirèc, a tot darrèr, en tot dider-se adiu d'ua manèra que podie semblar conciliadora. Fortunata ère plan contenta, e se didie: "Solide qu'ara madeish va damb eth conde. Qu'ei çò que voi, que les hèsque a vier era petòfia". Encadiant idies, pensaue en gust qu'aurie de veir a Guillermina, pensant ath còp que quan la vedesse aurie fòrça vergonha. "Li demanarè perdon per çò de mau que me portè aqueth dia, e me perdonarà… coma aguesta lum. Solide que m'escauharà es aurelhes; mès que m'ei parier, damb era condicion de qué veiga era cara que bote dauant d'aguest hilh. A veir qué diderà dera mia idia. Qué se l'acodirà? Bèra causa que jo non comprenerè ne comprenerà arrés… Digue çò que digue e qu'ac cuelhe per a on ac cuelhe, Diu non pòt hèr repè de çò qu'a hèt; e encara qu'eth mon s'esbauce, aguest hilh ei eth *vertadèr arrèhilh naturau* d'aguesti senhors, D. Baldomero e dòna Bárbara… e era auta, damb tot eth sòn àngel, non a part en negòci, non a part en negòci… qu'ei çò que jo digui. Que me'n presente a un coma aguest… Non ac harà, non. Pr'amor que Diu me didec a jo: "*tu haràs negòci* e ada era non l'a dit tau causa. E se dòna Bárbara se capvirèc peth *Pituso* faus, com non se capvirarà per aguest d'aur de lei! De tan contenta que sò, me semble que me vau a botar malauta… E solide qu'Estupinhan les amie eth conde. Aquera que jo voi que se'n sàpie prumèr ei era mia amiga *era avesca*. Apostam a que me vie a veir? Ja… que non li quedarà en còs eth sermon que me tie premanit. Que venguen es sermons! Que m'ei parièr, milhor. Jo li diderè qu'a rason; mès jo è eth hilh, e non valen es rason entàs hilhs."

Aguesta visita l'auie coma infalibla, pr'amor qu'era santa ère fòrça amiga de méter repotecs e amiar dretes as que cometien pecats gròssi. Tan segura ère de veder-la que tostemp que sonaue era campaneta se pensaue qu'ère

era, e se premanie entà receber-la, apraiant eth lhet e botant-lo çò de mès decent possible, tremolant d'emocion e d'esperança.

III.-

Eth batièg se hec damb modestia grana en San Ginés, un maitin d'abriu, e li botèren ath gojat es nòms de Juan Evaristo Segismundo e quauqui uns mès. Ballester s'entestèc aqueth dia a convidar a Izquierdo e a Ido del Sagrario en cafè de Levante. Ahisquèc fòrça ath mèstre tà que se mingèsse un bistec; mès D. José lo refusèc, encara que pro que n'auie de talents de minjar-lo-se. Mès sonque flairar era carn e era sang d'era e eth greish ena sièta des sòns amics, li semblaue que se capviraue. Eth sòn esdejoar siguec un cafè damb mieja còca. Dempús deth cafè vengueren es incitantes copes, e tanben les hec hàstic eth professor; mès non atau eth *modèl*, que s'aumplic eth còs de ròm enquia que ja non podie mès, sense que per aquerò se trebolèsse eth sòn cap que deuie èster un alambic. Tant que minjauen, vederen passar a Maximiliano Rubin, que gessie deth cafè; mès coma qu'eth semblaue que non les auie vist, non li dideren arren. Tad aquerò dera ua, Ballester se n'anèc entara sua farmacia e es dus Josés entara casa dera Cava. Qu'ère dimenge e degun des dus auie arren a hèr. Izquierdo manèc a Encarnacion entà que se hesse a vier *ua grana* de cervesa, e treiguent d'ua caisha plan lorda un jòc de dominò, escampilhèc e barregèc es pèces entà començar ua partideta. E conden es croniques *platoniques*, qu'abans d'arribar ena mitat deth dusau jòc, es praubes pèces se quedèren soletes. Ido s'auie lheuat e passejaue pera sala. Izquierdo se deishèc quèir sus eth sofà de Vitoria e dormie coma un vertadèr animau, eth chapèu sus es uelhs, era boca dubèrta e es quate pautes estirades. Era senhora Segunda se hec a vier a Encarnacion ena plaça, pr'amor qu'era net abans i auie auut huec enes dus o tres lòcs de venda pròches ath d'era, e se passèc eth maitin ajudant as sues companhes a plaçar es trastes que s'auien trèt, e a apraiar çò que se pòdie apraiar.

Fortunata siguec aqueth dia plan engüejada, damb fòrça talents de lheuar-se. Per respècte as ordes deth senhor Quevedo, seguie en lhet, mès que ja non poirie tier aquera preson anujosa dus dies mès. Juan Evaristo Segismundo, dempús que se lo heren a vier de San Ginés, ère tan beròi e satisfèt, coma s'auesse consciéncia deth sòn erós ingrès ena familha cristiana; e entà celebrà'c, tanlèu arribèc ath cant de sa mair, cerquèc era popa e se botèc eth còs que non li cabie ua goteta mès de lèit. Entenie Fortunata es roncaments deth venerable *Platon*, coma se siguesse un monològ d'un porcèth, e entenie tanben es passegi d'Ido, e quauque monosilab inintiligible, alendades que se retirauen a *ais* de pena o invocacions poètiques; e quan eth professor arribaue ena sua ambulacion febrila ena pòrta dera cramba, credie distinguir es sues mans o ua part deth sòn braç que pujauen enquia apròp deth tet. Dempús sonèc era campaneta e

D. José venguec a daurir. Fortunata se penssèc qu'ère Encarnacion que tornaue dera placeta; mès s'enganhaue. Non se tardèc a enténer mormolhs ena pòrta. Qui deuie èster? Dempús entenec passi e un carrinclar de bòtes que la heren estrementir, e se quedèc muda de terror en veir ena pòrta a Maximiliano. Qu'ère eth; atau ac afirmèc dampús de trantalhar un moment. Er espant que sentie a penes li permetec hèr un sorriscle, e eth sòn prumèr movement siguec botar-li es mans ath mainatge, decidida a minjar a nhacades a qui gosèsse hèr-li mau o treir-lo-se. Rubin s'estèc mès d'ua menuta sense hèr un pas, pauhicat ena pòrta e destacant-se en marc d'era coma se siguesse un quadre. Causa estranha! Cap senhau d'enemistat se vedie ena sua cara ne en sòn anament. Guardaue ara sua hemna seriosament, mès sense duretat, e quan hec es prumèri passi entà apressar-se en lhet, era sua expression qu'ère lèu indulgenta. Mès era que no les auie totes, e lo guardèc coma premanint-se entà ua defensa energica. "Oncle, oncle, didec lheuant era votz. Encarnacion…". Coma que ne Izquierdo ne era sirventa responeren, volec cridar ad aqueth espavental que se passejaue peth quarto. Mès en voler prononciar eth sòn nòm se l'esfacèc dera memòria.

"Com dimònis se cride aguest òme?... Vos, vietz aciu… A!, ja me'n brembi. Senhor Sagrario, desvelhatz se vos platz ath mèn oncle". Mès ne er oncle se desvelhaue, ne D. José se n'encuedaue de qué lo cridauen.

"Semble que m'ages pòur, e que demanes ajuda, didec Maxi damb hereda bontat. Que non te me vau a minjar. Qu'ès enganhada se te penses que vengui de mala encolia. Que non se tracte ja d'aucir-te ne d'aucir ad arrés… Aguesta idia estupida volèc… erosament entà toti."

En díder aquerò se seiguec en ua cagira, e treiguent-se eth chapèu lo botèc sus eth lhet. Fortunata lo trapèc mès prim; era calvicia semblaue màger, e es sues guardades auien cèrta tranquillitat que la padeguèc.

"Encara qu'arrés me n'a dit ua soleta paraula, seguic Rubin, me'n sai de tot çò que t'a arribat; me n'è sabut pera mia pròpria rason, e venguia a planher-te e a hèr-te un gran ben… Pr'amor que jo perdí era rason, pro que te'n sabes. Mès dempús l'è recuperada. Diu me la treiguec e me la tornèc a dar tan complèta, qu'en aguest moment sò mès senat que tu e que tota era familha. Non t'espaurisques, hilha, que pro t'en saberàs per çò que te vau a díder de qué eth mèn cap està ben, tan ben coma jamès n'a estat. Tè, non t'ac cres?"

Fortunata non sabie se credè'c o non. Era sua pòur non s'auie amortat e demoraue que dempús d'aqueres paraules tranquilles, n'arribarien d'autes airoses e sense pès ne cap. Non didec arren, e seguic en tot protegir ath sòn

hilh, ena actitud de defener-lo ara prumèra escometuda. Maxi non semblaue fixar-se en mainatge. Damb grana serenitat parlèc atau:

"Qu'è tant d'èsme, que compreni era tua situacion e era mia. Ja, entre tu e jo, non i pòt auer arren. Mos maridèrem per feblesa tua e enganha mia. Jo t'adoraua. Tu a jo non. Matrimòni impossible. Qu'ère de besonh qu'arribèsse eth divòrci, e eth divòrci a arribat. Jo me capvirè, e tu t'emancipères. Es asenades qu'auíem hèt les apraièc era Natura. Era Natura que non se pòt protestar".

Guardaue era bonha que hège en lhet Juan Evaristo, mès coma qu'eth sòn gèst non auie arren d'ostil, Fortunata s'anaue padegant.

"Que ja sai se qué i a aciu! Praube mainatge! Diu non a volgut que sigue mèn. Se ne siguesse, m'estimaries un shinhau. Mès que non n'ei, toti se'n saben e jo m'en sai tanben… Divòrci consomat. Que vau mès atau. Jo non m'auia d'auer maridat damb tu. Pro qu'ac paguè perdent era rason. Qué me cau hèr ara que l'è recuperada? Donques guardar es causes de naut de tot, e acceptar es hèts, e observar es terribles leçons que Diu balhe as creatures… Abans me les hec a jo… ara a tu. Premanis-te. Non vengui entà hèr-te cap mau, senon entà anonciar-te era bona naua dera leçon, pr'amor qu'aguestes calhauades que vien de naut sanen, guarissen e arrefortissen."

- Mès aguest òme, se didie Fortunata, ei senat o ei mès lhòco qu'abans? Bon mau de cap me balhe; mès se non passe d'aquiu, lo posqui tier.

Que volec díder quauquarren en votz nauta; mès eth non la deishaue badar boca, e coma s'amièsse un discurs aprenut e non volesse deishar de prononciar cap des sues parts, seguic parlant rapidament: "Te'n brembes de quan jo èra lhòco? Es moments que te balhè que te les auies meritat pro ben, pr'amor que de vertat te portaues fòrça mau damb jo. Era tua infidelitat se m'auie calat ath mèn laguens encara que non auia cap dada entà basar-me; mès eth convencement d'aguesta infidelitat non lo podia hèr enlà. Sabi pas se soniè qu'anaues a èster mair, o se m'inspirèc aguesta idia era gelosia que patia. Pr'amor qu'auia ua gelosia, ai!, que non me deishaue víuer. Era mia hemna m'enganhe, didia jo, non a mès remèdi qu'enganhar-me, que non pòt èster de ua auta manèra. E per çò de molt que t'estimaua jo non trapaua ath tòn pecat mès solucion qu'era mòrt, vaquí se per qué me venguec en cap, madeish que neish era mossa enes troncs, aguesta idia dera liberacion. Desencuses e embolhs dera ment entà justificar er assassinat e eth suicidi. Qu'ère aquerò un reflèx des idies comunes, eth pensament generau modificat e adulterat peth mèn cervèth malaut. Vai, pro que me'n botè de malaut! Te digui que quan endonviè aqueth sistema filosofic ridicul, èra en pejor moment. Non me'n voi rebrembar. Es asenades que jo

didia les rebrembi coma se rebremben es des novèles qu'un a liejut de mainatge; e ara me n'arrisqui d'eres, e pensi se guaire se n'arririen es auti. Te'n brembes tu?"

Fortunata responec que òc damb eth cap. Non lo deishaue de uelh, seguint atentiuament es sòns movements entà veir se se descompausaue, e èster premanida contra quinsevolh agression.

"Dempús m'escometèc aquerò que jo cridi era *Mesianitis*… Qu'ère tanben ua modificacion cerebrau dera gelosia. Eth Mesies… eth tòn hilh, eth hilh d'un pair que non ère eth tòn marit! Ara prumeria se m'acodic que jo t'auia d'aucir a tu e ara tua descendéncia, e dempús aguesta idia borie e se descompausaue coma un substància botada en huec e entre era esgluma gorgotaue aquera causa absurda deth Mesies. Guarda-lo ben, e veiràs que tot ère gelosia, gelosia fermentada e en putrefaccion. Ai, hilha, be n'ei de dolent èster lhòco! Guaire milhor ei èster senat, encara qu'un, en recuperar eth sen, se trape qu'ei amortat eth hornèu des afeccions, tota era vida deth còr mòrta, e limitat a hèr ua vida logica, hereda e un shinhau trista".

En enténer aquerò, que Maxi ac exprimic damb eloqüéncia, Fortunata tornèc a enquimerar-se, e cridèc de nauèth ath sòn oncle que seguie balhant era sua roncadissa coma responsa. Eth madeish resultat aueren es votzes de "Senhor Sagrario, senhor Sagrario…vietz se vos platz". D. José pistèc pera pòrta, en tot calar ena parelha ua guardada de mèstre d'escòla qu'inspeccione era aula qu'en era estúdien es sòns alumnes, e tornèc a passejar sense hèr-ne cabau d'arren.

Rubin apressèc mès era cagira, e Fortunata auec mès pòur: "Mès tot aquerò dera liberacion e deth Mesies volèc. Es hèts reaus substituiren es figuracions deth mèn cervèth… Diu m'entornèc era mia rason, e me l'entornèc corregida e aumentada. Damb era vedí es hèts; damb era desnishè çò que m'amagaue era mia familha; damb era tornè a bastir eth mèn èsser, qu'auie passat per tanti bataclams; damb era me penetrè ben deth nòste divòrci e hi enlà enquia dus o tres còps era idia d'omicidi; damb era podí arribar a considerar-te hemna estranha, mair de hilhs que jo non podia auer, e damb era me sò revestit de serenitat e conformitat. Non t'estones de veder-me tau que sò ara? Encara t'estonaries mès se podéssetz veir eth mèn pensament, e compréner aguesta elevacion que jo guardi ara es causes, era cauma que te veigui a tu, era indiferéncia que veigui ath tòn hilh… Un èsser mès en mon! Quan a vengut que deu auer es sues rasons. Que non n'è cap dret de destorbar-li era vida. E quin dret n'è jo de treir-te-la a tu pr'amor que l'ac as balhat? Guarda ben: qu'ei plan grèu aquerò de díder: " tau o quau persona non aurie d'auer neishut".

- Mon Diu!, exclamèc entada era Fortunata. Mès aguest òme està ben o com està? Aquerò que ditz ei rason, o ei era màger des asenades qu'è entenut ena mia vida?...

- Jo pregunti, higec Maxi apressant-se mès. Eth dret a néisher, non ei eth mès sagrat de toti es drets? Com posqui jo èster un trebuc entà cap neishement? Qu'estarie ben… Que neishen e que viuen, que viuent aprenerà̀n.

"Arren, entà jo qu'està pejor qu'abans, pensaue era esposa, e aquerò que ditz dilhèu ei senat, mès jo non compreni arren".

- Semble que m'ages pòur, li didec eth, tostemp seren e tranquil. Sabi pas perqué. Que ja auràs vist qu'a rasonable non me guanhe arrés.

- Òc, ei vertat, mès…

- Mès qué?... Tu dideràs que gat escaudat hug dera aigua hereda (arrint leugèrament, per prumèr còp en aquera convèrsa). Ua auta causa: mòstra-me ath tòn hilh.

Fortunata tornèc a sénter terror, e en veir que Maxi estiraue es mans entà a on ère eth petit, les ac desseparèc damb es sues, dident: "Ja lo veiràs un aute dia… Dèisha-lo… qu'ei adormit e me lo vas a desvelhar".

- Be n'as de manies!... Jo me pensè que dempús d'auer-me entenut, t'auries convençut de qué era mia rason ei coma un relòtge e qu'ath delà m'a entrat ua grana intelligéncia. Qué as vist en jo que te semble sospechós?Arren en absolut. Es mèns sentiments son de patz; era darrèra idia dolenta que l'auí hè ja dies; mès l'arrinquè e sò ara net de ràbia e d'òdi. E entà dider-t'ac tot en ua soleta paraula: Fortunata, que sò un sant. Non ei ua vantaira, qu'ei era vertat… Te penses que li vau a hèr mau ath tòn hilh? Hèr mau a ua creatura!. Aquerò que non i cap en çò d'uman. Dèisha-lo-me veir, e te diderè quauquarren que te serà de profit.

Fortunata, a tot darrèr, en tot sospechar qu'era contrarietat lo podie anujar, li permetec veir ath mainatge, sense apressar-se guaire, protegint-lo damb es sues mans. Non didec arren tant que lo guardaue. Dempús tornèc en sòn sèti e s'estèc ua estona damb era guardada perduda entre es diboishi dera vana, damb es celhes leugèrament arroncilhades.

"Se retire ath tòn borrèu. Çò dolent que non perís jamès. Era marridesa engendre, e es bravi s'anequelissen ena esterilitat".

IV.-

"Oncle, per Diu, desvelhatz-vos", tornèc a cridar Fortunata, e coma que campèsse ena pòrta era arraulida e caronculosa figura d'Ido del Sagrario, era joena li didec: "Mès, se qué hètz que non desvelhatz ath mèn oncle?... Be m'en deishatz de soleta aciu!, e aguesta gojata que non vie!".

Ido mormolhèc quauquarren que Fortunata non podec enténer. Guardant ath professor damb pietat, Maxi li didec ara sua esposa: "Aguest brave senhor qu'ei un shinhau tocat. Me hè fòrça dò pr'amor que me'n sai de çò qu'ei èster mau deth cap. S'eth volesse seguir eth mèn plan jo me comprometeria a deishar-lo coma nau."

E en votz nauta, vedent ath malerós Ido arribar un aute còp ena pòrta dera cramba e guardar entath laguens damb es uelhs d'estupid: "Senhort D. José, padegatz-vos, e aprenetz a veir era vida tau qu'ei… Qu'ei ua pegaria creir qu'es causes son tau que les imaginam e non coma eres vòlen èster. Ar Amor non se li dicten leis. S'era hemna peque, divòrci e pro, e deishar qu'actue era logica, donques qu'era castigue sense pau ne pèira".

E Fortunata se senhaue, plia d'admiracion, en tot dider-se: "Mès serà vertat, mon Diu, qu'ath mèn marit l'a agarrat un gran còp d'èsme, o aguestes causes que ditz son comèdia entà tapar ua mala idia? Qué posqui hèr entà que se'n vage lèu? Pr'amor que dilhèu me ges per malaguenhes, e me balhe eth gran espant".

"Se retire ath tòn enemic, didec Maxi, tornant entara idia que l'auie excitat leugèrament. Qu'ei un malastre entada eth. E s'ena moralitat trè era raça, pejor encara. Eth mainatge innocent non ei colpable des colpes deth pair, mès erete es males inclinacions. Praube mainatge! Qu'è pietat d'eth. Se se te morís t'as d'alegrar, pr'amor que se viu te balharà fòrça desengusti".

A Fortunata l'indignèc tau idia, mès que non gosèc contradider-la. Que didesse tot çò que volesse. Eth sòn plan qu'ère non responer-li arren, a veir s'atau s'engüejaue e se n'anaue lèu.

"Qu'a a qui gésser, didec Maxi damb lugubra ironia. Sa pair qu'ei d'aur… Non te cau dider-me que non te hè cabau… Pro que me'n sai. Ne tansevolh aurà vengut a veder-lo… Que tanben m'ac pensi. Non vierà; solide fòrça, que non vierà."

- Qui se'n pòt saber…!, didec era joena sentent que se li sarraue era gòrja.
- Te torni a díder que non vierà… Qu'è es mies rasons entà assegurà'c.
- Plan… tà qué li cau vier!... Non me hè ua bèra manca.

- Qu'ac dides ben; ne ua bèra manca. Gràcies a Diu que t'enteni ua expression filosofica. Aguest òme qu'a ara d'auti entreteniments.

Fortunata sentec qu'era sang li borie, e se rogic tota. Rubin estirèc eth code sus eth lhet, en tot apuar-se en eth damb ua actitud guiterosa, semblabla ara que cuelhie ena farmacia quan liegie.

"Que t'ac cau saber lèu. Tot çò que te tardes en saber-te'n, te tardaràs en regenerar-te."

Era *Pitusa* auie fòrça calor, e agarrant un ventalh qu'ère ath cant deth coishin, comencèc a ventar-se.

- Que t'ac cau saber, tornèc a díder Maxi damb ua cèrta heredor implacabla, pròpria der òme avedat ar assassinat. Eth tòn borrèu non se'n brembe ja de tu entad arren, e ara qu'a amors damb ua auta hemna.

- Damb ua auta hemna!, didec era, repetint era frasa coma un estriuet, qu'ada eth non se li trè cap sentit. Es sues guardades vagauen pes diboishi dera vana.

- Òc, damb ua auta hemna, que tu coneishes.

Er assassin l'anaue deishant anar ara victima es paraules a petites dòsis, e la guardaue observant er efècte que li costauen. Fortunata volec padegar-se d'aqueth suplici, e voludant era sua esperluada cabeladura, coma entà aluenhar e espaurir ua conviccion que volie calar-se en era, li didec: "Quines istòries vies a condar-me ara?... Dèisha-me en patz."

- Aquerò que te condi non ei un embolh; ei vertat. Aguest òme ei encamardat de ua auta hemna, e tu la coneishes. Apren, donc. Vaquí era meravilhosa arma dera logica umana, que damb era te herisqui entà guarir-te. Que vau mès morir aprenent, que víuer ignorant. Aguesta terribla leçon te pòt amiar entara santetat, qu'ei er estat que jo me trapi. E qui m'a amiat a jo enquia aguest benedit estat? Donques ua leçon, ua simpla leçon.

Guarda, Fortunata, benedit sigue eth guinhauet que guarís.

- Manque que sigue vertat aquerò que dides, didec era victima en tot defener-se.

- T'ac poiràs creir o non, dera madeisha manèra qu'un malaut se pòt préner o non era medecina que li balhe eth mètge. Pr'amor qu'aquerò ei era medecina dera tua consciéncia. Ne vòs ua auta? Vòs eth nòm dera que t'a panat çò que tu panères? Donques t'ac vau a díder.

Fortunata sentec coma ua malagana, e en incorporar-se se l'anaue eth cap, e era cramba viraue ath sòn entorn. E hènt-se a vier era man enes uelhs, li didec ath sòn marit:

"M'ac as de díder".

- Qu'ei ua amiga tua.

- Amiga mia!

- Òc, e eth sòn nom comence per A.

- Aurora, qu'ei Aurora!, exclamèc era joena hent un bot en sòn lhet, e guardant ath sòn marit coma guarden es persones d'aunor qu'an recebut ua boetada.

- Qu'ei era.

- Hè ja temps qu'eth còr me didie quauquarren d'aquerò, mès fòrça hloishet, e jo non ac volia creir.

- Ne sò tan segur d'aquerò qu'afirmi, que ja non ne posqui èster mès.

- Tu m'enganhes, tu m'enganhes, repliquèc era joena en actitud de Dolorosa. Tu me vòs aucir, e en sòrta de meter-me un tret, me vies damb aguesta istòria.

- Se t'ac cuelhes coma un còp de mòrt, tu madeisha… responec Rubin damb ua heredor implacabla.

- Aurora!... Aurora!... Mon Diu!, quina idia tan marrida…! (voludant-se extraordinariament). Mès que non pòt èster. Aguest òme ei hòl e non sap se qué ditz.

- Que sò hòl?... (imperturbable). Plan, donc, defen-te damb aquerò. Mès tu queiràs, tu te convenceràs. Que non as cap auta gessuda. Era vertat s'impause. Vaquí un tret que non manque jamès. Vòs mes dades? Quan Aurora ges deth sòn obrador, eth la demore en carrèr de Santo Tomás e van amassa enquiath der Ave Maria. Es dimenges, Aurora ditz ena sua casa que va tar obrador, e tà on va ei…

- Cara! Te digui que te cares!, cridèc Fortunata en tot retortilhar-se es braci. Qu'ès un mentidèr un calomniador.

- Donques qué te pensaues…? (damb un arridolet glaciau). Hilha, mos cau èster as verdes e as madures. Qué volies? Herir e que non te herissen? Aucir e que non t'aucissen? Eth mon qu'ei atau. Aué lances tu era balestada, e deman ès tu qui la recep… Encara trantalhes?

Era victima non didec arren. Que non trantalhaue, non; Aquerò denonciat per aqueth òme, qu'a viatges semblaue dement, a viatges non, revestie es aparences d'un hèt certan. Quauquarren auie era malerosa hemna en sòn cap que l'ac confirmaue, en tot negar-la de lum. Rebrembèc frases e accions, estaquèc ligams, e… arren, qu'ère vertat, coma i a Diu. Eth malerós gojat estarie tot çò de malaut que se volesse; mès çò que didie, qu'ère vertat.

"Trantalhes encara?", tornèc a preguntar eth.

- Sabi pas, sabi pas… E se t'as enganhat?... (damb extrèma inquietut e bualhs de ràbia). Sabi pas se qué pensar… Maxi, Maxi, se m'auesses fotut

un tret, m'auries aucit mens. Te juri que s'ei vertat, aguesta hemna, aguesta ipocrita, aguesta pògavergonha que me venie era sua amistat, non se n'a d'arrir de jo. Te juri que li pataquègi era amna mès lèu lèu que dit (voludant-se en lhet). Aquerò non pòt quedar atau. L'aucisqui, li treigui es uelhs, l'arrinqui eth còr… Que me hèsquen a vier era mia ròba. Oncle, gojateta; que me voi lheuar. Mès, be me'n tien d'abandonada!

- Compreni que t'agarre tan fòrt. Atau me passèc a jo; mès dempús me sò tornat estoic. Apren de jo. Non ves se guaire seren me trapi? Qu'è passat per totes es crisis dera ira, dera ràbia e dera lhocaria…

- Pr'amor que tu non ès un òme (en tot interromper-lo)

- Qu'ei qu'es leçons m'an servit.

- Plan; pr'amor qu'ès un sant… Jo non ne sò de santa, ne ne voi èster.

- E per qué non ne podies èster tu tanben (cuelhent-li es mans e sajant de contier damb doçor es sòns movements d'ira). Per qué non pòs aspirar ar estat que jo me trapi? È arribat ada eth passant pera ràbia, pera holia… Ara madeish, non hè guaire, quan vedí ad aguest diable d'òme cometent ua naua infamia, sentí un aute còp era feblesa d'esperit que me pensaua vençuda… me vengueren talents de meter-li un tret, entà desliurar ara umanitat de semblable monstre… Mès dempús è sabut vencer-me e è dit: "Milhor castigue ua seqüéncia logica qu'un punhau.

- Aquerò vò díder que lo vederes damb era e te demorères tan tranquil!, cridèc era joena, enrabiada, lançant bualhs des uelhs.

- Non me quedè tan tranquil… Me capvirè fòrça; mès dempús venguec era reflexion. Çò d'important, me didí, non ei qu'eth morisque, senon qu'era aprengue. E tu as aprenut.

- Donques se les arribi a veir jo…!

- Se les arribes a veir, bremba-te'n de jo. Hè-te santa coma jo… Les guardes e passes…

- Tu que non ès òme… Tu non ès arren, exclamèc era joena damb mesprètz. Ada era, ad aguesta briganta ei a qui jo voleria apraiar. Se l'agarri, non ac conde. Infama, traïdora, indecenta, enganhar-me atau!

- Ep, guarda ben se n'as eth dret de tractar-la d'aguesta manèra.

- Plan que l'è eth dret! (totafèt capvirada e sense encuedar-se'n d'aquerò que didie). Que m'a trèt çò qu'ère mèn. Serè dolenta, mès era que n'ei mès, fòrça mès.

- Compreni era tua exaltacion. Jo non auia mès motiu qu'era justícia quan les vedí, mès quan me convencí de qué pecauen, me pensi que s'auessa auut un revolvèr, les auria deishat anar es sies trets pera esquia.

- Plan, plan, didec era esposa damb ferocitat. Per qué non ac heres? Qu'ès un pèc… encara que dempús m'auries aucit a jo tanben. Que n'as tot eth dret.

- Les vedí entrar en aquera casa…

Fortunata daurie es uehs damb espant.

"Les demorè entà veder-les gésser. Carrèr tau, numèro tant. M'amagué en un portau. Ò!, era sòrt d'eri siguec que non amiaua cap revolvèr…"

- Jo te'n cromparè un… Aué madeish, ara madeish (voludant-se en lhet, cuelhent ath sòn hilh, tornant-lo a deishar, desnishant-se eth pitrau, caperant-lo-se e sense saber se qué hèr).

- Aucir!... Leçon entada era? E era tua?

- Era mia, era mia? Que ja l'è, pèc. Encara vòs mès leçon? Ad aguesta traïdora pro que l'ac vau a fóter, e gròssa.

- Qu'anaràs ena preson s'aucisses.

- Donques i anarè contenta.

- E eth tòn hilhet?

En enténer aquerò, Fortunata hec un repè ena sua sauvatja idia, e cuelhent ath mainatget, que començaue a somicar, se lo hec a vier ena popa.

Era mair ploraue, eth mainatge tanben, e eth gran Ido campèc un aute còp ena pòrta sense díder arren, contemplant a marit e hemna damb guardades semblables as des estatues de ges o de marme, donques que semblaue que non auie vistons enes uelhs. E gràcies ara entrada de Segunda se botèc punt e finau ara situacion; e madeish siguec veir a Rubin, qu'alugar-se deishant anar grapauds e sèrps e balhant eth tòrt de tot a sa frair e ath galapian e inutil d'Ido, que, en veder-se escarnit, ena sua pensada sense cap motiu, hège contraccions lèu inversemblables damb es muscles dera cara, amassant un uelh damb era boca, pujant er aute enquiara arraïc deth peu. "Sabi pas se qué ei, didie, sabi pas se qué ei, mès aué qu'è eth cap malament… e que conste que s'entrèc siguec pr'amor que volec, que jo non li manè entrar… e se l'aucís qu'aurà es sòns motius, plan que òc… Vai damb era senhora, quina ràbia amie! e com me tracte! Non sabetz se qui sò? Donques sò Josef… er Idumèu… professor en jasilhes… intellectuaus.

V.-

"Caratz-vos, capvirat, cridaue Segunda, que per çò des movements menaçaires que hec, semblaue prèsta a des.hèir damb un parelh de lampits era escanaulida persona deth *professor idumèu*… Eth tòrt qu'ei d'aguest paquet qu'ei aciu dormint era pèta."

Que siguec ua òbra de romans desvelhar a *Platón*; fin finau, era sua fraia l'estirèc ua cama, tant qu'Encarnacion l'estiraue era auta, e eth còs deth *modèl*, esguitlant-se sus eth sofà, queiguec damb sorrolh sus eth solèr. S'estèc ua estona estirant-se, e heregant-se es uelhs damb es mans, e escopint mès *osties* que paraules. "A on ei eth judiu panaire qu'a entrat sense eth mèn permís?, ostia! que l'esmiegi". Eth lenguatge de Segunda que non ère guaire desparièr deth de sa frair ne per çò dera finesa ne per çò dera alistada des paraules, causa que desagradaue extraordinariament a Ido. Maxi gessec ena saleta, e José Izquierdo se li metec ath dauant ganholant atau: "A!, qu'èretz vos. Ara madeish entath carrèr…. bè!. .. Que jo è un gèni plan mofle…! donques se vos arribi a veir abans, ostia!, me maridi damb era plan santa… se vos arribi a veir abans, peth maudit balcon, ostia!, vatz de cap tath carrèr."

Sense mostrar cap temor, Maximiliano arrie. Se formèc tau sarabat, que li calec intervier a Ido damb frases de concòrdia, e Segunda voludaue es mans, balhant tot eth tòrt ath hemneta de sa frair, e aguest repotegaue a Encarnacion, e era gojata bramaue ath sòn torn contra Maxi; e siguec tau eth rambalh que li calec vier ena pòrta, qu'ère dubèrta, a Estupinhan, e entrèc ena casa damb gèsti policièrs, hènt carar a toti e menaçant damb cridar a ua parelha. "Pro didia jo qu'en aguest quarto non i aurie patz, e se seguitz atau, lèu vos balhi a toti eth viatge". Se n'anèc repotegant, e en escurir, quan ja Ido e Maxi se n'auien anat, e es frairs Izquierdo èren en tot sopar, tornèc a pujar, damb baston de comandament, e didec despoticament: "Orde, orde e eth prumèr que hèsque rambalh se'n va tara preson".

- Plan, donc, D. Plácido, qu'ei que va a vier eth Viatic?

- Lèu lèu, repliquèc eth blagaire en tot entrar sense demanar permís e filar-se de cap ara cramba. Que vierà era patrona, era senhora casalèra. Fòrça orde, senhors, fòrça formalitat.

Madeish siguec enténer *Platón* que venguie era senhora de Pacheco, qu'eth temor de veder-la l'enquimerèc e ja non auec tranquillitat. S'avalèc eth minjar, en tot esdegar-se a gésser tath carrèr. Tau ère era pòur de qué lo vedesse era senhora, que baishèc era escala ath mès córrer, e se li quilhaue

eth peu pensant que se Guillermina pujaue quan eth baishaue non saberie a on calar-se entà evitar er encontre.

Des d'era entrevista damb eth sòn marit, Fortunata se metec tant inquieta, que Segunda s'auec d'enrabiar entà empedir que se lheuèsse, donques qu'ac volie hèr tu per tu. Eth mainatget que deuie notar quauquarren nau per çò que hège ar aprovediment de boca, pr'amor qu'ère de mala encolia, coma se tanben volesse lançar-se en carrèr, coma senhau de protèsta. Er avís dera visita dera santa padeguèc fòrça a sa mair; mès que non ath hilh, qu'encara non comprenie arren de santetats. Se presentèc era dauna tàs nau, acompanhada d'Estupinhan; e dempús de saludar a Segunda, coma se siguesse aguesta era hemna mès importanta, passèc, e abans de dider-li arren ara qu'auie estat era sua amiga, examinèc ben a Juan Evaristo Segismundo. Segunda apressaue ua candèla entà qu'era dauna podesse veir es traits deth mainatge, que non semblaue entosiasmat, ne plan mens, damb era inspeccion tant impertinenta, ne damb era vivacitat dera lum, tan pròcha as sòns uelhets.

"Be n'a de mala encolia!", didec era santa en tot sèir-se ath cant deth lhet, tant que Fortunata amorassaue ath sòn hilh, e calant-li era popa ena boca, sajaue de padegar-lo. Que siguec Guillermina plan sòbria en salutacions e demostracions d'afeccion, e dempús, quan se demorèren soletes era Rubin e era santa, aguesta non didec arren de religion, ne mentèc era vertut, ne eth pecat, ne arren qu'auesse a veir damb er orde morau. Parlèc de s'era joena mair auie o non molta lèit, e de se sentie aguest o aqueth anuèg, amassa damb d'autes causes restacades damb er estat que se trapaue. Fortunata notèc en ròstre tranquil dera fondadora cèrta severitat estudiada, e entà trincar aqueth gèu, didec çò que seguís, que dera sua oportunitat se poirie dobtar: "Aguest plan qu'ei eth *Pituso* legitim, eth dera pròpria tia Javiera, vertat senhora? A!, non sabetz? Tanlèu eth mèn oncle José entenec que venguíetz, gessec ara prèssa, coma amna que se hèr a vier eth diable".

- Per çò dera pòur que m'a. Que mo'la hèta bona… Deishatz-lo, que se jo lo cuelhi, li vau a díder quate causes.

E quan era mair botèc ath mainatge ath sòn costat, ja assadorat e dormit, Guillermina lo tornèc a guardar atentiuament, en tot observar es sòns traits dera madeisha manèra qu'eth numismatic obsèrve eth trebol perfil e es inscripcions d'ua monèda anciana entà saber-se'n de s'ei autentica o faussa. Dempús alendèc, e guinhant es uelhs entà guardar a Fortunata, s'exprimic atau: "Que l'auem hèta bona, bona…!"

E ambdues s'estèren carades pendent ua estona, guardant-se.

- Senhora, didec de pic era jasilhada, coma volent trincar un secret qu'aclape. Me cau demanar-vos perdon…

- A jo! Perdon de qué?...

- Des pegaries que hi, des barbàries que didí aqueth maitin ena vòsta casa. Tanben ada era li demanaria perdon se la vedessa… Que me portè mau, ac reconeishi. Jo non sauvi rancura ad arrés… voi díder, que no li sauvi rancura ada era, perque…

Ai, senhora, vos non sabetz se qué se passe, vos non sabetz que mos enganhe as dues… e pro me'n sai de qui ei era que l'entretie, ua serpent, ua ipocrita, que me venie a jo era sua amistat…! Aquerò que non quedarà atau, senhora, non quedarà atau…

- Non me vengatz a jo damb condes, que non me hèn ne hered ne calor (damb repotec graciós). Ara çò que vos conven ei tranquillitat, que ja aurà tamps entà passar compdes passadi…

E tornèc a guardar ath mainatge, en tot recrear-se silenciosament ena sua beresa e vigor. Fortunata l'avalaue ada era es guardades, en tot vantar-se d'endonviar-li eth pensament, que pro poirie èster aguest: "Se Jacinta lo vedesse…!". Mès com l'auie de veir? Aquerò plan qu'ère impossible. "Per jo, pensaue era *Pitusa,* non i aurie cap inconvenent. Mès guaire patirie era praubeta, se lo vedesse! E poirie èster que se l'acodisse… Òc, que non sò tà pegaries… Amiga mia, auer-les, auer-les… Aguesta li condarà se com ei; li diderà: "qu'a era boca atau, es uelhs d'aguesta manèra, e en aquerò se retire a sa pair e en çò d'aute a sa mair. Creatura mès perfècta que non a lançat Diu en mon".

"Quan vos sigatz ja ben, parlaram, didec era santa damb er in ja de retirar-se. Jo qu'è ua idia… Non solet vos n'auetz d'idies; sonque qu'es mies non son dolentes, aumens jo non les è per taus. E entà acabar per aué, vos cau bèra causa? Se non lo podetz aleitar, non vos preocupetz, li botaram ua hilhuquèra ad aguest cavalieret, que me semble que non li desagradarie. Que mos cau aleitar-lo ben".

- Que jo posqui, jo posqui… vai!, repliquec era auta contrariada. Qué vos pensatz? Sò plan fòrta. Eth mèn hilh non l'elèite arrés senon jo.

- Donques a alimentar-se ben (recuperant eth sòn ton doçament autoritari) e compde damb hèr asenades. Aubedir ath mètge… Arren d'emmaliciar-se, ne foteses. A!, jo dobti de qué vos pogatz…

E sentent un d'aqueri atacs d'inspiracion que l'apolidien e la sublimauen, li didec aquerò, ja de pès entà partir:

"Pr'amor que vos cau saber que Diu m'a hèt tutora d'aguest hilh… Òc, brava gojata, non vos espaurigatz ne me botetz aguesti uelhs. Era sua mair qu'ètz vos, jo è sus eth ua part d'autoritat. Diu me l'a autrejada. Se sa mair li manquèsse, jo m'encargaria de balhar-ne-li ua auta e ua mairia. Hilh mèn, qu'as vengut en mon damb benediccion, pr'amor que se passe çò que

se passe, jamès te traparàs solet. Deishatz-me que lo torna a veir, que non me cansi de guardar-lo. Me lo voi hèr a vier laguens des mèns uelhs. Vèrge deth Carmen!... be n'ei de beròi!... Qu'a a qui retirar-se. Adishatz, adishatz".

Gessec acompanhada d'Estupinhan, dident a manèra de pregària: "Acceptem era volontat de Diu… Eth se'n saberà de per qué a manat aciu ad aguest angelet. Jacinta, furiosa, ditz que Diu està repapiaire, que non hè qu'asenades… Praubeta!... Be n'ei de limitada era nòsta intelligéncia! Que non comprenem arren, mès arren, de çò qu'Eth hè, e mos aclapam eth cervèth entà endonviar eth sentit de cèrtes causes que passen, e coma mès torns li hèm, mens ac comprenem. Plan per aquerò jo non voi pensar, e totes es *mies matematiques* s'estan a díder: "Que se complisque era volontat deth Senhor".

Fortunata sonièc aquera net qu'entrauen Aurora, Guillermina e Jacinta, armades de punhaus e damb caretes neres, e menaçant-la damb aucir-la, li panauen ath sòn hilh. Dempús ère Aurora soleta era que cometie eth nefast crim, entrant de puntetes ena cramba, e hènt-li flairar un mocador banhat en bèth liquid dera farmacia, e deishant-la coma adormida, sense movement, mès damb era capacitat d'encuedar-se'n de çò que se passaue. Aurora cuelhie ath mainatget e se lo hège a vier, sense que sa mair ac podesse empedir, ne tansevolh cridar. Se desvelhèc plan aclapada. Se sentie mau, prèsta a lhocaries dera ment tanlèu s'esclipsaue, e damb fòrça set. Aguesta set venguec a èster tan fòrta, qu'en non poder desvelhar ara sua tia damb copets de punh en tenhat, li calec lheuar-se ara cèrca d'aigua. En tornar-se ajaçar sentec hered, e damb aguestes alternatiues de hered e de calor arribèc enquiath maitin.

VI.-

Ballester venguec d'ora, e ada era li manquèc temps entà parlar-li dera visita de Maxi e dera istòria qu'aguest l'auie portat. Que s'incomodèc força eth regent en saber-se'n d'aquerò, e damb estranha seriositat e calor li calec remir çò qu'eth sòn amic l'auie condat dera *Samaniega*.

"Guardatz, amic, didec era, mentre mès vos entestetz en remí'c mès creigui jo en aquerò. Vos non parlatz jamès atau; e quan vos metetz seriós non didetz que mentides. Çò que voletz ei que jo me padega. Vos ac arregraïsqui; mès que non pòt èster. E per çò que tanh ara franceseta hastigosa non se n'arrirà de jo".

Esgotèc eth brave amic tota era sua logica entà arrincar-li aquera idia, sense auançar bric. "E a tot darrèr, didec en tot eth ton hestiu e maliciós qu'auie tengut damb Maxi en ua auta ocasión, entà que mos cau hèr-ne cabau de çò que ditz aguest malerós?... Ai, qué romantiques e qué impetuoses… *èm*! Eth men amic Rubin, damb aguest anament qu'ara tie d'òme de sen, qu'ei mès *tocat* que jamès.Tot ac ditz ath revés e er aute dia tenguie que *dòna Desdémona* ei ua hemna beròia. Me semble que se seguim per aguest camin, me calerà hèr-me a vier aciu era vergueta…"

Que non l'afectèren a Fortunata aguetes badinades.

Eth la campaue damb ua atencion seriosa, encuedant-se de qué ua idia plan sinistra e tenaça la senhorejaue, e que non ère ausit trèir-la deth sòn cap. Cranhec qu'aquest estat d'animositat l'anèsse mau entara sua salut, e entà previer-lo li metec pòur. "Que m'a dit Quevedo qu'en aguesti dies mos cau tier fòrça compde de vos, e que non vos permeterà lheuar-vos enquiara setmana a vier. Quinsevolh asenada que podéssetz hèr poirie èster fatau. Plan, donc, hilha mia (cuelhent-li es mans), fòrça compde. Que non vos digui qu'ac hescatz per jo. Dilhèu ne hètz cabau d'aguest praube farmaceutic? Plan que non, e damb rason, pr'amor que jo entà vos non sò arren… Hètz-ac peth mèn amic Juan Evaristo, que jo estimi coma se siguesse eth mèn hilh, òc, sabetz-vo'n, e me constituisqui en sòn tutor, hetz-ac per eth, e *tutti contenti*."

Semblaue convençuda, e Ballester se n'anèc damb era conviccion de qué auie capitat. Que s'estèc tranquilla tot eth maitin; mès entà meddia, en desvelhar-se d'un sòn brèu, se sentec tan viuament escometuda pes talents de gésser en carrèr, que non se podec tier ad aguest cèc impuls. Se lheuec, damb gran estonament d'Encarnacion, era soleta persona qu'ère ena sala, se pientèc rapidament e se botèc era sua pelha de merinòs escur, mocador de crespon nere, un aute de color en cap, mitanes ròies, es sues bòtes de cana clara, e… Mès abans de gésser li tenguec ua bona estona ath sòn hilh,

qu'en auer-se desvelhat quan era mama se vestie, semblaue indicar damb es sòs sorriscles que non li shautaue era gessuda. Lo convencèc era en tot balhar-li tot çò que volie o qu'auie, e er angelet se quedèc adormit ena sua cunhèra de vimes. "Guarda, li didec a Encarnacion era sua patrona; jo vau a gésser. Que serè dehòra pòc de temps, pr'amor que cuelherè un coche e harè eth prètzhèt en mieja ora. Tu non te dessepares d'eth, e se se desvelhe, l'amanhagues e lo brèces, e li dides que jo vierè de seguit… Compde que non te dessepares d'eth. Escota, mentre jo siga dehòra non daurisques ad arrés… Que serà milhor ua auta causa; jo vau a barrar damb dus torns e m'amii era clau. Se vie Segunda, que se demore ena escala". Li balhèc fòrça punets ath sòn hilh, que d'eth se desseparaue per prumèr viatge, e gessec, barrant era pòrta e hènt-se a vier era clau. "Non sigue causa que vengue quauquarrés e… Non, non me lo treiràn; mès qu'a viatges s'a passat. Aguest àngel mèn, veigui qu'a fòrça golards. E mès que mès aguesta envejosa de Jacinta ei era que me hè mès pòur. Dera cabeladura qu'a li van a gésser mès peublancs, e se botarà coma un hiu de hèr de prima. Mès que non a mès remèdi que conformar-se… Pro qu'è patit jo… Que patisque ara era. A!, enteni passi. Francament, voleria que non me vedesse arrés, pr'amor que començarien a díder que gesqui o non gesqui, e non me shauten es referéncies.

Me semble qu'ei D. Plácido qui puge. Me demorarè un shinhau enquia qu'entre ena sua casa… Que ja arribe, daurís era pòrta. Ara me'n vau, e que Diu m'acompanhe. Que me calerie amiar quauquarren que podesse costar dolor… A!, era clau. Qu'ei milhor qu'era man de mortèr. Damb aquerò e es ungles… te juri que…"

Cuelhec un coche e tanlèu entrèc en eth se trapèc tan marejada, per çò deth movement e dera sua pròpria feblesa, que li calec barrar es uelhs e inclinar eth cap entà non veir virar es causes ath sòn entorn. "Que m'auria d'auer prenut un bolhon abans de gésser… Mès que ja non posqui hèr repè. En fin, aquerò se passarà". Que se passèc reaument, e çò prumèr que hec en remeter-se siguec cambiar era orde que l'auie dat ath menaire. L'auie dit *Ave Maria 18*, mès qu'auec ua idia e didec *Cabeza 10*, en tot trèir eth sòn cap pera hièstra, alongant eth braç e tocant damb era clau qu'amiaue ena sua man, coma se siguesse ua arma, eth braç deth menaire. Ena casa darrèrament assignada s'estèc coma ua mieja ora, e quan baishèc entà cuélher de nauèth eth coche, era sua cara esblancossida auie transparéncies de cera, es pòts non auien color… "Tà on anem, senhora?", li preguntèc eth menaire, en veir que non li balhaue cap orde. "Pujada tà Santa Cruz, cantoada carrèr de Vicario Viejo". E dit aquerò, e en rodar eth coche, li balhèc torns ad aguest pensament: "Plan, çò que jo didí. Era Visitacion a jo que non m'ac auie d'amagar. E dempús ditz eth pèc de Ballester qu'eth

mèn marit ei hòl! Qu'a mès rason e mès talent que toti es senadi amassa… Non s'a enganhat bric. Vint duros l'è balhat a Visitacion pera sua relacion… Plan que òc, a jo que non m'ac podie remir…" E a compdar d'aguesta idia, tornaue ara madeisha, cent e cent còps, en tot descríuer eth dolorós cercle.

Baishèc deth coche ena pujada de Santa Cruz, pugèc en obrador de Samaniego, entrant peth portau, qu'ère en carrèr de Vicario Viejo. Anaue tan decidida, que non trantalhèc ne un solet instant. Era pòrta der entresòl auie paravent de cauchó, qu'en daurir-se hège sonar un timbre. Fortunata auie estat aquiu enes dies que precediren era inauguracion dera botiga, e se'n brembaue perfèctament de tot. Que non auie de picar, pr'amor que possant eth paravent, sonaue un *plin* plan fòrt, e ja ère laguens. Atau ac hec aqueth dia, e a penes recorrec eth cuert correder qu'amiaue entara estança principau, s'acarèc damb Aurora qu'en aqueth moment anaue deth centre, a on ère era taula, entà ua des hièstres, amiant teles ena man. Ar entorn dera taula vedec Fortunata ues sies o sèt oficiales, cosent, e en un sofà, ath cant dera hièstra ampla que daue tath carrèr, i auie dues senhores, en tot examinar ara lum dentèles e teles.

"Bon dia", didec era Rubin, posant-se un instant e recorrent damb ua guardada fugaça totes es cares qu'auie dauant. Aurora, en veder-la, se quedèc tan parada, que non sabec se qué díder ne quina cara botar. "A, tu, Fortunata… Guaire temps…!". Ara imprevista cuelhec un ton de sequetat. "Desencusa… Que sò ocupada. Se vòs vier en un aute moment…". Mès de seguic cambièc de registre. "Quina cara amies! As estat malauta?"

- E tu, com te va?... tostemp tan famosa… li didec Fortunata apressant-se e botant ua cara fingidament amabla; mès qu'en era non ère dificil de veir era crudèu suavitat que quauques fères lèquen ara victima abans d'avalar-la-se.

- E tu, a on te botes?, gasulhèc Aurora plan talhada, sense saber per a on tirar.

Fin finau se dirigic as senhores qu'èren aquiu; mès que non sabec se qué dider-les. Fortunata se li botèc dauant quan tornaue tara taula centrau. "Qu'auia de parlar damb tu… Coma que non se te ve… Ai, quines amigues aguestes, ua que se pòt morir sense que li diguen arren!".

Aurora se padegaue un shinhau damb aguest lenguatge, e arrint, responec: "Hilha, damb tantes ocupacions, que non auia temps entà visites. Pensè vier a tier-te ua visita… Mès sè-te".

- Que sò ben atau… Qu'acabi lèu.

Aurora s'apressèc un aute còp as senhores, e quan se viraue, era sua amiga li toquèc un braç. "Que volia dider-te dues paraules… ua causeta que

te volia díder. Qu'èra en tot morir-me per verder-te. Ingrata! Sabent eth gust que da era tua companhia…!"

- Qu'as rason, didec era auta en tot tornar a enquimerar-se, donques qu'ena cara dera sua amiga avertic quauquarren que la botèc ara demora. Cada dia pensaua vier…

- Sabent que t'estimi tant…

- E jo a tu… Mès, per qué non te sès?

- Non… Me'n vau de seguit. Sonque è vengut a portar-te ua causa…

- A portar-me ua causa… a jo!

- Òc, veiràs. E en tot díder *veiràs*, hec damb eth braç dret un rapid e energic movement, e li fotèc tan de plen era man sus era cara, qu'era auta non podec resistir er impuls, e hènt un sorriscle, queiguec en solèr. Fortunata didec: "Tè, indecenta, briganta, lairona!"

Boetada tan sonora e tremenda que non s'a dat jamès. Totes es oficiales correren en ajuda dera sua patrona; mès, per mès lèu qu'acodiren, non siguec possible empedir que Fortunata agarrant era clau damb era man dreta, li fotèsse ara auta un fòrt còp en front; e dempús, damb indicibla rapiditat e coratge, l'agarrèc damb dues mans deth peu e estirèc damb tota era sua fòrça. Es sorriscles d'Aurora s'entenien deth carrèr estant. Es dues senhores aqueres gesseren en carrèr demanant ajuda. Gràcies a qu'és oficiales tengueren ara fèra en moment que clauaue es sues garres en peu dera victima, que se non, aquiu acabe damb era. Agarrada per tantes mans, Fortunata hec esfòrci entà desligar-se e seguir era garrolha; mes, fin finau, eth numèro, que non eth valor, vencèc era sua incredibla fortalesa. A ua des modistetes la metec de pautes ensús d'un còp de man; ara auta li botèc un uelh coma ua tomata. Alendant, esblancossida e sudorosa, es uelhs deishant anar bualhs, Fortunata seguie damb era sua lengua era tragica òbra qu'es sues mans non podien realizar. "Aquerò entà que tornes, briganta, a méter es tòns dits en plat autrú… Mentidèra, enganhaira, comedianta, qu'ès capabla d'enganhar ath madeish Verb Divin. Malastre dera aigua deth baptisme que te lancèren! Trichaira, puta… Te pernegi era cara encara qu'es sòles des mies bòtes s'enlordisquen.".

E tau esfòrç hec entà desliurar-se, qu'a mand siguec d'artenhè'c. Dues d'eres auien acodit a lheuar a Aurora que seguie hènt sorriscles de dolor. Se non s'auessen presentat Pepe Samaniego e un dependent, Diu s'en sap quina s'aurie armat aquiu.

"Qué ei aquerò? Qué s'a passat aciu? Qui ètz vos? Qué cercatz?"

- Se qui sò!... cridèc Fortunata damb desesperacion. Ua persona decenta…

- Òc, que ja se ve… Aurora, per Diu! Qué ei aquerò?

- Ua persona decenta qu'a vengut a passar-li compdes ad aguest serpent qu'auetz ena vòsta casa. E tanben ei calomniadora.

- Caratz-vos, e anatz-vo'n d'aciu… Mès, se qué ei aquerò, Aurora?... Jesús!, sang en cap. Ua herida… Escotatz, hemnòta, ara madeish que vatz tara preson… Ep!, cridatz a ua parelha.

Era Fenelon qu'ère plan estavordida, e es sues alumnes li descordèren eth vestit pr'amor de hloishar-li eth corsatge.

- Era qu'anarà ena preson serà era, cridèc era agressora, frenetica, remetuda un aute còp de ressabuda enes condicions dera sua origina, hemna de pòble, damb tota era passion e grossieretat qu'eth tracte sociau auie dissimulat en era. Jo que non è fautat. A jo plan que m'an fautat… Aguesta briganta m'a enganhat, mos a enganhat as dues, donques qu'èm dues es escarnides, dues, e vos ac auetz de saber… *Aquera*, qu'ei un àngel, jo un aute àngel, voi díder, jo non… Mès auem auut un hilh; *eth hilh dera casa*, e aguesta ei ua furgaria, lèja, tinhosa e sense vergonha que me l'a de pagar, me l'a de pagar.

- Se non vos caratz…!, didec Samaniego, en tot apressar-se ada era damb in menaçaire. Tè, que se non siguéssetz ua hemna vos foteria ua repassada.

- A jo?... manque que pogatz. Que vos valerie mès non perméter es indecéncies que hè aguesta…

- Vos digui que se non vos caratz… Non me posqui tier… Ep!, cridatz a ua parelha.

Era scèna cuelhec encara pejor caractèr damb era aparicion de dòna Casta que li calec vier ena botiga en aqueth moment, e en saber-se'n deth sarabat, pugèc coishejant e entrèc en dramatic teatre d'aqueth eveniment, en tot cridar: "Hilha dera mia amna!... Mès qué…! Que l'an aucit!... Sang!... Ai, mon Diu! Aurora… Aurora…! Mès qui a estat?... A!, aguesta hemna…"

- Òc, òc, è estat jo, li didec Fortunata, deth cornèr estant a on l'auien acornerada. Que vos valerie mès, bruisha, non èster eth caperadèr des brigantaries dera vòsta mainada…

Dòna Casta, en tot apressar-se ara sua hilha, non se n'encuedaue des flors qu'era auta li lançaue. Aurora se remetec exalant gemiments. "Que non ei arren, tia, didec Samaniego. Non vos espaurigatz… Ua leugèra contusion, e er espant corresponent… Mès encara non care aguesta sauvatja?... Tath croton, tath croton…"

- Deishatz-la; que se'n vage… gasulhèc Aurora damb es uelhs barradi.

- Tath croton, cridaue raucosa dòna Casta.

- Non, tath croton non, didec era victima, hènt veir generositat… deishatz-la, deishatz-la… Pepe, non li hèsques arren.

- Non, s'ei que jo non la pataquegi… Ja s'aprairà eth jutge damb era.

- Non, jutge non, jutge non, didie era Fenelon fòrça aclapada. La perdoni. Deishatz-la; que s'en vage, que se'n vage lèu; que non la voi veir.

Fortunata implacabla, non volie carar-se, e entre es qu'enrodauen ara victima se dividiren es opinions sus aquerò que s'auie de hèr damb era agressora. Pugèc mès gent, e er obrador, damb tants crits e es caushigades des qu'entrauen e gessien, se retiraue a un lunfèrn.

VII.-

Era prumèra qu'arribèec ena casa dera Cava, pendent era absència dera *Pitusa*, siguec Guillermina. Dempús de picar dus còps, era votz d'Encarnacion li responec a trauèrs des traucs dera placa: "Era senhoreta a gessut. M'a deishat embarrada.

- A gessut! Diu mos age!... Mès ei aquerò vertat o ei que non me vò recéber?

- Non, senhora, que non i é. Didec que tornarie lèu. Barrèc era pòrta damb dus torns dera clau.

- E eth mainatge?

- Qu'encara dormís.

- Demorarè ua estona, didec era santa alendant; e cansada d'èster de pès se seiguec en gradon mès naut dera escala. Se retiraue a ua prauba que demore que se daurisque era pòrta entà demanar aumòina. Mès a on aurà anat aguesta hòla?... Çò que jo digui: ad aguesta non la tie arrés. Que non poirà aleitar ath sòn hilh. Dilhèu age bères pensades eroses; mès quan mens t'ac demores te la fot… Bèth dia dilhèu abandone ath sòn hilh o lo cale en ospici… Non, aquerò plan que non ac vam a perméter. S'eth praubet a ua mair descastada non li mancarà qui s'estongue per eth.

Quan pensaue tot aquerò entenec pujar a ua auta persona. Qu'ère Ballester, qu'en veder-la, se quedèc parat. "Vietz en aguesta casa?, li didec era dauna. Donques cuelhetz paciéncia, er audèth volèc. Era senhora aguesta se n'a anat tath carrèr. Laguens i son eth mainatge e era mossa; mès coma que se hec a vier era clau, non podem entrar. Estatz-vos aciu coma jo, s'ei que non auetz prèssa, que ja non se pòt tardar."

- Mès, s'ei que l'auíem enebit que gessesse! (plan espaurit e desengustat). Anet, sivans me didec D. Francisco de Quevedo, ère un shinhau excitada. Plan per aquerò jo venguia a veir… Quina asenada a hèt!

- Plan que òc qu'ei ua asenada! E vos non sospechatz a on pòt èster?

- Jo… arren. En fin, vam a demorar. Se seiguec eth regent dus gradons mès entà baish, e era santa guinhèc es uelhs entà guardar-lo. Coma que non se tenguie bric quan credie de besonh interrogar a ua persona, de ressabuda escometèc a Ballester d'aguesta manèra: "Didetz-me cavalièr, e desencusatz-me pera confiança. Ètz vos era persona qu'ara… a mès influéncia en aguesta hemna?"

- Jo, senhora… influéncia non me pensi que n'aja… La coneishi de hè pòc de temps. Que sò eth sòn amic; m'interèssi un shinhau per era.

- Que non sagi jo que me digatz quina sòrta d'amistat ei aguesta…

- Es relacions mès pures… Qué, non vos ac credetz?

- Plan que òc, jo m'ac creigui tot. Precisament, jo è fòrça fe (arric damb gràcia); mès que non se tracte ara d'aquerò. A jo que m'ei parièr. Çò que jo voi díder ei se vos auetz bèra influéncia sus era, l'auríetz de conselhar que… Pr'amor qu'eth dia mens pensat, aguesta hemna torne ara sua, e se cansarà d'aleitar ath sòn mainatget. Çò milhor serie que se li botesse ua hilhuquèra, en tot autrejar-lo-se a persones que l'aleitarien milhor qu'era. Conselhatz-li aquerò se vos platz.

- Jo… Se qué voletz que vos diga… me pensi que non l'abandonarà. Qu'ei fòrça entosiasmada damb eth mainatge.

- Òc; bon entosiasme mos balhe Diu. Guardatz qu'aguesta…! Anar-se'n de passeg!, be n'auie de talents de caushigar eth carrèr! E non sai se com er angelet se tie tanta estona sense popar…

Non ac auie acabat de díder, quan enteneren es sorriscles deth praube mainatge. En non poder tier-se, Guillermina se lheuèc e venguec entara placa traucada, e per aquiu lancèc aguestes veementes expressions: "Hilh mèn, aguesta hòla que non vie!... qu'as rason… briganta! Tie-te un shinhalet, un shinhalet". Cridèc entà que venguesse ena pòrta era gojata e li didec: "escota, gojata, a veir se com lo pòs entretier un moment, qu'era tua patrona non se pòt tardar. Brèça-lo ena sua cunhèra, canta-li bèra causa, alapa".

E entornant en gradon, parlèc damb eth sòn companh de demora: "Quina amna de hemna!... Ai, qu'è eth gèni tan viu, que trincaria era pòrta, cuelheria ath mainatge e me lo haria a vier entà que li balhèssen era popa… Ètz vos mètge?"

- Non, senhora, que sò farmaceutic.

Se carèc pr'amor qu'enteneren passi, plan près, coma d'ua persona que pujaue damb cautèla, e guardèren entath soleret deth miei, demorant a qu'eth que pujaue hesse era virada. Era aparicion d'aquera persona les deishèc ambdús fòrça estonadi. Qu'ère Maximiliano, qu'en veir a Guillermina e a Segismundo seigudi ena escala, se hec aguest rasonament: "Dues persones que demoren e se sèn cansades. Per tant, hè ja temps que demoren, e era casa ei barrada".

Pendent ua estona s'estèc parat sense saber se seguir pujant o entornar-se'n entà baish. Eth regent arrie e Guillermina lo guardaue damb gràcia.

"Arren, li didec aguesta, que vos calerà demorar tanben. Amiatz vos ua clau?"

- Clau jo?

- Era clau deth camp, didec Ballester de mala encolia, en tot pensar que non hège ua bèra manca era preséncia de Maxi aquiu. Que vau mès que vo n'anetz, amic Rubin, e tornetz dempús, pr'amor qu'aquerò se va a tardar.

- Demorarè jo tanben, responec er aute en tot sèir-se dejós de Ballester.

E tornèren a entener-se es desesperadi crits deth *Pituso*, e Guillermina non dissimulaue era sua impaciéncia e inquietud. "Que ja se ve, era prauba creatura qu'a hame… Guarda que lheuar-se abans deth temps e calar-se en carrèr!... Vos digui que li haria ua bona repassada…"

Maximiliano caraue, non deishant de uelh ara santa, que jamès l'auie vist tan d'apròp.

- Donques que vam ben, higec era. Que ja èm tres. E aquerò encara non ei tot. Enteni passi. A veir se serà fin finau aguesta viroleta…

Es passi non semblauen de hemna. Qui serie? guardèren es tres e campèc José Izquierdo, qu'en veir a dòna Guillermina, s'espauric fòrça e guardèc entà baish, coma se volesse-se lançar de cap. Qu'aurie, eth, balhat quinsevolh causa per auer bèth lòc a on calar-se. Era santa se n'arrie ath sòn laguens, e ara fin li didec: " Non vos cau pòur, senhor de *Platón*… Per qué ètz vos tant espaurit? Que jo non me mingi ara gent. S'em amics vos e jo…"

- Senhora, didec eth *modèl* damb un idòl, quan un a besonhs, que non pòt èster cavalièr, e hè çò que sigue.

- Plan, òme, que ja ac sai. E aquera grana enganha que mos botèretz ja ei aigua passada… Donques se vedéssetz vos se guaire beròi ei eth *Pituso*!

- De vertat? Ai!, praube poric des mies entralhes!

- Òc; que s'eduque perfèctament. E ei tan escarrabilhat e tan coquin qu'a borrolat a tot er asil.

- Ai!, com se li ve era sang de sa mair, que remoiguie miei mon. S'ei qu'auie aqueth mainatge un talent… Tè, que…

- Ara qu'ètz vos coma voletz, senhor *Platon*, guanhant, sivans è entenut, fòrça sòs damb era pintura.

- Que mos defenem, senhora…

- Jo me n'alègri per diuèrsi motius, pr'amor qu'en èster vos tant acomodat non se vos acodirà enganhar ara gent.

Izquierdo se grataue era aurelha, e l'aurie balhat entà qu'era santa cambièsse de convèrsa.

- S'era senhora vò, non guardem entà darrèr.

- Qu'ei que non ei guardar entà darrèr, aquerò… Tè, que s'ara vos siguéssetz mau de sòs, pro poiríetz sajar un aute negòci coma aqueth… e non damb moneda faussa, senon damb era legitima.

Ballester arrie e Maximiliano ère seriós, que d'aquerò se n'encuedèc era fondadora, en tot esdegar-se a díder: "Se non siguesse per aguestes badinades, com passaríem er orrible temps de demora qu'amiam? Jo me consomisqui quan me cau demorar, e quan demori estupidament per çò dera pegaria d'ua persona, pèrdi era paciéncia deth tot…"

Se tornèc a enténer era planhosa cançoneta de Juan Evaristo, e Guillermina tirèc dera campaneta entà dider-li ara mossa: "Hemna, entretie-lo; ditz-li causetes. Que sembles pèga… Hilh mèn, que ja vie, ja vie!... Veiràs quin repotec li vau a fóter quan arribe, per çò d'auer-te atau tan solet, mòrt de hame… Senhors (en tornar en sòn gradon), m'auetz de desencusar, e se bèth un se canse, que non s'estongue aciu entà hèr-me companhia. Que l'aurà arribat bèra causa ad aguesta hemna, pr'amor que se tarde massa. Prepausi que se nomente ua comission tà que vage a hèr un reconeishement en carrèr e desnishe a on pòt èster". En díder aquerò, guardaue a Maxi, hènt a veir que siguesse eth dera mentada comission. Eth joen non hec cap gèst qu'indiquèsse era sua intencion de botjar-se, e ena madeisha actitud guiterosa qu'ère, guardant de reuelh as sòns companhs de demora, didec atau: "Hè coma uns cinc quarts d'ora anaue peth carrèr Atocha en un coche… entrèc peth carrer de Cañizares… Hè coma uns tres quarts d'ora, vedí eth madeish coche trauessar era plaça de Santa Cruz entath carrèr d'Esparteros…

Ballester e Guillermina se guardèren espauridi. "Donques prepausi, repetic era, que vage ua comission entath carrèr Esparteros…

E non vedéretz s'eth coche se posèc en bèth lòc?"

- Non, senhora… Jo me pensè qu'eth coche venguie entà aciu, pr'amor qu'encara qu'eth camin mès dret deth carrèr Atocha ei era Plaza Mayor, Ciudad Rodrigo e Cava, coma qu'ena entrada dera Plaza, per Atocha, son en tot empeirar e non se pòt passar, didí jo: "Qu'ei qu'eth menaire va a cuélher eth carrèr Mayor". Mès per çò que veigui non a vengut aciu. Per tant, se n'aurà anat entà bèth aute lòc. Dilhèu age anat a visitar a a quauqua amiga: Aurora, per exemple…

Ballester e era santa se tornèren a guardar damb inquietud. "Çò que ditz aguest gojat, indiquèc eth farmaceutic, comunicant ara dauna es sòns temors, me semble tan logic, que lèu m'ac cuelhi per cèrt".

S'enteneren passi un aute còp; mès qu'èren fòrça pesadi e les acompanhaue un carrincleg e bohada de persona grana, per çò qu'arrés se pensèc que siguese Fortunata era qu'arribaue. "Qu'ei Segunda", didec

Izquierdo abans de veder-la, e non s'enganhèc. Era venedora se botèc damb es braci crotzadi en veir era escalonada reünion que i auie aquiu, e quan vedec qui ère seiguda en gradon mès naut, dauric era boca, en tot exprimir era sua admiracion d'aguesta sòrta: "Laudat sigue Diu! Era patrona dera casa seiguda ena escala, coma ua prauba que demore era parva sobrèra! Mès, qué! Non i é aguesta diabla?

Que s'aurà escapat entath carrèr! M'ac pensaua! Quin cap! Qu'ei qu'anet ère fòrça desgahonada…! Mès senhora, per qué non passatz ena casa de D. Plácido? Aquiu i deu auer cagires, aumens, e poiràn sèir era senhora e es senhors a gust…"

- Hètz-me eth favor de picar en tresau e veir se i é Plácido. Ne sò segura de qué eth la traparà.

Segunda piquèc, e Plácido non i ère.

"Vò era senhora que la vaja a cercar?... Mès a on?"

- Jo i anarè, didec Ballester, que non podie trèir-se deth cap era idia de qué en obrador de Samaniego li balharien rason dera hujitiua. Mès encara ère en tot parlar damb Guillermina en votz baisha, quan Segunda, qu'auie baishat ara cèrca d'ua clau o un crochet entà daurir era pòrta, cridèc deth principau estant: "Qu'ei ja aciu, ei ja aciu".

- A! Gràcies a Diu!... exclamèc Guillermina sense cap intencion de doble sentit. Ja a apareishut era perduda. Veiram com va.

- Ua de dues, didec Ballester alendant, o amie era cara engarrapada, o amie sang o dilhèu pèth umana enes ungles.

- Be n'ei aguesta hemna!...

Toti se lheuèren mens Maximiliano, que seguic seigut apaticament enquia que campèc era sua esposa. Aguesta pujaue panteishant, plan sufocada, netejant-se damb un mocador era sudor deth front, e quilhant-se es pèlhes entà non caushigar-les. Ena man amiaue era clau dera casa. "Qué, m'è tardat massa?. S'è vengut de seguit. Acabè eth mèn prètzhèt en un virament de uelhs… A!, dòna Guillermina tanben aciu. Hilha, jo me pensè qu'acabaria lèu lèu… E eth mèn rei qu'a hame… ja l'enteni plorar… Que vau, que vau, hilh des mies entralhes… Ai!, me pensaua que non me deishauen tornar. Se m'amien en croton, sabi pas, praubet mèn…"

- Dauritz, dauritz lèu… li didec Guillermina en tot possar-la, calinhaira, cabiròl. Qu'ei clar; que non servitz entà èster mair… Àngel de Diu!, que hè dues ores que ràbie… Se non vos corregitz, mos calerà velhar per eth.

VIII.-

Dauric e entrèren toti ara prèssa; Fortunata dauant, Guillermina agarrada ada era, e darrèr Ballester, Maxi, Izquierdo e Segunda. Era mair correc de dret entara cramba a on i auie eth petit ena sua cunhèra, en tot hèr crits qu'atrendien ath shivau de bronze de Felip III; "que sò aciu, estimadet, qu'ei aciu era tua esclaua… vene, vene, cèu dera mia vida; cuelh era popeta, tè… Ai!, be n'a de hame!... guaire a plorat eth mèn àngel!... E jo desgahonada per vier. Qué content se bote eth mèn mainatge!... Que ja non plore mès, vertat? Ja non plore mès…"

Sense trèir-se eth mantèl, auie cuelhut ath mainatge, en tot prestar-se a padegar eth sòn gran besonh. Se seiguec en lheth, pr'amor de deishar a Guillermina era soleta cagira que i auie ena cramba. Era santa non atenguie qu'ath mainatget, en tot observar s'era ansia que popaue anaue acompanhada de satisfaccion: "Cranhi que damb aguestes escometudes vos quedetz sense lèit".

- Bè, senhora!... Guardatz, que n'è de sòbra. Ath contrari, me semble que se non m'esvagui me quèdi seca. Qu'èra jo anet, que non podia mès. Que m'ère tan de besonh resvenjar-me coma alendar e minjar. Guardatz… dempús de foter-li un boet, que se deuec enténer de Tetuan, li botè un còp damb era clau, e l'escalabrè… dempús l'agarrè des peus…

- Caratz-vos, per Diu, que me hè orror d'entener-vos.

- Me volien amiar entara preson e s'estèren près d'ua ora entà veir se me i amiauen o non. Vengueren dus policièrs, e jo les didí qu'èra en tot aleitar. Totau, qu'a tot darrèr me deishèren anar, e venguí entà aciu ath mès córrer. Qu'ei que s'ua non ei atau non la respècten! Se non auessen estat aquiu es condemnades modistes, me passegi per dessús deth sòn còs coma per aguesta sala. Pr'amor que guardatz vos se n'ei de dolenta: enganhar a dues, a dues, senhora, a jo e ara auta, qu'ei un àngel, sivans diden toti! Didetz-li qu'eth sòn compde damb era *Samaniega* ei ja liquidat.

- Me semble qu'ètz vos fòrça capvirada… Caratz-vos, caratz-vos e tenguetz-vos ath vòste hilh…

- Que ja m'i tengui senhora. Qu'ei que non me vedetz?... Hilh, glòria de ta mair, emperaire deth mon… Ai!, podetz creir que s'aqueri gossets non m'auessen deishat vier a balhar era popa ath mèn hilh, sabi pas se que m'aurie arribat… Eth madeish Samaniego siguec qui me deishèc anar, dident: "Que se'n vage en mala ora". Plan, donc, senhora, que sò contenta. E pensatz que non me n'alègri per interès… entà qué voi jo es sòs? Entad arren. Que m'alègri per auer *eth hilh dera casa,* e aquerò non m'ac trè

arrés. Ne damb latins ne sense latins me lo van a trèir. Vertat, senhora? Vos qu'ètz ara deth mèn costat. E *era* tanben ei ara deth mèn costat, vertat?

- Quan digui jo que non ètz ben deth cap… (pro espaurida). Barratz era boca. Ajam formalitat (en tot hèr-li copets de man ena espatla), pr'amor que se non l'aleitatz ben, li botaram ua hilhuquèra; e en darrèr cas, enquia e tot lo cuelheram entà auer-lo damb nosates.

- Bè!... non senhora… Que jo non lo dèishi anar (damb grana excitación e vessant d'alegria). Be ne sò de contenta!... Vos m'estimaratz, senhora, vertat? M'estimaratz vos? Pr'amor que jo è de besonh de qué quauquarrés m'estime de vertat. Ja veiratz se guaire ben me vau a portat ara. Òmes?, ne guardar-les. Que non voi tractes damb degun. Eth mèn hilhet e arren mès.

- Òc… qui t'entene que te crompe.

- A!, vos non me coneishetz, senhora… Vos pensatz que… a, a, a!... Eth mèn hilhet, e aciu patz… Guardatz; mos haram ara idia de qué ei hilh des tres, e aurà tres mairs en sòrta d'ua…

Ara santa li hec gràcia aquera estranha idia.

"Guardatz; dempús de qué Diu m'a autrejat *eth hilh dera casa*, non li sauvi rancura ara auta… Pr'amor que jo sò autant coma era, aumens… Se non ei que siga mès. Mès supausem que sò madeish. Non li sauvi rancura, e se me pressatz massa, enquia e tot l'aurè estimacion… Qu'aurà tres mames aguest estimat, aguesta glòria: jo, que sò era mama prumèra, era era mama dusau, e vos era mama tresau."

"Mès hilha, be n'ètz de desgahonada!, e be ne didetz d'asenades! (en tot cuelher-li eth pos e examinant damb alarma era ludentor des sòns uelhs). M'estone fòrça qu'eth praube Juanin trape quauquarren entà trèir d'aguesta popa…"

Es autes pèrsones qu'auien vengut ena casa èren ena sala sense gosar passar mentre s'estèsse aqueth animat collòqui entre era diabla e era santa, qu'eth sòn luenhant rom rom entenien. Guillermina passèc ena saleta ara cerca de Ballester, qu'ère fòrça preocupat ath cant des veires dera hièstra, guardant tara plaça, e li didec: "Qu'ei aguesta hemna fòrça excitata e cranhi que se seque… Auetz aciu antiespasmodics?"

- Òc, òc, les premaní jo damb suenh; mès me'n harè a vier mès aguesta net. Didetz qu'ei fòrça excitada?

- Fòrça!... Eth cap capvirat, ditz mil asenades. Entratz.

Quan Ballester li prepausèc que prenesse era medecina, repliquèc era joena: "Çò que jo voi ei aigua. Qu'è ua set terribla… era boca coma èsca".

Beuec damb ansia e mentretant, era fondadora se hège a vier a despart a Ballester e li didie:

- Escotatz. E eth sòn marit, aguest praube òme, qué vie a cercar aciu? Qué hè? Qué ditz? Com s'a cuelhut aquerò?

- Senhora, repliquèc eth regent trantalhant entre era seriositat e er arrir. Vos non ac comprenetz?... donques jo tanpòc. Eth sòn anament qu'ei timid. Plan per aquerò, quan veigui que se cale a parlar damb persones que non son de confiança, m'espaurisqui. De hè bèth temps tot aquerò que ditz aguest gojat ei tan senat, qu'ac poirien tier coma sòn es sèt sabents de Grécia.

- Mès, non ei…? preguntèc era dauna en tot hèr-se a vier en pos eth sòn dit guinhaire.

- Ve-te'n a saber… Que siguec eth que li venguec damb eth conde deth tau damb era quau, voi díder, damb era *Fenelona*. Jo me mesfidi deth sen d'aguest cavalièret, e tostemp que lo cuelhi a man, l'escorcolhi, a veir s'amie bèra arma. Que non me shaute bric veder-lo aciu.

Rubin e Izquierdo, qu'èren seigudi en sofà dera sala, ambús silenciosi, Fortunata cridèc a Ballester e a *Platón* entà condar-les çò qu'auie hèt, e mentretant Guillermina venguec a sèir-se ath costat de Maximiliano, en tot campar ath sòn dauant damb un arridolet de benignitat. Que volec era dauna parlar-li, e non podec badar boca, pr'amor qu'enquia e tot damb eth sòn talent e e era sua practica non endonviaue damb era clau des idies que dauant d'aqueth òme, per çò dera sua situacion, auie de desvolopar. Qué li didirie? Aquerò plan que n'ère de problematic! Quin ton auie de tier? Ere o non senat eth tau? Pr'amor que s'auie dificultats en tot considerar-lo dement, tractant-lo coma san es dificultats èren taus que tocauen çò impossible. Li parlarie deth mainatge?... Jesús, quina asenada! Li diderie qu'era sua hemna ère ua jòia? Quina auta asenada! Escometerie er estat reau des causes? Ne peth mau de morir. Ac cuelherie peth costat religiós e dera resisgnacion? Tanpòc. Peth costat mondan? Bè… Jamès s'auie trapat era senhora dauant d'un problèma de sciéncia sociau tant endrabat e perilhós. Aqueth enigma superaue a toti es enigmes qu'era auie vist pendent era sua vida infatigabla.

"Au, pensèc era fondadora, solide que se vau peth carrèr deth miei me gesserà ben. Qu'ei çò de milhor, e aguest sistèma tostemp m'a balhat boni resultats. Escotatz, cavalièret…"

- Senhora…

E aciu se travèc eth dialòg, pr'amor qu'era santa non gosaue seguir endauant. Mès volec Diu qu'era madeisha esfinge li daurisse eth camin en tot dider-li: "vos coneishia de vista e de fama; mès jamès auia auut eth

plaser de parlar-vos… Qu'ètz vos ua santa, e quan mos morigatz, vos canonizaram e vos botaram enes autars".

- Gràcies; qu'ei un favor (didec damb gràcia). E a jo me semble qu'eth sant ètz vos.

- Jo… (sense estonar-se'n guaire dera vantaria). Mès entre vos e jo que i a ua grana diferéncia. Qu'ei vertat que jo è guanhat quauques batalhetes damb es passions; mès que non è arribat, ne plan mens, ath grad de perfeccion que vos. Sò a ua grana distància encara. Se damb eth patiment se i arribèsse, que ja seria en cimalh, donques que jo è patit fòrça, senhora. Que deuetz èster estonada dera serenitat que vedetz en jo. Toti s'estonen, e non ei entà mens. Pr'amor qu'aciu a on me vedetz, è estat lhòco, lhòco perdut…

- Qu'ac sai, ac sai… Ai, quin dolor!

- E è anat passant per aguest e per aute grad. Prumèr auí eth deliri persecutòri, dempús eth deliri de graneses… Endonviè religions, me credí cap d'ua sècta qu'auie de transformar eth mon. Patí tanben furor d'omicidi, e lèu lèu aucisqui ara mia tia e a Papitos. Arriberen dempús depressions orribles, talents de morir-me, mania religiosa, ansies d'anacoreta, e eth deliri dera abnegacion e deth destacament…

Mès Diu volec guarir-me, e de man en man aqueri estats anèren passant, e era rason, qu'ère mòrta, comencèc a néisher, prumèr petiteta, e dempús creishec tant, tant, que se me formèc un nau cervèth, e siguí un aute òme, senhora. E me trapè alavetz damb era nauetat d'un gran talent, desencusatz-me era immodestia, damb ua grana aptitud entà jutjar totes es causes…

Guillermina ère estonada e non se l'acodie arren entà opausar ad aqueres rasons. Que s'exprimie eth damb ua serenitat admirabla e damb aisida e enquia e tot engenhosa paraula, sense estramuncar ne trantalhar un solet moment, es traits repausats, tot cortesia e tranquillitat.

"E quan tornè ena vida, pr'amor qu'aquerò siguec tornar ena vida, me sentí coma aqueth que puge en un mon plan naut, plan naut, e ve totes es causes ath còp, redusides ara minima expression. Aquerò, didia jo, que semblèc tan gran, ac vedia d'aquiu estant tan petitet. M'en sabí de tot çò que s'auie passat pendent era mia malautia, que mèsalèu auie semblat un sòmi, e vedí era infidelitat d'aguesta malerosa, vedí tanben qu'auie un mainatge e era claretat d'aquera rason naua e robusta que jo auie lançat, me hec veir un cas d'aplicación dera justícia, e me pensè qu'ère eth mèn déuer contribuir ara exterminacion deth mau dera umanitat, aucint ad aguesta malerosa, que damb aquerò la redimia, pr'amor que jo è dit tostemp: "Benauradi es que van entath cadafalc, pr'amor qu'eri, en sòn patiment se n'empenaïssen, e en tot empenaïr-se se sauven".

Guillermina anaue a respóner quauquarren ad aquerò. Mès er aute non la deishaue badar boca.

"Demoratz un shinhau, pr'amor que manque era dusau part. Pensaua jo se com realizaria aqueth acte de justícia, quan er edart, que serie milhor díder era Providéncia, m'autregèc ua solucion milhor e mès cristiana qu'era mòrt. Aguesta prauba hemna non li calie era mia justícia. Diu madeish a dispausat eth sòn castig e ua leçon tremenda. Qué auia de hèr jo? Deishar que la herisse era leçon. Era infidelitat castigue ara infidelitat. I a quauquarren mès logic qu'aquerò? Jo auia de deishar qu'actuèsse era logica. Li balhè es gràcies a Diu per aquera lum que me hec a vier. Diu ei eth solet que castigue, vertat, senhora? E pro ben qu'ac sap hèr! Entà qué, donc, trèir-li es sues foncions? Diu, hènt justícia mejançant es eveniments, logicament, ei er espectacle mès admirable que pòden aufrir eth mon e era istòria. Atau, donc, jo me laui es mans, e dèishi qu'era leçon naturau se produsisque e que se complisque era justícia. Ei aquerò rasonable? Ei aquerò èster senat…?"

Que hec era pregunta en tot crotzar-se de braci, e Guillermina, dempús de trantalhar, li didec: "Pro que n'ei. E Crist mos ensenhe que non mos auem de cuélher era justícia damb era nòsta man, donques que Diu castigue sense pau e sense pèira, e Eth li da a cada creatura çò que li conven. Quan bèra injustíca mos enròde, per çò des coquinaries des òmes, çò que mos cau hèr ei tier-mos, crotzar-mos de braci e díder: "Que venguen es còps, coma mès m'umilien, mès me lheuarè dempús. Mentre mès me foetegen aciu, mès salut aurè aquiu naut".

- Aquerò madeish pensi jo. Es rancures que i auie en mèn còr, les è anat deishant enlà… Era idia d'aucir la considèri jo ineficaça e absurda, coma un medicament confonut. Solet Diu aucís, e Eth ei qui tostemp ensenhe. Jo è auut ua gelosia orribla, jo è auut ues rancures arderoses. Ça que la, totes aguestes mauvestats van queiguent jos era destrau dera rason… Rason e arren mès que rason. Que ja non pensi en aucir ad arrés, ne tansevolh ad aqueri qu'autant odiè. Veigui es admirables ensenhaments de Diu, veigui as dolents recéber eth sòn castig, e sagi jo de non meritar-lo-me… Aguest qu'ei eth mèn sistèma, aguesta qu'ei era mia vida.

Segismundo auie cridat a Guillermina dera pòrta dera cramba estant. Aquiu gasulhèren quauquarren sus Fortunata, e en auer-li preguntat ara santa era sua pensada respècte ath joen Rubin, era fondadora s'exprimic d'aguesta sòrta: "Çò darrèr que m'a dit qu'ei er arràs dera sabença e deth sen; mès…"

- Que non les auetz totes… Madeish me passe a jo.

IX.-

Izquierdo entrèc damb ua botelha de cervesa e ath sòn darrèr eth mosso deth cafè Gallo damb ua gran botelha de citron, un recipient e copes. "Era senhora, didec eth, volent èster amable, va a préner un veiret de cervesa damb citron".

- Ne peth mau de morir!, repliquèc era dauna. Jo non beui aguestes porcaries. Vos arregraïsqui…

A Fortunata la convidèren tanben; mès que tanpòc era ac volec tastar, e demanèc lèit. Ballester, prèst a èster amable, manèc a Encarnacion a cercar lèit, e Guillermina se didec adiu en moment qu'entraue Plácido, qu'auie pujat ara prèssa e plen d'oficialitat entà botar-se jos es sues ordes.

Segismundo observaue ara sua amiga, e era vertat, que non li semblaue eth sòn anament guaire catolic. Eth faus gòi que la hège arrir cada moment non ère un bon senhau, e s'aurie estimat mès, eth, que parlèsse mens. Mès que tornaue a condar er ahèr damb Aurora, en tot dar-li proposicions tragiques, e un còp acabat eth raconde, tornaue a començar, en tot hèr veir contra era que siguec era sua amiga ua ràbia implacabla. Ballester la contradidie suaument, en tot recomanar-li prudéncia, tolerància e eth perdon des escarnis. E non sabent ja se qué dider-li, li treiguec er exemple de Maximiliano, qu'amiaue damb tan cristiana mansuetud eth cargament des sòns escarnis. Era diabla, en enténer aquerò, se n'arrie mès encara, dident qu'eth sòn marit ère un sant, un vertadèr sant, e que se lo canonizauen e lo botauen enes autars, era li pregarie e l'escopirie. Aquerò non ac entenec Rubin, qu'en aqueth moment ère en tot hèr ath damièr damb Izquierdo.

Portèren era lèit, e quan Encarnacion l'ac mestraue ara sua patrona, aguesta vedec que i auien queigut dues mosques; l'entrèc fòrça hàstic e botèc ara gojata coma de naut en baish, en tot cridar-la pòrca e negligenta. Eth regent manèc portar mès lèit, e didec qu'era des mosques se la beuerie eth, donques que non li hège bric de hàstic. Treiguec es insèctes damb eth dit ponin, e era sua amiga li critiquèc aguesta accion, en tot cridar-lo lord e tractar-lo secament. Portèren era lèit ben caperada entà que non i queiguessen mosques, e tant que Fortunata se la beuie, Ballester se prenec era auta, en tot hèr badinades e trufaries, que damb eres non artenhie a hèr desparéisher era nera tristesa qu'en era auie queigut era joena dempús dera rambalhosa alegria. Li manèc que s'ajacèsse, e mentretant, passèc eth farmaceutic ena sala, hènt veir que se fixaue en jòc de damièr. Que non podie auer tranquillitat mentre Maxi siguesse aquiu e non se fidaue des sues aparences resignades e filosofiques. Dissimulant, e hènt veir que li

hège gatalhèues, per jogar, li toquèc es pòches, cranhent qu'amièsse ua arma. Mès qu'arren trapèc en sòn dissimulat escorcolh. A maugrat de tot, non volie Ballester anar-se'n sense qu'anèsse peth sòn dauant, e autant pelegec damb eth, qu'ac artenhèc. Gessec, donc, eth regent, damb eth prepaus de tornar, donques qu'era sua amiga l'auie botat ara demora.

Platón se n'anèc tanben en escurir, mès tàs nau tornèc alugant lum ena sala. Non èren es nau e quart, quan Fortunata, qu'auie començat a adormir-se, sentec passi, e vedec qu'un òme entraue ena cramba. "Qui ei, preguntèc espaurida, agarrant ath sòn hilh damb es braci. A!, qu'ès tu, Maxi, non t'auia arreconeishut. Ei aquerò tan escur…"

Era tos de gosset deth sòn oncle la padeguèc, en tot dider-li que non ère soleta. Manèc ara gojata que se hesse a vier lum, pr'amor que ja non auie dromilhon, e José, atentiu a susvelhar-la, pistaue en cada moment pera pòrta. Se seiguec Maximiliano ath cant deth lhet coma eth dia anterior, e bontadosament li didec: "Aguesta tarde que i auie aciu molta gent e non podí parlar-te. Plan per aquerò è tornat. Que ja sai que tu e Aurora vos pelegéretz. Dòna Casta ei emmaliciada, e era mia tia, non te pòs imaginar se com està contra tu. Sus aguest eveniment d'aué se m'acodís a jo ua causa que te voi comunicar".

- Ditz-la-me, ditz-la-me de seguit, indiquèc era, que sense saber se per qué, demoraue d'aqueth òme, qu'apreciaue tan pòc, idies estranhes e dilhèu tranquillizantes.

- Donques que çò qu'as hèt aguesta tarde afavorís ara tua enemiga, afirmèc Rubin damb severitat de mètge, demorant er efècte que taus paraules auien de hèr en era. Òc, afavorís ara tua enemiga. Tu qu'ès pèga e non coneishes era natura umana. Jo, dès qu'entrè en aguesta crisi dera rason, qu'ac veigui tot clar, e era natura umana non a cap secret entà jo.

Fortunata non comprenie. "M'explicarè milhor. Que voi díder qu'en mautractar ara tua rivau l'as autrejat era sua victòria sus tu. Er òme qu'estimatz es dues, dilhèu podec auer trantalhat abans d'alistar ara que definitiuament auie de meritar eth sòn amor. Ara non trantalharà. Entre ua que se desgahone e hè es brutalitats que tu heres e era auta que patís e ei mautractada, er amor qu'a d'estimar-se mès ara victima. Totes es victimes son, per eres madeishes, interessantes. Tot borrèu qu'ei, en eth madeish, odiós. En un plaid d'amor, era victima guanhe tostemp. Aguesta qu'ei ua vertat qu'ei escrita en còr uman coma en un libre, e jo liegi en eth tan clar coma liegem ua notícia en *El Imparcial*. Jo qu'ac sai tot; non se m'amague arren. Pro que n'as de pròves d'aquerò".

A Fortunata li hec aquerò tan mala impression, qu'auec talents de cuélher era candèla e lançar-la en sòn cap. Responec damb despièch: "Donques se

guanhe era, milhor. A jo que m'ei parièr qu'eth l'estime o la dèishe d'estimar…"

- E ara l'estimarà tant, higec Maxi impassible e hered, l'estimarà tant, qu'es aimants de Teruel seràn palha ath sòn costat. L'estimarà pr'amor qu'a estat desquilhada, e es victimes tostemp inspiren amor. Cre-t'ac, pr'amor que t'ac digui jo, qu'ac sai tot. L'estimarà damb lhocaria, mès qu'a tu, mès qu'ara sua hemna; e harà damb era çò que non a hèt damb deguna. Abandonarà ara sua hemna e as sòns pairs entà víuer liurament damb era… E seràn erosi e auràn fòrça hilhs.

Çò que diguec era Rubin non siguec qu'un bram. Hec eth senhau de cuélher era candèla. Dempús se caperèc era cara damb era man.

"Te digui aguestes causes pr'amor que son era vertat, e te pataquegi damb era vertat entà qu'era leçon t'escode. Atau, atau ei coma aprenes. Polit ensenhament, vertat? Qu'ei vertat que hè dolor e hè sang; mès patir e apréner qu'ei madeish. Qu'ei entath tòn ben. Era tua consciéncia se purificarà, e pro que te morisses damb aguesta pena, pr'amor qu'anaries de dret entath Cèu".

Era joena ploraue damb angónia, e eth non semblaue auer-li pietat.

"Veigui que me cres, e hès ben. Çò que t'è dit a estat tostemp vertat. Jo qu'ac sai tot, e era mia rason me presente era vida coma un panorama dauant des mèns uelhs. Qu'ei un don que recebí de Diu. Quan èra hòl, endonviaua per inspiracion, pr'amor que t'en sabes e te'n brembaràs que t'anonciè tot çò que s'anaue a passar… Era vertat venguie alavetz entà jo estropada en ua sòrta de simbolisme, coma es vertats revelades as pòbles d'Orient. Mès dempús entrè ena epòca dera rason, e era vertat se m'aufrís ara clara e nuda, e nuda e clara te la digui. Endonviè en trapar-te quan toti me didien que t'auies mòrt? Endonviè en desnhishar çò d'Aurora damb es detalhs dera casa, dera ora que se trapauen, eca…? Donques ja ves. Arren se m'amague, e çò que vengui de dider-te qu'ei er Evangèli. Que l'as dat era victòria ara tua enemiga… Tie ara eth còp. Era tua victima e eth tòn borrèu seràn erosi e auràn fòrça hilhs".

- Cara-te, cara-te o ja veiràs… didec Fortunata en tot menaçar-lo damb eth punh e sajant de véncer er terror suggestiu e supersticiós qu'eth sòn marit l'inspiraue. Jo tanben sai vertats e te'n vau a díder ua.

- Ditz-la-me lèu, donques.

- Digui qu'ès un òme sense aunor…

Maximiliano s'estrementic leugèrament, mès arren mès, seguie escotant. "E qué mès?"

- Te semble pòc?, seguic era diabla, que d'emmaliciada qu'ère, auie esgluma de saliuèra enes pòts. Donques Ballester e Guillermina ac didien

hè pòc de temps: “Ei un sant, mès que non a sentiment der aunor”. Ja te’n sabes, donc. Dèisha-me en patz. Que non te voi veir mès. Uns diden qu’ès senat e d’auti qu’ès hòl. Jo pensi qu’ès senat, mès que non ès un òme; qu’as perdut era condicion d’òme, e non as… poiríem díder, amor pròpri ne dignitat… Vaquí, donc, era tua leçon. Tie-la e ve-te’n a cercar-ne ua auta. Qué te pensaues?, que jo auia de patir es tues leçon e jo non t’anaua a dar es mies?

- Çò que dides (damb glaciau estoïcisme) qu’ei pròpri d’ua creatura plia de debilitats e d’impuretats, qu’en era era rason s’està en estat embrionari e que parle e òbre tostemp a impuls des passions e deth vici.

- Teologies!, cridèc Fortunata exaltant-se e botjant es braci coma ua actritz en plia accion. Se tu auesses auut un shinhau de dignitat, m’auries fotut un tret… Que non ac as hèt. Milhor entà jo. E ua auta causa te digui. S’auesses auut un shinhau de sang d’òme, quan vederes ad aguest e ad aguesta, les auries fotut sies trets, en tot deishar-les secs as dus. Mès tu que non as sang. Aguesta santetat e aguesta cristiantat e aguesta mania dera rason son era orjada qu’amies enes venes.

Izquierdo qu’escotaue dera pòrta estant, s’espauric, en tot creir oportun evitar aquera convèrsa que tan mau aspècte cuelhie: “Au, didec entrant, que ja auetz parlat pro. E vos, senhor de Maxi, hètz eth favor de cuélher era marcha…”

Lo cuelhie d’un braç sense qu’eth hesse cap resisténcia. Rubin ère un shinhau trebolat, coma s’analisèsse e descompausèsse ena sua ment es acusacions dera sua hemna abans d’autrejar-les era responsa que meritauen. De ressabuda, coma botjada per un impuls epileptic, Fortunata s’incorporèc en lhet, lancèc es braci entà dauant, clauèc es dits d’ua man ena espatla deth sòn marit damb tanta fòrça que lo tenguec agarrat, e en tot minjar-lo-se damb es uelhs li cridèc d’aguesta manera: “Marit mèn, vòs que t’estima jo?, vòs que t’estima damb tota era mia amna e vida?... Ditz-me se vòs… Jo me sò portat mau damb tu; mès ara, se hès çò que te demani, me portarè ben. Que serè ua santa coma tu… Ditz-me se vòs…”

Maxi l’interrogaue damb era sua guardada luminosa.

“Ditz-me se vòs. Veiràs com jo complisqui. Que serè ua hemna modèl, e auram hilhs tu e jo… Mès que te cau hèr çò que te digui. Jo te juri que non hare repè, e t’estimarè. Tu que non sabes se qué ei ua hemna que se morís per un òme. Praubet, aguesta mèu que non l’as tastat jamès!... Non balharies tu quauquarren entà que jo t’estimèssa coma tu m’estimaues a jo?... Te’n brembes de quan m’adoraues, te’n brembes?... Donques imagina-te que jo t’adòri a tu madeish e que t’amii estampat en mèn còr, coma tu m’amiaues a jo…”

Maximiliano comencèc a immutar-se… Era masca hereda e estoica semblaue des.hèir-se coma era cera damb era calor, es uelhs revelauen emocion que creishie per moments, coma ua ondada qu'auance en tot hèr-se cada còp mès grana.

"Ditz-me se vòs… repetie era diabla, damb exaltacion deliranta. Dèisha-te de santetats e hèm es patzes e estimem-mos… Tu que non ac as tastat jamès. Non sabes se qué ei èster estimat… Veiràs… Mès qu'a d'èster damb ua condicion… Que hèsques çò qu'auies d'auer hèt, aucir ad aguesta indigna, aucir-la… pr'amor que s'ac merite… Jo te crompi eth revolvèr… ara madeish…"

Es sues mans se botgèren tremoloses jos eth coishin cercant eth monedèr. D'eth treiguec un bilhet de Banc. "Tè, ne vòs mes? Crompa eth revolvèr… ben segur… mès ben segur… la demores e *plim*… la dèishes seca… Escota ua auta causa: entà que se te treiguen es gelosies, e complisques damb eth tòn aunor coma un cavalièr, les aucisses as dus, sabes?, ada era e ada eth, que tanben s'ac merite, e dempús de mòrts (damb sauvatge sarcasme), dempús de mòrts, qu'agen es hilhs en aute mon…! Ac vas a hèr? Hè'c per jo, e pera sua praubeta hemna, qu'ei un àngel… es dues èm angels, cada ua ara sua manèra… Ditz-me qu'ac haràs… e dempús jo t'estimarè tant…! Non viuerè qu'entà tu… Be ne seram d'erosi!, auram hilhs… hilhs tòns, qué te penses?..."

Maxi, pèc e mut, la guardaue, e a tot darrèr es sòns uelhs s'umidifiquèren… Se desgelaue. Volec parlar e non podec… Era votz li tremolaue.

"Òc, estimar-te a tu, higec era. Sabi pas se per qué trantalhes. A!, non me coneishes… non sabes de qué sò capabla… dèisha-te de teologies… Er amor! Jo t'ensenharpe çò qu'ei… que non ac sabes, pegonh,… era causa mès deliciosa…!"

- Tè!, quines leçons son aguestes?, exclamèc Izquierdo, tirassant a Rubin d'un braç. Que ja n'a pro de musica… Tath carrèr, qu'aguesta gojata ei fòrça malauta.

- Oncle, deishatz-lo, deishatz-lo… Qu'ei eth mèn marit e volem èster amassa… Vai!...

Maxi se deishaue lheuar deth sèti coma se siguesse un sac. Que s'auie demorat sense movement. De pic, quauquarren i auec en sòn esperit que poirie semblar-se a un cambiament sobte, e eth movement de causes que, virant sus eres madeishes, èren dejós e s'auien botat naut. Es mans li tremolauen, es sòns uelhs lancèren bualhs, e quan didec *aucir-les, aucir-les*, era sua votz sonèc en *falset* coma en aquera net funèsta, dempus dera escometuda que siguec victima en Cuatro Caminos.

“Aucis-les-me, òc… higec era diabla, retortilhant-se es mans, Hilhs era!... En Lunfèrn que les aurà…”

Queiguec estavordida enes coishins, tumant eth cap damb es hèrs deth lhet.

Maxi estirèc era man e cuelhec eth bilhet, qu’ère encara sus era vana. E en moment qu’Izquierdo lo treiguie, sonèc era votz de Juan Evaristo, damb un timbre agudent, e entraue Segismundo, en tot estonar-se fòrça en veir ath filosòf un aute còp aquiu.

X.-

"Dimònis de gojat!, li didec a Izquierdo quan tornaue d'acompanhar enquiara pòrta ath senhor de Rubin. Mos cau auer fòrça compde damb eth e non deishar-lo de uelh quan entre aciu. E era, qué tau?... Brava gojata, se com va aguest coratge?"

Era joena non responie. Qu'ère coma estavordida. Mès eth mainatge seguic cridant, e dauant dera sua crida, era mair dauric es uelhs, e cuelhent-lo enes sòns braci, l'apressèc ara popa. Ballester manèc ara mossa que treiguesse era lum, pr'amor qu'escauahue fòrça era cramba, e se seiguec a on abans auie estat Maxi. Dempús treiguec ua caisheta de medecines e ua botelheta de siròp. "Vaquí un aute antiespasmodic. Que l'è hèt jo madeish, e amii tanben eth perclorur de hèr e era ergotina, per s'un cas… Fòrça compde, hilha mia, e fòrça repaus. Pr'amor qu'es emocions e es asenades d'aué mos pòden portar un trebuc. Ne sò solide fòrça de qué Maxi a vengut a condar-vos bèra pegaria. Que mos cau enebir-li era entrada".

Fortunata auie tornat a barrar es uelhs. Eth mainatge caraue e s'entenien es sòns esclafits de lengua.

"Boni talents qu'a er amic, didec Ballester, e entada eth, contemplant ara diabla, que dormie o hège veir que dormie. Be n'ei de beròia!... Li balharia un parelh de punets… damb era intencion mès blossa deth mon… Vaquí ua hemna qu'aué non a cap de valor, moraument, e que valerie fòrça se crebèsse aguest maudit Santa Cruz, que la tie *embadoquida*… Malastre de còr lançat as gossets…!".

Eth mainatge s'estarnèc a plorar un aute còp, e era mair semblaue autant inquièta coma eth.

"Amic Ballester… sabetz que me semble que me demori sense lhet?... Eth mèn hilh shurle, shurle e non trè…"

- Non espaurir-se. Qu'ei accidentau. Sajatz de dormir… A veir: Maxi vos a dit bèra pegaria?
- Pegaria non, vertats…
- Vertats!... (metent-se a arrir). E com vo'n sabetz de qué son vertats?
- Pr'amor qu'es granes vartats les diden es mainatges e es lhòcos
- Qu'ei un arrepervèri sense cap de sen. Es lhòcos non diden que lhocaries.
- Qu'ei qu'eth mèn marit non ei lhòco… Qu'a ara fòrça talent. Atau m'ac pensi jo.

Juan Evaristo tornèc a carar, en tot calar-se en cimeron damb sauvatge in.

“Prenetz un shinhau d’aguesta beuenda. L’è premanida entà vos… Qu’està deliciosa. Vos cau padegar-vos.”

Era mossa se hec a vier un veire damb ua culhereta, e Fortunata se prenec er antiespasmodic.

“Be n’ètz de brave, Segismundo! Sò fòrça arregraïda per tot aquerò que hètz per jo”.

- Tot aquerò e plan mès vos meritatz, macareu, repliquèc eth farmaceutic damb efusion de afeccion. Qu’auem d’èster fòrça amics.

- Amics òc, pr’amor que çò qu’ei estimar… Que non torni jo a estimar ja a cap aute òme, coma non sigue eth mèn marit, tostemp que hèsque aquerò que l’è manat.

- Eth vòste marit! (cuelhent-s’ac a badinada) Que non me semble mau. E ara qu’ei hèt tot un sant…

- Sant non… quines pegaries didetz!

- Sant; atau coma sone. De sòrta que tanben vos seratz santa… Atau, donc, jo serè eth vòste disciple. Partiram es tres entà un desèrt entà hèr peniténcia e minjar èrba.

- Caratz-vos.

- Qu’ètz vos qui s’a de carar… a veir se vos esclipsatz e se vos padeguen es nèrvis. Era gessuda d’aué que non aurà conseqüéncies. Sabetz se qué pensaua? Donques que se trapaua mau ara brava gojata, me demoraria aciu aguesta net. E quan gessí de casa, li didí ara mia mair que dilhèu non tornaria. Arren, que sò decidit a suenhar-vos coma se siguéssetz era mia mitat estimada.

- Non; que non cau que vos shordetz. Credetz-me, aguesta net me trapi fòrça ben. Anet, sabetz?, qu’èra pejor.

- Donques me demorarè enquias dotze o era ua. Me meterè a liéger *La Correspondencia* o a hèr ath tute damb eth senhor Izquierdo. E se vos veigui tranquilla e dormida, me retirarè. Se non, aciu que sò de sentinèla.

Atau ac hec, e en non auer vist enquiara mieja net arren de particular, gessec de puntetes, en tot balhar-li ara mossa instruccions per s’un cas era mama o eth mainatge auien quauqua nauetat pendent era net. Eth *modèl* se n’anèc tanben, e Segunda se metec en sòn quarto; mès sonque auer hèt eth prumèr sòn, la cridèc Encarnacion de part dera senhoreta, que se sentie mau. Eth mainatge deishaue anar toti es registres dera sua votz e non auie manèra de hèr-lo carar. Agotèc sa mair toti es recursi e Encarnacion es sòns, qu’èren cuelher-lo en braça e dar-li un pas entà dauant e un aute entà darrèr, coma se barèsse, sajant de convencer-lo damb paraules coraus de qué es mainatges les cau èster caradets.

“Me semble, didec Fortunata damb terror, que sò en tot secar-me”.

- Donques se te seques, li responec era sua tia, qu’enquia e tot entà padegar ère repotegaira e desagradiua, donques se te seques, macareu!, milhor, botam ua hilhuquèra, e a víuer…

- Didetz-me, tia, a vengut eth mèn marit?

Segunda la guardèc estonada. “Eth tòn marit!... sabes se quina ora ei? E entà qué vòs que vengue aciu aguest tipe?”

- Que l’auia de parlar…

- Sant Crist de Burgos, aguesta que ne vau quate!... A bones ores mos entre era finesa… Qui t’entene que te crompe, gojata, ara crides peth tòn marit! Coma se t’auesse de servir entad arren, que vau mès que non campe per aciu en mil ans.

- Qu’ei que l’auia de parlar. Non a estat aciu d’anet.

Segunda la tornèc a guardar, en tot estarnar-se d’arrir damb mespredosa grossièretat. “Mès, gojata, s’a estat aciu aguesta net, e se n’a anat tàs dètz…”

- A!, a estat aguesta net? Qu’ei que confoni jo es nets… Me pensaua qu’auie auut un dia entremiei. Quan ua ei en lhet, se li’n va era idia deth temps…

Era creatura seguie hènt rambalh, e sa mair se planhie d’un lagui que non podie explicar. “Me hè dò que se n’age anat Segismundo! Eth me balharie bèra causa, o aumens, me diderie qu’aquerò non ei arren, e jo m’ac creiria.”

Segunda prepausèc anar a cridar-lo; mès Fortunata non volec, pr’amor qu’ua net, didec, se passe de quinsevolh manèra. E atau siguec, e era vertat siguec que la passèren toti fòrça mau, autanplan Encarnacion, que se dormie de pès.

A londeman pugèc Estupinhan entà preguntar per tota era familha damb un interès que d’eth Segunda ne sabie trèir partit. “Com a passat era net era mama? E eth mainatge, qué tau? Que ja me n’è sabut der *article* des hilhuquères, e è notícies de tres de fòrça bones, era ua pasiega, era auta de Santa Maria de Nieva e era tresau dera part d’Asturies, damb cada braguèr coma eth d’ua vaca soissa. Excellent gènre!”

“Donques qu’està ben que balhetz aguesti passi, D. Plácido, pr’amor que jo sò que se mos seque, didec era venedora, orgulhosa de poder méter era sua culherada en ahèr, e s’era senhora (hènt referéncia a Guillermina), vò que li botem hilhuquèra, jo tanben i sò d’acòrd.”

Plácido, dempús de blagar un shinhau damb Segunda ena pòrta dera casa d’aguesta, baishec ena sua, e ena saleta, tapissada d’afiches de novenes e de d’autes foncions gleisères, ère Guillermina, de pès, damb eth rosari e eth

libre de pregàries ena man. Era casalèra e er administrador blaguèren ua auta estona, e eth resultat d'aguesta darrèra convèrsa siguec que Rossini tornèc a pujar ara prèssa e auec ua auta charrada damb Segunda ena pòrta. "Didetz-me, ei adormida ara? E eth mainatge pope o no pope". "Donques ara son es dus caradi… Semble que dormissen". "Donques silenci. Tietz compde de qué non i age bronit ena casa… Jo, ja veiratz, coma gesquen es mainatges deth lhaunèr e formen rambalh ena escala, les estronhi".

E torna a baishar e a pujar de nauèth damb un messatge. "Senhora Segunda, escotatz, Non deishetz de manar-li er encargue aué ad aguest senhor de Quevedo, entà que la veigue e mos digue s'amiam o non ara hilhuquèra". "Qu'està ben, està ben". "Que serè ara demora; ja les è acordades e les recuelheram ena mia casa. Braves hemnes, e non an pretensions de crubar massa. Per çò que hè ara lèit, senhora Segunda, me pensi qu'era asturiana mos balharà mès bon resultat qu'es autes. Qu'è jo un còp de uelh… En fin, fòrça compde."

E tornèc a baishar damb tota era sua oficiositat e diligéncia, prèst a pujar cent còps se siguesse de besonh. Guillermina s'estèc encara ua estona ena casa deth sòn amic, qu'ère plan erós de veir era sua casa aunorada damb tant eminenta persona. Que s'aurie hèt a vier, s'auesse pogut, de San Ginés, eth tron dera Virgen del Rosario, tà que se seiguesse. Digui, donc, que quan piquèren ena pòrta e venguec a daurir, e vedec ath sòn dauant era simpatica figura de Jacinta, credec er òme que tota era cort celestiau entraue ena sua casa. Que non didec arren era senhoreta; non hec qu'arrir d'ua manèra que significaue: "Be n'ei d'estranh veder-me aciu!" Guillermina lheuèc era votz dera sala estant, dident: "Passa, que sò aciu…" Estupinhan, tostemp discrèt, se desseparèc entà deishar-les parlar soletes. Semblaue qu'era santa repotegaue mairaument ara auta: "Que ja t'è dit qu'ac dèishes deth mèn compde. Jo m'en sai. Se t'entèstes en calar era culherada, ac meteràs tot a pèrder… Non, non te dèishi pujar… Te semble aisit entrar a veder-lo sense que se n'encuede sa mair? Be te n'as tornat d'atrevideta… Que lo baishen aciu? Tè, quines causes se t'acodissen…! Que ja auràs temps entà veder-lo. Se començam a hèr asenades e a portar-mos coma dues intrigantes que se calen a on non les demanen, mos meritam que mos cuelhe Ido coma personatges des sues novèles. Anem-mo'n ara entà San Ginés, e dempús mo'n saberam dera opinion deth senhor Quevedo. Tranquilla, que non se mos morirà de hame."

Gesseren e Plácido venguec damb eres ena glèisa, pr'amor qu'encara que ja i auie estat, l'agradaue força acompanhar as senhores en missa. Assistiren a dues misses e abans de gésser, seigudes en un banc, era *Delfina* li didec ara sua amiga: "Sabetz que non è pogut enténer es misses damb devocion, en tot brembar-me'n d'aguesta hemna? Que non la posqui

hèr enlà deth mèn pensament. E çò de pejor ei que çò que hec ager me semble fòrça ben hèt. Que Diu me perdone aguesta asenada que vau a díder: creigui que damb er acte de justícia d'ager, aguesta coquina a redimit bona part des sues colpes. Era serà tot çò de dolenta que se volgue, mès valenta pro que n'ei. Totes auríem de hèr madeish."

Era santa non responec, pr'amor que laguens dera glèisa non volie tractar cèrts ahèr de reconeishuda profanitat; mès quan gessien peth pati que da tath carrèr Arenal, cuelhec deth braç ara sua amigueta, en tot dider-li: "Que siguec bon er eveniment, bon. Quin parelh de jòies!"

- Credetz-me que jo me n'alegraua fòrça quan ac entení condar!... Qu'auria balhat çò que siguesse entà auer pogut èster presenta en aquera tragèdia…

- Bè… qu'ei repugnant… Dues hemnes pataquejant-se…

- Çò que volgatz; mès d'eth moment que m'ac condèren, era anciana briganta a creishut dauant des mèns uelhs e me semble mens arrossegada qu'era briganta d'ara.

- Aguest mon, hilha mia, qu'ei plen de maleses. A on que sigue qu'ua guarde, non ve que pecats, e pecats cada viatge mès gròssi, pr'amor qu'era umanitat semble que se torne cada dia mès descarada e mens temerosa de Diu… Qui mos auie de díder qu'aguesta gojata, aguesta Aurorita, que semblaue tan brava, tant escarrabilhada… ¡ Non, d'escarrabilhada que ja n'ei; encara qu'era auta n'a estat mès… E qué ditz Bárbara?, qu'ère encantada damb era, e cada dia anaue entar obrador pr'amor de veder-la trabalhar… Mès, cara-te, qu'aciu vie era tua senhora soèra…

Barbarita e era parelha se trapèren.

"Que ja non ès ara ora deth senhor prèire… Quines ores d'anar tà missa!"

- Qu'ei que non m'an deishat gésser en tot eth maitin… Guarda, Jacinta, aquiu qu'as ath tòn marit, cride que te cride… Entrè e… "Que a on ères tu. Que qué auies de hèr tu en carrèr tan d'ora". Esdega-te, donc.

- Que se demore… Non mancarie arren mès… repliquèc Jacinta damb angónia. Qu'age paciéncia que tanben l'an es auti.

- E vosates, d'a on vietz?

- Nosates? De veir hilhuquères, didec era santa arrint.

- Hilhuquères!...

- Òc, que non ei cap badinada, hilhuquères, hilhuquères.

- Be n'ès de graciosa aué!...

- Tè, donc, non t'a dit aguesta pèga qu'auem trapat a un aute *Pituso*?

Barbarita se metec a arrir damb gràcia. "Mès qué, vos an tornat a enganhar?"

- Plan que non; ara non. Aguest qu'ei autentic… aguest qu'ei de lei, que *non a huelha* coma er aute, que per eth perdéretz eth cap.

- Bè, que non voi entener-te… repliquèc Barbarita damb umor hestiu, e se hec enlà d'eres entà anar-se'n rapidament tara glèisa.

- Escota… guarda (didec Guillermina en tot cridar-la). Quan gesques hè un torn pes botigues. Aquiu qu'as ath tòn representant, Estupinhan el Grande, escota; crompa-te ua bona cunhèra….

Era dauna arrie; totes arrien.

XI.-

Era opinion de Quevedo non siguec alarmanta per çò que hège ara mair; mès per çò deth mainatge li balhèc eth lheuador males notícies, en tot anonciar-li que se demoraue sense aprovediment. Pera tarde, Plácido li comuniquèc ara senhora qu'era hemna aquera se remie a botar ath sòn hilh enes popes de neuriça, encara qu'aguesta siguesse baishada deth Cèu; persutaue qu'auie lèit; eth mainatge bramaue, en tot hèr veir que sa mair non didie era vertat… "En fin, senhora, higec Estupinhan damb eth mestièr aprenut; qu'aguesta hemna s'a d'aucir. Ei mès dolenta qu'eth diable, e çò qu'era vò ei qu'eth mainatge se morisque"…

Venguec aquiu era fondadora, e se n'alegrèc de trapar a Ballester ena sala. "A veir se la convencetz vos de qué non pòt aleitar. Era prauba, coma qu'a eth cap un shinhau fèble e capvirat, se pense que li van a trèir ath sòn hilh… E non ei aquerò, non ei aquerò… Que mos interèsse que s'aleite ben."

- Que ja l'ac è dit… Lèu è tengut es madeishes paraules, senhora… Mès se vedéssetz… Qu'ei aué en un estat d'apatia e tristesa que non me hè cap gràcia. Que non i a manèra de trèir-li cap responsa ad arren de çò que se li ditz. Amie en braça ath mainatge e quan li parlen de hilhuquères o de qué era ei en tot secar-se, lo sarre, lo sarre autant contra era que cranhi que bèth moment l'estofe.

- Tot sigue per Diu… Entrarè a veir ara fèra, e sajaram de padegar-la.

Sense deishar aquera actitud de mesfidança e pòur, Fortunata semblèc que se n'alegraue de veir a Guillermina, que la saludèc damb grana amabilitat en tot demostrar un gran interès per era e peth sòn mainatge.

"Quin gòi veder-vos!, exclamèc era pecadora sense botjar-se. Que ja auia talents de qué venguéssetz entà dider-vos ua causa…"

- Donques didetz-la-me ja, pr'amor que me'n vau de seguit.

Era malerosa joena botèc ath sòn hilh ath sòn costat, en tot mostrar mens maufidança; mès l'enrodèc damb eth sòn braç en un gèst de proteccion.

"Mès me lo treiratz?... Didetz-me se me lo voletz trèir… Dehòra badinades. Çò que me digatz me creirè".

- Fòrça gràcies, amiga mia… Que me cuelhetz per panaira de mainatges. Non sabia jo que sò bruisha.

- Non; qu'ei que, veiratz. Jo me pensaua que me l'anauen a trèir, per çò de dolenta qu'è estat. Mès aquerò que non a arren a veir, vertat? Donques ara, encara sò plan mès dolenta. Ai, senhora, qu'è cometut un pecat tan gran, tan gran, que me pensi que Diu non me perdonarà.

- Solide que deu èster bèra pegaria (en tot inclinar-se entada era e amorassar-li era maishera).

- Ai, senhora, pro que ne siguesse ua pegaria!... Vos ac vau a díder… Mès non me pelegetz massa… donques, anet siguec aciu eth mèn marit, parlèrem, e li balhè vint duros entà que crompèsse un revolvèr. Eth revolvèr qu'ei entà aucir ad *aguest* e ad *aguesta*… sustot ara francesòta, infama, traïdora…

Guillermina recebec ua fòrta impression damb aguestes paraules; mès se tenguec pr'amor de hèr veir que non perdie era cauma. "Qu'ei fòrt aquerò, plan… Mès eth vòste marit non harà arren. Qu'è parlat damb eth e m'a semblat plan rasonable".

- Era rason qu'ei eth sòn tèma… mès non mo'n podem fidar… Çò qu'ei es trets, credetz-me que non se l'escapen. Jo l'escauhè ben eth cap… Tota aquera sabença qu'a ara, l'ac treiguí damb es causes que li didí… Se capvirèc un aute còp, senhora; prometí estimar-lo coma eth m'estimèc a jo, e credetz-me que hi era promesa de bon voler.

- Que me hètz tremolar (en tot enquimerar-se). Tè, qu'aguest pecat ei de çò mès atròç que i pòt auer. Eth, se les aucís, que peque mens que vos, pr'amor que vos l'auetz manat qu'ac hesse, en tot enventir-lo damb es vòstes promeses.

- Madeish me semble a jo, e plan per aquerò è estat damb pòur tota era net.

- Se vos arreconeishetz qu'auetz obrat mau, e li demanatz perdon a Diu dera vòsta mala intencion e sajatz de limpiar-vos d'era, Diu qu'aurà pietat dera pecadora.

- Qu'ei que… veiratz… ne sò empenaïda solet a mieges. Aucir ada eth!, aquerò que me hè dò. Non, non, que non l'aucisque… Mès ad aguesta briganta, trufaira, mentidèra… Donques non a era pòca vergonha era pensada de qué aurà hilhs?... Hilhs d'era!... Didetz-me, qué se pèrd se se'n va entar aute mon un traste coma aguest?

Aquerò ac didie damb tanta naturalitat, que Guillermina, per un moment, non sabec s'emmaliciar-se o cuelher-s'ac a arrir. "Vai, que me shauten es vòstes idies… M'imagini que marit e hemna se'n van entà aquiu… d'ua manèra intelligenta. Se vos non vos desdidetz de seguit de totes aguestes asenades m'en vau e non me tornaratz a veir bric mès. Aquerò que non se pòt tolerar…"

- Atau, donc, ad aguesta tia monstre non se l'a de balhar un castig?... Aquerò plan qu'està ben. E se n'arrirà de nosates… Non ac compreni.

- Qu'ei Diu qui castigue, nosati aprenem.

Ambdues carèren, en tot guardar-se. “Me calerà hèr-vos a vier un confessor. Que non ètz bona ne de còs ne d’amna. Pr’amor que, que Diu non ac volgue, se vos arribe era mòrt en moment mens pensat, e vos cuelh atau, vos toquèc era lotaria”.

- Se me morisqui me hèsqui a vier ath mèn hilh damb jo, didec era diabla, en tot tornar a cuelher-lo e sarrar-lo contra era.

- Ua auta asenada. Aué qu’ètz inspirada.

- Qu’ei que non ei mèn?, non l’è dat jo era vida? (damb febriu impaciéncia e afogadura)

- Com!... dar-li vos era vida? Hilha, be n’auetz de pretensions! Tanben vos voletz méter a competir damb eth Creador deth mon e de totes es causes… Vai, qu’ei milhor que me meta a arrir… En fin, qu’èm aciu coma dues pègues, e mos cau botar es causes en sòn lòc. Auetz de cridar ath vòste marit e dider-li qu’entà estimar-lo coma Diu mane ei de besonh que non aucisque ad arrés, absoludament ad arrés. Ac haratz?

- Se vos m’ac manatz, plan… Ai!, jo me pensaua qu’aucir ad aqueth que mos enganhe, ath que mos ven, non ei pecat… vai, que non ère un pecat guaire gran, que m’a vengut eth hèu en cap. Me hè tanta ràbia aguesta…! Me pensi que se deu poder auer ràbia a ua auta persona, desirar que l’aucissen, e ça que la non èster dolenta.

S’incorporèc entà exprimir damb gèsti mès solids un argument que se l’auie acodit e que credie de gran fòrça: “A veir, senhora. Que vos dèishi ara sense paraules; a veir se, sabent coma sabetz tantes causes, m’entornatz aguest argument.”

- Quin?

- Aguest argument. Vam a veir. Era senhoreta Jacinta ei, coma qui ditz, un àngel… Toti la criden atau… Plan, donc; damb tot eth sòn merit e era sua *santificacion*, non se n’alegrarie de qué me treiguessen a jo d’eth miei?

Se tornèc a ajaçar entre es coishinères, satisfèta, demorant era responsa, damb era seguretat de qué era santa non aurie mès remèdi que mentir entà non balhar-li era rason.

“Qué didetz?, repliquèc Guillermina indignada. Jacinta desirar qu’aucisquen a quauquarrés!... O ètz pèrga o auetz perdut eth sen!”

- Tè… Donques vau a díder ua auta causa (en tot retirar-se ena dusau parallèla dempús de refusada era prumèra) Non se n’alegrarà era senhoreta de qué me morisca?...

- Alegrar-se… de qué vos morigatz… de qué se vos hèsque a vier Diu?... (trantalhant). Tanpòc, tanpòc…. Jacinta non desire eth mau deth

pròche, e sap que mos cau estimar as nòsti enemics e hèr eth ben as que mos an en òdi.

Damb un *a, a, a*, melancolic exprimic Fortunata era sua incredulitat.

"Vai, non vos ac credetz?...

- Que me vò ben a jo!... Qu'a gràcia.

- Jacinta non a rancura… ne se'n brembe de vos entad arren…

- Mès, que me guarde damb boni uelhs…

- Donques sonque mancarie que vos estimèsse a vos coma m'estime a jo… Per cèrt, qu'auetz hèt merits entad aquerò. Sonque damb eth perdon que vos balhe podetz tier-vos per satisfèta…

- E me perdone de vertat…?, de vertat?

- Plan que òc. Vos que non sabetz se qué ei era fe, ne eth temor de Diu, ne arren, que non ac comprenetz.

- E poirie èster era mia amiga?...

- Hilha, autant coma amiga… Aquerò que ja ei massa (non podent tier er arrir). Vai, que non demanatz pòc… Ara voletz que dempús de tot çò que s'a passat sigatz amigues intimes….

- Amigues!... repetic era diabla arroncilhant es celhes. Per mès que digatz, era vertat ei que non me pòt veir, e mès que mès ara qu'è auut un hilh e era non… E en aguest moment que ja l'a, qu'ei clar… Non li balhetz mès torns.

Coma que Ballester s'auie apressat ena pòrta dera cramba en enténer arrir ara santa, aguesta li didec: "Entratz, s'ei que voletz divertir-vos, donques qu'aquerò ei ua comèdia. Era vòsta amiga qu'ei coma jamès. Quines idies qu'a! Per cèrt que li vau a hèr a vier ath Pair Nones. Que mos cau netejar-la ben. En fin, me'n vau, que damb aguestes foteses se m'en va eth maitin."

Se lheuèc, e Fortunata l'estirèc eth vestit pr'amor de hèr-la sèir un aute còp. "Me rèste un dobte, senhora. Treiguetz-me d'eth".

- A veir aguest dobte… ua auta asenada. Ai, quin cap!

- Seiguetz un moment, que vos vau a hèr ua auta pregunta. Didetz-me (en votz baisha) Jacinta fautèc o non fautèc damb aqueth cavalièr?

- Ave Maria!... damb quin cavalièr?

- Damb aqueth que se moric còp sec…

- Caratz-vos, caratz-vos o vos pataquegi…

- Non, qu'ei que jo ja non m'ac creigui. M'ac credia; mès coma que siguec era indecenta d'Aurora qui m'ac didec, ja è deishat de creder-m'ac… solet qu'auia un shinhau de dobte.

- Aguesta…? (damb un gran mesprètz) E gosaue díder…!

- Qu'ei çò de mès dolent… Non podetz imaginar-vos se guaire dolenta ei (damb era màger bona fe). Aciu a on me vedetz, jo, ath sòn costat, que sò un àngel.

- M'ac creigui (arrint). Non mos tengam ad aguestes misèries. Jacinta fautar! Aguestes pecadores incorregibles se pensen que totes son coma eres…

- Non, que jo non m'ac creigui, senhora, que non m'ac credí (fòrça aclapada) Que siguec era qu'ac didec e s'ac credie… Sabetz ua causa? (tirassant-la entada era e parlant-li en secret). Credetz-me aquerò que vos vau a díder… Un des motius que per eth la pataquegè siguec pr'amor qu'auie dit aquerò, pr'amor que m'auie hèt avalar era messorga de qué Jacinta ère coma nosates… e didetz-me, non se meritaue era tumada que li fotí damb era clau per çò d'escarnir ara nòsta amigueta…? Non s'ac meritaue? Plan que òc…

Guillermina ère confonuda. Que non sabie s'aprovar o desaprovar…

"Demoram en ua causa, didec en tot lheuar-se, deman vierà eth Pair Nones entà vos, e entad aguest vederet ua hilhuquèra asturiana que, sivans ditz Estupinhan…"

- Hilhuquèra, non… entà qué? Se posqui… Non auetz vist guaire satisfèt ei eth rei dera casa? Non ei vertat, estimadet, que non te hèn ua bèra manca es hilhuquères? Era sua mair, era sua mair li balhe ath mainatge çò que vò.

- Eth senhor Quevedo que sap mès que vos… Aciu non se hè senon çò que jo mani, declarèc era santa damb aqueth gèst e ton autoritaris qu'arrés gosaue contradíder. Se d'aciu tà deman Quevedo non càmbie de pensada, que vierà era hilhuquèra. Vos, caratz e aubeditz… Jo pagui e ordeni. A suenhar-se, donc, e ja ne parlaram. Eth plan excellent senhor Ballester quede encargat dera execucion deth present decret.

XII.-

Pera tarde arribèc dòna Lupe fòrça espaurida, cercant a Maximilinao, que se pensaue qu'ère aquiu. No passèc dera sala, ne volec veir a Fortunata, que d'era didec que la planhie, mès que non volie auer cap sòrta de relacion damb era. Ena sala blaguèc era *ministra* damb Segismondo en tot condar-li tot çò que s'auie passat. Que non ère pòc: Maximiliano auie crompat un revolvèr… mès qui dimònis l'autregèc es sòs? Qu'ac desnishèc era senhora per edart… Qu'ac sospechèc en veder-lo entrar en casa damb un paquet, mès que non l'ac podec trèir. Gessec ath mès córrer dera casa, e ath cap d'ua estona es deth haure der embaish vengueren en tot dider-me que l'auien vist ena Ronda, en tot fotent trets contra era paret dera fabrica deth Gas, coma entà entraïnar-se… Ai! *era des Piòcs* qu'ère espaurida. Tota aquera sabença logica, qu'eth praube gojat amiaue en cap, se l'auie convertit en hum, plan. E çò de pejor ere que non auie vengut a dinar, ne se sabie a on paraue… "Que mos cau avisar ara policia, pr'amor d'evitar que hèsque bèra asenada. Jo me pensè qu'aurie vengut aciu, e è vengut preocupada… A on dimònis deu èster? Ballester, per Diu, sabetz-vo'n e treiguetz-me d'aguest embolh. Vos qu'ètz era soleta persona que lo domine quan se bote atau… Anatz a veir se lo trapatz, se vos platz". Ad aquerò repliquèc eth brave farmaceutic que non podie trinhonar e anar, ath còp, ena processon. Se n'anèc era de Jáuregui plan desconsolada, damb era intencion de veir ath senhor de Torquemada, halha luminosa que li senhalaue eth pòrt en totes es tormentes dera sua vida.

Fortunata auie entenut era votz de dòna Lupe, e quan aguesta se n'anèc, volec que Ballester l'expliquèsse qué l'auie amiat per aquí.

"Donques arren, qu'era *ministra* aguesta vò méter eth nas, e veder-vos, e parlar-vos e dider-vos causes que solide vos marejaràn."

- A!, que non entre… que non la posqui veir. Me semble que me botarè malauta se la veigui. E deth mèn marit, se qué didec?

- Ne lo mentèc.

- Donques tanpòc a Maxi lo voi veir… Non sabetz guaire mau me hè veder-lo e parlar damb eth… Que me capvire. Non les deishetz passar. Que se'n vagen tath Lunfèrn. Be ne sò de tranquilla aciu soleta damb eth mèn hilh e damb es amics que me protegissen!... Que non vengue, per Diu! Me prometetz que non vieràn?

L'ac demanaue damb terror suplicant. Ballester, alugant-se en demostracions de cavalièr protector e de noblesa frairau, li didec qu'es Rubin grani e petits, atau es de carn e uas coma es qu'auien pitraus de coton, non entrarien en aquera cramba senon peth dessús deth sòn cadavre.

Tota aquera tarde s'estèc era joena damb era idia fixa de çò d'antipatics qu'èren es Rubin, e que harie tot çò que siguesse entà non veder-les. Eth brave Segismundo s'esdegaue entà tranquillizar-la sus aguest ahèr, e en auer observat qu'eth rebrembe de d'autes persones alugaue e excitaue era sua animositat favorablament, li parlèc de dòna Guillermina e dera sua beròia vida. "Sabetz se qué me didec en gésser? Donques que se voletz quauquarren mentre jo non siga aciu, avisatz a D. Plácido, qu'ada eth l'a encomanat que se bote as vòstes ordes se n'auéssetz besonh".

- Plan, didec Fortunata tota capinauta; coma que Plácido ei *tot dera casa*, e des de petit non hè qu'amiar encargues des senhors, e servir-les en mil menudalhes. Qu'ei un brave òme, e jo l'estimi fòrça… E a dòna Bárbara, la coneishetz? Jo tanpòc… Mès quan Jacinta e jo sigam amigues, tanben ne serè de dòna Bárbara… De vertat, que sò admirada dera afeccion que l'è ara, ara *mona deth Cèu*, quan en d'auti tempsi, sonque de pensar en era me botaua malauta. Era vertat ei que non acabaua d'auer-la en òdi, voi díder, que l'auia en òdi e ath còp me shautaue… causa estranha, vertat? Ara seram amigues, vos ac podetz creir… N'auetz bèth dobte?

- Com è d'auer cap dobte d'aquerò, creatura?

- Qu'ei que semble que vo n' arritz un shinhau, quan m'ac entenetz a díder.

- Que vedetz visions. Plan vatz…

- Donques encara que vo'n burletz, seram amigues… e arrés aurà arren a díder de jo ne d'aquerò, sabetz-vo'n. Pr'amor que me vau a portar… Crist, com me vau a portar ara! Eth mèn hilh, eth mèn hilh e arren mès… Vai, me tieratz ara qua ja non vo n'arritz?

- Òc; mès qu'ei de satisfaccion, per çò de veder-vos tan regenerada… Qué se vos pòt díder ara qu'ètz en relacion damb persones dera cort celestiau…!

- Plan que òc… Qué vos pensàuetz?

Se sufocaue tant, qu'eth farmaceutic credec convenent amiar era convèrsa entà un aute terren mès insignificant; mès Fortunata tornaue ara madeisha, a qu'era e era *Delfina* serien amigues, e qu'era sua conducta a compdar d'ara serie coma era de qui ei en escòla de serafins. "Aciu a on me vedetz, amic Ballester, jo tanben posqui èster àngel, se m'i prèdi. Que tot s'està en predar-s'i… e ei causa fòrça simpla. Aumens a jo me semble que non me costarà bric. Qu'ac senti jo aciu *ath mèn laguens*.

- Que depen tanben des persones qu'un s'amasse, li didec eth sòn amic plan seriós. Parlem ara de ua auta causa. De cèrts atreviments que jo auia, e è respècte a vos, que non voi díder arren, donques que vatz a hèr-vos santa… Encara que tot se poirie acordar, me semble a jo, èster santa e

estimar ad aguest hilh de Diu… Mès, en fin, que viri era huelha. Sabetz que lèu è perdut eth mèn emplèc ena farmacia de Samaniego? Se dòna Casta se'n sap d'aguestes abséncies mies entà tier-li ua visita ara que li hec ua bona repassada ara sua hilha, de seguit me balhe eth viatge. Plan per aquerò non posqui abusar guaire, e aguesta net non vierè. Me cau demorar de garda. Jo trincaria damb tot, se non siguesse pr'amor que me serie dificil trapar un emplèc de seguit, e credetz-me, qu'un periòde de vacances m'anarie ben… A jo que non m'importarie; mès era mia mair e era mia fraia que non voi que hèsquen dejun. Eth praube *pensaire*, eth mèn illustre cunhat, qu'ei mau d'interèssi, e se jo non estiri deth car, es ais e es planhs demanant pan s'entenerien d'Algeciras estant.

- Non sigatz pèc, didec Fortunata damb aquera escometuda de generositat, qu'ère tan normau en era. Jo qu'è sòs. Se voletz amiar *as Samaniegas* de passeg amiatz-les. Que se shorden, que s'arroïnen, que mingen pèires… Jo vos autregi çò qu'ajatz de besonh entara vòsta mair e entath *pensaire*, enquia que trapetz ua auta farmacia. Fidatz-vo'n de jo. O èm o non èm.

Ballester ère tan delicat, que sonque d'enténer tau proposicion, se rogic tot, e s'excusèc damb expressions de gratitud. Pòc dempús d'escurir se retirèc en tot balhar es ordes mès rigoroses as frairs Izquierdo per çò que hège as visites. Se beth Rubin, siguesse qui siguesse, se presentaue, non daurir. Deishèc sus era taula un pilèr de medicaments e a Fortunata li recomanèc tranquillitat, e que barrèsse era pòrta a tota idia trista que se presentèsse.

Izquierdo se fotèc de sentinèla ena sala, acompanhat d'ua botelha grana de cervesa, e s'aquerò non ère pro entà passar era net, se'n hec a vier ua auta de petita. Segunda tornèc tàs dètz, dempús dera oreta de reünion que solie auer en lòc dera carn, e en veir ara sua neboda tant escarrabilhada, li balhèc un shinau de blaga: "Sabes a qui è vist?, ara tia aguesta, *era des Piòcs*. Venguec a trapar-me en lòc de venda, plan ofensada pr'amor que Ballester non la deishèc entrar tà veder-te. Que va darrèr deth nebot, que se l'a escapat aguest maitin, e encara non a apareishut. Sabes se qué me didec? T'ac vau a condar entà que te n'arrisques. Ditz qu'es *Samaniegas* son plan emmaliciades damb tu, e qu'aquera vielhòta, dòna Casta, non pararà enquia que te veigue en croton. Quina comèdia! Arris-te'n, qu'aquerò ei enveja. Donques veiràs, era tia aguesta indecenta, *era Fenelona*, francesòta, mès dolenta qu'eth non minjar, ditz qu'aguest hilh qu'as non ei hilh de qui ei, senon de D. Segismundo. Arris-te'n, pèga, qu'aquerò non ei qu'enveja.",

Era gojata non badèc boca; mès pro se vedie qu'aqueres paraules auien costat en sòn esperit un efècte desastrós. Quan se demorèc soleta, non li

siguec possible tier es impulsi de lheuar-se. Era ràbia surgentèc terribla ena sua amna, e sense encuedar-se'n de çò que hège s'incorporèc en lhet, estirant es mans entara pèrga pr'amor de cuélher era sua ròba… "Ara madeish, ara madeish i vau, e damb aguesta sabata la pataquegi era cara enquia trincar-li eth nas… traste, indecenta. Díder aquerò…!, ua mentida tan grana! Mès quina ora ei? que son ja es dotze! Sigue era ora que sigue, vau a gésser, que non me posqui tier… Vau, entri ena sua casa, l'arrossegui deth lhet, me passegi peth dessús dera sua amna… Díder aquerò, díder aquerò…!, sense creder-s'ac, pr'amor qu'era non s'ac cre. Qu'ac ditz sonque entà desonorar-me! Abans calomnièc a Jacinta, e ara me calómnie a jo".

Se seiguec en lhet, aubirant, a maugrat dera escurina deth sòn esperit, es dificultats der ahèr. "S'ac dèishi entà deman, ja non i anarè, pr'amor que m'ac treiràn deth cap… e jo l'è de heregar era cara damb era sòla des mies bòtes. Se non ac hesqui, mon Diu, que me serà impossible èster àngel, e non poirè auer santetat. Se non hèsqui aquerò, aurè de tornar a èster dolenta; qu'ac veigui".

E tan lèu se botaue ua pèça de ròba coma se la trieguie, trantalhant orriblament, passant des escometudes formidables deth sòn desir ath sentiment dera impossiblitat. A tot darrèr se vestic, e gessent ena sala, vedec ath sòn oncle adormit, de capenjós sus era taula, ath cant dera lum, era botelha grana ath sòn costat, miei ueda. "Que poiria gésser sense que m'entenesse arrés… e se desvelhèssa ath mèn oncle e li didessa que venguesse damb jo…?" Era idia d'associar a *Platón* ara sua temerària empresa, li hec veir era realitat e çò d'asenat d'aquera idia. "Donques deman peth maitin, se didec entornant ena cramba, deman d'ora, abans que gesque entar obrador, vau e li balhi era repassada…"

En veir ath sòn hilh, era ahlama dera sua ràbia se l'aluguèc mès. "Díder que non ei hilh de sa pair!... Quina infamia! L'esbocinaria sense cap de pietat. Innocent!, tan petitet e ja lo vòlen desonorar! Mès que non ac haràn, non, pr'amor qu'aciu ei sa mair entà defener-lo; e ad aqueth que me digue qu'aguest non ei *hilh dera casa*, li treigui es uelhs. *Eth* que non ac a pogut díder. A jo m'ac deishèc anar, mès que siguec atau coma de trufaria. *Eth* non ac a pogut díder, e se jo sabessa qu'ac a dit, juri per aguesta crotz (agarrant-la damb es dits e punant-la), per aguesta crotz qu'en era t'auciren, Crist mèn, juri que l'è d'aborrir… mès aborrir-lo deth tot, non de mentida… Ai, mon Diu! (estirant-se en lhet, plan aclapada); se li diden aguesta mentida tan grana a Guillermina e a Jacinta, s'ac creiràn?... Que porie èster… Tot çò qu'ei dolent se cre, e çò dolent que se digue de jo, encara se cre mès… Mès que non, non s'ac creiràn… Qu'ei massa grana era mentida. Aquerò non s'ac pòt creir arrés, non pòt èster, non pòt èster,

abans se creiràn qu'eth mon s'a tornat deth revés, e qu'eth dia se hè net, e eth solei se hè lua, e era aigua huec. E se bèth un ac credesse, eth ac remirie; ne sò segura. Jo non è fautat, jo non è fautat (lheuant era votz) e qui digue que jo è fautat, mentís, e se merite que se l'arrinque era lengua damb ues estialhes de hèr rosent. Que vòlen que me perda; mès, per mès que hèsquen aguesti gossets, non me treiràn, mon Diu, que jo posca èster tant àngel coma ua auta quinsevolh. Que s'enràbien que s'enràbien, pr'amor que jo ne serè".

Qu'ère fòrça inquieta, hènt torns en lhet. Eth hilhet demanèc e cuelhec era popa; mès que non deuie trapar plan abondós er aprovediment, pr'amor qu'en cada moment desseparaue era boca, sorrisclant desesperadament. Dauant des sòns crits de hame e d'afliccion, i auie es de sa mair, que didie: "Hilh dera mia amna… qué, non i a arren?... Aguesta, aguesta bruisha ratèra n'a eth tòrt; era t'ac a trèt. Ja veiràs se com l'apraie mama… praubet, tan petitet e ja te vòlen desonorar… E eth mèn hilh ei eth rei d'Espanha, e arren a a veir damb Ballester, qu'ei eth sòn amiguec e arren mès… E eth mèn mainatge ei de qui ei, e non n'a un aute *ena casa*, ne l'aurà, vertat?... vertat, glòria, cèu, alegria deth mon?".

XIII.-

Tot qu'ère plan polit e plan trende; mès era lèit non apareishie, per çò que Juan Evaristo non se daue per satisfèt damb aqueres expressions de tan pòc valor ena practica. Es sorriscles que hègen era mair e eth hilh, cadun en sòn registre, non desvelhèren a José Izquierdo, donques qu'aguest en cuélher ua peta, non lo desvelhaue ne un canon. Mès plan que treigueren deth sòn a Segunda, que venguec tà veir se qué se passaue, e en trapar ara sua neboda miei vestida, s'enventic e lèu lèu li fot. "Guarda que t'esbauci, se te ties a hèr foncions de comèdia, li didec damb aqueres formes esquistes que tenguie. Mès, qu'ei que non ves, saumeta, que se t'a retirat era lèit, e eth praubet non a arren tà popar?"

Erosament, entre totes es causes que deishèc Ballester en previson de quinsevolh contratemps, i auie un biberon plan polit. Segunda, damb ua determinacion rapida, l'aumplic de lèit, (que per edart n'auie un parelh de copes) e sagèc de balhar-l'ac ath mainatge. Aguest a prumeria, l'estranhaue era duretat e era heredor d'aqueth popet, que li calauen ena sua boca. Hec quauqui hastics, mès, fin finau podec mès era hame qu'es hastics, e agarrèc era popa articifiau. "Guarda, guarda, qué lèu s'acostume a tot er angelet. Qu'ei un solei…! Estimat!... quina hame qu'èm en tot passar!" Era mair lo guardaue trebolada, encara que contenta per auer trapat era forma e era manèra de véncer era dificultat. "Sabes ua causa?, li didec era sua tia, en tot botar-li es mans ena cara. Qu'as fèbre… Aquerò ei per calar-te a pensar en aquerò que non te cau. Se me hesses cabau a jo, ara que vas a èster era reina deth mon…! Pr'amor que çò que hè ara tua sodada mensuau te la van a autrejar. D'aquerò que ja ne parlèrem *era des Piòcs* e jo… Vai, que non seràs ara tu pòca senhora…! Gojata, gojata, non te hèsques de mèu; lhèua eth cap. Aire!... Qu'ei que non ves qu'es senhorones aguestes t'amien en paumet? Be ne seria jo ath tòn lòc, non pararia enquia qu'aguesta Jacinta venguesse a punar-te es simbosses. Qué te penses?... que non vierà eth tanben? Que ja lo tirarà era sang, e tanlèu veigue aguest retrait sòn, li queirà era baua… e… gojata, cre-me, enquia e tot coche vam a auer… quina comèdia!. Pro digui jo que viueram coma reines! Vierà eth, vierà, e t'asseguri que se se tarde quate dies ja ei molt tardar-se. Non ves qu'aguesta familha non a un mainatge que les alègre?... qu'ei que s'estan toti morint de talents de mainatget…! Tu, trabalha-ac ben, que mos a vengut a veir Diu damb aguest hilh des nostes entralhes… Jo ne sò capinauta, pr'amor qu'ei Santa Cruz, coma i a Diu; encara qu'eth sòn shinhalet d'Izquierdo non l'ac trè arrés. Es dues familhes son d'en ora bona… Que ja è començat jo a trèir-me es piudes deth dessús, e aguesta tarde li fotí ua ponchadeta a Plácido entà que mos balhe era casa a gratis…

Qué te penses?... S'ei que son es Santa Cruz damb eth sòn hilh coma mainatges damb sabates naues… Te vau a díder ua causa que non sabes. Ager siguec era Jacinta ena casa de Plácido… Que volie pujar a veder-lo; mès aguesta auta, era santa, li didec que un aute dia, entà veir se tu te remeties… Sabe-te'n, donc. Vai, qui m'ac auie de díder!... Encara me veirè jo agarrada deth braç de don Baldomero, hènt torns pera Castellana… e pro que vau a hèr-me a veir…! S'ei qu'ei ua comèdia… Tu, esdega-te, non sigues pèga… que s'ac sabem profitar, d'aguesta hèta que vam entà marqueses".

Fortunata, dès qu'era sua tia comencèc a parlar, ploraue damb totes es lèrmes des sòns uelhs; mès, en enténer aquerò de qué anauen a èster marqueses, li passèc un arrai d'alegria peth dessús dera ondada de tristesa, e era joena s'estarnèc d'arrir damb era cara negada de lèrmes.

"Non, non te n'arrisques; autant coma marqueses non; e ath delà, entà qué volem nosati auer *titols?*; mès per çò que hè ath nòste coche ne sò solide fòrça… T'asseguri que s'aué vie era Jacinta, pujarà… E ja veiràs se guaire lèu vie er aute… Plan, quan non i sigue aciu era sua hemna… Me semble qu'era sua hemna, d'aguesta hèta se n'aurà d'anar a ahocar es crabes. Qu'ès tu, tu, era que pujarà en tron ara, s'ei que i a justícia ena tèrra… E que non diguen qu'ès maridada e qu'eth tòn hilh s'a de cridar Rubin… Quina pegaria! Tu qu'ès mès que mès veuda e liura, pr'amor qu'ath tòn marit li semble qu'ei ena gloria… E pro que se'n saben toti de qué es causes càmbien, e eth mainatge ena cara amie era casta, e per çò dera sodada ja veiràs se com te la van a autrejar."

Fortunata non arric mès, ne Segunda didec arren que l'ahisquèsse era ilaritad. Enquiara maitiada s'estèc era tia acompanhant-la, e en veder-la relatiuament tranquilla, se n'anèc tà hèr ua dormideta abans de baishar entath mercat. Ath cap d'ua estona de demorar-se soleta, era joena sentec ath sòn laguens ua causa estranha. Se l'embromèren es uelhs, e se li despenjaue quauquarren ath laguens, coma quan venguec en mon Juan Evaristo; sonque qu'ère sense cap dolor. Non podec encuedar-se'n guaire d'aqueth fenomèn, pr'amor que se demorèc estavordida. En remeter-se vedec que ja ère de dia, e entenec eth piuladís des auderets qu'auien eth sòn quartèr generau enes arbes dera Plaza Mayor e enes peus de bronze deth shivau de Felip III. Anèc a cuélher en braça ath sòn mainatge, e a penes podie. Que li mancauen fòrces, mès de quina manèra!, e enquia e tot era vista semblaue que se l'amendrie, pr'amor que vedie es objèctes desfiguradi e s'enganhaue en cada moment vedent causes que non existien. S'espauric fòrça e cridèc; mès arrés venguec ena sua ajuda. Dempús de cridar coma uns tres còps, sagèc de cridar eth quatau, e… aquerò plan qu'ère grèu; que non auie votz, non li sonaue era votz, se li quedaue era

paraula ena gòrja sense poder prononciar-la. Hèc bèri copets damb es dits en tenhat; mès a tot darrèr era sua man se li quedèc coma se siguesse de coton; daue copets damb era e es còps non sonauen. Que tanben poirie èster que sonèssen e qu'era non les entenesse. Mès, com ère que no les entenie Segunda qu'ère en aute costat deth tenhat? Dempús, eth braç se li quedèc coma carn mòrta, en tot resistir-se a botjar-se. "Dilhèu sò en tot morir-me?", pensèc era joena, guardant entath sòn laguens. Mès que podec veir pòques causes aquiu, donques qu'er interior ère ena escurina o fantasticament illuminat. Totes es sues idies patiren capviraments mès o mens febrius, es imatges se desguisauen, coma se siguessen masques, cuelhent cara o aparença d'aquerò que non èren, e era soleta sensacion dominanta damb bèra claretat en aqueth desòrdre siguec era d'èster immobila e regda, damb es movements involontaris suspenudi e es volontaris desaubedint ath desir. Ena sua pensada non alendaue; era audida e era vista li balhauen de quan en quan un arrai fugaç dera vida exteriora; mès aguestes impressions èren coma quauquarren que passaue, tostemp de quèrra a dreta. Credec enténer a Segunda que parlaue damb Encarnacion; mès parlauen ara prèssa, coma èssers endemoniadi, passant e perdent-se en un tèrme vague que queiguie entara man dreta. Eth piuladís des auderets tanben se calaue en aqueth ombriu lòc, e es sorriscles que damb eri demanaue Juan Evarsito eth sòn biberon.

Ath cap d'ua estona, indeterminada entada era, se remetec e podec botjar-se en tot apreciar aisidament era realitat. "Qui ès tu?, li preguntèc a Encarnacion, era soleta persona qu'ère ath sòn costat. A!, que ja te coneishi… Be ne sò de pèga! Non i é era mia tia?". Li didec era gojata qu'era senhora Segunda auie baishat en mercat, e que pugèc damb era lèit entath mainatge, e dempús s'en tornèc a anar. Treiguec Fortunata d'aqueth estavaniment ua conviccion que s'assolidaue ena sua amna coma es idies primàries, era conviccion de qué s'anaue a morir aqueth maitin. Que sentie era herida aquiu laguens, sense saber a on, herida o descomposicion irremediables, qu'era consciéncia fisiologica revelaue damb un diagnostic infalible, retirant-se a ua inspiracion o *numen* profetic. Eth cap se l'auie padegat; era respiracion ère aisida encara que braca; er aflaquiment creishie atròçament enes extremitats. Mès tant qu'era personalitat fisica s'amortaue, era morau, en tot concentrar-se en ua soleta idia, apareishie damb gran vigor e fortalesa. En aquera idia uedaue, coma en un motle, tot çò de bon qu'era podie pensar e sénter; en aquera idia estampaue damb ua formula simpla eth perfil mès beròi e dilhèu mens uman deth sòn caractèr, entà deishar ath sòn darrèr ua impression clara e energica d'eth. "Se non m'esdegui, pensèc damb grana ansietat, me cuelherà era mòrt e non poirè hèr aquerò… quina grana idia!... Acodir-se-me tau causa ei senhau de qué

vau dreta entath Cèu… Lèu, lèu, qu'era vida se m'en va…" En tot cridar a Encarnacion, li didec: "Gojata, ve-te'n de seguit entath quarto de baish, e li ditz a D. Plácido qu'è besonh d'eth… m'entenes?, que n'è besonh, que puge… Au, esdega-te. Que ja deu èster aquiu, en tornar dera glèisa, e se deu préner eth sòn chicolate delit… Lèu, lèu, hilha, t'ac arregraïrè fòrça".

Eth temps que siguec dehòra Encarnacion, era diabla non hec que balhar-li ath sòn hilh fòrça punets, en tot dider-li mil trendeses. Eth mainatge ère desvelhat, e carat, la guardaue, e encara que non didie arren, ada era li semblèc que li parlaue…"Estaràs tan ben, estimadet mèn… Non t'estimaràn autant coma jo, mès òc un shinhalet mens… Que sò en tot morir-me… sabi pas se qué è… Aguesta medecina… jo me la preneria… a on deu èster?... Encarnacion!... Mès s'ei que se n'a anat tà baish… Me semble que pèrdi era sang… Hilh mèn, Diu me vò desseparar de tu, e aquerò serà entath tòn ben… Me morisqui. Era vida se me'n va, coma er arriu que se'n va entath mar. Que sò viua encara per çò d'aguesta idia qu'è… A!, quina idia tan repreciosa… Damb era que non me cau es Sacraments. Plan, que m'ac an dit de naut estant. Que senti jo aciu en mèn còr era votz der àngel que m'ac ditz. Auí aguesta idia quan me trapaua sense poder parlar, e en desvelhar-me m'agarrè ada era… Qu'ei era clau dera pòrta deth Cèu… Hilh mèn, esta-te caradet, e non sorriscles, pr'amor que s'era tua mama se'n va ei perque Diu l'ac mane… A!, D. Plácido, ètz aciu…?"

- Òc, senhora, didec eth blagaire entrant ena cramba damb es formes mès oficioses deth mon. Qué desiratz? Era senhora m'a encargat…

- Amic, hètz-me a vier pluma e papèr, se vos platz… Demoratz; balhatz-me era medecina, aguesti povassi auriolencs, sabi pas quini… Mès deishatz-ac, deishatz-ac, que m'auetz d'escríuer ua carta.

- Ua carta!... Mès abans… (remenant ena tauleta de net). Quin medicament voletz?

- Degun, entà qué ja… Esdegatz-vos, que me'n vau, que me morisqui.

- Que vos moritz! Tè… non digatz badinades.

- D. Plácido, se non me servitz entad aquerò, cridarè a ua auta persona. Se podessa demorar a Ballester; mès non, que non è ja temps…

- Que non hilha, que non vos cau aclapar. Vau a cercar eth tintèr; e non se tardèc ne cinc menutes en tornar, e en entrar de nauèth ena cramba, quan vedec que Fortunata s'auie incorporat en sòn lhet damb eth mainatge en braça, e que dempús, era e Encarnacion, lo botauen ben abrigadet ena sua cunhèra de vimes, que se retiraue a un gran tistèr. Li botèren un biberon entre es sues mans entà que non cridèsse, en tot caperar-lo damb un mocador plan fin de seda. Estupinhan non comprenie ua soleta paraula, ne

tanpòc vedie quina relacion dera pluma e eth papèr podien auer damb aquerò que vedie. “Don Plácido, didec Fortunata damb fòrça animositat; hètz-me eth favor d’escríuer… Aciu non i a cap taula. Gojata, hè-te a vier eth taulèr d’escacs. Dèisha-te de medecines… entà qué ja? Au, D. Plácido, premanitz-vos; ja veiratz quin còp… Que se m’acodic ua idia, hè pòc de temps, quan non podia parlar, ath còp que m’entraue tanben era idia dera mia mòrt. Escriuetz aciu çò que jo vos diga: “Senhora dòna Jacinta. Jo…”

- Jo… repetic Plácido.

- Non; que mos cau començar de ua auta manèra… Non me ven en cap. Be ne sò de pèga! A!, òc, escriuetz. “Coma qu’eth Senhor a volut hèr-me a vier damb Eth, e ara veigui guaire dolenta è estat…” Qué tau? Va ben atau?

- “Çò de dolenta qu’è estat…”

- Plan, donc, seguitz escriuent çò que jo vos digui… “Que non voi morir-me sense hèr-vos ua finesa, e vos mani a trauèrs dera man der amic D. Plácido, aguest *mono deth Cèu* qu’eth vòste marit me balhèc a jo, per enganha…”Non, non, esfaçatz *per enganha*; escriuetz: “que me l’autregèc a jo en tot panar-lo-vos a vos…”. Non, Plácido, atau non, qu’està fòrça mau aquerò… pr’amor que jo l’auí… jo, e ada era non se l’a panat arren. Çò que se passe ei que jo l’ac voi autrejar pr’amor que m’en sai de qué l’estimarà, e pr’amor qu’ei era mia amiga… Escriuetz. “Entà que se padegue des gorjades amargantes que li hec passar eth sòn maridet, aciu qu’auetz ath vertadèr *Pituso*. Aguest non ei faus, ei legitim e naturau, coma poiratz veir encara. Vos supliqui…”

- “Vos supliqui…”

- Vos escriuetz-ac fòrça clar, D. Plácido; jo vos balhi era idia. “Vos supliqui que lo guardetz coma hilh e que l’ajatz coma naturau vòste e deth pair… E manatz ara vòsta sirventa e amiga, que pune era vòsta man…” Qué tau? Ei hèt damb finesa?... Ara veiram se posqui botar eth mèn nòm… Que me tremole eth pos… Balhatz-me era pluma…

Metec un chimarratge, e dempús manèc a Estupinhan que daurisse era comòda e treiguesse era inscripcion des accions deth Banc. Dempús d’escorcolhar fòrça, trapèc eth document. “Aquerò, didec Fortunata, l’ac autrejatz vos ara mia amiga Guillermina”.

- Mès que non vau sense transferéncia, repliquèc eth blagaire en tot examinar eth papèr.

- Sense qué?

- Sense ua transferéncia coma cau.

- Pegaries. Qu'ei mèn e jo lo posqui autrejar a qui volga. Cuelhetz era pluma, e botatz qu'ei era mia volontat qu'aquestes accions siguen entà dòna Guillermina Pacheco. Ja li meterè fòrça signatures ath dejós e ja veiratz se com vau.

Encara qu'Estupinhan non credie valida aquera manèra de testar hec çò que li manaue.

- Ara, amic, didec era, en tot pèrder de man en man er usatge dera paraula, cuelhetz ath mèn hilh e hètz-lo-vos a vier… ai!, deishatz-lo-me punar un aute còp… Demoratz enquiath moment que me morisca… Non, hètz-lo-vos a vier abans de qué vengue era mia tia, o eth mèn marit, o dòna Lupe… mala gent. Que poirien vier, e ja vedetz quin compromís… Que non me deisharien hèr çò que jo voi, m'alugaria e non me moriria santament… coma me voi morir.

Que non didec arren mès. Plácido, en tot apressar-te entà contemplar-la s'espauric extraordinariament. Se pensèc qu'ère mòrta o que li mancaue pòc entà morir-se. Manèc a Encarnacion a cercar a Segunda e a José Izquierdo, e cuelhent eth gran tistèr que dormie Juan Evaristo, lo botèc ena sala. "Que non me decidisqui a hèr-lo-me a vier, pensèc eth brave vielh. Mès, ath còp, s'aguestes bèsties m'empedissen hèr-lo-me a vier… A!, non; jo lo cuelhi, e que gesquen per a on volguen". Cuelhec eth tistèr, e baishant-lo entara sua casa, damb era rapiditat que li permetien es sues cames non guaire fòrtes, aclapat coma un panaire o coma un contrabandista, tornèc a pujar e s'apressèc ara malauta, en tot guardar-la tan d'apròp, que lèu li tocaue era cara. "Fortunata… *Pitusa*", mormolhèc apressant era votz ara aurelha dera joena. Ara tresau o quatau cridada, Fortunata botgèc leugèrament es paupetes, e daurint es pòts, a penes didec: "*Mainatget*…"

XIV.-

"Macareu!, aguesta hemna se'n va… E jo solet aciu damb era! E eth mainatge aquiu baish. Se pensaràn que l'è panat. Tè, qu'es panaires seràn eri. Que diguen çò que volguen, a jo que m'ei parièr. Les mòstri eth paperet signat per era, e ei tot. Prauba hemna! (en tot contemplar-la espaurit) Vèrge deth Carmen! qu'ei que se morís!... Mès aguesta gentassa, com ei que l'abandone atau? Qu'ei que non vederen eth perilh? E aguest mètge, en qué deu pensar?... Quin compromís! E qué li dideria jo?... Aciu que i a medecines, les ac vau a balhar. Mès, e se m'enganhi? Compde damb es drògues, Plácido, non hèsques ua asenada. Demoraram. Mès qué… S'ei que quan arriben ja serà en aute mon. Que Diu la perdone e li balhe çò que mès li convengue… Vau a sajar d'encoratjar-la… (en tot parlar-li ena aurelha). Fortunata, Fortunadeta, dauritz es uelhs, non vos morigatz atau tan pègament… Vos harè a vier eth Viatic, aumens era Extremoncion…. Ep!, hilha, gojata… Bè, que non se n'encuede… Aquerò qu'ei ja perdut. Hilha mia, pensatz en Diu e ena plan Santa Vèrge; invocatz-les en aguesta ora terribla e vos ajudaràn… Arren, coma se li parlèssa en grec; non enten, o ei qu'ei tant aganchada ara malesa que non vò que se li parle de religion. Vau a sajar bèra auta causa (damb malícia).

Fortunata, brava gojata, guardatz se qui ei aciu… desvelhatz-vos e veiratz… Non lo coneishetz? Qu'ei aqueth tipe, eth senhor D. Juanito que vie a veir ara sua… dauna… Guardatz-lo, guardatz-lo, be n'ei d'aclapat de veder-vos a vos malauteta. (Parlant entada eth). Com arrís era brigantonha! A!, qu'ei herida enquiath moth. Daurís es uelhs e lo cerque damb era guardada. Qu'ei coma es embriacs, qu'encara que siguen en tot expirar, se les nomenten eth vin, semble que ressusciten… Se non se guarís aguesta, anarà de cap entath lunfèrn… guardatz quina manèra d'empenaïr-se. Li nomenti ath nòste Divin Redemptor e ara plan Santa Maria deth Carmen, e coma s'arren… Sorda coma ua paret. Mès li nomenti ath senhoret, e ja l'auetz tant escarrabilhada, volent víuer, plan que òc damb intencions de pecar. A!, quinsevolh dia se guarís aguesta… Me semble que ja puge era tia. Qu'enteni es sues bohades coma es d'ua loba marina… que ja vien (gessent en correder e parlant damb Segunda, que pujaue plan sufocada precedida d'Encarnacion). Vai, quina tranquillitat qu'auetz! S'a botat fòrça mau, fòrça mau".

Tanlèu entrèc ena cramba, Segunda comencèc a sorrisclar. "Hilha dera mia amna, me l'an aucit, me l'an aucit, me l'an assassinat! Ai, quin masèl!, com està…! Que me l'an aucit… E eth mainatge? Que mo l'an panat, mo l'an panat…"

- Tietz-vos ena vòsta neboda, e a veir se la podetz sauvar, didec Estupinhan en tot cuelher-la d'un braç, e deishatz-vos d'assassinats e de panatòris de mainatges, e non sigatz tan pèga.

- Mainada dera mia amna, mès qué? Fortunata… t'an aucit, o qué ei aquerò? A veir, anheret, as herides? Semble que t'agen fotut cent punhalades… Mès qu'ès viua. Ditz-me com s'a passat? Qui a estat? E eth tòn mainatge, eth nòste mainatge, a on ei? Te lo panèren?...

- Cridatz ath mètge, didec D. Plácido damb ira. A on s'està? Que ja l'avisarè jo… E non vos preocupetz deth mainatge, qu'està milhor de çò que vò, e non li manque arren.

- Mès, a on ei?... D. Plácido, D. Plácido, exclamèc Segunda, desgahonada e furiosa; me semble qu'anaratz entath croton… Vau a avisar ara justícia. Vos qu'ètz un maufactor, òc senhor, que non hèsqui repè… Mos auetz panat ara creatura.

- Macareu!... Mès, hemna de Barrabàs (hènt repè per pòur de qué Segunda li treiguesse es uelhs) Voletz carar? Qu'ei que non vedetz qu'era vòsta neboda se morís?

- Pr'amor que vos me l'auetz aucit, borrèu, bèstia, vos, vos.

- Vai damb era musica… Que l'auram de botar un amàs. Vau a avisar ara Casa de Socorro.

- Tath croton… ei a on auetz d'anar vos.

En aqueth moment entrèc Izquierdo qu'era sua fraia volec ahiscar entà qu'escometèsse ath brave d'Estupinhan. *Platón* trantalhaue e non daue a Segunda eth credit qu'aguesta volie auer.

"Ep, que ja ei massa… e qui va a hèr-se a vier ath jutge serè jo, afirmèc er ancian, en tot fóter un còp de pè. Eth gojat ei a on a d'èster, e pro sabetz que non mentisqui. E se non, preguntatz-l'ac a sa mair".

- Hilha dera mia vida, exclamaue Segunda, abraçant e punant ara sua neboda, que se non ère ja un cadavre s'i retiraue fòrça. Ditz-mos se qué t'an hèt, ditz-m'ac, còr. Ai, quin dolor de hilha!...

- Vos, didec Plácido a Izquierdo de manèra autoritària, corretz a cridar ad aguest farmaceutic que vie per aciu, aguest que la protegís ara. Jo avisarè a ua auta persona, e ara prèssa, pr'amor qu'era mòrt mos cuelh era corsèra.

Se n'anèc sense demorar era opìnion de Segunda. *Platón*, comprenent per instint abans que per critèri, qu'es ordes d'Estupinhan èren mès practiques qu'es dera venedora, gessec e anèc, ath mès córrer, entath carrèr der Ave Maria.

Era prumèra persona qu'arribèc ena casa siguec Guillermina, que Plácido l'informèc rapidament de guaire s'auie passat. Pujant era escala, era santa li didec ath sòn sacristan: "Entratz ena vòsta casa entà demorar a Jacinta qu'arribarà de seguit. Didetz-li que non voi que puge. Tanlèu posca baisharè jo. A Jacinta que non se botge d'aquiu e que me demore."

Quan era fondadora entrèc, era malauta seguie en madeish estat. Segunta, espaurida, non parlaue ja d'assassinat, e encara que non venguie de compréner *eth panatòri deth mainatge*, non gosèc mentar-lo dauant dera senhora casalèra. Qu'auie sajat de hèr-li préner a Fortunata fòrtes dòsis de *ergotina*; mès que non ac podec arténher. Sarraue es dents e non i auie manèra d'amiar-la en soquèr. Guillermina auec mès sòrt e metec en execucion metòdes milhors, donques qu'artenhèc hèr-li a béuer un shinhau d'aqueth eficaç medicament. I auec un gran rambalh, aplicacion precipitada de remèdis desparièrs, extèrns e intèrns. Era santa e era venedora, parières en afogadura, trabalhèren entà arturar era vida que se n'anaue; mès era vida non volie arturar-se, e dauant dera ineficàcia des sòns esfòrci es dues hemnes se posèren agotades e desconsolades. Fortunata guardaue damb expression de gratitud ara sua amiga, e quan aguesta li cuelhie era man, sajaue de parlar-li; mès a penes podie articular ua paraula. Carades, se parlèren en tot guardar-se.

"Eth Pair Nones va a vier, didec era santa; li manè er encargue en gésser de casa. Premanitz-vos, hilha mia, botant eth vòste pensament en Noste Senhor Jesucrist; e se li demanatz perdon des vòsti pecats damb vertadèra contricion, vo l'autrejarà. L'ac auetz demanat?"

Fortunata didec que òc damb eth cap.

"Era mia amigueta se n'a sabut deth present que vos l'auetz hèt, e ei tant arregraïda… Qu'a estat un gèst erós e cristian".

Ena broma qu'embaranaue eth sòn pensament, era malerosa joena, en enténer aquerò deth *gèst*, se'n brembèc de Feijoo e des sues proïbicions; mès aguest rebrembe non la hec empenaïr-se dera sua accion.

"Jacinta m'a encargat que vos balha es gràcies. Non vos sauve cap rancura. Ath contrari; vos auetz sabut apraiar entà deishar bona memòria de vos. Ath delà, era, qu'ei des pòques persones que saben perdonar. Imitatz-la vos ara, que non vos anarie mau en aguesti moments sufocar es vòstes passions, estimar as vòsti enemics e hèr eth ben ad aqueri que vos an en òdi. Hilha mia (en tot abraçar-la), auetz perdonat ar òme que n'a eth tòrt de toti es vòsti maus e que vos a arrossegat tanti còps entath pecat?"

Fortunata didec que òc damb eth cap, e es sues guardades hègen a veir qu'aqueth perdon l'ère aisit, donques qu'er amor ère peth miei.

”Perdonatz tanben ad aguesta hemna que vos a ofensat, e que vos ofensèretz de paraula e d’òbra, damb motiu o sense?”

Aguest perdon plan qu’ère des durs. Se carèc era santa en tot guardar ara diabla intranquilla. Aguesta qu’auie eth cap inclinat entà darrèr en tot botjar-lo sus eth coishin damb ua cèrta inquietud, e era sua guardada vagaue peth solèr de naut.

“Qué?, trantalhatz?... Donques Diu, entà perdonar-mos, li cau saber se perdonam nosati abans. Entà qué voletz vos ara aguest òdi mesquin? De qué vos servís? Qu’ei un pes entà empedir-vos era entrada en Cèu. Vos cau lançar aguest plomb (en tot abraçar-la damb mès afeccion) Amigueta, hètz-ac per jo, peth *mono deth Cèu*, que s’a de demorar aciu entornejat de benediccions, non de maledicions”.

Fortunata s’estrementic de cap a pès… Era sua respiracion fatigada indicaue er in de véncer es resisténcies fisiques que l’empedien era votz. “Que non vos cau parlar, li didec era santa; qu’ei pro que manifestetz era vòsta intencion en tot responer-me damb eth cap. Perdonatz a Aurora…?” Era moribonda botgèc eth cap d’ua manèra que poirie èster coma afirmatiua, mès damb pòc accent, coma se non tota era amna, senon ua part d’era ac afirmèsse.

“Mès clar, mès clar”.

Fortunata accentuèc un shinhalet mès, e es sòns uelhs s’umidifiquèren.

“Aquerò qu’està ben”.

Alavetz ludic ena cara dera malerosa senhora Rubin quauquarren que se retiraue a inspiracion poètica o religiós extasi, e vençuda meravilhosament era postracion que se trapaue, auec vams e paraules entà díder aquerò: “Jo tanben… non vo’n sabetz?... sò un àngel…”

E bèra causa mès exprimic; mès es paraules tornèren a èster ininteligibles, e ena cara li restèc ua expression inefabla e repausada. Era santa s’estèc ua estona sense saber quina actitud cuélher.

“Àngel!... òc, didec ara fin; que ne seratz se vos purificatz ben. Estimada amiga, qu’ei de besonh premanir-se damb formalitat. Eth Pair Nones va a vier, e eth vos autrejarà consolacions que jo non vos posqui aufrir… Ara m’en brembi de qué vos auíetz ua idia maligna, origina de fòrça pecats. Que vos cau lançar-la e caushigar-la… Cercatz, cercatz ben en vòste esperit e ja veiratz se com la trapatz; qu’ei aquera asenada de qué eth matrimòni, quan non i a hilhs non vau, e de qué vos, per çò d’auer-les, èretz era vertadèra esposa de … Vai, (damb extraordinària trendesa), arreconeishetz que semblabla idia ère un error diabolic per çò d’èster pèc, e m’auetz de prométer qu’auetz de renegar d’era e que non la desbrembaratz quan er

amic Nones vos cohesse. Guardatz que se vo'la hètz a vier damb vos serà un trebuc aquiu delà".

Era *Pitusa* non exprimie arren, per çò qu'era sua ferventa amiga l'escometie damb mès vam e passion. "Fortunata, hilha mia, pera afeccion que m'auetz, e que jo non meriti, pera afeccion que jo vos è cuelhut e que sauvarè tota era mia vida, demani que vos treiguetz aguesta idia, e la lancetz aciu, coma se siguesse un ornament que se boten es pecadores, ua piga postissa, ua coloreta. Aquerò que non servís aquiu delà, se non ei que li servisque ath dimòni entà hèr-ne des sues… L'arrincatz, òc o non? Hètz-ac per jo, entà que jo me demora tranquilla."

Fortunata tornèc a auer era ahlama enes sòns uelhs, madeish qu'un reflèx d'illuminacion cerebrau, e en sòn còs vibracions de gòi, coma se l'entrèsse en era un esperit benigne. Era volontat e era paraula se remeteren; mès que solet siguec entà díder: "Que sò àngel… non ac vedetz?..."

- Àngel, òc; plan, aguesta conviccion me shaute (damb inquietud). Mès que jo voleria…

Interrompec ara senhora era aparicion deth Pair Nones, que non passaue pera pòrta, e li calec inclinar-se entà poder entrar. Tota era estança se neguèc d'ua neror trista e sevèra. "Que sò aciu, *mèstra*", didec er ancian, e era dauna se lheuèc entà deishar-li eth sèti. Quauquarren gasulhèren es dus abans de qué era se retirèsse. Nones li parlèc coraument ara malauta, que lo guardaue damb uelhs umidi, sense dar-li deguna responsa as sues paraules… Fin finau deishèc anar ua votz que semblaue mainadenca, ua votz planhosa e dolorida, era d'ua trenda creatura herida. Çò que Nones credec entèner entre aqueres articulacions d'indefinible sentiment siguec aquerò: " Non vo'n sabetz?... que sò àngel… jo tanben… *mona deth Cèu"*.

E seguic era sua exortacion eth prèire, dident entada eth: "Trabalh perdut… qu'ei capvirada".

E en votz nauta: "Àngel, òc; mès que vos cau, hilha mia, cohessar era fe de Crist, consagrar ada era es nòsti darrèrs sentiments e demanar-li damb eth còr que mos perdone. Qu'ei tan brave, tan brave, que non remís era sua empara a cap pecador que vengue ada Eth per mès endurit que sigue… Çò de mès important qu'ei auer un interior blos, un…"

La guardèc espaurit. Auie dit bèra causa? Òc, mès que Nones non podec encuedar-se'n. Que siguec, plan, aqueth *sò àngel*, e dempús abaishèc eth cap coma aqueth que s'adormís. Eth prèire la guardèc d'apròp, e en votz nauta didec: "Mèstra, mèstra, vietz".

Entrèc Guillermina e ambdús se guardèren.

"Me pensi, didec Nones, que s'a acabat. Non s'a pogut cohessar… Tèsta capvirada… Praubeta! Ditz qu'ei àngel… Diu qu'ac veirà…"

Era mèstra e eth prèire se botèren a pregar en votz nauta. Segunda comencèc a sorrisclar, e en aqueth moment arribaue Segismundo, qu'en saber-se'n ena escala de çò que se passaue, entrèc ena casa e ena cramba mès mòrt que viu.

XV.-

Tant que siguec aquiu eth Pair Nones, Ballester se tenguec en ua acitud trebolada, contemplant eth malerós quadre damb eth respècte que còsten es mòrts, e embarrant eth sòn dolor en ua actitud qu'auie cèrta correccion. Mès quan non demorèren aquiu mès testimònis qu'era santa e Segunda, eth brave farmaceutic credec que non li calie tier era ondada impetuosa que li gessie deth còr, e apressant-se en còs encara caud dera sua malerosa amiga, l'abracèc, e l'estampèc fòrça punets en sòn front e enes sues caròles.

"A!, senhora, li didec ara fondadora en tot secar-se es lèrmes; veigui que vos estonatz de veder-me plorar atau, e d'aguestes demostracions… Qu'ei que jo l'estimaua fòrça… qu'ère era mia amiga… anaue a èster era mia aimanta… voi díder… non, desencusatz-me, qu'èrem amics… Vos non la coneishíetz ben; jo plan… Ère un àngel… voi díder, ac aiuie d'èster, ac poirie èster; desencusatz-me senhora, sabi pas se qué digui; qu'ei qu'aguest malastre m'a arribat ena amna. Non lo demoraua… Qu'a estat un descuet. Era madeisha, damb es asenades que hège… pr'amor qu'ère d'aguesti angels que hèn fòrça asenades… me comprenetz?... Prauba hemna!... tan beròia e tan brava… Era emorragia l'a vengut solide per non auer-se efectuat pro ben era involucion… M'ac cranhia… Era gessuda abans de temps, era agitacion morau… Que i podetz ahíger, ath delà, descuets, manca d'assisténcia, de vigilància e d'ua autoritat que l'auie d'auer impausat. A!, s'auessa estat jo aciu. Mès que non podia, non podia. Es mies obligacions… A!, senhora, credetz qu'è eth còr esbauçat, e que tardarè en consolar-me d'aguesta pena… L'auia cuelhut tant d'afeccion, que pensaua en era a totes ores. Eth mèn destin m'estacaue ada era, e auríem estat fòrça erosi, òc, erosi, credetz-ac… Mo n'auríem anat entà un aute país, entà un país luenhant, fòrça luenhant. Damb eth vòste permís la vau a punar un aute còp. Non l'auia punat jamès. Que non gosaua, ne era ac aurie permetut, pr'amor qu'ère era persona mès aunèsta que pogatz imaginar."

Guillermina sentie autant d'estonament coma de pietat dauant es demostracions d'aqueth brave òme que s'exprimie damb tanta franquesa. De man en man, anec cuelhent eth dolor de Segismundo accents mès tranquils, e seigut en cabeç deth lhet mortuari parlèc damb era santa d'un ahèr que de besonh e pera fòrça dera realitat s'impausaue.

"A!, senhora, desencusatz-me. Es despenes der acogament les pagui jo. Que voi auer aguesta satisfaccion. Non me la treigatz, per Diu…"

- Mès, hilh, repliquèc era fondadora, s'ei que vos ètz un praube. Quin besonh n'auetz d'aguesta despena? Se non i auesse mès remèdi, plan sant e plan brave. Mès non sigatz pèc e sauvatz-vos es vòsti sòs, que pro manca

n'auetz. Aguesta obligacion la pagarà qui l'a de pagar, e non digui mès: que ja ac comprenetz…

En non dar-se per vençut, Ballester persutèc ena sua idia: mès Guillermina persutèc autant, qu'a tot darrèr l'ac treiguec deth cap. Segunda e es sues dues companhes de mercat enlençolèren ara malerosa senhora de Rubin e mentretant eth farmaceutic se tenguie damb incansabla activitat as preparatius der acogament, que deuie èster a londeman. E pendent tot aqueth dia non abandonèc era casa mortuaria. Tath meddia ère solet en era, e eth còs de Fortunata, damb eth sòn abit des Dolores, jadie en lhet. Ballester non se cansaue de contemplar-la, observant era serenitat d'aqueri traits qu'era mòrt auie cuelhut ja coma sòns, mès qu'encara non s'auie avalat. Qu'ère eth ròstre coma d'evòri, plapat de taques vinoses en uet des uelhs e enes pòts, e es celhes semblauen encara mès fines, subergessentes e neres de çò qu'èren en vida. Dues o tres mosques s'auien posat sus aqueri passidi traits. Segismundo sentec de nauèth desirs de punar ara sua amiga. Que l'ère parièr ada eth eth mosques. Qu'ère coma quan queiguien ena lèit. Les treiguie e dempús beuie coma s'arren. E mosques hugeren quan era cara viua s'inclinèc sus era defuntada, e en retirar-se s'i tornèren a posar. Alavetz Ballester caperèc eth ròstre dera sua amiga damb un mocador plan fin.

Guillermina tornèc mès tard. Pujaue deth quarto de Plácido entà dider-li a Ballester quauquarren restacat damb er acogament. Blaguèren pendent ua estona, e coma qu'era se mostraue mesfidosa de qué eth marit dera defuntada campèsse per aquiu e formèsse un rambalh, eth farmaceutic la tranquillizèc en tot dider-li: "Non cranhetz arren. Aguest maitin auem artenhut embarrar-lo. Qu'ei furiós eth maleròs, e mos costèc fòrça treir-li eth revolvèr qu'a crompat e que damb eth vò fusilhar as *Samaniegas* e a ua auta persona que sòl passejar peth barri. Era famosa dòna Lupe qu'ère damb er ai en còr. Acodírem Padilla e jo e damb fòrça trabalh podérem desarmar ath filosòf e embarrar-lo en sòn quarto, se demorèc fotent còps de cap contra es parets e crits que s'entenien deth carrèr estant".

- Que ja ac didí jo. Tanta e tanta logica qu'auie de parar en aquerò… Atau, donc, sabetz-vo'n, tàs dètz i aurà missa e respons en cementèri. E s'a decidit, per aqueth que li cau hè'c, qu'er enterrament serà de prumèra, de luxe damb sies shivaus; vieràn es mainatges der Ospici… Vos dideratz qu'aguesta ostentacion non vie ath cas.

- Non, jo non digui arren.

- Que serie normau qu'ac didéssetz, pr'amor qu'a prumèr còp de uelh semble absurd. Mès era complicacion des causes amie era complicacion des efèctes, e plan per aquerrò vedem en mon tantes causes que mos

semblen asenades e que mos hèn arrir. Vaquí se per qué jo tengui eth principi de qué non mo n'auem d'arrir d'arren, e que tot çò que se passe, peth solet hèt de passar, ja merite un respècte. Comprenetz?

Qu'anaue a díder bèra auta causa; mès arribèc Plácido, damb eth chapèu ena man, e damb ua cèrta mina d'ajudant de camp anoncièc ara generala qu'auie arribat dòna Bárbara.

Baishèc, donc, era santa, e trapèc ara sua amiga un shinhau morruda, en tot observar es coraus extrèms de Jacinta damb aqueth canari de gàbia qu'ère en sòn poder, coma se se l'auesse trapat en carrèr o l'ac auessen botat en un tistèr ena pòrta dera sua casa. Que tanben li didien quauquarren es traits deth petitet ara senhora de Santa Cruz; mès, escalabrada e prevesenta, se tenguie per çò de non calar-se en ridicul d'ua mauparada semblabla ara anteriora. Qu'ère, donc, era senhora, trantalhanta, sense decidir-se a afogar-se; e es rasons que Guillermina li balhèc entà convencer-la, non la treigueren d'aquera actitud reservada e mesfisanta. Es afeccions que se desbordauen deth còr dera *Delfina* èren ua combinacion armoniosa d'alegria e de pena, per çò des circonstàncies qu'aquera creatura auie arribat enes sues mans. Que non podie hèr enlà eth sòn pensament dera persona qu'un shinhau mès amont, ena madeisha casa, auie deishat d'existir aqueth maitin, e se meravilhaue de notar en sòn còr sentiments qu'èren quauquarren mès que pietat per ua hemna sense sòrt, pr'amor que dilhèu amiauen tanben un shinhau de companherisme, fraternitat basada en malastres comuns. Rebrembaue, òc, qu'era defuntada auie estat era sua màger enemiga; mès es darrères etapes dera sua enemistat e eth cas incredible der eretatge deth *Pituso*, amagauen, sense qu'era intelligéncia podesse desnishar aguest enigma, ua reconciliacion. Damb era mòrt peth miei, era ua ena vida visibla e era auta ena invisibla, pro poirie èster qu'es dues hemnes se guardèssen d'aurèra en aurèra, damb intencion e desirs de balhar-se ua abraçada.

Es tres senhores dideren ath còp: "e qué haram ara?" S'entamenèc ua discussion brèu sus eth punt qu'amiarien aquera aquisicion preciosa. Guillermina acabèc damb es dificultats, en tot prepausar que lo hessen a vier ena sua casa. Li balhèren ordes a Estupinhan entà que siguessen amiades tanben entath domicili dera santa es tres hemnes, qu'entre eres, serie alistada a tota consciéncia, era qu'auie d'aleitar ath *mono deth Cèu*.

Pera net d'aqueth celèbre dia, i auec ena casa de Santa Cruz ua scèna memorabla.

Jacinta e era sua soèra cuelheren peth sòn compde ath *Delfin*, e lo botèren en un dur compromís, en tot condar-li çò que s'auie passat, mostrar-li era carta redigida per Estupinhan e obligar-lo (damb planhós desaunor dera sua

dignitat) a manifestar-se sincèrament aclapat, donques qu'eth cas non ère entà èster lançat as quate vents, ne podie èster refusat damb quate frases e un pensament engenhós. Qu'auie fautat grèument, en tot ofensar ara sua hemna legitima, abandonar dempús ara sua compliça, e hèr ad aguesta, digna de pietat e enquia de simpatia, per çò d'ua sòrta de hèts que n'ère eth exclusiuament responsable. Fin finau, Santa Cruz, sajant de reméter eth sòn amor pròpri esbauçat, remic ues causes, e d'autes, es mès amargantes, les adocic e les confic admirablament, entà hèr-les avalar, en tot acabar per afirmar qu'eth mainatge ère sòn e plan sòn, e qu'atau ac reconeishie e acceptaue, damb er in d'estimar-lo coma se l'auesse vengut dera sua legitima esposa.

Quan se quedèren solets es *Delfins*, Jacinta se deishèc anar a gust damb eth sòn marit, e tan cargada de rason ère e tan fèrma e valerosa, qu'a penes podec eth responer-li, e es sues desencuses sigueren armes impotentes e ridicules contra era vertat que pistaue des pòts dera ofensada esposa. Aguesta lo hège tremolar damb es sòns acertats judicis, e ja non ère aisit qu'er adreit cavalièr capitèsse en aquera amna trenda, qu'era sua dialectica s'anaue aflaquint per çò dera fòrça dera afeccion. Alavetz se vedec qu'es patiments contunhs auien esbauçat en Jacinta era estimacion ath sòn marit, e era roïna dera estimacion s'auie hèt a vier damb era, part der amor, en tot trapar-se fin finau redusit a tan praubes proporcions, que lèu non se lo vedie. Era situacion desdenhosa qu'aquerò lo botaue, alugaue mès e mès er orgulh de Santa Cruz, e dauant deth mesprètz non dissimulat, senon reau e efectiu, que li mostraue era sua hemna, eth praube òme patie orriblament, pr'amor qu'ère entada eth fòrça trist, qu'ara victima non la herissen ja es còps que recebie. Non èster arren en preséncia dera sua hemna, non trapar aquiu aqueth refugi que periodicament ère acostumat, lo botaue de fòrça mala encolia. E ère tau era sua confiança ena seguretat d'aqueth refugi, qu'en perder-lo, experimentèc per prumèr viatge aguesta sensacion plan trista des irreparables pèrtes e deth uet dera vida, sensacion qu'en plia joenessa ei madeish qu'envielhir, e en plia família ei madeish que demorar-se solet, e mèrque era ora qu'en era çò milhor dera existéncia ac cau cercar ja entà darrèr, quedant ena esquia es orizons qu'abans èren dauant. Clarament l'ac didec era, damb ua expressiua sinceritat enes uelhs, que jamès enganhauen. "Que pòs hèr çò que volgues. Ès liure coma er aire. Es tues aventures non m'afècten bric". Aquerò non ère barjadissa, e enes pròves dera vida reau, vedec eth *Delfin* qu'aguest còp ère vertat.

Pendent bèth temps, eth *Delfinito* seguic ena casa de Guillermina, a on i auie era hilhuquèra, enquia qu'informèren de tot a D. Baldomero, e poderen hèr-lo-se a vier ena casa patrimoniau. Jacinta viuie consagrada ada eth en còs e amna, e auie era satisfaccion de qué toti ena casa

l'estimauen, enquia e tot sa pair. Soleta damb eth, era dauna s'entretenguie fabricant en sòn pensament edificis de hum damb tors d'aire e copòles mès fragiles encara, per çò d'èster pura idia. Es traits der eretat mainatge non èren es dera auta, qu'èren es sòns. E autant podie era imaginacion, qu'era mair putatiua arribaue a embelinar-se en artificiós rebrembe d'auer amiat enes sues entralhes aqueth preciós hilh, e a estrementir-se damb era suposicion des dolors patidi en hèr-lo a vier en mon. E dempús d'aguesti jòcs dera imaginacion coquina, venguie eth pensament sus çò de mau qu'anauen es causes en mon. Tanben era auie era sua idia sus es ligams establidi pera lei, e les trincaue damb eth pensament, en tot realizar era impossible òbra de tornar entà darrèr, de cambiar es qualitats des persones, botant en aguest eth còr d'aqueth, e en aute eth cap deth de mès enlà, en tot hèr, fin finau, ues correccions tan extravagantes ara òbra totau deth mon, que Diu se n'arririe d'eres, se les sabesse, e tanben eth sòn vicari damb pelha, Guillermina Pacheco. Jacinta hège virar tot aguest ciclon de pensaments e correccions ar entorn deth cap angelicau de Juan Evaristo; recompausaue es traits d'aguest, en tot autrejar-li es sòns pròpris, barrejadi e confonudi damb es d'un èsser ideau, que pro poirie auer era cara de Santa Cruz, mès qu'eth sòn còr deuie èster, solide, eth de Moreno… aqueth còr que l'adoraue e que se morie per era… Pr'amor que pro qu'aurie pogut èster Moreno eth sòn marit… víuer encara… non èster rosigat ne malaut e auer era madeisha cara qu'auie eth *Delfin*, aguest faus, mala persona… "E encara que non l'auesse, tè, encara que non l'auesse… A!, eth mon alavetz serie coma li cau èster, e non se passarien es fòrça causes dolentes que se passen…"

XVI.-

En enterrament dera senhora de Rubin contrastaue eth luxe deth car funèbre damb era braca acompanhada de coches, donques que solet n'auie dus o tres. En aqueth qu'ère ath cap i anaue Ballester, e que per çò de non vier solet s'auie hèt acompanhar deth sòn amic eth critic. En long trajècte dera Cava tath cementèri, qu'ère un des deth Sud, Segismundo li condèc ath brave Ponce tot çò que sabie dera istòria de Fortunata, que non ère pòc, sense ométer çò darrèr, qu'ère, plan, çò de milhor; ad aquerò didec er insigne critic d'òbres literàries, que i auie aquiu elements entà un drama o ua novèla, encara qu'ena sua pensada, eth teishut artistic non resultarie atrasent sense introdusir-i cèrtes referéncies, totafèt de besonh, entà qu'era vulgaritat dera vida convertisse en matèria estetica. Que non toleraue eth, qu'era vida se botèsse en art tau qu'ei, senon apraiada, amanida damb saboroses espècies e dempús botada en huec enquia coder-se ben. Segismundo non ère cossent damb aquera opinion, e sigueren en tot discutir sus aquerò damb bones rasons per un e per un aute costat, en tot demorar-se cadun damb es sues idies e conviccions, en tot passar a tot darrèr qu'era fruta crua ben madura ei causa fòrça bona, e que tanben ne son es compòstes, s'eth pastissèr se'n sap de çò qu'amie entre mans.

Alavetz arribèren e acoguèren eth còs dera senhora de Rubin, dauant des quate o cinc persones acompanhantes, qu'èren Segismundo e eth critic, Estupinhan, José Izquierdo e eth marit d'ua des venedores dera plaça, amiga de Segunda. Ballester, plan aclapat, dissimulaue tant que podie eth sòn anim, e se retirèc eth darrèr. En tornar tà Madrid en coche, amiaue fresca ena sua ment era imatge d'aquera que ja non ère arren. "Aguesta imatge, li didec ath sòn amic, s'estarà damb jo pendent bèth temps; mès que s'anarà esfaçant, esfaçant, enquia que despareishe complètament. Aguesta presompcion d'un desbrembe possible, enquia e tot supausant-lo luenhant, me balhe mès tristesa per tot aquerò que vengui de veir. Mès cau que i age desbrembe, dera madeisha manèra que cau que i age era mòrt. Sense desbrembe, que non i aurie tohut entàs idies e es sentiments naui. Se non desbrembéssem, que non poiríem víuer, pr'amor qu'en trabalh digestiu der esperit non i pòt auer ingestion sense que tanben i age eliminacion."

E mès endauant: "Guardatz, amic Ponce, jo que sò inconsolable; mès non desconeishi que, en tot atier ar egoïsme sociau, era mòrt d'aguesta hemna ei un ben entà jo (bens e maus que vien tostemps aparelhadi ena vida); pr'amor que, credetz-me, jo èra a mand de hèr fòrça asenades per aguesta bona gojata; que ja les hèja, e Diu sap enquia a on auria arribat… ja vedetz quina atraccion exercie sus jo! Jo sò que sò un òme de sen, e ça que la, me n'anaua de dret entar abisme. Qu'auie entà jo aguesta hemna un poder de

suggestion que non posqui explicar; se me metec en cap era idia de qué ère àngel, òc, un àngel desguisat, entà didè'c atau, vestit de masca entà enganhar as pècs, e non m'aurien trèt aguesta idia toti es sabents deth mon. E autanplan ara, l'è aciu fixa e clara... Serà un deliri, ua aberracion, mès aciu laguens i é era idia, e era mia màger pena ei que ja non posqui, per tòrt dera sua mòrt, demostrar-me qu'ei vertadèra…

Pr'amor que jo m'ac volia demostrar… e credetz-me, me n'auria gessut damb era mia."

Era setmana a vier, Ballester deishèc era botiga de Samaniego, pr'amor que dòna Casta se'n sabec des sues relacions (qu'entada era èren immoraus) damb era infama que tan grossièrament auie atacat a Aurora, e non volec auer mès compdes damb eth. Dòna Lupe li preguèc diuèrsi còps qu'anèsse a veir a Maximiliano, que seguie embarrat en sòn quarto, e li balhauen eth minjar a trauèrs d'ua lucana, non gosant entrar ne era senhora ne Papitos, pr'amor qu'es idòls que hège eth malerós èren senhau d'agitacion malsana e perilhosa. Segismundo siguec eth prumèr qu'entrèc ena sua estança, sense cap pòur e vedec a Maxi en un cornèr, hèt un camishèth, damb mès aparença de pegaria que de fúria, transformat eth ròstre, e era ròba en desòrdre.

"Qué?, li didec eth farmaceutic en tot inclinar-se e sajar de lheuar-lo. Se passe ja aquerò?... Coma que hè dus dies mos voléretz nhacar, quan vos treiguérem eth vòste revolvèr, e mos mossegàuetz e pernejàuetz, e volíetz aucir eth gènre uman, mos calec embarrar-vos. Qu'ei un castig just entara pegaria… Qué? Auetz perdut er usatge dera paraula? Guardatz-me de cara e non hescatz mimaròtes, que vos botatz plan lèg. Non m'arreconeishetz? Que sò Ballester, e vaquí era vergueta entà dreçar as mainatges mau educats."

- Ballester, didec Maxi guardant-lo fixamente coma aqueth qu'arribe d'ua letargia.

- Eth madeish, e qué?... Voletz que vos balha notícies deth mon? Donques prometetz-me auer sen.

- Sen?... Que ja l'è. Dilhèu è perdut bèth shinhalet deth mèn sen?

- Bè! Arren, gràcies a Diu. Pèrder eth sen vos! Qu'estarie ben…

- Se passe que m'è adormit, amic Ballester, didec Rubin damb relatiua serenitat tant que se lheuaue… Çò que rebrembi ara ei que jo èra senat, mès senat qu'arrés, e de pic m'entrèc era frenesia d'aucir. Per qué, per qué siguec?

- Aquerò, gratatz-vos eth cap a veir se vo'n brembatz… que siguec pr'amor qu'èm plan pècs. Qu'èretz vos eth miralh des filosòfi, e ja anàuetz entà sant, quan de ressabuda vos dèc per crompar-vos un revolvèr…

- A!, òc (daurint espaurit es sòns uelhs) siguec pr'amor qu'era mia hemna me didec que m'estimarie damb vertadèr amor, damb deliri, sabetz?, coma era sap estimar.

- Plan ben. E ara li voletz dar eth tòrt ara auta prauba.

- Era, òc, que siguec era. Me cuelhec… e cuelhut que sò. Qu'è ath mèn laguens er esperit deth mau… e a penes me rèste un rebrembe vague d'aqueth estat de vertut que me trapaua.

- Quin malastre, hilh, quin malastre! Mos calerà tornar entàs doches e entath bromur de sòdi. Qu'ei çò de milhor entàr possar vertut e filosofia.

- Tornarè, didec Maxi damb gran gravetat, quan aja complit era promesa que li hi ara mia hemna. Aucirè, gaudirè dempús d'aqueth amor inefable, infinit, que non è tastat jamès e qu'era m'aufric a cambi deth sacrifici que li hi dera mia rason, e dempús mos consagraram era e jo a hèr peniténcia e a demanar perdon a Diu dera nòsta colpa.

- Polit programa, òc, senhor, polit contracte. Solet que ja non se pòt realizar, pr'amor que manque ua des parts.

- Quina part?

- Era que botaue er amor, aguest amor tan sublim e… delirant.

Maxi non comprenie, e Ballester, decicit a dar-li era notícia sense torns ne adociments, acabèc atau:

- Òc, era vòsta hemna ja non existís. Era praubeta s'a mòrt hè ueit dies.

En didè'c, s'esmoiguec extraordinariament, en tot trantalhar-li era votz. Maxi s'estarnèc en un arrir desentonat. "Un aute còp era madeisha comèdia, un aute còp… Mès ara, coma alavetz, que non me l'avali, Ballester… Qué vos apostatz que damb era mia logica torni a desnishar a on ei? Ai, mon Diu!, que ja senti era logica invadint eth mèn cap damb ua fòrça admirabla, e me torne eth talent… òc, me torne, qu'ei aciu, l'enteni entrar. Benedit sigue Diu, benedit!"

Dòna Lupe, que seguie d'aurelha aguesta convèrsa, deth correder estant, anèc perdent era pòur en entèner era votz serena deth sòn nebot, e dauric era pòrta un shinhau, en tot deishar veir era sua cara intelligenta e observadora.

"Entratz, dòna Lupe, li didec Segismundo. Que ja està ben. Passèc era escometuda. Mès que non vò creir qu'auem perdut ara sua esposa. Plan, coma qu'er aute viatge l'enganhèrem… Mès eth siguec mès intelligent que nosati."

- E ara tanben, ara tanben, afirmèc Rubin damb maniaca insisténcia. Començarè de seguit es mèns trabalhs d'observacion e de calcul.

- Donques non vos calerà escauhar-vos guaire eth cap, pr'amor que jo vos ac vau a demostrar… jo vos demostrarè çò qu'è dit. Dòna Lupe, hètz-li a vier era sua ròba se vos platz, pr'amor que non a de gésser en carrèr damb aguesta mina.

- Mès entà on lo vatz a amiar? (espaurida).

- Deishatz-me a jo, ministra. Que sai se qué hèr. Cranhetz que vos pana aguesta jòia?

- Era mia ròba, tia, era mia ròba, didec Maxi tant encoratjat coma enes sòns milhors tempsi, e sense cap aparença de capvirament mentau.

Ara fin se hec çò que Ballester demanaue; Maxi se vestic e gesseren; en correder, Segismundo li comuniquèc eth sòn pensament a dòna Lupe. "Guardatz, senhora, jo è d'anar en cementèri entà veir era lausa qu'è manat botar ena sepultura d'aguesta praubeta. Que la pagui jo; m'è volut autrejar aguesta satisfaccion… ua lausa preciosa damb eth nòm dera defuntada e ua corona de ròses…"

- Corona de ròses!, sorrisclèc *era des Piòcs*, que damb tota era sua diplomàcia non sabec dissimular un leugèr accent d'ironia.

- De ròses… que vos ei parièr a vos… (usclant-se). Dilhèu l'auetz de pagar vos?... Jo auria volut hèr-la de marme; mès que non è damb qué… e ei de pèira de Novelda; tribut modèst e afectuós d'ua amistat blossa… Qu'ère un àngel… Òc, non hèsqui repè, encara que vo n'arrigatz.

- Non, que non me n'arrisqui. Sonque mancarie aquerò.

- Un àngel ara sua manèra. En fin, deishem açò e anem entad aquerò. Coma qu'a d'influir fòrça en estat mentau d'aguest praube gojat eth hèt de convencer-se de qué era sua hemna non viu, me lo voi hèr a vier… entà qu'ac veigue, senhora, entà qu'ac veigue.

Ac aprobèc dòna Lupe e es dus farmaceutics gesseren e cuelheren un coche. Peth camin anaue Maxi cogitós, e era aproximacion ath cementèri lo trebolaue, dominant era sua animositat damb era gravetat qu'amie en aquerò era idia dera mòrt. "Tà dauant, hilh", li didec eth sòn amic en tot cuelher-lo d'un braç e hèr-lo-se a vier entà laguens deth cementèri. Trauessèren un gran pati plen de mausolèus de mès o mens luxe, dempús un aute pati qu'èren tot cavòts; passèren en un tresau qu'en eth i auie sepultures dubèrtes, nauèth ocupades, e se posèren dauant d'ua qu'en era i auie encara paredèrs, que venguien de botar ua lausa e recuelhien es utisi.

"Qu'ei aciu, didec Ballester, senhalant era gran lausa de pèira de Novelda, qu'en extrèm superior i auie ua corona de ròses, fòrça ben bracades, dejós deth R.I.P. e dempús un nòm e era data dera mòrt. Qué ditz aciu?"

Maximiliano se quedèc parat tachadi es uelhs ena lausa… Qu'ac didie ben clar eth panèl! E ath nòm e ath cognom dera sua hemna se higie *de Rubin*. Ambdús carèren; mès eth baticòr de Maxi ère mès viu e dificil de dominar qu'eth deth sòn amic. E ath cap d'ua estona, ues lèrmes tranquilles, expression de vertadèr dolor e sense esperança de remèdi, surgentauen des sòns uelhs en un cabal que semblaue inagotable. "Que son es lèrmes de tota era mia vida, podec dider-li ath sòn amic, es que vèssi ara… Totes es mies penes me gessen pes uelhs."

Ballester se lo hec a vier non sense trabalh, pr'amor qu'encara volie quedar-se aquiu pendent mès temps e plorar damb totes es lèrmes des sòns uelhs. Quan gessien deth cementèri, entraue un acogament damb fòrça acompanhada.

Qu'ère eth de D. Evaristo Feijoo. Mès es dus farmaceutics non se n'encuedèren. En coche, Maximiliano, damb votz tranquilla e dolorosa, exprimic ath sòn amic aguestes idies:

"L'estimè damb tota era mia amna. Hi d'era er objècte mès important dera mia vida, e era non responec as mèns desirs. Non m'estimaue… Que podem veir es causes de mès naut: non me podie estimar. Jo m'enganhè e era tanben s'enganhèc. Que non siguí jo solet er enganhat, era tanben ne siguec. Es dus mos enganhèrem reciprocament. Non compdérem damb era Natura, qu'ei era gran mair mèstra que rectifique es errors des sòns hilhs hòraviadi. Nosati hèm mil asenades, e era Natura mo'les corregís. Protestam contra es sues leçons admirables que non comprenem, e quan volem que mos aubedisque, mos agarre e mos estronhe, dera madeisha manèra qu'eth mar estronhe as que lo vòlen governar. Aquerò m'ac ditz era mia rason, amic Ballester, era mia rason, qu'aué, gràcies a Diu, torne a illuminar-me coma un fanau esplendid. Non ac vedetz…? Non ac vedetz…? Pr'amor que qui afirme ara que sò lhòco, ei eth qui n'ei vertadèrament, e se bèth un m'ac ditz ena mia cara, per Crist, pera plan santa ungla de Diu!, me les va a pagar."

- Tranquil, amic, tranquil (damb bontat). Arrés vos contraditz.

- Pr'amor que jo veigui ara toti es conflictes, toti es problèmes dera mia vida damb ua claretat que non pòt vier que dera rason. E entà qu'atau conste jo juri dauant de Diu e des òmes, que perdoni damb tot eth mèn còr ad aguesta malerosa qu'estimè mès qu'ara mia vida, e que me hec tant de mau; jo la perdoni e hèsqui enlà de jo tota idia rancurosa, e netegi eth mèn esperit de tota malesa, e non voi auer cap pensament que non vage entath ben e entara vertut… eth mon s'a acabat entà jo. È estat un martir e un lhòco. Qu'era mia holia, que d'era, damb era ajuda de Diu me sò guarit, se me compde coma martiri, pr'amor qu'es mies desviacions, se qué an estat

senon era expression exteriora des orribles angónies dera mia amna? E entà que non li quede ad arrés eth mendre dobte per çò que hè ath mèn estat de sen, declari qu'estimi ara mia hemna madeish qu'eth dia que la coneishí; adòri en era çò d'ideau, çò d'etèrn, e la veigui, non coma ère, senon tau que jo la soniaua e la vedia ena mia amna; la veigui ornada des atributs mès beròis dera divinitat, en tot reflectir-se en era coma en un miralh; l'adòri, pr'amor que non auríem cap manèra de sénter er amor de Diu, se Diu non mo'lo balhèsse a coneisher hènt veir qu'es sòns atributs se transmeten a un èsser dera nòsta raça. Ara que ja non viu, la contempli liura des transformacions qu'eth mon e eth contacte deth mau l'imprimien; ara non cranhi era infidelitat, qu'ei ua heregada damb es fòrces dera Natura que passen peth nòste costat; ara non cranhi es traïcions, que son projeccions d'ombra per còssi opaqui que s'aprèssen; ara tot qu'ei libertat, lum; despareisheren es porcaries dera realitat, e viui damb era mia idòla ena mia idia, e mos adoram damb puretat e santetat sublimes en talamus incorruptible deth mèn pensament.

- Ère un àngel, gasulhèc Ballester, que, sense saber com, se li comunicaue quauquarren d'aquera exaltacion.

- Ère un àngel, cridèc Maxi en tot calar-se un fòrt còp de punh en jolh. E eth miserable que m'ac remisque o ac mete en dobte se les aurà damb jo…

- E damb jo!, repetic Ballester, en encuedar-se'n de qué non l'auie de contrariar. L'estimaram es dus coma s'estimen as angels. Erosi aqueri que se solatgen atau!

- Erosi mil còps, amic mèn!, exclamèc Rubin damb entosiasme, aqueri qu'an arribat, coma jo, en aguest grad de serenitat en pensament. Vos qu'ètz encara estacat as incongruitats dera vida. Jo me desliurè, e viui ena pura idia. Felicitatz-me amic dera mia amna, e balhatz-me ua abraçada, atau, atau, mès sarrada; mès, mès, pr'amor que me senti plan erós, plan erós.

En entrar ena sua casa, çò prumèr que li didec a dòna Lupe siguec aquerò: "Tia dera mia amna, que me voi retirar deth mon, e entrar en un convent a on posca víuer solet damb es mies idies". Que vedec eth Cèu dubert era de Jáuregui en entener-lo exprimir-se atau, e responec: "Ai, hilh mèn, qu'ei que ja t'auia jo premanida era entrada en un monastèri plan retirat e polit que i a aciu, près de Madrid! Ja veiràs com n'estaràs de ben. Que i a en eth uns senhor monges plan simpatics que non hèn que pensar en Diu e enes causes divines. Guaire me n'alègri de qué ages cuelhut aguesta decision! En tot auançar-me ath tòn desir, premania jo era ròba que te calerà amiar". Apuèc Ballester era idia que l'auie entrat ath sòn amic, e tot

eth dia s'estèc parlant-li de çò madeish, cranhent que hesse repè; e entà profitar aquera bona disposicion, londeman, plan d'ora, eth madeish l'amièc en coche entara tranquilla retirada que li premanien. Maxi i anaue plan content e non hec cap resisténcia. Mès en arribar, didie damb votz nauta, coma se parlèsse damb un èsser invisible: "Que deuen pensar aguesti pècs que m'enganhen! Aquerò ei Leganés. Ac accepti, ac accepti e me cari, coma pròva dera somission absoluda dera mia volontat a çò qu'eth mon volgue hèr dera mia persona. Que non embarraràn entre muralhes eth mèn pensament. Demori enes esteles. Botatz ath cridat Maximiliano Rubin en un palai o en un hiemèr… qu'ei parièr".

Conselh Generau d'Aran

Generalitat de Catalunya
Generalitat de Catalonha

Obra Social "la Caixa"

BAQUEIRA/BERET